

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Pedagogizacja medialna rodziny : zakres - uwarunkowania - dylematy

Author: Marcin Musioł

Citation style: Musioł Marcin. (2013). Pedagogizacja medialna rodziny : zakres - uwarunkowania - dylematy. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

MARCIN MUSIOŁ

Pedagogizacja medialna rodziny

Zakres — uwarunkowania — dylematy

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2013

Pedagogizacja medialna rodziny

Zakres — uwarunkowania — dylematy

NR 3065

Marcin Musioł

Pedagogizacja medialna rodziny

Zakres — uwarunkowania — dylematy

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2013

Redaktor serii: Pedagogika
Katarzyna Krason

Recenzent
Maciej Tanaś

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Spis treści

Wstęp	11
Rozdział 1	
Koncepcja metodologiczna badań własnych	15
1.1. Charakterystyka planowanych badań	20
1.2. Problematyka badań	20
1.3. Hipotezy badawcze	22
1.4. Zmienne i ich wskaźniki	23
1.5. Wykorzystane metody, techniki i narzędzia badawcze	28
1.6. Teren badań i badana próba	32
Rozdział 2	
Proces pedagogizacji rodziny	39
2.1. Wiedza pedagogiczna przydatna rodzicom i prawnym opiekunom	41
2.2. Pojęcie pedagogizacji rodziny	44
2.3. Cele i zadania pedagogizacji rodziny	45
2.4. Pedagogizacja medialna rodziny	50
2.5. Cele pedagogizacji medialnej rodziny	53
2.6. Zakres pedagogizacji medialnej rodziny	55
2.7. Miejsce pedagogizacji medialnej rodziny	56
2.8. Planowanie, przygotowanie i przebieg działań pedagogizujących medialnie rodzinę	62
Rozdział 3	
Działania rodziców i opiekunów związane z wychowaniem i kształceniem przez media	65
3.1. Informacja w życiu jednostki i społeczeństwa	68
3.2. Media jako nośniki kultury	70
3.3. Media jako nośniki norm i wartości	76
3.4. Możliwości wykorzystywania mediów w procesie rozwoju dziecka oraz na- stolatka	78
3.5. Możliwości wykorzystywania materiałów drukowanych w rozwoju i wycho- waniu dziecka oraz nastolatka	84

3.6. Możliwości wykorzystywania mediów audialnych w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka	90
3.7. Możliwości wykorzystywania programów telewizyjnych w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka	96
3.8. Możliwości wykorzystywania programów komputerowych w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka	106
3.9. Możliwości wykorzystywania Internetu w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka	110
3.10. Możliwości wykorzystywania fotografii i filmów w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka	117
3.11. Media w systemie nagród i kar	124
Rozdział 4	
Działania rodziców i opiekunów związane z wychowaniem do mediów	127
4.1. Czas wolny dzieci i młodzieży	131
4.2. Cyberprzemoc	135
4.3. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do komunikacji interpersonalnej pośredniej	138
4.4. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z materiałów drukowanych	141
4.5. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z mediów audialnych	142
4.6. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z programów telewizyjnych	156
4.7. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do nauki i pracy z komputerem	188
4.8. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z gier komputerowych	199
4.9. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z usług internetowych	207
4.9.1. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do komunikowania się z wykorzystaniem usług internetowych	213
4.9.2. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z gier sieciowych	231
4.9.3. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z serwisu WWW	238
4.9.4. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do zamieszczania informacji w Internecie	253
4.9.5. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z portali społecznościowych	263
4.9.6. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z alternatywności typu <i>second life</i>	270
4.10. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z usług telefonii komórkowej	277
4.11. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z aparatu cyfrowego oraz z kamery cyfrowej	287

4.12. Uzależnienie od mediów	291
4.13. Manipulacja w mediach	301
Rozdział 5	
Edukacja medialna rodziny	309
5.1. Przygotowanie rodziców i opiekunów w zakresie systemów operacyjnych i oprogramowania użytkowego	312
5.2. Techniczne zabezpieczenia mające chronić dzieci przed zagrożeniami medialnymi	321
5.3. Programowe zabezpieczenia mające chronić dzieci przed zagrożeniami medialnymi	323
Rozdział 6	
Metodyczne aspekty pedagogizacji medialnej rodziny	337
6.1. Ustalenie potrzeb i/lub zainteresowań medialnych rodziców i prawnych opiekunów	339
6.2. Przygotowanie i prowadzenie zajęć pedagogizujących medialnie rodzinę — wyniki badań	348
Podsumowanie	355
Aneksy	365
Bibliografia	387
Indeks nazwisk	399
Summary	403
Zusammenfassung	404

Wyrośłem na chlebie, grach komputerowych,
japońskich filmach animowanych,
a jednak jeszcze nikogo nie zabiłem
ani nie próbowałem wylecieć przez okno...

I na pewno nie jest to zasługa cenzury,
która tak bardzo troszczy się
o ochronę biednych dziecięcych główek,
lecz raczej moich rodziców,
którzy wyjaśnili mi różnicę
pomiędzy fikcją, a rzeczywistością.

Julian, 20 lat

Wstęp

Szybko zachodzące zmiany w różnych sferach ludzkiego życia powodują, że współcześni rodzice i prawni opiekunowie dzieci oraz nastolatków muszą rozwiązywać problemy wychowawcze i opiekuńcze, z którymi nie musieli borykać się ich rodzice. Rozwiązując te problemy, szukają oni informacji lub porad nie u swoich rodziców, lecz u rówieśników lub w publikacjach, a w ostatniej dekadzie w Internecie. Wartość informacji czy porad pochodzących z sieci zależy od wielu czynników, a gdy rodzice nie potrafią tej wartości oszacować, mogą w działaniach z dziećmi czy nastolatkami popełniać błędy, a nawet wyrządzać im krzywdę. Jednocześnie dzieci i młodzież spędzające zbyt wiele wolnego czasu przed ekranem telewizora czy komputera wyrastają i funkcjonują w środowisku zagrażającym ich zdrowiu fizycznemu i psychicznemu (coraz więcej dzieci ma zaburzenia procesów umysłowych, trudności ze słuchaniem, z koncentracją uwagi, z odczuwaniem własnych emocji i z poruszaniem się w otoczeniu). Potrzebują one zatem pomocy rodziców w wyborze właściwych programów telewizyjnych czy komputerowych oraz we wskazywaniu wartościowych form spędzania czasu wolnego. Wielu rodziców jednak nie jest w stanie spełniać tych potrzeb, gdyż sami są coraz bardziej bezradni wobec problemów rozwojowych własnych dzieci, pozostawiając je samym sobie¹. Dlatego coraz większego znaczenia nabiera organizowanie, nie tylko w placówkach edukacyjnych, działań pedagogizujących rodzinę, podczas których rodzice i prawni opiekunowie mają możliwość nabycia lub poszerzenia swej wiedzy o opiece i wychowaniu oraz uzyskania odpowiedzi na nurtujące ich pytania, korzystając z wiedzy i umiejętności nauczycieli — wychowawców, pedagogów szkolnych, psychologów szkolnych lub innych specjalistów (lekarzy różnych specjalności, pielęgniarek, prawników, policjantów, pracowników ośrodków uzależnień, socjologów).

W dobie powszechnego dostępu do mediów elektronicznych korzystanie z nich może przyczyniać się do rozwoju człowieka (w sferach poznawczych, kształcących, wychowawczych, aksjologicznych, społecznych, emocjonalnych, motywacyjnych i in.), ale także niesie z sobą wiele zagrożeń, zwłaszcza dla młodych użytkowników.

---

¹ B. ŚLIWERSKI: *Pedagogika dziecka. Studium pajdocentryzmu*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007, s. 96.

ków. Od rodziców lub prawnych opiekunów dziecka czy nastolatka wymagane jest posiadanie kompetencji pozwalających przygotować je do korzystania z różnych przekazów medialnych. Kompetencje owe wychowujący powinni ukształtować m.in. podczas działań zwanych pedagogizacją rodziny, a ściślej — pedagogizacją medialną rodziny.

Naturalnym miejscem pedagogizacji medialnej rodziny są instytucje opiekuńcze, wychowawcze czy edukacyjne, do których dziecko uczęszcza, a osobami pedagogizującymi stają się pracownicy tych instytucji wychowawcy, nauczyciele, pedagodzy i psychologowie szkolni. Największe możliwości pedagogizacji występują w szkołach, w trakcie cyklicznie organizowanych spotkań z rodzicami. Pedagogizacja nie jest obowiązkowa, a do tego prowadzi się ją z osobami dorosłymi, dlatego od jej organizatorów wymagane są wiedza, umiejętności i takt. Proces pedagogizacji powinni rozpocząć od działań mających na celu ustalenie potrzeb rodziców i prawnych opiekunów, aby na ich podstawie opracować jej cele i tematykę. Pozwalają one na przyjęcie harmonogramu realizacji poszczególnych tematów oraz na ich merytoryczne i metodyczne przygotowanie. Pedagogizację, także medialną, powinna uzupełniać e-pedagogizacja, czyli materiały umieszczone na stronach internetowych, platformach e-learningowych oraz informacje e-mailowe czy SMS-owe o linkach do stron zawierających rzetelne i wartościowe pod względem merytorycznym treści pedagogizujące, o organizowanych spotkaniach specjalistów z rodzicami, o filmach ukazujących problemy wychowawcze i ich rozwiązywanie itp.

W trakcie pedagogizacji medialnej rodziny można wyróżnić trzy obszary kształtowania kompetencji medialnych rodziców lub prawnych opiekunów. Pierwszy z nich dotyczy wychowania i kształcenia przez media — obejmuje on możliwości wykorzystywania mediów do wspomagania kształtowania różnych sfer rozwojowych dziecka lub nastolatka oraz kształtowania jego systemu aksjornormatywnego. Drugi obszar to wychowanie do mediów — obejmuje on kształtowanie u rodziców i opiekunów kompetencji podejmowania wielokierunkowych działań mających na celu zapewnienie maksymalnego bezpieczeństwa dziecku lub nastolatкови korzystającemu z mediów, przede wszystkim przez jego wychowanie, a w dalszej kolejności — przez zabezpieczenia sprzętowe i programowe oraz kontrolę jego działań medialnych. Trzeci, najbardziej kontrowersyjny, obszar to edukacja medialna rodziców i prawnych opiekunów — obejmuje on kształtowanie ich kompetencji korzystania z narzędzi ICT. Kontrowersje dotyczące tej edukacji mają podwaliny zarówno egzystencjonalne (czy warto i potrzeba?), jak i finansowe (kto za to zapłaci?).

Problematyka intencjonalnej pedagogizacji medialnej stanowi nowość merytoryczną i metodyczną. Na polskim rynku wydawniczym nie opublikowano koncepcji pedagogizacji medialnej rodziny (rodziców oraz prawnych opiekunów), nie przeprowadzono też dotąd w naszym kraju oryginalnych badań empirycznych na losowo dobranej próbie, będącej reprezentatywną dla populacji generalnej. Sta-

tystyczna weryfikacja hipotez badawczych pozwala wnioski wysnute z opisanych w monografii badań uogólnić na populację generalną. Wnioski te są ważne nie tylko z punktu widzenia poznawczego, ale również praktycznego. Ich wdrożenie do praktyki pedagogicznej uświadomi rodzicom i prawnym opiekunom wady i zalety mediów, zwłaszcza elektronicznych, pozwoli bardziej świadomie zorganizować czas wolny ich dzieci, co będzie służyło ich wszechstronnemu rozwojowi, sprzyjało przeciwdziałaniu uzależnieniu od mediów, będzie miało nie tylko profilaktyczny charakter, ale pozwoli dorosłym, wychowującym dzieci i nastolatków, na stymulowanie ich prawidłowych zachowań w trakcie interakcji z mediami i przyczyni się do kształtowania ich kompetencji medialnych.

W układzie rozdziałów monografii zdecydowano się na nietypowe rozwiązanie. Rozpoczęto bowiem od rozdziału metodologicznego, gdyż w rozdziałach trzecim, czwartym, piątym i szóstym przeplatano wybrane zagadnienia z teorii mediów, mogące stanowić treści pedagogizacji, z wynikami badań empirycznych zrealizowanych przez autora, a dotyczących chęci uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących zawierających te treści, a także samooceny poziomu wiedzy z zakresu tych treści. Na zabieg taki zdecydowano się z powodu dużej liczby danych. W ramach sondażu diagnostycznego 750 rodzicom i prawnym opiekunom dzieci i nastolatków z czterech poziomów edukacyjnych z Bytomia zadano pytania w 59 kategoriach analizowanych treści. Do analiz zakwalifikowano 536 ankiet. Uzyskano tym samym 236 tabel (tylko dla zależności chęci uczestniczenia w pedagogizacji i samooceny wiedzy na temat tej pedagogizacji) oraz kilka tabel ujmujących inne zmienne. Dane umieszczone w każdej z tych tabel poddano weryfikacji statystycznej. Umieszczenie tych tabel z weryfikacją statystyczną w jednym rozdziale zawierającym analizę wyników badań własnych mogłoby być dla czytelnika niniejszej monografii zbyt uciążliwe. Drugą techniką badawczą był test w całości wypełniony przez 124 rodziców i prawnych opiekunów nastolatków z Gimnazjum nr 2 w Czerwionce-Leszczynach. Wyniki uzyskane w teście poddano weryfikacji statystycznej.

Przeprowadzone analizy wyników sondażu diagnostycznego oraz testu umożliwiły udzielenie następującej odpowiedzi na główne pytanie badawcze: Czynnikiem mającym decydujące znaczenie w określeniu celów i treści (a tym samym tematyki) działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów powinny być kompetencje medialne pedagogizującego (szczególnie zaś jego wiedza medialna), gdyż zależność między samooceną poziomu wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów a chęcią ich uczestniczenia w zajęciach pedagogizujących wystąpiła tylko w nielicznych przypadkach, wystąpił brak zależności między chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących a wiedzą medialną badanych, ich płcią, liczbą wychowywanych przez nich dzieci/nastolatków oraz wiekiem i płcią dzieci/nastolatków. Istniała natomiast statystycznie istotna zależność między wykształceniem rodziców i prawnych opiekunów a chęcią ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących. Mimo to, w planowaniu działań peda-

gogizujących wykształcenie rodziców i prawnych opiekunów nie jest właściwym czynnikiem mającym determinować wybór tematyki tych zajęć, gdyż nie tworzy się klas homogenicznych uwzględniających to wykształcenie, a bywa także, że na kolejnych spotkaniach zmieniają się uczestniczący w nich rodzice i prawni opiekunowie z różnym poziomem wykształcenia.

Do badań uzupełniających wykorzystano technikę obserwacji zajęć pedagogizujących rodzinę prowadzonych przez nauczycieli — wychowawców, specjalistów oraz autora.

W rozdziale pierwszym przedstawiono koncepcję metodologiczną badań własnych, opisując problemy i hipotezy badawcze, zmienne i ich wskaźniki, metody, techniki i narzędzia badawcze oraz teren badań i badaną próbę.

W rozdziale drugim scharakteryzowano pedagogizację rodziny, jej cele, zadania i formy. Korzystając z opracowań zarówno autorytetów pedagogiki, jak i pedagogów praktyków, ukazano uwarunkowania realizacji tych celów i zadań. Następnie opisano tytułową pedagogizację medialną rodziny.

W rozdziale trzecim skoncentrowano się na tematyce pedagogizacji dotyczącej możliwości wykorzystywania mediów we wspomaganiu rozwoju dziecka lub nastolatka. Ta część pedagogizacji powinna być traktowana podobnie jak opisane w następnym, czwartym, rozdziale, przygotowywanie dziecka czy nastolatka do bezpiecznego i racjonalnego korzystania z mediów.

Kolejny rozdział zawiera charakterystykę edukacji medialnej rodziców lub opiekunów, mającej na celu poszerzenie ich kompetencji medialnych, pozwalających im na wspomaganie wychowanka w procesie jego uczenia się korzystania z narzędzi technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz w odrabianiu przez niego prac domowych z zajęć komputerowych lub informatyki.

Ostatni, szósty, rozdział mieści wskazówki metodyczne prowadzenia spotkań pedagogizujących medialnie rodzinę. Monografię kończy podsumowanie, w którym zamieszczono weryfikację hipotez, odpowiedzi na problemy badawcze oraz postulaty.

Zamieszczone w poszczególnych rozdziałach informacje o mediach nie miały na celu próby ich holistycznego opisu, lecz dobrane zostały z uwzględnieniem ich przydatności rodzicom lub opiekunom dzieci czy nastolatków i możliwości ich omawiania w ramach pedagogizacji medialnej rodziny.

Pragnę złożyć serdeczne podziękowania Panu prof. zw. dr hab. Stanisławowi Juszczykowi za cenne rady w trakcie powstawania tej monografii, oraz pracownikom bytomskich szkół: Szkoły Podstawowej nr 4, Szkoły Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi nr 51, Gimnazjum nr 3 z Oddziałami Sportowymi, Liceum Ogólnokształcącego nr 3 oraz Zespołu Szkół Budowlanych, a także Dyrektorowi Gimnazjum nr 2 w Czerwionce-Leszczynach za udzieloną pomoc w prowadzeniu badań.

Rozdział 1

Koncepcja metodologiczna badań własnych

Gwałtowny rozwój mediów, zwłaszcza cyfrowych, i powszechne korzystanie z nich przez ludzi w różnym wieku i o zróżnicowanym statusie społecznym sprawiły, że znalazły się one w sferze zainteresowań badaczy, nie tylko medioznawców, ale także pedagogów, psychologów, socjologów. W publikowanych dotychczas pracach naukowych zarówno rozważania teoretyczne, jak i badania empiryczne nad mediami obejmują zwłaszcza mass media (np. Tomasz Goban-Klas), media w ujęciu konstruktywistycznym i/lub kognitywistycznym (np. Stanisław Juszczak, Bronisław Siemieniecki, Wielisława Osmańska-Furmanek, Marek Furmanek, Kazimierz Wenta), media w znaczeniu antropologiczno-kulturowym (np. Janusz Gajda), media w obszarze funkcjonalno-kulturowym (np. Maciej Tanaś), media w kontekście dydaktycznym lub pedeutologicznym (np. Władysław Zaczynski, Janusz Morbitzer, Elżbieta Perzycka) lub też media w aspekcie etyczno-technologicznym (np. Józef Bednarek) czy *stricte* technologicznym (np. Włodzimierz Gogolek)¹.

Analizy i eksploracje przedstawione w książce poprowadzono, opierając się na koncepcjach teoretycznych mediów, pedagogizacji rodziny oraz edukacji.

W obszarze mediów wykorzystano:

- teorię Marshalla McLuhana,
- klasyfikację mediów Denisa McQuaila,
- model analizy aktu komunikowania Harolda Lasswella,
- funkcjonalistyczną teorię mediów,
- teorię informacji,
- teorię motywów i satysfakcji korzystania z mediów Denisa McQuaila oraz
- „paradygmat wpływu mediów”.

Za Marshallem McLuhanem przyjęto, że media są „przedłużeniem” człowieka, a korzystanie z nich ma dla niego zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje², jednocześnie media same w sobie nie są ani dobre, ani złe, przy czym w znacznym stopniu przeobrażają sposoby ludzkiego myślenia i odczuwania³.

Denis McQuail do „starych mediów” zaliczył media drukowane (książkę i prasę), film, radio i telewizję oraz muzykę fonograficzną⁴.

Cztery główne kategorie nowych mediów, które charakteryzują się pewnym podobieństwem kanałów, a które różnicuje sposób użycia, treść i kontekst, to:

- media komunikacji interpersonalnej (telefon komórkowy, e-mail) — służące do przekazywania treści prywatnych i ulotnych, w których przekazywana informacja może być mniej istotna niż relacja nawiązywana lub wzmacniana poprzez komunikację,

¹ Na podstawie recenzji niniejszej monografii napisanej przez Prof. Macieja Tanasia.

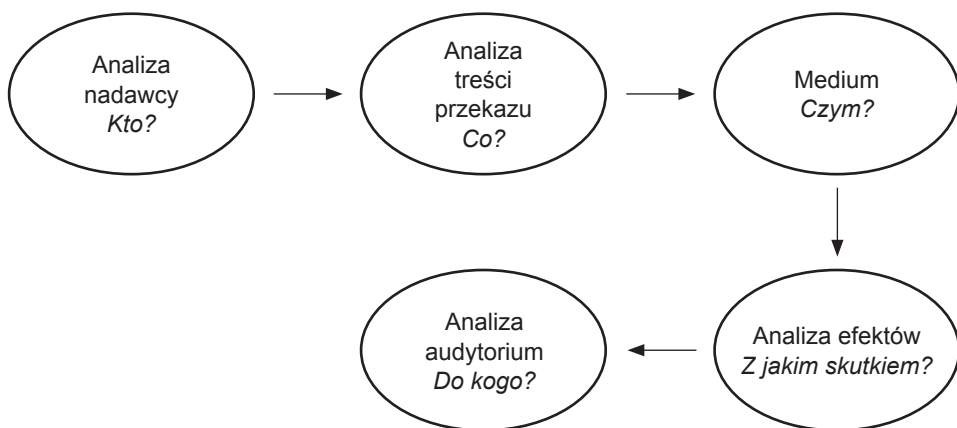
² M. McLuhan: *Zrozumieć media. Przedłużenie człowieka*. Przeł. N. SZCZUCKA. Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, 2004.

³ T. GOBAN KLAS: *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006, s. 252.

⁴ D. McQUAIL: *Teoria komunikowania masowego*. Przeł. M. BUCHOLC, A. SZULŻYCKA. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008, s. 44–55.

- gry interaktywne (komputerowe, wideo, urządzenia wspomagające funkcjonowanie w wirtualnej rzeczywistości) — wyznacznikiem ich nowości jest interaktywność sprawiająca, że korzyści „procesu” będą dominować nad korzyściami ich „użycia”,
- media służące do wyszukiwania informacji (Internet, zwłaszcza serwis WWW, biblioteki cyfrowe) — poza Internetem kanałami przesyłu informacji są telefon komórkowy, teletext, serwisy informacyjne,
- zbiorowe media oparte na uczestnictwie (Internet wykorzystywany do przekazywania i wymiany informacji, idei i doświadczeń) — ich sposób użycia można określić na skali od instrumentalnego, po emocjonalny i uczuciowy⁵.

Do oceny treści medialnych i treści komunikowania interpersonalnego pośredniego przydatny był model analizy aktu komunikowania Harolda Lasswella⁶ przedstawiony na rysunku 1.

Rys 1. Model analizy aktu komunikowania Harolda Lasswella

Z funkcjonalistycznej teorii mediów wykorzystano funkcje mediów: informacyjną, korelującą i rozrywkową⁷. Z teorii informacji istotne dla opracowania badań było określenie recepcji jako odbioru przekazów informacyjnych, która należy do procesów poznawczych i składa się z: percepcji bodźców wzrokowych i/lub słuchowych, zrozumienia, interpretacji (aprobaty lub dezaprobaty), zapamiętania i wykorzystania⁸.

Z teorii oddziaływań społeczno-kulturowych mediów zaczerpnięto hipotezy pożądaných oddziaływań mediów (dostarczanie wspólnych tematów, wiedzy, nauka prospołecznych postaw i zachowań, edukacja, pomoc w kształtowaniu tożsa-

⁵ Ibidem, s. 156.

⁶ T. GOBAN KLAS: *Media i komunikowanie...*, s. 57.

⁷ Ibidem, s. 124–125.

⁸ W. PISAREK: *Wstęp do nauki o komunikowaniu*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008, s. 35.

mości, rozwijanie wyobraźni) i niepożądanych oddziaływań mediów (wzrost izolacji społecznej, poświęcanie mniejszej ilości czasu pracy domowej, wzrost postaw bierności, mniej czasu na zabawy i ćwiczenia ruchowe — ich zastąpienie przez media, mniej czasu na czytanie — jego zastąpienie przez media, podważanie autorytetu rodziców, przedwczesna wiedza i doświadczenia seksualne, niezdrowe odżywianie się i otyłość, obsesja na punkcie własnego wyglądu — anoreksja, skłonność do depresji)⁹.

Z teorii motywów i satysfakcji korzystania z mediów istotne dla opracowania badań na potrzeby monografii były: możliwość uzyskania informacji i porady, zmniejszenie osobistej niepewności, uczenie się o społeczeństwie i świecie, znajdowanie poparcia dla własnych wartości, posiadanie predyspozycji do społecznych kontaktów, ucieczka od problemów i zmartwień, wypełnianie czasu oraz tworzenie struktury rutynowego czasu dnia¹⁰.

Badania w monografii zostały zaplanowane także na podstawie paradygmatu dominującego — „paradygmatu wpływu mediów”. Charakterystyczne dla tego paradygmatu są badania ilościowe, w tym opisane w monografii sondaż diagnostyczny i analiza statystyczna.

Z zakresu pedagogizacji rodziny w koncepcji badań przyjęto klasyfikację form tej pedagogizacji zaproponowaną przez Mieczysława Łobockiego, zakładając jednocześnie, że realizowanie działań pedagogizujących obejmujących możliwie największą docelową grupę rodziców i prawnych opiekunów (prowadzonych także przez ekspertów) umożliwiają przede wszystkim spotkania z rodzicami¹¹. Przyjęto także pogląd Jadwigi Izdebskiej o konieczności edukacji medialnej dzieci prowadzonej także przez ich rodziców i opiekunów¹².

Badania uzupełniające zaplanowano na podstawie teorii kształcenia wielostronnego Wincentego Okonia¹³ w zakresie aktywności poznawczej, emocjonalnej i praktycznej pedagogizowanych rodziców i prawnych opiekunów. Wykorzystano w tym planowaniu także elementy konstruktywistycznych teorii procesów nauczania i uczenia się zakładających możliwość lub konieczność wykorzystania doświadczenia w tych procesach. Uwzględniono w nich również założenia planowania i prowadzenia działań edukacyjnych zaproponowane przez Wincentego Okonia, Czesława Kupisiewicza oraz Bolesława Niemierkę.

Opisane w monografii badania nad procesem pedagogizacji medialnej rodziny mają charakter ilościowy. Zostały one przygotowane i przeprowadzone zgodnie

⁹ D. McQUAIL: *Teoria komunikowania...*, s. 476.

¹⁰ T. GOBAN KŁAS: *Media i komunikowanie...*, s. 255.

¹¹ M. ŁOBOCKI: *W trosce o wychowanie w szkole*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2007, s. 182—192.

¹² J. IZDEBSKA: *Dzieciństwo medialne współczesnych dzieci*. „Wychowanie w Przedszkolu” 2009, nr 2, s. 9.

¹³ W. OKOŃ: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003, s. 197—198.

z klasyczną procedurą takich badań, czyli w ich ramach: dokonano analizy materiałów źródłowych, sformułowano cele, określono przedmiot i podmiot badań, sformułowano problemy i hipotezy badawcze, określono zmienne i ich wskaźniki, dokonano wyboru badanej próby, a wyniki badań poddano analizie statystycznej, która posłużyła do weryfikacji hipotez.

Wyróżniono badania zasadnicze dotyczące sposobów ustalenia tematyki działań pedagogizujących medialnie rodzinę oraz badania uzupełniające, obejmujące metodyczne i organizacyjne aspekty tych działań.

1.1. Charakterystyka planowanych badań

Planowane badania miały charakter diagnostyczno-weryfikacyjny.

Cel poznawczy badań zasadniczych: opracowanie charakterystyki intencjonalnego planowania procesu pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów, z uwzględnieniem najważniejszych czynników determinujących ten proces.

Cel praktyczny badań zasadniczych: opracowanie programu pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów wychowujących dzieci i nastolatki.

Przedmiotem badań był proces pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów.

Podmiot badań stanowili rodzice i prawni opiekunowie dzieci oraz nastolatków dobrani w sposób losowy.

Cel poznawczy badań uzupełniających: opracowanie metodycznych i organizacyjnych warunków prowadzenia działań pedagogizujących medialnie rodzinę.

1.2. Problematyka badań

Zgodnie z przyjętym celem poznawczym sformułowano główny problem badawczy w brzmieniu:

Jakie czynniki planowania intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie warunkują uczestniczenie w nich rodziców i prawnych opiekunów?

Wyznaczono także następujące szczegółowe problemy badawcze:

1. Jaki odsetek badanych rodziców i prawnych opiekunów chce uczestniczyć w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących ich medialnie?
2. Jaka jest zależność między wykształceniem rodziców i prawnych opiekunów a chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?

3. Jaka jest zależność między płcią rodziców i prawnych opiekunów a chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?
4. Jaka jest zależność między liczbą dzieci a chęcią uczestniczenia ich rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?
5. Jaka jest zależność między wiekiem dziecka a chęcią uczestniczenia jego rodziców lub prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?
6. Jaka jest zależność między płcią dziecka a chęcią uczestniczenia jego rodziców lub prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?
7. Jaka jest zależność między poziomem wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów a ich chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?
8. Jaka jest zależność między samooceną poziomu wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów a ich chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?

Przed przystąpieniem do badań uzupełniających sformułowano dla nich główny problem badawczy w brzmieniu:

Jakie są optymalne warunki metodyczne i organizacyjne intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?

Wyznaczono także następujące problemy szczegółowe:

Dla działań metodycznych:

1. Jakie metody realizacji intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów są dla nich interesujące?
2. Jakie media i materiały dydaktyczne powinny być wykorzystywane podczas intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?
3. Jaką strukturę powinny mieć intencjonalnie prowadzone działania pedagogizujące medialnie rodziców i prawnych opiekunów?
4. Jaki powinien być optymalny czas intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?
5. Kto powinien prowadzić intencjonalne działania pedagogizujące medialnie rodziców i prawnych opiekunów?

Dla organizacji zajęć:

1. Jaka jest optymalna liczba uczestników intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?
2. Gdzie powinny odbywać się intencjonalnie prowadzone działania pedagogizujące medialnie rodziców i prawnych opiekunów?

3. Jakie warunki odbioru komunikatów medialnych są optymalne dla intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?
4. Jaka powinna być lokalizacja czasowa intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?

Dla problemów występujących w procesie pedagogizacji:

1. Jak dieta rodziny wpływa na uczestniczenie rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?
2. Jakie są przyczyny nieregularnego uczestniczenia lub nieobecności rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?
3. Jak brak akceptacji przez rodziców i prawnych opiekunów tematyki intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodzinę determinuje ich uczestniczenie w tych działaniach?
4. Jak brak akceptacji przez rodziców i prawnych opiekunów rozwiązań metodycznych i organizacyjnych intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodzinę warunkuje ich uczestniczenie w tych działaniach?

1.3. Hipotezy badawcze

Na podstawie przyjętych problemów badawczych przyjęto główną hipotezę badawczą w brzmieniu:

Czynnikami warunkującymi uczestniczenie rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących ich medialnie są: kompetencje medialne (szczególnie wiedza medialna) pedagogizującego i/lub samoocena wiedzy medialnej rodziców i opiekunów, wykształcenie rodziców, ich płeć, liczba dzieci/nastolatków oraz wiek i płeć dzieci/nastolatków, wykluczono natomiast spośród tych czynników rzeczywisty poziom wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów.

Wyznaczono także następujące szczegółowe hipotezy badawcze:

1. Mając na uwadze szeroki dostęp do mediów i częste korzystanie z nich przez rodziców i prawnych opiekunów, przyjmuje się, że na chęć uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę wskaże mała liczba badanych.
2. W opinii ludzi wykształconych poziom ich wiedzy na różne tematy jest większy od poziomu wiedzy ludzi słabiej wykształconych, dlatego im wyższe jest wykształcenie rodziców i prawnych opiekunów, tym mniejsza jest liczebność

chętnych do uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę.

3. Mężczyźni, w porównaniu z kobietami, sprawniej posługują się mediami, zwłaszcza zaliczanymi do ICT, i mają mniejszy udział w pracy opiekuńczej oraz w procesie wychowania, dlatego liczebność chętnych mężczyzn do uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę jest mniejsza od liczebności kobiet chętnych do tego uczestniczenia.
4. Im więcej dzieci, tym więcej problemów wychowawczych i opiekuńczych rodzice muszą rozwiązywać, dlatego wraz ze wzrostem liczby dzieci wzrasta chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę.
5. Z wiekiem dziecka maleją oddziaływania wychowawcze i opiekuńcze rodziców oraz prawnych opiekunów, dlatego im dziecko jest starsze, tym mniejsza jest liczba rodziców i prawnych opiekunów chętnych do uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę.
6. Chłopcy w porównaniu z dziewczynami bardziej interesują się mediami i częściej spędzają swój wolny czas, korzystając z nich, dlatego liczba ich rodziców i prawnych opiekunów chętnych do uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę jest większa od liczby rodziców i prawnych opiekunów dziewcząt.
7. Zakładając występowanie różnicy między poziomem wiedzy medialnej rodziców i opiekunów oraz samooceną tego poziomu, spodziewany jest brak zależności między poziomem ich wiedzy medialnej a chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie.
8. Samoocena poziomu wiedzy w danej tematyce jest jednym z czynników decydujących o chęci jej nabycia, uzupełnienia lub pogłębienia, dlatego spodziewane jest wystąpienie korelacji między samooceną poziomu wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów a ich chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie.

Uwzględniając opisowy charakter badań uzupełniających i związany z takim charakterem brak wnioskowania statystycznego, zrezygnowano z formułowania dla nich hipotez.

1.4. Zmienne i ich wskaźniki

Zmienną zależną główną w badaniach zasadniczych jest uczestniczenie rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizacji medialnej.

Zmienną zależną szczegółową i jej wskaźniki w badaniach zasadniczych zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Zmienna zależna szczegółowa i jej wskaźniki w badaniach zasadniczych

Problem badawczy	Zmienna zależna szczegółowa	Wskaźnik zmiennej
Jaki odsetek badanych rodziców i prawnych opiekunów chce uczestniczyć w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących ich medialnie?	odsetek rodziców i prawnych opiekunów wyrażających chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących	liczba rodziców jest: — bardzo duża: od 90% do 100% — duża: od 70% do 89% — umiarkowana: od 50% do 69% — mała: od 20% do 49% — bardzo mała: poniżej 20%*

* Przedziały z niewielką modyfikacją dobrano na podstawie publikacji: R. MELLER: *Blok metodologiczny koncepcji pracy doktor-skiej*. „Zeszyty Naukowe Seminarium Doktoranckiego Informacji Naukowej”, MI 2/3, s. 29–30.

Zmienną niezależną główną w badaniach zasadniczych są czynniki planowania intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów.

Zmienne niezależne szczegółowe i ich wskaźniki w badaniach zasadniczych zamieszczono w tabeli 2.

Tabela 2. Zmienne niezależne szczegółowe i ich wskaźniki w badaniach zasadniczych

Problem badawczy	Zmienna niezależna szczegółowa	Wskaźnik zmiennej
1	2	3
Jaka jest zależność między wykształceniem rodziców i prawnych opiekunów a chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?	wykształcenie rodziców lub prawnych opiekunów	— podstawowe — zawodowe — średnie — wyższe
Jaka jest zależność między płcią rodziców i prawnych opiekunów a chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?	płeć badanego rodzica lub prawnego opiekuna	— kobieta — mężczyzna
Jaka jest zależność między liczbą dzieci, a chęcią uczestniczenia ich rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?	liczba dzieci	— jedno — dwoje — troje — powyżej trojga
Jaka jest zależność między wiekiem dziecka a chęcią uczestniczenia jego rodziców lub prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?	wiek dziecka/nastolatka	— do 10. roku życia (pierwszy etap edukacyjny) — od 10. do 13 lat (drugi etap edukacyjny) — od 13 do 16 lat (trzeci etap edukacyjny) — powyżej 16 lat (czwarty etap edukacyjny)

cd. tab. 2

1	2	3
Jaka jest zależność między płcią dziecka a chęcią uczestniczenia jego rodziców lub prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?	płeć dziecka/nastolatka	— dziewczyna — chłopak
Jaka jest zależność między poziomem wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów a ich chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?	poziom wiedzy medialnej	— od 0% do 34% punktów — poziom bardzo niski, — od 35% do 64% punktów — poziom niski, — od 65% do 84% punktów — poziom umiarkowany, — od 85% do 100% punktów — poziom wysoki
Jaka jest zależność między samooceną poziomu wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów a ich chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?	samoocena poziomu wiedzy medialnej rodziców i opiekunów	— bardzo dobra — dobra — dostateczna — niedostateczna

Dla badań uzupełniających zmienne dla problemu dotyczącego warunków metodycznych zamieszczono w tabeli 3, warunków organizacyjnych — w tabeli 4, a problemów występujących w procesie pedagogizacji i sposobów ich rozwiązywania — w tabeli 5.

Tabela 3. Zmienne i ich wskaźniki (dla warunków metodycznych procesu pedagogizacji)¹⁴

Problem badawczy	Zmienna	Wskaźnik zmiennej
1	2	3
Jakie metody realizacji intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów są dla nich interesujące?	metody pracy	— wykład — dyskusja — opowiadanie — pogadanka — opis — pokaz — prezentacja — zajęcia laboratoryjne — zajęcia warsztatowe — metody problemowe

¹⁴ W warunkach metodycznych pominięto cele i treści procesu pedagogizacji, gdyż są one bezpośrednio związane z tematyką zajęć opisaną w badaniach zasadniczych.

cd. tab. 3

1	2	3
Jakie media i materiały dydaktyczne powinny być wykorzystywane podczas intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?	media (materiały) dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> — projektor multimedialny (program prezentacyjny) — projektor multimedialny (gry komputerowe) — projektor multimedialny (programy użytkowe) — projektor multimedialny lub zestaw DVD (film dydaktyczny lub dokumentalny albo jego fragment) — zestaw CD (utwory muzyczne) — materiały drukowane — komputery w pracowni komputerowej
Jaką strukturę powinny mieć intencjonalnie prowadzone działania pedagogizujące medialnie rodziców i prawnych opiekunów?	struktura działań pedagogizujących	<ul style="list-style-type: none"> — działania wprowadzające — działania zasadnicze — działania podsumowujące/utrwalające
Jaki powinien być optymalny czas intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?	czas trwania zajęć pedagogizujących	<ul style="list-style-type: none"> — do 15 min. — do 30 min. — do 45 min. — powyżej 45 min.
Kto powinien prowadzić intencjonalne działania pedagogizujące medialnie rodziców i prawnych opiekunów?	prowadzący działania	<ul style="list-style-type: none"> — nauczyciel — wychowawca — specjalista z wybranej dziedziny

Tabela 4. Zmienne i ich wskaźniki (dla warunków organizacyjnych procesu pedagogizacji)

Problem badawczy	Zmienna	Wskaźnik zmiennej
1	2	3
Jaka jest optymalna liczba uczestników intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?	liczebność grupy pedagogizującej	<ul style="list-style-type: none"> — dla wybranych rodziców i prawnych opiekunów — dla wszystkich rodziców i prawnych opiekunów danej klasy — dla rodziców i prawnych opiekunów wszystkich klas równoległych — dla rodziców i prawnych opiekunów wszystkich klas
Gdzie powinny odbywać się intencjonalnie prowadzone działania pedagogizujące medialnie rodziców i prawnych opiekunów?	miejsce pedagogizacji	<ul style="list-style-type: none"> — w sali lekcyjnej — na korytarzu — w sali gimnastycznej — w sali typu „aula”

cd. tab. 4

1	2	3
Jakie warunki odbioru komunikatów medialnych są optymalne dla intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?	warunki odbioru komunikatów	<ul style="list-style-type: none"> — prawidłowe — zapewnienie optymalnego odbioru komunikatów audialnych i wizualnych wszystkim uczestnikom pedagogizacji — nieprawidłowe — występowanie trudności w odbiorze komunikatów audialnych i wizualnych u pewnej liczby uczestników pedagogizacji
Jaka powinna być lokalizacja czasowa intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących rodziców i prawnych opiekunów?	lokalizacja czasowa działań pedagogizujących	<ul style="list-style-type: none"> — jako odrębne działania organizowane przed spotkaniem z rodzicami — jako integralna część spotkania z rodzicami — jako odrębne działania organizowane po spotkaniu z rodzicami

Tabela 5. Zmienne i ich wskaźniki (dla problemów występujących w procesie pedagogizacji)

Problem badawczy	Zmienna	Wskaźnik zmiennej
W jaki sposób dietność rodziny wpływa na uczestniczenie rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?	Posiadanie więcej niż jednego dziecka w szkole	<ul style="list-style-type: none"> — rodzice i prawni opiekunowie uczestniczą w spotkaniach z kilkoma nauczycielami — wychowawcami organizowanych w tym samym czasie — rodzice i prawni opiekunowie wybierają tematykę działań pedagogizujących organizowanych dla którejś z grup wiekowych (klas)
Jakie są przyczyny nieregularnego uczestniczenia lub nieobecności rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę?	brak obecności rodziców i prawnych opiekunów w zajęciach pedagogizujących	<ul style="list-style-type: none"> — z powodów obowiązków zawodowych — z powodu choroby — będący wynikiem braku zainteresowania rodziców i prawnych opiekunów dzieckiem i/lub działaniami pedagogizującymi
W jaki sposób brak akceptacji przez rodziców i prawnych opiekunów tematyki intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących	brak akceptacji proponowanej tematyki działań pedagogizujących	<ul style="list-style-type: none"> — przez jednego rodzica lub prawnego opiekuna — przez grupę rodziców lub prawnych opiekunów

medialnie rodzinę determinuje ich uczestniczenie w tych działaniach?		— przez wszystkich rodziców lub prawnych opiekunów
W jaki sposób brak akceptacji przez rodziców i prawnych opiekunów rozwiązań metodycznych i organizacyjnych intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodzinę warunkuje ich uczestniczenie w tych działaniach?	brak akceptacji proponowanych rozwiązań metodycznych i organizacyjnych	— przez jednego rodzica lub prawnego opiekuna — przez grupę rodziców lub prawnych opiekunów — przez wszystkich rodziców lub prawnych opiekunów

1.5. Wykorzystane metody, techniki i narzędzia badawcze

Do badań wykorzystano techniki¹⁵: ankiety, testu oraz obserwacji.

Zasadniczą częścią ankiety była tabela (załącznik nr 1), w której badani mieli wskazać chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę i dokonać samooceny swej wiedzy z zakresu tematyki tych działań (dla 59 zagadnień pedagogizujących rodzinę). Z kolei test (załącznik nr 2) zawierał 24 pytania o zamkniętej kafeterii. Przyjmując 1 punkt za każdą prawidłową odpowiedź, maksymalna liczba punktów wynosiła zatem 24. Jego rzetelność sprawdzano poprzez dwukrotne przetestowanie rodziców i prawnych opiekunów Gimnazjum nr 2 w Czerwionce-Leszczynach. Do obliczania rzetelności testu zastosowano sposób szacowania współczynnika rzetelności oparty na zgodności wyników połówek testu, zgodnie z algorytmem opisanym w opracowaniu Bolesława Niemierki¹⁶. O ocenę trafności testu poproszeni zostali przedstawiciele pedagogiki medialnej: dr Małgorzata Skibińska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz dr Tomasz Huk z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Na wniosek dr Małgorzaty Skibińskiej w pierwszym pytaniu uzupełniającym dodano krótkie wytłumaczenie pojęcia „pedagogizacja medialna rodziny”, dopisując, że zajęcia tej pedagogizacji dają rodzicom i opiekunom możliwość poszerzenia ich kompetencji wykorzystywania mediów w rozwoju dziecka oraz przygotowywania go do korzystania z nich. Zmieniono także nazwę testu z

Test wiedzy o mediach i ich wpływie na dziecko (dla rodziców i opiekunów)
na

Test wiedzy z wybranych zagadnień pedagogiki medialnej rodziny (dla rodziców i opiekunów).

¹⁵ Zgodnie z klasyfikacją z opracowania: T. PILCH, T. BAUMAN: *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2001.

¹⁶ B. NIEMIERKO: *Co wiemy z testowania o teście*. W: *ABC testów osiągnięć szkolnych*. Red. B. NIEMIERKO. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1975, s. 56—57.

Nie uwzględniono natomiast propozycji zmniejszenia liczby wskazań przypadkowych poprzez dodanie odpowiedzi „nie wiem”, gdyż wskazanie tej odpowiedzi jest równoznaczne z brakiem odpowiedzi i w punktacji testu daje 0 punktów. W badaniach ankietowych oraz w badaniach testowych do obliczeń wykorzystano wyłącznie ankiety i testy całkowicie i prawidłowo wypełnione.

W badaniach wykorzystano wnioskowanie statystyczne¹⁷, z zastosowaniem nieparametrycznego testu χ^2 oraz wzorami na stopień zbieżności (stopień związku między zmiennymi), a także korelację.

Zgodnie z procedurą wnioskowania statystycznego należało sformułować dwie przeciwstawne hipotezy

1. Hipotezę zerową:

H_0 — badane zmienne są wzajemnie niezależne

2. Hipotezę alternatywną:

H_1 — istnieje związek między badanymi zmiennymi

W teście χ^2 obliczanym według wzoru (1)

$$\chi^2 = \frac{(O - E)^2}{E}$$

gdzie:

O — wartość (liczebność) obserwowana

E — wartość (liczebność) oczekiwana.

Uzyskane wyniki badań umieszczone zostały w tabelach (ograniczono się do trzech pierwszych wierszy z tab. 6).

Tabela 6. Tabela wyników badań ze wzorami obliczeń niezbędnych do obliczenia χ^2

Grupa badanych	Samoocena				
	1	2	3	4	suma
A	O_{A1}	O_{A2}	O_{A3}	O_{A4}	$O_{A1} + O_{A2} + O_{A3} + O_{A4}$
B	O_{B1}	O_{B2}	O_{B3}	O_{B4}	$O_{B1} + O_{B2} + O_{B3} + O_{B4}$
Suma	$O_{A1} + O_{B1}$	$O_{A2} + O_{B2}$	$O_{A3} + O_{B3}$	$O_{A4} + O_{B4}$	$O_{A1} + O_{A2} + O_{A3} + O_{A4} + O_{B1} + O_{B2} + O_{B3} + O_{B4}$

W przeprowadzonych badaniach A dotyczyło chęci uczestniczenia w zajęciach pedagogizujących medialnie rodzinę, a B — braku takiej chęci, natomiast liczby dotyczyły w badaniach ankietowych samooceny wiedzy medialnej, a w badaniach testowych — poziomu wiedzy medialnej, przy czym cyfry te oznaczają:

¹⁷ Według procedury wnioskowania statystycznego z publikacji: G.A. FERGUSON, Y. TAKANE: *Analiza statystyczna w psychologii i pedagogice*. [Przeł. M. ZAGRODZKI]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009 oraz S. JUSZCZYK: *Statystyka dla pedagogów*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2001, s. 138—139.

- 1 — bardzo dobra,
- 2 — dobra,
- 3 — dostateczna,
- 4 — niedostateczna.

Następnie obliczano poszczególne wartości oczekiwane według wzorów (2):

$$E_{A1} = \frac{(O_{A1} + O_{A2} + O_{A3} + O_{A4}) \times (O_{A1} + O_{B1})}{O_{A1} + O_{A2} + O_{A3} + O_{A4} + O_{B1} + O_{B2} + O_{B3} + O_{B4}}$$

$$E_{A2} = \frac{(O_{A1} + O_{A2} + O_{A3} + O_{A4}) \times (O_{A2} + O_{B2})}{O_{A1} + O_{A2} + O_{A3} + O_{A4} + O_{B1} + O_{B2} + O_{B3} + O_{B4}}$$

itd. oraz odpowiadające im wartości χ^2 według wzorów (3):

$$\chi^2_{A1} = \frac{(O_{A1} - E_{A1})^2}{E_{A1}}$$

$$\chi^2_{A2} = \frac{(O_{A2} - E_{A2})^2}{E_{A2}}$$

itd., a całkowitą wartość χ^2 obliczano według wzoru (4):

$$\chi^2 = \chi^2_{A1} + \chi^2_{A2} + \chi^2_{A3} + \chi^2_{A4} + \chi^2_{B1} + \chi^2_{B2} + \chi^2_{B3} + \chi^2_{B4}$$

Dla liczby stopni swobody (5):

$$df = (r - 1) (k - 1) = 3$$

i przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ wartość krytyczna teoretycznego (tablicowego) testu χ^2_α wynosiła:

$$\chi^2_\alpha = 7,82$$

Jeżeli (6):

$$\chi^2 < \chi^2_\alpha$$

tzn. wartość empiryczna testu χ^2 była mniejsza od wartości krytycznej teoretycznego testu χ^2_α , wówczas różnice między badanymi cechami uważane były za nieistotne, przypadkowe, co sprawiało, że nie było podstaw do odrzucenia hipotezy o wzajemnej niezależności.

Natomiast jeżeli (7):

$$\chi^2 \geq \chi^2_{\alpha}$$

tzn. wartość empiryczna testu χ^2 była równa lub większa od wartości krytycznej teoretycznego testu χ^2 , wówczas różnice między wartością oczekiwaną i empiryczną cechy (zmiennej) uznane były za statystycznie istotne i hipotezę zerową H_0 odrzucano, a przyjmowano hipotezę H_1 z prawdopodobieństwem $1 - \alpha$.

Współczynnik zbieżności (stopień związku w obrębie tabeli wielodzielnej) stosowany w statystyce opisowej obliczano według wzoru (8):

$$c = \sqrt{\frac{\chi^2}{N + \chi^2}}$$

gdzie N oznacza całkowitą liczebność. Minimalna wartość $c = 0$, a maksymalna wynosi (9):

$$c_{\max} = \frac{c_{\max k} + c_{\max n}}{2}$$

przy czym (10):

$$c_{\max k} = \sqrt{\frac{k-1}{k}}$$

$$c_{\max n} = \sqrt{\frac{n-1}{n}}$$

Dla tabeli o wymiarach 2×4 (11):

$$c_{\max} = 0,787$$

skorygowaną wartość współczynnika zbieżności obliczano według wzoru (12):

$$c_{\text{kor}} = \frac{c}{c_{\max}}$$

a korelację (miarę siły związku między badanymi zmiennymi) — według wzoru (13):

$$r_c = \sqrt{\frac{\chi^2}{N}}$$

W przypadku tabeli dwuwymiarowej
Dla liczby stopni swobody:

$$df = (r - 1) (k - 1) = 1$$

i przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ wartość krytyczna teoretycznego (tablicowego) testu χ^2_α wynosiła:

$$\chi^2_\alpha = 3,84$$

a wartość

$$c_{\max} = 0,707$$

Przyjęto, że siła związku między zmiennymi jest:

- słaba, gdy r_c wynosi poniżej 0,20,
- niska, gdy r_c wynosi od 0,21 do 0,40,
- umiarkowana, gdy r_c wynosi od 0,41 do 0,70,
- wysoka, gdy r_c wynosi od 0,71 do 0,90,
- bardzo wysoka, gdy r_c wynosi od 0,91 do 1¹⁸.

Do badań techniką obserwacji bezpośredniej, otwartej wykorzystano arkusz obserwacji (załącznik 3).

1.6. Teren badań i badana próba

Badania ankietowe i testowe przeprowadzono w okresie od marca do grudnia 2012 roku. Badania ankietowe zrealizowano wśród rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków uczęszczających do Szkoły Podstawowej nr 4 i Szkoły Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi nr 51 (dla pierwszego i drugiego etapu edukacyjnego), do Gimnazjum nr 3 z Oddziałami Sportowymi, a także do Liceum Ogólnokształcącego nr 3 oraz do Zespołu Szkół Budowlanych — wszystkie szkoły z terenu Bytomia. Szkoły do realizacji badań ankietowych dobrano losowo, natomiast miasto Bytom wybrano intencjonalnie ze względu na przychyłność tamtejszego Wydziału Edukacji w stosunku do tych badań. W przypadku gimnazjów, w pierwszej z wylosowanych szkół niechęć dyrekcji do prowadzenia badań była

¹⁸ J.P. GUILFORD: *Podstawowe metody statystyczne w psychologii i pedagogice*. [Przeł. J. WOJTYNIAK]. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1964, s. 157.

na tyle duża, że z tej szkoły zrezygnowano i wylosowano kolejną. Z losowania celowo wykluczono szkoły z dzielnic Karb i Bobrek, uznawanych powszechnie za dzielnice biedy, gdyż wyniki badań z tych szkół mogłyby być kwestionowane jako nieprzydatne do uogólnienia wniosków na generalną populację. Przygotowano i rozdano 750 ankiet, a do badań zakwalifikowano 536 całkowicie wypełnionych.

Charakterystykę badanej próby w badaniach ankietowych zamieszczono w tabelach 7, 8, 9, 10 i 11.

Tabela 7. Charakterystyka poziomu wykształcenia badanych rodziców i prawnych opiekunów w badaniach ankietowych

Wykształcenie rodziców lub prawnych opiekunów	N	%
Podstawowe	18	3,4
Zasadnicze zawodowe	107	20,0
Średnie	264	49,3
Wyższe	147	27,3
Razem	536	100,0

Źródło: Badania własne.

Tabela 9. Charakterystyka badanych rodziców i prawnych opiekunów uwzględniają liczebność dzieci/nastolatków w rodzinie w badaniach ankietowych

Liczebność dzieci/nastolatków	N	%
Jedno	321	60,0
Dwa	161	30,0
Trzy	41	7,6
Powyżej trzech	13	2,4
Razem	536	100,0

Źródło: Badania własne.

Tabela 8. Charakterystyka płci badanych rodziców i prawnych opiekunów w badaniach ankietowych

Płeć rodzica lub prawnego opiekuna	N	%
Kobieta	403	75,2
Mężczyzna	133	24,8
Razem	536	100,0

Źródło: Badania własne.

Tabela 10. Charakterystyka badanych rodziców i prawnych opiekunów uwzględniają wiek dziecka/nastolatka w badaniach ankietowych

Etap edukacyjny	N	%
Pierwszy	136	25,37
Drugi	152	28,36
Trzeci	151	28,17
Czwarty	97	18,10
Razem	536	100,00

Źródło: Badania własne.

Tabela 11. Charakterystyka badanych rodziców i prawnych opiekunów uwzględniają płeć dziecka/nastolatka w badaniach ankietowych

Płeć dziecka lub nastolatka	N	%
Dziewczyna	312	49,8
Chłopak	314	50,2
Razem	626	100,0

Źródło: Badania własne. W zestawieniu brano pod uwagę jedynie dzieci i nastolatków, które/którzy uczęszczają do szkoły na danym poziomie edukacyjnym. W niektórych przypadkach na danym poziomie edukacyjnym uczą się bliźnięta lub rodzeństwo w różnym wieku, stąd liczba dzieci w zestawieniu jest większa od liczby rodziców.

Do badań *Testem wiedzy z wybranych zagadnień pedagogiki medialnej rodziny (dla rodziców i opiekunów)* intencjonalnie wybrano Gimnazjum nr 2 w Czerwionce-Leszczynach. Powodem rezygnacji z losowego doboru próby do tych badań była niechęć rodziców do badań testowych. O wybraniu tejże szkoły zdecydowała deklaracja jej dyrektora i zarazem nauczyciela informatyki o osobistym zaangażowaniu w przekonywaniu rodziców i prawnych opiekunów do udziału w badaniach. Rozdano 150 testów, a uzyskano 124 poprawnie wypełnione.

Obserwację prowadzono w trakcie siedmiu intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących w bytomskich szkołach (w Szkole Podstawowej nr 4, w Szkole Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi nr 51 oraz w Gimnazjum nr 1), trzech o problemach wychowawczych i czterech z pedagogizacji medialnej. Były to działania o:

- integracji uczniów klasy I szkoły podstawowej i dziecka wykluczonym z grupy rówieśniczej — działania realizowała nauczycielka — wychowawca klasy (szkoła podstawowa); celem działań było przedstawienie struktury socjometrycznej klasy, działań integrujących podejmowanych przez nauczyciela oraz działań, które mogą być podejmowane przez rodziców; w części wprowadzającej pedagogizująca przedstawiła strukturę socjometryczną, w części zasadniczej omówiła najbardziej prawdopodobne przyczyny wykluczenia 2 uczniów, działania, w tym wykorzystywane metody aktywizujące, które podejmuje w celu poprawy stosunków interpersonalnych, oraz działania rodziców, szczególnie prowadzenie rozmów z dzieckiem o tym, co robi w szkole, chwalenie go za pozytywne zachowania w stosunku do koleżanek i kolegów oraz tłumaczenie mu szkodliwości zachowań niepożądanych, a zatem działania uczące dziecko empatii, a w części podsumowującej podkreśliła ważkość działań integrujących oraz poprosiła rodziców i prawnych opiekunów o współpracę w przypadku wystąpienia jakichkolwiek objawów złego traktowania ich dziecka przez koleżanki i kolegów; liczba pedagogizowanych — 20, liczba nieobecnych — 4;
- przestępczości wśród uczniów szkoły podstawowej — działania realizował ekspert, policjant z wydziału ds. przestępczości nieletnich (szkoła podstawowa); celem działań było omówienie najczęściej występujących czynów o charakterze przestępczym, którego sprawcami i ofiarami byli uczniowie szkoły podstawowej; w części wprowadzającej pedagogizujący przedstawił statystyki przestępstw popełnionych przez nieletnich w ostatniej dekadzie, w części zasadniczej omówił przestępstwa najczęściej popełniane przez dzieci i nastolatków, ich konsekwencje prawne i sposoby przeciwdziałania ich popełnianiu, a w części podsumowującej — możliwości współpracy rodziców, szkoły i policji w zakresie zapobiegania przestępczości nieletnich; liczba pedagogizowanych przekroczyła 90 — nie było możliwe dokładne jej określenie, gdyż działania pedagogizujące odbywały się na korytarzu, co powodowało, że pedagogizowani przychodzili, a zdarzało się, że wychodzili przez cały czas trwania działań;

- problemach edukacyjnych (dydaktycznych i wychowawczych) z uczniami homogenicznej klasy sportowej — działania realizował nauczyciel wychowawca i jednocześnie trener piłkarski (gimnazjum); celem działań było uświadomienie rodzicom i prawnym opiekunom uczniów klasy sportowej działań, które może podejmować trener piłki nożnej, będący także wychowawcą klasy, w przypadku wystąpienia trudności dydaktycznych i wychowawczych, oraz określenie ram współpracy między nauczycielem — wychowawcą trenerem a rodzicami lub prawnymi opiekunami; w części wprowadzającej pedagogizujący przedstawił plan zajęć w szkole i skorelowany z nim plan treningów, w części zasadniczej zaprezentował kryteria, jakimi będzie kierował się podczas podejmowania decyzji o wyborze uczniów stanowiących skład drużyny, podkreślając, że najistotniejsze będą przy tym wyniki w nauce oraz zachowanie w szkole, a także rozmawiał z rodzicami i prawnymi opiekunami o aktywnych formach spędzania czasu wolnego przez nastolatków; w części podsumowującej pedagogizujący rozmawiał z pedagogizowanymi o współpracy w przypadku wystąpienia trudności w szkole, na treningach i w trakcie meczów; liczba pedagogizowanych — 25, liczba nieobecnych — 6;
- czytaniu lektur zalecanych w realizowanym programie nauczania języka polskiego — działania realizowała nauczycielka języka polskiego (szkoła podstawowa); celem zajęć było przedstawienie kanonu lektur dla drugiego etapu edukacyjnego, korzyści ich czytania dla rozwoju dziecka oraz działań rodziców i opiekunów mogących zachęcać je do czytelnictwa; w części wprowadzającej pedagogizująca zaprezentowała cele wybranego do realizacji programu nauczania języka polskiego; w części zasadniczej przedstawiła kanon lektur obowiązujących dla drugiego etapu edukacyjnego, wskazując te cechy poszczególnych lektur, które są eksponowane w realizowanym programie nauczania; w części podsumowującej prowadziła dialog z rodzicami i prawnymi opiekunami sondujący samoistne czytelnictwo ich podopiecznych oraz działania, jakie podejmują do jego lansowania; liczba pedagogizowanych — 19, liczba nieobecnych — 5;
- uzależnieniu od komputera i Internetu — działania realizowała ekspert, pracownik ośrodka terapii uzależnień (szkoła podstawowa); celem działań było przedstawienie symptomów uzależnienia od komputera i Internetu oraz profilaktyki i terapii tego uzależnienia; w części wprowadzającej pedagogizująca posłużyła się statystykami poszczególnych rodzajów uzależnień występujących u nastolatków, część zasadniczą rozpoczęła od próby nawiązania dialogu mającego zobrazować zachowania nastolatków podczas korzystania z komputera i Internetu, jednakże wyrażona niechęć niektórych rodziców i prawnych opiekunów do wypowiadania się w tak szerokim gronie sprawiła, że zmieniła metody pracy, omawiając symptomy uzależnienia, działania dorosłych mogące zapobiegać wystąpieniu uzależnienia, a także sposoby terapii, gdy takowe wystąpi; w części podsumowującej zaś przedstawiła instytucje, do których mogą

- zwrócić się rodzice i prawni opiekunowie z prośbą o pomoc w przypadku za-
ważenia u swoich podopiecznych symptomów uzależnienia; pedagogizująca
rozdała także materiały kserowane z adresami pocztowymi, adresami stron
internetowych, adresami e-mailowymi i telefonami kontaktowymi tych insty-
tucji oraz z wykazem symptomów uzależnień; liczba pedagogizowanych prze-
kroczyła 110 — nie było możliwe dokładne jej określenie, gdyż działania pe-
dagogizujące odbywały się na korytarzu, co powodowało, że pedagogizowani
przychodzili, a zdarzało się, że wychodzili przez cały czas trwania działań;
- korzystaniu przez dzieci z telefonów komórkowych w szkole i poza nią —
działania realizowała nauczycielka — wychowawczyni klasy (szkoła podsta-
wowa); celem działań było poinformowanie rodziców i prawnych opiekunów
o zasadach korzystania przez uczniów z telefonów komórkowych w szko-
le oraz przedstawienie im zalet, wad oraz zagrożeń korzystania z nich poza
szkołą; w części wprowadzającej pedagogizująca przedstawiła przykłady treści
niepokojących SMS-ów i rozmów prowadzonych za pośrednictwem telefonów
komórkowych przez dzieci w wieku swych uczniów; w części zasadniczej roz-
mawiała z rodzicami i prawnymi opiekunami o niepokojących zachowaniach
ich dzieci związanych z telefonami komórkowymi i smartfonami oraz omówi-
ła zasady, jakie obowiązują uczniów korzystających z nich na terenie szkoły;
w części podsumowującej pedagogizująca rozmawiała z rodzicami i prawnymi
opiekunami o stosowanych przez nich działaniach kształtowania u dzieci
umiejętności kulturalnego komunikowania się poprzez telefony komórkowe
oraz wykorzystywanych sposobach kontroli dzieci korzystających z tych tele-
fonów; liczba pedagogizowanych — 30, liczba nieobecnych — 5;
  - moralnej ocenie działań rodziców i prawnych opiekunów kontrolujących po-
czynania medialne dzieci — działania realizował ekspert, autor niniejszej mo-
nografii (szkoła podstawowa); celem działań było uświadomienie rodzicom
i prawnym opiekunom możliwości kontrolowania działań medialnych ich
dzieci oraz ich oceny, zwłaszcza w aspekcie moralnym; w części wprowadzają-
cej pedagogizujący przytoczył przykłady sytuacji, w których wiedza dorosłych,
pochodząca z dyskretnej kontroli działań medialnych ich podopiecznych, po-
zwoliła na poznanie ich problemów i udzielenie im pomocy; w części zasad-
niczej, wykorzystując materiały kserowane (aneks 4), prosząc o zaznaczenie
wybranej przez pedagogizowanych odpowiedzi, omówił poszczególne pyta-
nia zawarte w tych materiałach, a więc możliwości kontrolowania przycho-
dzących do dziecka i wysyłanych przez nie SMS-ów i e-maili, kontrolowania,
z kim komunikuje się dziecko za pomocą narzędzi ICT, kontrolowania, z kim
poznany za pośrednictwem tych narzędzi chce się spotykać lub już spotyka
się dziecko, reagowania na treści bloga pisanego przez dziecko oraz etycznej
oceny takiego kontrolowania czy wybranej reakcji na treść bloga; w części
podsumowującej rozmawiał z pedagogizowanymi o preferencjach w razie wy-
stąpienia konieczności dokonania wyboru między etycznym postępowaniem

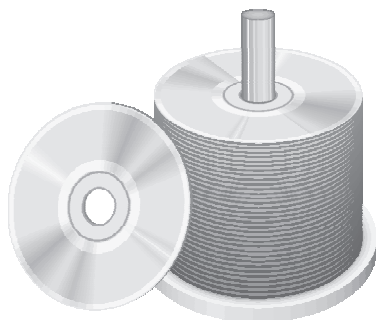
z dzieckiem korzystającym z mediów a jego bezpieczeństwem oraz zebrał wypełnione przez nich materiały — wyniki obliczeń wskazanych odpowiedzi udzielonych przez pedagogizowanych wraz z komentarzem zostały im przedstawione na następnym spotkaniu z rodzicami; liczba pedagogizowanych — 19, liczba nieobecnych — 6.

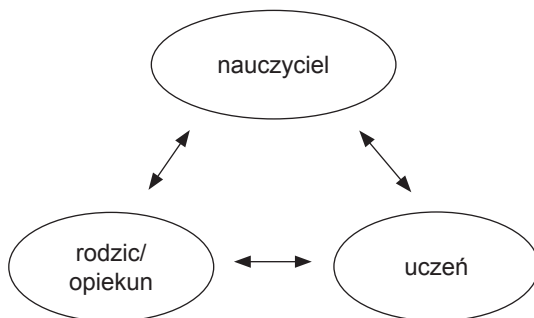
Rozdział 2

Proces pedagogizacji rodziny

W wychowaniu przedszkolnym przebieg i efektywność procesów wychowania i opieki, a w edukacji szkolnej procesów kształcenia, wychowania i opieki zależą m.in. od sprawnej komunikacji w układzie (triadzie) przedstawionej na rysunku 2¹:

Rys. 2. Relacje w triadzie nauczyciel — rodzic/opiekun — uczeń

Źródło: Opracowanie własne.

Kontakty nauczyciel — wychowanek przedszkola lub nauczyciel — uczeń są bardzo częste, natomiast spotkania lub komunikowanie się pośrednie nauczycieli z rodzicami lub opiekunami prawnymi mają charakter planowy lub okazjonalny². Każde spotkanie lub komunikowanie się nauczycieli z rodzicami lub opiekunami może sprzyjać pedagogizacji tych ostatnich.

2.1. Wiedza pedagogiczna przydatna rodzicom i prawnym opiekunom

Punktem odniesienia dla próby krótkiego opisu wiedzy przydatnej rodzicom i prawnym opiekunom może być któraś z wielu propozycji klasyfikacji funkcji rodziny. Wybrano klasyfikację zaproponowaną przez Stanisława Kawulę, który wymienił cztery podstawowe funkcje rodziny:

- biologiczno-opiekunczą, związaną z płodzeniem dzieci, opieką nad nimi: zapewnieniem im odpowiedniego wyżywienia, ubrania, warunków bytowych i poczucia bezpieczeństwa,
- kulturalno-towarzyską, obejmującą organizowanie wypoczynku, zabawy, rozrywki, odbioru dóbr kulturalnych,

¹ M. MUSIOŁ: *Komunikacja interpersonalna pośrednia w układzie nauczyciel — rodzic — uczeń*. W: *Język — komunikacja — media — edukacja*. Red. B. SIEMIENIECKI, T. LEWOWICKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010, s. 94.

² Ibidem.

- ekonomiczną, odnoszącą się do prowadzenia gospodarstwa domowego, zdobywania środków niezbędnych do życia wszystkim członkom rodziny, wyposażenia mieszkania w odpowiednie sprzęty, urządzenia i produkty,
- wychowawczą, dotyczącą wdrażania dzieci do życia w społeczeństwie, zapewnienia im warunków rozwoju emocjonalnego, zaszczepienia wartości³.

Opieka nad dzieckiem to działania podejmowane przez rodziców i prawnych opiekunów wobec dzieci w związku z faktyczną lub potencjalną sytuacją zagrożenia w sytuacji braku lub ograniczonych możliwościach przezwyciężenia tej sytuacji przez samo dziecko. Działania opiekuńcze podejmowane są w celu zapewnienia optymalnych warunków rozwoju i wychowania dzieci i nastolatków⁴.

Do opieki nad dzieckiem należą: odpowiednie dla jego wieku żywienie, jego ubieranie zależne od warunków atmosferycznych czy panujących w domu, działania pielęgnacyjne, wizyty u lekarza, terminowe szczepienia, a także zapewnienie dziecku bezpieczeństwa podczas odpoczynku i snu, w trakcie zabaw w domu i na podwórku, a w starszym wieku także podczas korzystania przez nie z mediów.

Zaspokajanie potrzeb kulturalno-towarzyskich dziecka jest podstawowym działaniem w procesie jego socjalizacji, czyli w kształtowaniu umiejętności komunikowania się (porozumiewania się) z innymi ludźmi i utrzymywania z nimi kontaktów umożliwiających dziecku włączanie się w społeczeństwo, w tym przyjęcie przez nie reguł życiowych, norm, zasad, wartości, a także pozwalających mu na wrastanie w kulturę⁵.

Zabawa jest naturalną formą aktywności dziecka przed okresem szkolnym i ucznia w czasie wolnym od nauki. Daje ona osobom w niej uczestniczącym wiele przyjemności i zadowolenia. Gra stanowi odmianę zabawy polegającą na przestrzeganiu ściśle określonych i zrozumiałych dla każdego gracza reguł postępowania. Dzięki tym wymaganiom gra spełnia istotne funkcje kształtujące i wychowawcze: wspiera procesy poznania, kształtuje umiejętności współdziałania graczy, a więc sprzyja ich uspołecznieniu, uczy zarówno wygrywania, jak i przegrywania, a ponadto zmuszając graczy do postępowania zgodnego z przyjętymi regułami, przyzwyczajają ich do poszanowania norm obowiązujących w każdej dziedzinie życia⁶. Oprócz zabaw spontanicznych dziecko może brać udział w grach i zabawach proponowanych mu przez rodziców i prawnych opiekunów, intencjonalnie wybranych ze względu na ich oddziaływanie na rozwój dziecka.

---

³ S. KAWULA: *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*. W: *Pedagogika rodziny*. Red. S. KAWULA, J. BRĄGIEL, A.W. JANKE. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 1997, s. 57.

⁴ A. KELM: *Węzłowe problemy pedagogiki opiekuńczej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2000, s. 21.

⁵ Zaczerpnięte z kilku definicji socjalizacji z: M. PRZETACZNIK-GIEROWSKA: *Psychologia wychowania*. W: *Psychologia wychowawcza*. Cz. 2. Red. M. PRZETACZNIK-GIEROWSKA, Z. WŁODARSKI. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998, s. 88.

⁶ W. OKOŃ: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003, s. 265—266.

Rodzice oczekujący dziecka, jeżeli tylko warunki im pozwalają, przygotowują dla niego pokój lub przynajmniej kącik z łóżeczkiem, przed ukończeniem roczku kupują dla niego kojec i specjalne krzesło z blatem do jedzenia, a w późniejszym okresie jego życia bywa różnie, jedni wymieniają mebelki wraz ze wzrostem dziecka, inni nabywają mebelki regulowane, a trzecia ich grupa twierdzi, że dziecko jest dobrze rozwinięte oraz sprawne fizycznie i doskonale radzi sobie z meblami dla dorosłych. W określonym wieku dziecka jego rozwój mogą wspomagać media, a więc i one powinny znaleźć się na wyposażeniu mieszkania, a w gestii dorosłych jest to, czy miejscem dostępu do tego medium będzie pokój ogólnodostępny, czy też pokój dziecka.

W wielu definicjach wychowania można, ogólnie rzecz ujmując, wyróżnić te odnoszące się do oddziaływań mających na celu kształtowanie wychowanka przez wychowawców (definicje behawioralne — wychowanie dyrektywne), te związane z oddziaływaniami wychowawcy wspomagającymi rozwój wychowanka (definicje wychowania w humanistycznym aspekcie — wychowanie niedyrektywne) oraz te nawiązujące do oddziaływań w środowisku wychowawczym (definicje wychowania w aspekcie psychospołecznym). W definicjach tych wspólnym mianownikiem bywa oddziaływanie mające przygotować młodego człowieka do bycia pełnoprawnym i pełnowartościowym członkiem danej społeczności. Wychowanie jest procesem, a zatem jego efekty nie są natychmiastowe, lecz ujawniają się dopiero po pewnym czasie.

Do efektywnych oddziaływań wychowawczych, niezależnie od przyjętego sposobu prowadzenia tych oddziaływań, rodzicom i prawnym opiekunom przydatna jest wiedza o procesie wychowania. Do wiedzy tej należą: cele wychowania, metody i techniki wychowania, problemy wychowawcze i ich rozwiązywanie, spędzanie czasu wolnego przez dziecko, oddziaływanie mediów na dziecko, oddziaływanie grupy rówieśniczej na dziecko, obowiązki dziecka uzależnione od jego możliwości, instytucje, do których mogą zwrócić się z prośbą o pomoc w oddziaływaniach wychowawczych.

We wszystkich sygnalizowanych działaniach rodziców i prawnych opiekunów niezbędna jest wiedza na odpowiednim poziomie. Wiedzę o pielęgnacji oseska i opiece nad nim przekazuje im pielęgniarka środowiskowa czy pediatra w czasie wizyt lekarskich. W późniejszym czasie pozostawieni są samym sobie, czerpiąc wiedzę od swoich rodziców, rodzeństwa, znajomych, z publikacji lub z Internetu — do czasu, gdy dziecko trafia do instytucjonalnych form opieki, wychowania czy edukacji. Tam rodzic ma (powinien mieć) kontakt ze specjalistą w pracy z dzieckiem w danym wieku. Współpraca między rodzicem lub prawnym opiekunem a owym specjalistą powinna polegać m.in. na obustronnym komunikowaniu niepokojących zachowań dziecka, udzielaniu porad przez specjalistę, a także intencjonalnym przekazywaniu przez niego aktualnej wiedzy o opiece czy wychowaniu dziecka.

Współczesna wiedza pedagogiczna daje podstawę do budowania stosunków między rodzicami lub prawnymi opiekunami a dziećmi cechującymi się mądrą,

wymagającą miłością, nieodwołującą się do władzy, do gróźb, siły czy poczucia wyższości. Pozwala ona zatem na zastępowanie władzy rodzicielskiej pieczęą wychowawczą⁷.

2.2. Pojęcie pedagogizacji rodziny

Pedagogizacja rodziców w opinii Stanisława Kawuli jest działalnością zmierzającą do stałego wzbogacania posiadanej przez nich potocznej wiedzy pedagogicznej o elementy naukowej wiedzy o wychowaniu dzieci i młodzieży. Jest dostarczaniem rodzicom wiadomości o celach, zadaniach, treściach, metodach, środkach i uwarunkowaniach procesu wychowania, zachodzącego w rodzinie, w szkole⁸.

Wincenty Okoń pedagogizację rodziny określał mianem pedagogicznego kształcenia rodziców, pisząc o niej jako o działalności oświatowej, której „celem jest zaznajomienie rodziców z problemami wychowania dzieci i młodzieży w rodzinie i w szkole, zwłaszcza ze sposobami zapobiegania różnym trudnościom wychowawczym i przezwyciężania ich, z problemami rozwoju biologicznego i psychicznego dzieci oraz z zagadnieniami oświaty sanitarnej”⁹.

Mieczysław Łobocki opisując spotkania poświęcone pedagogizacji rodziców, za szczególnie cenne uznał ich kontakty z ekspertem dokształcające ich pedagogicznie i psychologicznie¹⁰. Oprócz wiedzy z tych dziedzin Anna Dzikomska-Kucharz stwierdziła, że w ramach pedagogizacji rodzicom stwarzana jest możliwość zdobycia nowej wiedzy o funkcjonowaniu rodziny w aspektach prawnych, zdrowotnych czy społecznych, oraz wzbogacenia ich wiadomości dotyczących higieny, genetyki, socjologii, ekonomii oraz medycyny¹¹.

Pojęcie „pedagogizacja rodziców” wydaje się nieco zawężone. Istnieją domy, w których ciężar wychowania spoczywa na dziadkach, starszym rodzeństwie, a nawet opiekunach prawnych niespokrewnionych z dzieckiem. Bardziej uniwersalnym pojęciem jest zatem „pedagogizacja rodziny”.

---

⁷ B. ŚLIWERSKI: *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2012, s. 221.

⁸ S. KAWULA: *Pedagogizacja rodziców*. W: *Encyklopedia pedagogiczna*. Wyd. I. Red. W. POMYKAŁO. Warszawa: Fundacja Innowacja, 1993, s. 581.

⁹ W. OKOŃ: *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2007, s. 300.

¹⁰ M. ŁOBOCKI: *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*. Warszawa: Wydawnictwo Nasza Księgarnia, 1985, s. 97.

¹¹ A. DZIKOMSKA-KUCHARZ: *Pedagogizacja rodziców — zadanie szkoły*. „Edukacja i Dialog” 2001, nr 3 (126), s. 7.

Pedagogizacja rodziny prowadzona może być w przedszkolach, szkołach, innych placówkach opiekuńczych czy wychowawczych, w szkołach wyższych, a także dzięki działalności stowarzyszeń prowadzących działalność popularnonaukową oraz w domach kultury, bibliotekach, domach dziennego pobytu, ośrodkach pomocy społecznej, w mediach (e-pedagogizacja) itp.

Najszerzy dostęp w działaniach pedagogizujących rodzinę możliwy jest poprzez wykorzystanie mass mediów, zwłaszcza telewizji i radia. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji może wywierać wpływ, zwłaszcza na telewizję publiczną i publiczne radio, które w ramach swych misji miałyby tworzyć i w rozsądnej porze emitować programy edukacyjne dla rodziców. Szeroko wykorzystywany może być także Internet. W niniejszej pracy (w kilku miejscach) przytaczane są informacje i rady ze stron internetowych utworzonych i prowadzonych przez organizacje społeczne.

Problematyka wychowania, w tym medialnego, opisywana jest również w mediach i mass mediach drukowanych, np. w książkach oraz w czasopismach.

2.3. Cele i zadania pedagogizacji rodziny

Celem pedagogizacji jest udzielanie pomocy rodzicom oraz innym osobom zaangażowanym w proces wychowania służący usprawnianiu ich działalności wychowawczej, wzbogacaniu ich świadomości pedagogicznej i kształceniu ich kultury pedagogicznej. Może ona przyjmować formę pomocy bezpośredniej i/lub pośredniej¹².

Na kulturę pedagogiczną rodziców składa się ogół wartości, norm, wzorców i modeli zachowań, które wynikają ze świadomości celów wychowania i z posiadanej wiedzy o wychowaniu, a przejawiają się umiejętnością reagowania na sytuacje wychowawcze. W takim ujęciu kultury pedagogicznej można wyróżnić jej podstawowe elementy, np. świadomość wychowawczą rodziców, ich wiedzę o dziecku i jego wychowaniu, ich umiejętności we wspomaganiu wychowanka przez prawidłowe stosowanie metod i środków wychowania itd.¹³

Dokonując analizy kultury pedagogicznej rodziców w systemie wychowania wdrażanym przed przemianami ustrojowymi 1989 roku, Irena Jundziłł wskazywała w niej na przewagę elementów emocjonalnych nad intelektualnymi i behawioralnymi, przejawiającą się silnym podporządkowaniem intelektu miłości rodzicielskiej. Podporządkowanie to, także współcześnie, utrudnia rodzicom prawidłowe kierowanie rozwojem dziecka (optymalne wspomaganie tego rozwoju)

¹² S. KAWULA: *Pedagogizacja rodziców...*, s. 581.

¹³ U. TOKARSKA: *Kultura pedagogiczna rodziców*. „Wychowawca” 2003, nr 11, s. 5.

oraz prawidłowy dobór celów, metod, technik i środków wychowania. Miłość nie powinna przesłaniać potrzeby przygotowywania dziecka do pokonywania trudności. Bezrefleksyjna miłość przyczynia się do popełniania błędów wychowawczych przez rodziców. W kształtowaniu kultury pedagogicznej z prawidłowymi relacjami między miłością i intelektem niezbędne jest, by rodzice i opiekunowie posiadali podstawy wiedzy psychopedagogicznej i aktualizowali je wraz z rozwojem dziecka. Powinni oni w tym celu korzystać z literatury i czasopism pedagogicznych, prelekcji organizowanych w szkołach i innych placówkach opiekuńczych i wychowawczych oraz z porad pedagoga szkolnego, nauczyciela — wychowawcy lub pracownika poradni psychologiczno-pedagogicznej¹⁴, a więc z różnych form pedagogizacji rodziny.

Cele pedagogizacji są fundamentem do formułowania jej zadań. Stanisław Kawula wymienił trzy takie zadania: prowadzący działania pedagogizujące rodzinę powinien ukazywać problemy związane z wychowaniem ich dzieci (bez pedagogicznego przewodnictwa opiekujący się dziećmi nie byłiby w stanie tych problemów prawidłowo zrozumieć lub nawet ich dostrzec); powinien uczyć pedagogizowanych, by przyswajaną wiedzę o wychowaniu stosowali we własnej praktyce wychowawczej, oraz powinien zaszczerpić im przyzwyczajenia i potrzeby samokształcenia się pedagogicznego¹⁵.

Pedagogizacja, oprócz poszukiwania wspólnych rozwiązań problemów wychowawczych, powinna być również traktowana jako okazja do wymiany informacji o dziecku, jego rozwoju i osiągnięciach w relacjach dwukierunkowych nauczyciel — rodzic oraz wielokierunkowych nauczyciel — rodzic oraz rodzic — rodzic. Ostatnia z tych relacji jest szczególnie istotna w szybkim orientowaniu się rodziców odnośnie do pojawiających się problemów dziecka i z dzieckiem w danej grupie wiekowej.

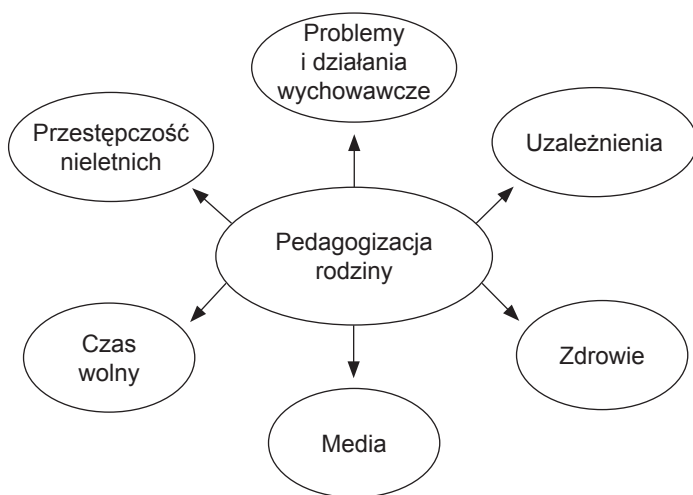
Obszary pedagogizacji rodziny przedstawiono na rysunku 3.

Efektywność realizacji celów i zadań podejmowanych działań w obszarach pedagogizacji rodziny uzależniona jest od wielu czynników. Oto najistotniejsze:

- prowadzący działania pedagogizujące powinien wykazać się dobrą orientacją w zakresie omawianych zagadnień, zarówno teoretyczną, jak i praktyczną,
- prowadzący działania pedagogizujące powinien czynić to w sposób nowoczesny i atrakcyjny dla odbiorców,
- problematyka poruszana w działaniach pedagogizujących powinna odpowiadać potrzebom i zainteresowaniom pedagogicznym rodziców i opiekunów i/lub uwzględniać problemy dydaktyczne, wychowawcze czy opiekuńcze występujące w danej grupie dzieci lub w całym środowisku szkolnym,

¹⁴ I. JUNDZIŁ: *Rola zawodowa pedagoga szkolnego*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1980, s. 164—165.

¹⁵ S. KAWULA: *Pedagogizacja rodziców...*, s. 581.

Rys. 3. Obszary pedagogizacji rodziny

Źródło: Opracowanie własne.

- w trakcie działań pedagogizujących rodzicom i opiekunom nie należy jedynie przekazywać pełnej, gotowej wiedzy, ale podawać informacje o dziecku i wspólnie poszukiwać rozwiązań problemów opiekuńczych i wychowawczych,
- powinno się unikać rutyny,
- należy traktować rodziców jak rzeczywistych partnerów,
- rodziców i opiekunów należy aktywizować do korzystania z różnych oferowanych im form pedagogizacji,
- rodziców i opiekunów trzeba zachęcać do podejmowania współpracy nie tylko z pracownikami szkoły, ale także z pracownikami innych placówek, np. poradni psychologiczno-pedagogicznych, oraz z innymi rodzicami,
- dyrektor placówki, we współpracy z radą pedagogiczną, powinien stworzyć odpowiednie warunki organizacyjne niezbędne do przeprowadzenia działań pedagogizujących rodziców i opiekunów,
- rodziców i opiekunów powinien pedagogizować nie tylko pedagog szkolny, ale także nauczyciel — wychowawca, który ma najczęstszy kontakt z rodzicami i spośród innych nauczycieli najlepiej zna swoich uczniów, co pozwala mu na optymalne udzielanie pomocy w rozwiązywaniu problemów dydaktyczno-wychowawczych,¹⁶
- pedagogizację można zlecić specjalistom spoza szkoły w przypadku, gdy realizacja jej celów wymaga wiedzy wykraczającej poza kompetencje pedagoga szkolnego lub nauczyciela — wychowawcy,

¹⁶ A. DZIKOMSKA-KUCHARZ: *Pedagogizacja rodziców...*, s. 11–12.

- pedagogizacją należy objąć również nauczycieli i pedagogów, aby poszerzać ich wiedzę, zwłaszcza z zakresu pedagogiki i psychologii, ale także komunikacji społecznej w celu poprawienia relacji interpersonalnych z rodzicami¹⁷.

I cel, i zadania pedagogizacji rodziców opierają się na dwu ogólnych założeniach. Jedno z założeń mówi, że rodzina jest nierozłączną częścią systemu wychowania, a będąc partnerem wszystkich instytucji wychowawczych, staje się problemem społecznym, a nie tylko sprawą osobistą rodziców. Drugie z założeń dotyczy wpływu zmiany świadomości rodziców na wychowawcze funkcjonowanie rodziny. Wzbogacanie świadomości pedagogicznej rodziców powoduje podnoszenie się i poprawę jakości oddziaływania wychowawczego rodziców na dzieci, zależność tę potwierdzają badania pedagogiczne i doświadczenia wychowawcze¹⁸.

Uzasadnieniem konieczności podejmowania działań pedagogizujących rodzinę na przełomie XX i XXI wieku jest dynamika zmian zachodzących w procesie wychowania. W historii wychowania zmiany w tym procesie, z wyjątkiem kilku okresów rewolucyjnych, miały charakter ewolucyjny, przebiegały powoli, a różnice w przyjmowanych celach wychowania, stosowanych metodach i technikach wychowania, a także w zachowaniach dzieci i trudnościach wychowawczych, jakie sprawiały, między następującymi po sobie pokoleniami nie występowały lub były znikome. Natomiast w okresie wspomnianego przełomu wieków zmiany te są bardzo duże. Z modelu wychowania opartego na behawioryzmie przewagę zaczyna mieć wychowanie humanistyczne, w którym świat dorosłych ma wspomagać rozwój dziecka, a nie tym rozwojem kierować.

Rodzice początku XXI wieku wychowywani byli w zupełnie innych warunkach, niż są wychowywane ich dzieci. Po pierwsze sami wychowywani byli w państwie o innym ustroju, socjalistycznym światopoglądzie i w innych warunkach społeczno-ekonomicznych. Po drugie, w ich wychowaniu media nie grały praktycznie żadnej roli. W telewizji były dla nich jedynie dobranocki (10 minut) oraz *Teleranek* w niedzielę i *Teleferie* w wakacje oraz w ferie zimowe, a także *Zwierzyniec* w poniedziałkowe popołudnia. Komputerów (może z wyjątkiem klasy ZX Spektrum czy Atari), telefonów komórkowych, odtwarzaczy MP3 lub MP4 po prostu nie posiadali, gdyż ich wówczas jeszcze nie było lub nie mieli do nich dostępu. Wobec tego wolny czas w przypadku ładnej pogody spędzali na podwórku z koleżankami i kolegami, grając w chowanego, podchody, strzelaniny, grzyba, skacząc w gumę, a przy brzydkiej aurze czytali książki lub grali w gry planszowe. Ich dzieci w młodszym wieku czas wolny spędzają częściej przed telewizorem, a dorastając — przed ekranami komputera, netbooka, palmtopa, tabletu, telefonu komórkowego lub smartfona, przy konsoli do gry. Mają one także inne wymagania wobec swoich rodziców niż ich rodzice wobec swoich w okresie, gdy byli dziećmi lub nastolatkami. To sprawia, że współcześni rodzice nie mogą w prosty sposób

¹⁷ Ibidem, s. 12.

¹⁸ S. KAWULA: *Pedagogizacja rodziców...*, s. 581.

przenieść na swoje dzieci wzorców wychowania i postępowania wychowawczego, którym poddani byli w swoim dzieciństwie. Muszą oni wychowywać swoje dzieci wzorcami autorskimi, a pedagogizacja, w tym medialna, ma ich wspomóc.

Niektórych z bardzo młodych rodziców i prawnych opiekunów można zaliczyć do pokolenia Y, cieszącego się ogromnym zainteresowaniem mediów, które komercjalizowały je w stopniu ekstremalnym. Bodajże była to pierwsza w historii ludzkości generacja, która socjalizowana była przez komputery¹⁹. Tym rodzicom i opiekunom także przydatne jest wsparcie pedagogiczne w zakresie korzystania z mediów przez dzieci i nastolatków.

Zgodnie z wynikami badań ankietowych przeprowadzonych przez Lidę Szewczyk prawie 75% badanych rodziców oczekiwało wsparcia pedagogicznego ze strony nauczycieli czy szerzej — szkoły, deklarując, że spotkania z rodzicami powinny być łączone ze szkoleniami rodziców. Na podstawie tych samych badań prowadząca je stwierdziła, że rodzice ci nie potrafili sami zdecydować o celach i tematyce tych szkoleń, co sprawiało, że muszą o tym zdecydować osoby przygotowujące i prowadzące te szkolenia²⁰.

Rodzice i prawni opiekunowie wprowadzają dziecko w świat pierwszego dla niego języka, uczą kształtowania relacji międzyludzkich czy zasad współżycia społecznego. Działania wychowawcze i opiekuńcze, zdaniem Bogusława Śliwerskiego, zależą od wieku dziecka, jego wyglądu, aktualnych i minionych zachowań, inteligencji, stanu zdrowia, kolejności narodzin itp. Dorośli opiekunowie rzadko więc wychowują dzieci w jednakowy sposób²¹. Działania pedagogizujące rodzinę nie zmierzają do ujednolicenia tych działań, a dają rodzicom i prawnym opiekunom wiedzę ułatwiającą im przemyślenie przebiegu procesu wychowania w ich rodzinie, ich działań wychowawczych, popełnionych w tym procesie błędów, możliwości ich naprawienia, a także zachęcają ich do planowania działań wychowawczych krótko- i długoterminowych.

Nabywanie nowych i uzupełnianie już nabytych kompetencji pedagogicznych i dydaktycznych pozwala rodzicom i prawnym opiekunom nie tylko na pomoc dziecku korzystającemu z mediów i na jego efektywniejszą ochronę przed zagrożeniami medialnymi, ale także ułatwia pokonywanie występującej między nimi bariery pokoleniowej, mającej tendencje do poszerzania się²².

¹⁹ Z. MEŁOSIK: *Edukacja, młodzież i kultura współczesna. Kilka uwag o teorii i praktyce pedagogicznej*. „Chowanna” 2003, T. 1 (20): *Nauki o wychowaniu w ponowoczesnym świecie*. (Red. S. JUSZCZYK), s. 27.

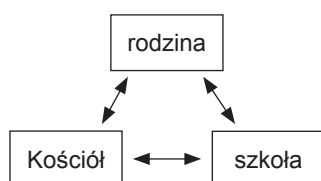
²⁰ L. SZEWCHYK: *Pedagogizacja rodziców — potrzeba czy konieczność?* „Wychowawca” 2003, nr 11, s. 7.

²¹ B. ŚLIWERSKI: *Wychowanie, pojęcie — znaczenia — dylematy*. W: *Wychowanie. Pojęcia. Procesy. Konteksty*. T. 1. Red. M. DUDZIKOWA, M. CZEREPANIAK-WALCZAK. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007, s. 65.

²² M. MUSIOŁ: *Kompetencje rodziców w procesach wychowania i edukacji dzieci w aspekcie przygotowywania ich do życia w społeczeństwie informacyjnym*. W: *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*. Red. S. JUSZCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002, s. 245.

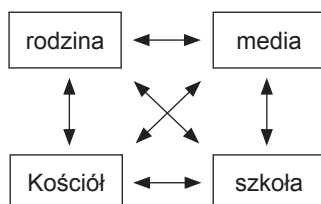
2.4. Pedagogizacja medialna rodziny

W procesie wychowania przed ekspansją i wszechstronnym oddziaływaniem mediów uczestnikami tego procesu były trzy podmioty: rodzina, Kościół i szkoła, która reprezentowała państwo (rys. 4)²³.

Rys. 4. Relacje zachodzące pomiędzy uczestnikami procesu wychowania w okresie poprzedzającym oddziaływanie mediów (tradycyjna triada wychowawcza)

Powszechny dostęp do mediów oraz ich oddziaływanie na młodego człowieka pozwoliły na zaliczenie ich w poczet uczestników procesu wychowania, w znaczący sposób komplikując relacje pomiędzy najważniejszymi uczestnikami tego procesu, podwajając liczbę możliwych relacji (przedstawiono to na rys. 5).

Rys. 5. Relacje zachodzące pomiędzy uczestnikami procesu wychowania z uwzględnieniem mediów (współczesna tetradą wychowawczą)

Media zdefiniować można jako środki komunikowania się, mogące uczestniczyć w strukturyzowaniu, kodowaniu, przekazywaniu, odbieraniu i przetwarzaniu treści oraz przyczyniające się do rekonstruowania wiedzy o świecie przez uczących się²⁴.

Współczesne media elektroniczne oraz mass media są praktycznie niewyczerpalnym źródłem wiedzy, wspomagają procesy kształcenia i wychowania,

²³ Relacje przedstawione zarówno na rys. 4, jak i na rys. 5 zamieścił: J. MORBITZER: *Edukacja wspierana komputerowo a humanistyczne wartości pedagogiki*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2007, s. 94.

²⁴ W. SKRZYDLEWSKI: *Technologia kształcenia. Przetwarzanie informacji. Komunikowanie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1990, za: S. JUSZCZYK: *Komunikacja człowieka z mediami*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1998, s. 17.

stanowią ważny element organizacji czasu wolnego. Okazują się jednocześnie przyczyną wielu zagrożeń, w tym kilku do niedawna jeszcze nieznanych. Każdy odpowiedzialny rodzic w tych czasach powinien wiedzieć, czym są elektroniczne media, szczególnie te, z których usług korzystają jego dzieci i jakie wywołują one zagrożenia. Powinien być świadomy, że mają one na nie oddziaływanie pozytywne, ale też negatywne²⁵. Dlatego istnieje potrzeba podejmowania wielokierunkowych i wielopoziomowych działań mających uświadomić rodzicom i opiekunom dzieci istnienie tych zagrożeń i dać im wiedzę pozwalającą na udzielanie pomocy dzieciom korzystającym z mediów oraz instrumenty chroniące dzieci.

Zdaniem Jadwigi Izdebskiej owe zagrożenia uzasadniają konieczność podjęcia działań edukujących medialnie dzieci nie tylko przez nauczycieli i wychowawców, ale także przez rodziców. Głównym celem tej edukacji jest tworzenie od wczesnego dzieciństwa sprzyjających warunków i sytuacji wychowawczych, dzięki którym dziecko uczy się korzystać z mediów elektronicznych, przyswajając ważne i niezbędne umiejętności krytycznego wyboru oraz aktywnego i oceniającego odbioru treści, rozumienia i interpretacji komunikatów, właściwego odczytywania scen przemocy, kształtowania świadomości niebezpieczeństw, jakie niosą media²⁶. Nauczyciele i wychowawcy do realizacji tych celów powinni być przygotowywani w ramach ich kształcenia i doksztalcania zawodowego, z kolei rodzice i opiekunowie — na zajęciach pedagogizujących medialnie.

Tematyka mediów nie musi być omawiana na oddzielnie organizowanych zajęciach pedagogizujących celowo nazwanych medialnymi, lecz powinna znajdować się wśród tematów realizowanych w trakcie spotkań pedagogizujących, np. Anna Dzikomska-Kucharz przytaczając tematykę prowadzonych przez siebie prelekcji, wskazała na „szkodliwy wpływ telewizji na rozwój osobowy” oraz na to, „jak szkodzą dziecku komputery”, wypowiedziała się też na temat pośrednio związany z mediami „organizacja czasu wolnego”²⁷.

Relacje pomiędzy wychowaniem, wiedzą z zakresu technologii informacyjno — komunikacyjnych, wiedzą pedagogiczną i aksjologią a odbiorcami i realizatorami tego wychowania przedstawiono za pomocą rysunku 6.

---

²⁵ L. SIMON: *Social Media Dangers. Get Informed — Protect Your Child*. Ebook, 2011, s. 8 [<http://books.google.pl/books?id=YCQLbVfj3uUC&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false>] (dostęp: 17.01.2013).

²⁶ J. IZDEBSKA: *Dzieciństwo medialne współczesnych dzieci*. „Wychowanie w Przedszkolu” 2009, nr 2, s. 9.

²⁷ A. DZIKOMSKA-KUCHARZ: *Pedagogizacja rodziców...*, s. 10.

Rys. 6. Relacje pomiędzy wychowaniem, wiedzą z zakresu ICT, wiedzą pedagogiczną i aksjologią a odbiorcami i realizatorami tego wychowania

Źródło: Opracowanie własne.

Pedagogizacja medialna rodziny jako element pedagogizacji rodziny to kształtowanie kompetencji medialnych jej członków zajmujących się wychowaniem dzieci lub nastolatków w obszarach:

- wychowania i kształcenia za pośrednictwem mediów, czyli możliwości wykorzystywania mediów do wspomagania kształtowania różnych sfer rozwojowych dziecka lub nastolatka oraz kształtowania jego systemu aksjonormatywnego (świata wartości), a więc w działaniach związanych z procesem jego edukacji,
- wychowania do mediów, tzn. kształtowania kompetencji rodziców i opiekunów do podejmowania wielokierunkowych działań mających na celu zapewnienie maksymalnego bezpieczeństwa dziecku lub nastolatku korzystającemu z mediów przede wszystkim przez jego wychowanie, a w dalszej kolejności przez zabezpieczenia sprzętowe i programowe oraz kontrolę jego działań medialnych,
- edukacji medialnej rodziców i opiekunów, tzn. kształtowania ich kompetencji medialnych.

Pedagogizacja w dwóch pierwszych obszarach nie powinna budzić kontrowersji (z wyjątkiem dyskusji o jej celach i treściach), natomiast w trzecim jest dyskusyjna, gdyż tylko w ograniczonym zakresie bezpośrednio przyczynia się do wychowania i opieki nad dzieckiem korzystającym z mediów. Kształtowanie od podstaw lub poszerzanie kompetencji medialnych rodziców i opiekunów (szczególnie w obszarze umiejętności korzystania z nich) przydatne jest im w wypadkach: udzie-

lania pomocy dziecku lub nastolatkowi uczącemu się korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych i z ich oprogramowania systemowego lub użytkowego²⁸ oraz przygotowującemu materiały do różnych zajęć szkolnych za pomocą tych narzędzi, podejmowania decyzji o kupnie medium, o jego sprzętowym lub programowym zabezpieczeniu oraz o sposobie kontrolowania dziecka korzystającego z tego medium. Ten obszar pedagogizacji dyskusyjny jest także w zakresie jej organizowania (np. w pracowni komputerowej) i finansowania.

W przypadku pedagogizacji medialnej organizowanej w placówkach oświatowych zajęcia powinien prowadzić nauczyciel — wychowawca w zakresie tematyki związanej z wybranymi (niewymagającymi specjalistycznych kompetencji) zagadnieniami wychowania do mediów lub przez media, np.: nauczyciel zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej w wychowaniu przez media (możliwości wykorzystywania mediów w nauce czytania, pisanie, liczenia i w rozwoju innych kompetencji kształtowanych w klasach I—III), nauczyciel języka polskiego w wychowaniu przez media (możliwości wykorzystywania mediów do rozwoju czytelnictwa dziecka i nastolatka), nauczyciel plastyki w wychowaniu przez media (możliwości wykorzystania obrazu, w tym grafiki, fotografii i fotografowania, filmu i filmowania we wspomaganiu rozwoju i w wychowaniu dziecka i nastolatka), nauczyciel muzyki w wychowaniu przez media (możliwości wykorzystywania dźwięku we wspomaganiu rozwoju i w wychowaniu dziecka i nastolatka), nauczyciel informatyki w wychowaniu do mediów (zagrożenia medialne, możliwości zabezpieczenia sprzętu informatycznego). Do pedagogizacji medialnej w placówkach oświatowych, w każdym z wymienionych obszarów, zaproszony może być specjalista w wybranej dziedzinie spoza szkoły. Specjaliści powinni realizować lub nadzorować realizację tej pedagogizacji w pozostałych miejscach jej prowadzenia opisanych w podrozdziale 2.7.

2.5. Cele pedagogizacji medialnej rodziny

Cele pedagogizacji medialnej rodziny są zbieżne z celami edukacji medialnej zaproponowanymi przez Wacława Strykowskiego. Są to:

- przygotowanie do właściwego (krytycznego) odbioru mediów jako narzędzi przekazu informacji oraz kształtowania systemu wartości i postaw,

---

²⁸ Udzielanie przez rodziców i opiekunów pomocy dziecku w uczeniu się korzystania z komputera lub brak tej pomocy stanowią istotną przyczynę występowania różnic w poziomach kompetencji informatycznych uczniów — M. MUSTOŁ: *Zróżnicowanie poziomu kompetencji informatycznych uczniów klas początkowych*. „Chowanna” 2012, T. 2 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. JUSZCZYK), s. 315—316.

- przygotowanie do posługiwania się mediami jako narzędziami pracy intelektualnej (własnego rozwoju) i pracy zawodowej (powierzanie mediom niektórych czynności),
- przygotowanie do racjonalnego korzystania z mediów jako instrumentów zabawy i rozrywki²⁹.

Uzupełnieniem tych celów może być:

- przygotowanie rodziców i/lub innych opiekunów do oddziaływań mających ułatwić dzieciom przyswajanie wiedzy związanej z przedstawionymi uprzednio celami,
- przygotowanie rodziców i/lub innych opiekunów do ochrony dzieci przed szkodliwym wpływem mediów.

Pedagogizacja medialna rodziny jest więc działalnością zmierzającą do wzbogacania posiadanej przez jej członków wiedzy o mediach i ich wpływie na użytkownika, przy czym musi być ona skorelowana z innymi celami pedagogizacji rodziny, zwłaszcza w zakresie organizowania czasu wolnego dzieci i młodzieży.

Wdrożenie w Polsce intencjonalnych działań pedagogizacji medialnej rodziny konieczne jest m.in. z powodu braku edukacji medialnej w szkołach realizowanej w ramach odrębnych zajęć. W szóstoklasowej formie edukacja ta zapisana jest w podstawie programowej do realizacji w edukacji wczesnoszkolnej (szczególnie w edukacji polonistycznej i zajęciach komputerowych) oraz w poszczególnych przedmiotach szkolnych³⁰. Od wielu lat orędownikiem wprowadzenia takiej edukacji jako odrębnego przedmiotu jest prof. Bronisław Siemieniecki³¹. Namiastką tego rozwiązania mogłoby być organizowanie obowiązkowych zajęć edukacji medialnej dla każdego rocznika, podczas każdego etapu edukacyjnego, w liczbie kilku godzin. Realizować powinien je nauczyciel specjalnie do nich przygotowany, zatrudniony przez gminę lub powiat, prowadzący je w kilku, a nawet w kilkunastu szkołach. Atutem takiego rozwiązania są niskie koszty. Jeszcze innym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie np. przedmiotu „przygotowanie do życia”, w którym rotacyjnie wymieniający się specjaliści prowadziliby zajęcia z edukacji medialnej, seksualnej, przemocy w rodzinie, równouprawnienia itp. Po wprowadzeniu któregoś z wariantów edukacji medialnej do szkół pedagogizowani medialnie rodzice

²⁹ W. STRYKOWSKI: *Pedagogika i edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*. W: *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*. Red. S. JUSZCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002, s. 19.

³⁰ Edukację medialną realizowaną w ramach obowiązującej od 2008 r. podstawy programowej opisano m.in. w: B. DUSZA: *Edukacja medialna — zaniedbany obszar w domu i w szkole*. W: *Nowe media w edukacji*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012, s. 184—185.

³¹ Np.: B. SIEMIENIECKI: *Manipulacja informacją w mediach a edukacja*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006, s. 28 oraz B. SIEMIENIECKI: *Przedmiot i zadania mediów w komunikacji*. W: *Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki*. T. 1. Red. B. SIEMIENIECKI. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007, s. 136—140.

i prawni opiekunowie będą mogli w domu uzupełniać nabywane w ramach tej edukacji kompetencje medialne swych podopiecznych.

2.6. Zakres pedagogizacji medialnej rodziny

Analizując przedstawione cele oraz publikacje i dyskusje dotyczące wpływu mediów na życie współczesnego człowieka, można wskazać wiele istotnych problemów kluczowych dla pedagogizacji medialnej rodziny. Należą do nich opisywane m.in. przez Stanisława Juszczyka³² oraz Marcina Musioła³³:

- materiały drukowane: książki, prasa, plakaty i billboardy,
- muzyka: wpływ słuchania głośnej muzyki na zdrowie, treści utworów muzycznych, subkultury muzyczne, zachowanie muzyków na koncertach lub w tele-dyskach,
- telefony komórkowe i smartfony: rozmowy telefoniczne, SMS-y, zdjęcia i filmy,
- telewizja: programy dla dzieci i młodzieży, programy informacyjne, filmy fabularne i dokumentalne, przemoc i erotyka w filmie, reklamy, programy typu „reality show”, programy typu „talk show”, „symptom pilota”,
- komputery: administrowanie komputerem i nadawanie uprawnień poszczególnym użytkownikom, programy użytkowe, w tym dydaktyczne, gry komputerowe, ergonomia pracy przy komputerze, uzależnienie od komputera,
- Internet: strony WWW (wyszukiwanie informacji, umieszczanie własnych informacji w Internecie, treści niepożądane, np. erotyka, pornografia, przemoc, nazizm i faszyzm, anoreksja i bulimia, dziecięce blogi internetowe i ich wykorzystanie w procesach wychowawczym i dydaktycznym), komunikacja w sieci (poczta elektroniczna, komunikatory, zagrożenia związane z komunikowaniem się poprzez sieć, np.: przestępczość w sieci i poprzez sieć, pedofilia), portale społecznościowe, gry sieciowe, *second life*, netykieta, programy filtrujące (ich efektywność, sprawdzanie adresów przeglądanych stron itp., uzależnienie od Internetu, komputerofobia, subkultury medialne (cyberpunków, cybermaniaków, hackerów, graczy komputerowych),
- manipulacja w mediach, w tym przekaz podprogowy,
- czas wolny, w tym kontrola czasu korzystania przez dziecko z mediów.

W przypadku wielu rodziców edukacja medialna powinna dotyczyć także kształtowania ich umiejętności w zakresie obsługi narzędzi ICT do komunikacji interpersonalnej pośredniej coraz częściej wykorzystywanych w kontaktach na-

---

³² S. JUSZCZYK: *Komunikacja człowieka z mediami*. W: *Edukacja medialna*. Red. J. GAJDA, S. JUSZCZYK, B. SIEMIENIECKI, K. WENTA. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002.

³³ M. MUSIOŁ: *Media w procesie wychowania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007.

uczyciel — rodzic. Do narzędzi tych należą zwłaszcza Internet (poczta elektroniczna i dzienniki elektroniczne) oraz telefon komórkowy (SMS-y)³⁴.

Pomocne planującym i prowadzącym działania pedagogizujące medialnie rodziców i prawnych opiekunów byłoby określenie aktualnych celów i treści pedagogizacji, a więc jej zakresu, najlepiej przez zespół pedagogów medialnych, pracujący pod auspicjami Sekcji Pedagogiki Mediów Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN. Zespół ten opiniowałby także materiały przydatne przygotowującym i prowadzącym działania pedagogizujące medialnie rodzinę, w tym materiały służące e-pedagogizacji. Takie materiały mogą być pokłosiem konferencji medialnych, na których prezentowane są często najnowsze koncepcje i wyniki badań dotyczące możliwości wspomagania rozwoju dziecka lub nastolatka oraz niebezpieczeństw związanych z korzystaniem z mediów i sposobów zapobiegania tym niebezpieczeństwom.

2.7. Miejsce pedagogizacji medialnej rodziny

Zasięg oraz przebieg pedagogizacji medialnej rodziny uzależniony jest m.in. od miejsca, w którym się ona odbywa. Mogą to być:

- przedszkola i szkoły,
- wyższe uczelnie,
- placówki prowadzone przez instytucje pozarządowe, np. stowarzyszenia,
- inne placówki pożytku publicznego, np. domy kultury, świetlice środowiskowe, poradnie lub ośrodki terapii uzależnień,
- media masowe,
- inne media umożliwiające e-pedagogizację.

Zaletami pedagogizacji medialnej rodziny prowadzonej w przedszkolach i szkołach są największe, w porównaniu z innymi miejscami jej organizowania, możliwości dotarcia do rodziców i opiekunów oraz właściwego doboru tematyki uwzględniającego wiek i poziom rozwoju dziecka, a także zainteresowania oraz wiedzę pedagogizowanych.

Współpraca pracowników przedszkoli i szkół z rodzicami ma swe zapisy w aktach prawnych. Zalecana jest m.in. w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 roku w sprawie ramowych statutow publicznego przedszkola oraz publicznych szkół. W załącznikach nr 2, 3 i 4 w paragrafie 2 ust.1 p. 10 założono, że statut szkoły określa w szczególności: organizację i formy współdziałania szkoły z rodzicami (prawnymi opiekunami) w zakresie nauczania, wychowania i profilaktyki.

---

³⁴ M. MUSIOŁ: *Komunikacja interpersonalna...*, s. 96–97.

W podstawie programowej dla wychowania przedszkolnego zapisano: w trosce o jednolite oddziaływanie wychowawcze nauczyciele:

- 1) systematycznie informują rodziców o zadaniach wychowawczych i kształcących realizowanych w przedszkolu; zapoznają rodziców z podstawą programową wychowania przedszkolnego i włączają ich do kształtowania u dziecka określonych tam wiadomości i umiejętności;
- 2) informują rodziców o sukcesach i kłopotach ich dzieci, a także włączają tych rodziców do wspierania osiągnięć rozwojowych dzieci i łagodzenia trudności, na jakie natrafiają³⁵.

Dla wychowania przedszkolnego Antonina Sawicka wyróżniła kilka form kontaktów nauczyciela z rodzicami. Są to: indywidualna praca z rodzicami (rozmowy indywidualne, „kącik dla rodziców”, odwiedzanie dzieci w domu, zajęcia otwarte), praca z zespołem rodziców (zebrania ogólne i grupowe). Istotne jest, by nauczyciel wybrał najciekawszą z form pedagogizacji, która według niego będzie atrakcyjna dla rodziców³⁶.

Pedagogizację rodziców i opiekunów w przedszkolach prowadzi się także przy okazji wprowadzania innowacji pedagogicznych. Innowacja taka dotyczyć może także mediów, np. w celach jednej z takich innowacji zapisano: „Uświadomienie rodzicom ich decydującej roli w zakresie kontroli nad sposobami korzystania przez dziecko z Internetu” oraz „Zapoznanie rodziców ze sposobami kontrolowania i ograniczania dostępu dziecka do wybranych, niepożądanych treści”³⁷.

Pedagogizacja rodziny w przedszkolu lub w szkole zaliczona została przez Mieczysława Łobockiego do jednej z form współpracy nauczycieli i rodziców. Oprócz pedagogizacji Autor³⁸ wymienił inne formy kontaktów pracowników przedszkoli i szkół z rodzicami, w czasie których może mieć ona miejsce. Są to formy zbiorowe (spotkania robocze, spotkania towarzyskie, spotkania z ekspertem oraz spotkania w ramach tzw. drzwi otwartych) oraz formy indywidualne (konsultacje pedagogiczne, wizyty domowe oraz kontakty korespondencyjne i rozmowy telefoniczne), a także formy mieszane (wzajemnie świadczone usługi oraz praca rodziców w radzie szkoły i w radzie rodziców). Nowoczesne technologie służące komunikacji interpersonalnej pośredniej poszerzają spektrum tych form kontaktów nauczyciel — rodzic o SMS-y, e-maile, dzienniki elektroniczne, strony internetowe.

³⁵ Załączniki do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. (Dziennik Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17) Załącznik nr 1. PODSTAWA PROGRAMOWA WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO DLA PRZEDSZKOLI, ODDZIAŁÓW PRZEDSZKOLNYCH W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH ORAZ INNYCH FORM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO (www.men.gov.pl).

³⁶ A. SAWICKA: *Współdziałanie przedszkola z rodzicami*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1974, s. 28—136.

³⁷ A. DAMASCHK: *Komputer i przedszkolak. Innowacja pedagogiczna. Program dla dzieci w wieku od 3 do 6 lat*. Tychy, Przedszkole nr 25.

³⁸ M. ŁOBOCKI: *W trosce o wychowanie w szkole*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2007, s. 182—192.

Organizowane w szkołach spotkania robocze zwane do niedawna zebraniem rodziców lub wywiadówkami, a obecnie spotkaniami z rodzicami mogą mieć charakter ogólny lub grupowy. W czasie tych spotkań omawiane są sprawy dydaktyczne, wychowawcze, opiekuńcze i organizacyjne. Przed omówieniem tych spraw lub tuż po ich omówieniu mogą zostać podjęte działania pedagogizujące rodzinę, służące przekazaniu rodzicom i opiekunom wiedzy z zakresu pedagogiki i psychologii, problematyki wychowania rodzinnego, postaw rodzicielskich czy innych tematów interesujących rodziców przez zachęcenie ich do zapoznania się z książką, artykułem lub zaciekawienie wybranymi programami telewizyjnymi lub przedstawienie im własnych doświadczeń i przemyśleń lub streszczenie treści książki bądź programu telewizyjnego³⁹. Są one organizowane bądź w tej samej zbiorowości (nauczyciel i rodzice uczniów z jednej klasy), bądź też wybrany nauczyciel i rodzice kilku klas lub całej szkoły spotykają się w większym pomieszczeniu.

Spotkania towarzyskie odbywają się w szkole lub poza nią i mają charakter okolicznościowy lub są organizowane z okazji uroczystości i imprez klasowych czy okolicznościowych⁴⁰. Spotkania okolicznościowe przebiegają najczęściej z udziałem niektórych rodziców dobranych zgodnie z przyjętymi dla danego spotkania kryteriami, którymi mogą być np. wystąpienie niepożądanych efektów korzystania przez ich dzieci z narzędzi ICT, w tym wystąpienie u dzieci objawów uzależnienia od komputera, Internetu czy gier komputerowych lub sygnały o inicjowaniu przez nie różnych, najczęściej ośmieszających lub zastraszających inne dzieci sytuacji, ich filmowanie i zamieszczanie tych filmów w Internecie.

Spotkania z ekspertem (specjalistą), mające najczęściej charakter dyskusyjny, organizowane są wówczas, gdy tematyka spotkań z rodzicami wykracza poza kompetencje zawodowe i możliwości nauczyciela. Ekspertami mogą być np. psychologowie, pedagogzy szkolni, bardziej doświadczeni nauczyciele, przedstawiciele nauki i techniki, lekarze lub pielęgniarki, prawnicy, przedstawiciele administracji, stowarzyszeń i organizacji społecznych. Specjaliści owi mogą udzielić konsultacji nauczycielowi lub też sami podjąć się bezpośredniej pracy z rodzicami⁴¹.

Spotkania w ramach tzw. drzwi otwartych lub lekcje otwarte (pokazowe) organizowane są w celu umożliwienia rodzicom poznania szkoły, innowacji w niej wdrażanych oraz jej zaplecza materialnego. Ramy tych spotkań znacznie ograniczają prowadzenie pedagogizacji rodziny, zwłaszcza medialnej.

Podczas konsultacji indywidualnych głównym tematem rozmowy jest rozwój dziecka, porównanie i przeanalizowanie zauważonych w domu, w przedszkolu lub w szkole postępów i trudności dziecka; są one szansą na budowanie wzajemnego

³⁹ M. ŁOBOCKI: *Poradnik wychowawcy klasy*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1985, s. 40–44.

⁴⁰ M. ŁOBOCKI: *W trosce o wychowanie...*, s. 187.

⁴¹ M. ŁOBOCKI: *Wybrane problemy wychowania — nadal aktualne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2004, s. 247–248.

zaufania oraz na zachowanie dyskrecji⁴². Kontakty indywidualne pozwalają także na skorelowanie działań dydaktycznych i wychowawczych w domu i w placówce mających na celu osiągnięcie pożądanych efektów edukacyjnych.

Przeprowadzenie wizyty domowej jest konieczne w sytuacjach trudnych wychowawczo, w szczególności wówczas, gdy rodzice unikają kontaktów z nauczycielem — wychowawcą. Wizyty te pozwalają poznać warunki domowe, bliżej poznać rodziców i ukierunkować ich na pracę wychowawczą. Celem odwiedzin jest nawiązanie ścisłej współpracy z domem dziecka i znalezienie konkretnych rozwiązań problemów dydaktyczno-wychowawczych⁴³.

Kontakty telefoniczne w relacjach nauczyciel — rodzic mają długą historię, z tą różnicą, że dawniej w Polsce dostęp do telefonów w domach był znacznie ograniczony, a pracownicy szkoły telefonowali wyłącznie z istotnymi informacjami do zakładów pracy. Taki telefon obwieszczany przy współpracownikach powodował uczucie wstydu lub budził lęk, gdyż informacje te dotyczyły najczęściej niepożądanych zachowań dziecka bądź jego kłopotów zdrowotnych. W dobie powszechnego dostępu do telefonów stacjonarnych i komórkowych poszerzone zostały możliwości wykorzystania tego medium w kontaktach nauczyciela i rodziców. Oprócz wcześniej wymienionych, informacje przekazywane telefonicznie dotyczą: przypomnienia o spotkaniu z rodzicami, szczególnie rodzicom rzadko w nich uczestniczącym, częściowych ocen niedostatecznych otrzymanych przez ucznia z niepowodzeniami szkolnymi i uwag o jego zachowaniu. Telefonicznie, zwłaszcza z wykorzystaniem usługi SMS, nauczyciele mają możliwość wysyłania rodzicom krótkich informacji mogących dotyczyć: spotkań z pedagogami, psychologami lub innymi specjalistami organizowanych przez stowarzyszenia czy związki wyznaniowe, programów telewizyjnych lub książek o istotnych sprawach wychowawczych lub stron internetowych (np. w postaci linków do tych stron) o treściach pedagogizujących.

Bogatsze w treści, a bywa, że tańsze są informacje przesyłane przez Internet usługą poczty elektronicznej. Ten sposób komunikowania się ułatwia korzystanie ze wspomnianych stron internetowych, gdyż wystarczy, by rodzic kliknął na link, który automatycznie otworzy tę stronę. Ponadto w samym e-mailu lub w załączniku do niego nauczyciel ma możliwość informowania rodzica o ustaleniach organu zarządzającego lub rady pedagogicznej, materiałach niezbędnych do realizacji procesu dydaktycznego, które ma zapewnić rodzic, zbiórki pieniędzy na materiały kserograficzne, wyposażenia dziecka na wycieczkę szkolną itd.

W dziennikach elektronicznych opcjami są: w panelu rodzica prowadzenie korespondencji z wychowawcą klasy, w panelu wychowawcy klasy prowadzenie indywidualnej korespondencji z rodzicami oraz możliwość umieszczania ogło-

---

⁴² R. KOPEK: *O potrzebie współdziałania z rodzicami*. „Wychowanie w Przedszkolu” 2007, nr 11, s. 38—39.

⁴³ I. DZIERZGOWSKA. *Rodzice w szkole*. Warszawa: CODN, 1999, s. 86—87.

szeń dla uczniów i osobno ich rodziców, a w panelu dyrektora szkoły możliwość umieszczania ogłoszeń dla nauczycieli, rodziców oraz uczniów⁴⁴. Dzienniki te są więc narzędziem dającym możliwość uzupełniania działań pedagogizujących rodzinę prowadzonych na terenie szkoły poprzez zamieszczenie w nich materiałów pedagogizujących, linków do stron internetowych zawierających treści pedagogizujące, a także pytań rodziców do nauczycieli i ich próśb o poradę.

Istnieje także możliwość zamieszczania informacji pedagogizujących rodzinę na stronach internetowych, np. szkolnej witryny internetowej, lub na platformie e-learningowej (np. Moodle).

Wykorzystywanie telefonów komórkowych i smartfonów, poczty elektronicznej, stron internetowych, dzienników elektronicznych, platform e-learningowych w pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów w dalszych analizach nazywane będzie e-pedagogizacją. Oprócz wymienionych form pedagogizacji wykorzystujących komunikację bezpośrednią i pośrednią w przedszkolach lub szkołach rodzice mogą otrzymywać ulotki z aktualnymi informacjami dotyczącymi problemów wychowawczych i możliwych sposobów ich rozwiązywania.

Przygotowujący tematykę pedagogizacji w przedszkolach i szkołach powinni pamiętać, że są zagadnienia dotyczące aktualnego wieku i rozwoju dziecka, ale są i takie, które realizuje się z wyprzedzeniem, nawet kilkuletnim, np. przygotowanie do ewentualnego kontaktu dziecka z treściami erotycznymi czy pornograficznymi powinno odbywać się przed rozpoczęciem jego samodzielnego surfowania w sieci.

Przygotowując oraz prowadząc te zajęcia, powinni oni także pamiętać, iż w spotkaniu pedagogizującym biorą udział dorośli, mający swój świat wartości i swoje poglądy, a także swoje doświadczenie, również wychowawcze i opiekuńcze, co sprawia, że zajęcia nie powinny mieć charakteru pouczającego, lecz informacyjny, a treści muszą być dobrane i omawiane z dużym wyczuciem.

Treści pedagogizujące muszą być także dobierane z uwzględnieniem różnego poziomu intelektualnego i zróżnicowanej percepcji, a także różnych poziomów wykształcenia rodziców i opiekunów. Te same czynniki powinny być uwzględniane przez pedagogizujących również w kwestii proponowanych metod pracy. Są rodzice i opiekunowie gotowi na wysłuchanie prelegenta, są i tacy, którzy chętnie przyłączają się do dyskusji. Wielu z nich nie toleruje jednak bezpośrednich pytań dotyczących zachowań dziecka lub ich działań wychowawczych i opiekuńczych.

Innym miejscem pedagogizacji rodziny mogą być wyższe uczelnie, zwłaszcza ich wydziały pedagogiczne bądź informatyczne, lub mniejsze jednostki organizacyjne, np. zakłady pedagogiki mediów. Organizowane w nich lub pod ich patronatem zajęcia dla rodziców i opiekunów, kierowane przez pełnomocnika rektora danej uczelni, np. na wzór Uniwersytetów Trzeciego Wieku⁴⁵, byłyby prowadzone

⁴⁴ M. MUSIOŁ: *Komunikacja interpersonalna*...

⁴⁵ M. MUSIOŁ: *Pedagogizacja medialna rodziny*. „Chowanna” 2007, T. 2 (29): *Edukacja w sytuacji zmiany społecznej (Jubileusz 30-lecia Wydziału Pedagogiki i Psychologii)*. (Red. S. JUSZCZYK), s. 116—117.

przez ekspertów, co gwarantowałoby przekazywanie rodzicom i opiekunom fachowej wiedzy. Niestety, uwarunkowania ekonomiczne sprawiają, że obecnie systematycznie prowadzona pedagogizacja na wyższych uczelniach jest mało realna.

W Polsce działa wiele instytucji pozarządowych, najczęściej stowarzyszeń, których celem jest dobro dziecka. Palma pierwszeństwa w tematyce mediów w życiu dziecka, zagrożeń medialnych oraz sposobów ochrony przed nimi należy do Fundacji „Dzieci Niczyje”. Od lat Fundacja ta prowadzi m.in. stronę internetową www.dzieckowsieci.fdn.pl oraz założyła platformę e-learningową na stronie <http://fdn.pl/kursy>. Na platformie tej zamieściła kursy dla nauczycieli i innych specjalistów pracujących z dziećmi oraz kursy dla dzieci. Informacje zawarte w kursie dla nauczycieli i innych specjalistów pracujących z dziećmi mogą stanowić bazę do pedagogizacji medialnej rodziców i opiekunów. Stronami internetowymi zawierającymi materiały przydatne do pedagogizacji są także: www.saferinternet.pl, www.321internet.pl oraz www.necio.pl.

Do dyspozycji rodziców i opiekunów jest Dyżurnet, czyli punkt kontaktowy przyjmujący zgłoszenia o nielegalnych treściach w Internecie, wytworzonych z udziałem dzieci lub skierowanych przeciwko ich bezpieczeństwu⁴⁶, oraz projekt mający na celu udzielanie pomocy dzieciom i młodzieży w sytuacji zagrożenia w Internecie www.helpline.org.pl. Innymi instytucjami mogącymi pomóc rodzicom i wychowawcom w przypadku występowania problemów w trakcie korzystania przez dziecko/nastolatka z mediów są Centra Pomocy Rodzinie oraz Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne.

Pedagogizacja może mieć miejsce w różnych placówkach pożytku publicznego, np. w domach kultury, świetlicach środowiskowych, poradniach lub ośrodkach terapii uzależnień lub być prowadzona przez ich pracowników czy wolontariuszy poza tymi placówkami.

Skutecznym miejscem pedagogizacji są także same media. Wspomniane fundacje prowadzą strony internetowe z opisami pozytywnych i negatywnych usług oraz zachowań medialnych, a co ważniejsze — z wieloma poradami dla rodziców i opiekunów oraz ich dzieci, a także z numerami telefonów, adresami e-mail i linkami do stron, pozwalającymi na kontakty z profesjonalistami mogącymi udzielić pomocy w sytuacjach zagrożeń, zwłaszcza internetowych. Natomiast działań prowadzonych przez telewizję publiczną w zakresie pedagogizacji, zwłaszcza medialnej, a będących jednym z elementów jej misji, w praktyce nie ma, gdyż trudno do nich zaliczyć krótkie informacje, najczęściej w formie newsów w programach informacyjnych. Zaistniałą sytuację można tłumaczyć troską o własne interesy, gdyż w rzetelnych programach dotyczących pedagogizacji medialnej byłoby bardzo dużo krytyki programów telewizyjnych, także emitowanych przez telewizję publiczną.

---

⁴⁶ http://www.dyzurnet.pl/o_nas/o_nas.html (dostęp: 07.11.2012).

2.8. Planowanie, przygotowanie i przebieg działań pedagogizujących medialnie rodzinę

Pedagogizacja rodziny, nie tylko w zakresie korzystania przez dzieci i nastolatków z narzędzi ICT, w praktyce może występować jedynie z uwzględnieniem dobrowolnego udziału rodziców i opiekunów. Mając na uwadze tę dobrowolność, można wykazać kilka warunków, których spełnienie nie tylko wpływa na efektywność pedagogizacji, ale jest konieczne do uczestniczenia w niej osób, do których jest skierowana. Po pierwsze, uczestnicy pedagogizacji muszą być przekonani o ważkości poruszanej problematyki oraz o potrzebie zmian w swoim postępowaniu z wychowankiem. Po drugie, stosowane metody i formy pedagogizacji muszą być bardzo atrakcyjne i efektywne. Po trzecie zaś, istotne jest zróżnicowanie tychże form w zakresie miejsca i czasu, w których się odbywają⁴⁷.

Działania pedagogizujące medialnie rodzinę mają charakter intencjonalny, tzn. celowy i planowy. Cele tych działań opisano w podrozdziale 2.5, a ich planowanie nieco odbiega od planowania typowych działań dydaktycznych w szkole.

Wincenty Okoń wymienił trzy rodzaje planowania dydaktycznego w szkole: roczne, okresowe i codzienne⁴⁸. Dla Bolesława Niemierki taki rodzaj planowania miał swoje wady, zważywszy zwłaszcza na cele wychowawcze lekcji. Autor ów w swojej klasyfikacji wyróżnił planowanie kierunkowe, wynikowe i metodyczne⁴⁹. Planowanie metodyczne jest tożsame z planowaniem codziennym, a celów wychowawczych nauczyciele raczej nie formułują we współcześnie pisanych celach operacyjnych, gdyż podstawową cechą tych celów jest możliwość sprawdzenia ich realizacji, co jest nieosiągalne w odniesieniu do większości celów wychowawczych.

Jedną z zasadniczych różnic jest istnienie podstawy programowej działań dydaktycznych w szkole. Takiej podstawy nie ma dla działań pedagogizujących medialnie rodzinę. Jej opracowanie byłoby skomplikowane, gdyż najpierw przedstawiciele wszystkich dyscyplin pedagogiki aspirujących do podejmowania działań pedagogizujących musieliby dojść do konsensu, wyznaczając dla każdego etapu edukacyjnego, proporcje działań obejmujących działania wychowawcze, zdrowie, uzależnienia, przestępczość nieletnich, ich czas wolny i media w ich życiu. Po wyznaczeniu tych proporcji przedstawiciele musieliby sporządzić tyle zestawów celów i treści działań pedagogizujących (prościej tematyki tych działań), ile wynika z ustalonych proporcji. Dla działań pedagogizujących medialnie rodzinę ich cele i treści powinien opracować wspomniany w rozdziale 2.6. zespół pedagogów

⁴⁷ M. MUSIOŁ: *Pedagogizacja medialna...*, s. 116.

⁴⁸ W. OKOŃ: *Wprowadzenie do dydaktyki...*, s. 395.

⁴⁹ B. NIEMIERKO: *Miedzy oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczna SA, 2001, s. 146.

medialnych, pracujący pod auspicjami Sekcji Pedagogiki Mediów Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN.

W planowaniu dydaktycznym podstawa programowa jest fundamentem do tworzenia programów nauczania. Programy takie dla pedagogizacji medialnej rodziny mógłby przygotować ów zespół, poszczególni pedagodzy medialni lub ich zespoły bądź zainteresowani mediami pojedynczy nauczyciele czy ich zespoły. Analiza programu nauczania danego przedmiotu pozwala nauczycielowi na stworzenie planu pracy dydaktycznej: rocznego lub okresowego⁵⁰. Podobnie byłoby z analizą programu/programów pedagogizacji rodziców i prawnych opiekunów.

Planowanie codzienne polega na przygotowaniu rzeczowym (zwanym także merytorycznym) i przygotowaniu metodycznym. Do przygotowania rzeczowego należy nagromadzenie, uzupełnienie, uporządkowanie lub tylko odświeżenie wiedzy nauczyciela oraz przygotowanie odpowiednich materiałów i pomocy szkolnych, a do przygotowania metodycznego — powiązanie lekcji z lekcjami poprzednimi i następnymi, zaplanowanie jej budowy, sposobów opracowania tematu lekcji, zaciekawienie najważniejszymi problemami, powiązanie z praktyką, utrwalenie, wiadomości i sprawności, zaplanowanie pracy domowej⁵¹. W planowaniu działań pedagogizujących powinno być podobnie, z tą różnicą, że często trudne lub wręcz niemożliwe jest powiązanie tych działań z działaniami poprzednimi i następnymi (planowane działania mogą dotyczyć niezwiązanych z sobą sfer pedagogicznej działalności). Zamiast pracy domowej w działaniach pedagogizujących możliwe jest podanie informacji o e-pedagogizacji umożliwiających poszerzenie wiedzy nabywanej lub uzupełnianej w trakcie działań z pedagogizującym.

Pisemnym uwieńczeniem planowania rzeczowego i planowania metodycznego lekcji są ich konspekty lub scenariusze. Podobnie powinno przebiegać planowanie działań pedagogizujących — pedagogizujący musi się do nich odpowiednio przygotować merytorycznie i metodycznie, a to przygotowanie przełać w formę pisemną, sporządzając ich scenariusz. Konstrukcja i układ treści takiego scenariusza jest indywidualną decyzją każdego prowadzącego działania, gdyż podobnie jak w wypadku zajęć edukacyjnych, tak i dla działań pedagogizujących nie ma oficjalnego wzorca pisemnego ich przygotowania. Warto jednak namawiać osoby przygotowujące taki scenariusz, by zaplanowały w nim miejsce na uwagi wpisywane po przeprowadzeniu zajęć. Uwagi takie pozwalają na ich doskonalenie. Oprócz scenariusza planujący działania pedagogizujące powinien także przygotować materiały dydaktyczne, np. prezentację, film dydaktyczny, materiały kserowane.

Pierwszą pozycję w takim scenariuszu, oprócz tematu zajęć, powinny stanowić ich cele. Mogą one mieć postać celów operacyjnych, jednak mając na uwadze uczestników zajęć, czyli rodziców i prawnych opiekunów, nie będą one poddane

⁵⁰ Cz. KUPISIEWICZ: *Dydaktyka. Podręcznik akademicki*. Kraków: Wydawnictwo „Impuls”, 2012. s. 181.

⁵¹ W. OKOŃ: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003, s. 398.

ewaluacji, czyli nie będą spełniać warunków operacjonalizacji. Sformułowane cele w dużym stopniu determinują wybór metod i form pracy oraz mediów dydaktycznych.

Do metod wykorzystywanych w pedagogizacji medialnej rodziny należą: wykład, dyskusja, pogadanka, opis, pokaz, prezentacja, ćwiczenia, warsztaty, zajęcia laboratoryjne, metody problemowe, samokształcenie i samouctwo z wykorzystaniem materiałów drukowanych i/lub zamieszczanych w Internecie (e-pedagogizacja). Szerszą charakterystykę tych metod zamieszczono w podrozdziale 6.2.

We wszystkich rodzajach działań dydaktycznych, także pedagogizujących, najlepiej, gdy materiały dydaktyczne przygotowuje nauczyciel lub inna osoba pedagogizująca. Ma on/ona możliwość stworzenia komunikatu precyzyjnie wspomagającego realizację założonych celów oraz dostosowanego do możliwości percepcyjnych uczestników działań, m.in. McLuhanowskiego kryterium jego zimnego lub gorącego charakteru⁵². Materiał autorstwa innych osób, niezależnie od stopnia profesjonalizmu jego przygotowania, najczęściej należy dostosować do potrzeb działań pedagogizujących, a to często przyczynia się do jego pauperyzacji. Uzasadnieniem korzystania z materiałów profesjonalnie przygotowanych jest ich wykonanie specjalnie do konkretnej tematyki działań dydaktycznych (pedagogizujących) lub brak odpowiednich umiejętności pedagogizującego, niepozwalający mu na wykonanie własnych materiałów, np. filmu dydaktycznego czy złożonej animacji.

Od lat najbardziej wszechstronnym medium dydaktycznym jest zestaw komputera multimedialnego z wideoprojektorem. Dobra karta graficzna tego komputera pozwala na szybkie przetwarzanie obrazu i pokazanie np. fragmentów najnowszych trendów w grach komputerowych. Z kolei dobra karta dźwiękowa daje możliwość wykorzystania go nawet jako medium audialnego. Oczywiście jest, że do realizacji zajęć pedagogizujących z zakresu muzyki bardziej przydatny bywa dobrej klasy zestaw audio.

Pomocne w działaniach pedagogizujących są materiały drukowane/kserowane. Służą one jako materiały poglądowe, materiały pomocnicze (np. załącznik 4), a także jako notatki z działań pedagogizujących dla ich uczestników.

Istotne w przygotowywaniu i prowadzeniu działań pedagogizujących są także czynności organizacyjne opisane w podrozdziale 6.2.

Brak ewaluacji efektów działań pedagogizujących w praktyce uniemożliwia określenie, a nawet oszacowanie ich skuteczności, dlatego nauczyciel może prosić rodziców i prawnych opiekunów o wypełnienie ankiety pozwalającej na ewaluację tych działań w zakresie wybranej tematyki oraz rozwiązań metodycznych i organizacyjnych.

---

⁵² M. McLUCHAN: *Wybór pism. Przekazniki, czyli przedłużenie człowieka. Galaktyka Gutenberga. Poza punktem zbiegu*. Przeł. K. JAKUBOWICZ. Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1975, s. 61.

Rozdział 3

Działania rodziców i opiekunów związane z wychowaniem i kształceniem przez media

W rozważaniach na temat mediów w życiu dziecka lub nastolatka równie ważne jak koncentrowanie się na transmisji antywzorów, czyli negatywnym oddziaływaniu mediów na ich osobowość i możliwościach ich ochrony przed takim oddziaływaniem, jest twórcze wykorzystywanie mediów we wspomaganiu ich rozwoju, w szczególności zaś w procesie ich edukacji, czyli w kształceniu i wychowaniu. Takie podejście do wykorzystywania mediów sprawia, że ich użytkownik przestaje być imitatorom tekstów, a staje się kreatorem ich znaczeń¹. Dlatego wychowywanie i kształcenie dzieci i młodzieży za pośrednictwem mediów to wszelkie działania edukacyjne podejmowane przez rodziców i opiekunów wspomagane mediami, polegające m.in. na wyszukiwaniu, selekcjonowaniu i przechowywaniu oraz tworzeniu informacji, przyswajaniu wiadomości, kształtowaniu umiejętności, w tym komunikowania się, a także kształtowaniu świata wartości wychowanków oraz wpajaniu im norm, których powinni przestrzegać, a więc na podejmowaniu działań wspierających formowanie ich własnego systemu aksjonormatywnego, a także na kształtowaniu ich postaw i nawyków, a co za tym idzie — ich zachowań.

System aksjonormatywny to zbiór reguł społecznych dotyczących ludzkich działań, przy czym wartości wskazują na to, do czego ludzie powinni dążyć, a normy — jak powinni do tego dążyć². Spośród wielu wymienianych wartości Mieczysław Łobocki³ do preferowanych w wychowaniu zaliczył: altruizm, tolerancję, odpowiedzialność, wolność, sprawiedliwość. Do często wymienianych, a dla wielu uniwersalnych, wartości należą ponadto: miłość, Bóg, dobro, prawda, piękno, wiedza, godność, honor, uczciwość, wierność, praworządność, życie, praca, kariera, zabawa itd. Z treściami medialnymi lansującymi normy i wartości młodzi ludzie zapoznają się dzięki różnym działaniom dorosłych lub bez ich udziału, zarówno celowo, jak i przypadkowo. System aksjonormatywny każdego człowieka z upływem czasu i pod wpływem różnych czynników, także owych treści medialnych, ulega zmianom. Rodzice i opiekunowie muszą mieć świadomość podatności młodego człowieka na zmiany uznawanych przez niego norm i wartości, a także jego postaw, zwanej modelowaniem, czyli przykładem, przy czym rozróżnia się w nim trzy sposoby transmisji wpływów wychowawczych: naśladownictwo, modelowanie oraz identyfikację⁴.

¹ J. MORBITZER: *Świat wartości w Internecie*. W: *Techniki komputerowe w przekazie edukacyjnym*. Red. J. MORBITZER. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej 2000, za: K. DZIEN-DZIURA, D. KRAWCZAK: *Aksjologia mediów w społeczeństwie informacyjnym*. W: *Edukacja informacyjna. Neomedia w dydaktyce i działaniach wychowawczo-opiekuńczych*. K. WENTA, E. PERZYCKA. Szczecin: „Zapól”, 2007, s. 313.

² P. SZTOMPKA: *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2002, s. 258—259.

³ M. ŁOBOCKI: *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2004, s. 108—118.

⁴ M. PRZETACZNIK-GIEROWSKA: *Psychologia wychowania*. W: *Psychologia wychowawcza*. Cz. 2. Red. M. PRZETACZNIK-GIEROWSKA, Z. WŁODARSKI. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998, s. 48—50.

Z przyjętymi przez człowieka normami i wartościami związane są jego postawy. Wśród licznych postaw wyróżnia się pozytywne, np. prospołeczną, asertywną, oraz niepożądane, np. egoistyczną, bierną, agresywną. Postacie w przekazach medialnych: opowiadaniach, książkach, komiksach, filmach animowanych i fabularnych, grach komputerowych, opisach na blogach, ukazują cały wachlarz tych postaw, celowo przebarwionych, wskutek czego jawią się jako dobre lub złe charaktery, są ludźmi honoru lub pozbawionymi godności, bohaterami lub tchórzami itp. Rodzice i opiekunowie znający postawy i motywy działania bohaterów przekazów medialnych mają możliwość prowadzenia rozmów o nich z wychowanymi.

Z kolei nawyki kojarzone są z czynnościami powtarzаныmi tak często i z takim natężeniem, że ich wykonanie odbywa się niemal automatycznie, bez wysiłku umysłowego nad każdym ruchem czy kolejnością poszczególnych ruchów. W przeważającej większości przekazy medialne nie wywierają wpływu na ludzkie nawyki, a ukazywane w nich przyzwyczajenia poszczególnych postaci najczęściej je ośmieszają. Problemem staje się zbyt częste korzystanie z mediów, które prowadzi do wyrobienia nie zawsze pożądanego nawyków, np. nieergonomicznej postawy przy komputerze czy podjadania podczas oglądania programów telewizyjnych.

3.1. Informacja w życiu jednostki i społeczeństwa

Przytaczając poglądy Ryszarda Tadeusiewicza o spadku znaczenia informacji w wyniku powszechności dostępu do niej oraz braku w niej jakichkolwiek cech fizycznych pozwalających ograniczyć ten dostęp, a także przemyslenia Herberta Schillera, dla którego informacja jest towarem niedającym duchowego wyzwolenia, lecz służącym zwiększaniu produkcji i konsumpcji w skali globalnej, dającym pracę głównie elitom, nie masom, a wysokie koszty dostępu do niej i konieczność nabywania kompetencji korzystania z niej sprawiają, że pełny dostęp do niej staje się ograniczony, Bronisław Siemieniecki konkluduje, że bez wyraźnego dookreślenia wartości informacji występuje poważny problem w sferze społecznej przyszłego społeczeństwa informacyjnego, zwłaszcza dla pedagogiki⁵.

Media definicyjnie związane są z informacją, dlatego brak wspomnianego dookreślenia wartości informacji ma swoje implikacje także dla działań związanych z długofalowym planowaniem pedagogizacji medialnej rodziny. Problem ten nie występuje w działaniach pedagogizujących podejmowanych doraźnie, w sytu-

---

⁵ B. SIEMIENIECKI: *Wstęp do pedagogiki kognitywistycznej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010, s. 25.

acjach pojawienia się nowych zagrożeń dotyczących informacji. Niestety, działania te utrudnia powszechność występowania relatywizmu poznawczego i moralnego (np. wśród informacji o środkach antykoncepcyjnych i wczesnoporonnych w mediach reprezentujących środowiska liberalne znajdują się porady o ich działaniu i możliwościach ich nabycia, a w mediach środowisk ultrakatolickich dominować będą te o ich szkodliwości i to niezależnie od wieku osób chcących je zażywać).

By móc informacje medialne poprawnie rozszyfrować, należy za pośrednictwem alfabetyzacji medialnej poznać język mediów. W alfabetyzacji tej istotne jest kształtowanie umiejętności znalezienia odpowiedzi na pięć kluczowych pytań:

1. Kto jest autorem danej informacji?
2. Jakie kreatywne techniki zostały wykorzystane w celu zwrócenia uwagi na daną informację?
3. Jak różni odbiorcy mogą postrzegać daną informację?
4. Jakie wartości, style życia i punkty widzenia są zaprezentowane lub pominięte w danej informacji?
5. Jaki jest cel rozpowszechniania danej informacji?⁶

Wiedza o autorze lub autorach informacji pozwala na dokonanie analizy jej konstrukcji (na którą składają się m.in. kolejność oraz łączenie faktów i domysłów z komentarzami), kontekstu i języka.

W tworzeniu informacji medialnej wykorzystywane są różne techniki jej przekazu, zarówno słownego (użytego języka mówionego czy tekstu), jak i dźwiękowego oraz obrazowego, służące jej przedstawianiu w ciekawy sposób, mające na celu zwrócenie na nią uwagi odbiorcy.

W zależności od poziomu rozwoju, zwłaszcza inteligencji i percepcji, ale także wykształcenia, środowiska rodzinnego i kulturowego odbiorcy interpretują w różny sposób tę samą informację.

Zamieszczenie w informacji wybranych danych i komentarzy do nich, a także konkretnych wartości, stylów życia i punktów widzenia lub ich pominięcie jest elementem manipulacji medialnej.

Ostatnie z kluczowych pytań dla alfabetyzacji medialnej dotyczące celu zamieszczenia danej informacji jest ściśle skorelowane z pozostałymi pytaniami, zwłaszcza zaś z pytaniem o jej nadawcę, który najpierw określa jej cel, a następnie chcąc go skutecznie realizować wybiera jej konstrukcję, kreatywne techniki oraz decyduje o zamieszczeniu lub pominięciu konkretnych danych lub komentarzy.

Mając na względzie związek liczby informacji zawartych w komunikacie i czas trwania tego komunikatu, najbardziej skuteczne dla percepcji w zakresie przyswojenia i zrozumienia informacji są przekazy medialne krótkie i monotematyczne⁷.

⁶ S. JUSZCZYK: *Wizerunki medialne i kultura medialna*. W: *Rzeczywistość, perswazyjność, falsyfikacja w optyce wychowania i edukacji*. Red. M. KISIEL, T. HUK. Katowice: Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek, 2009, s. 24.

⁷ R. WAWER: *Animacja komputerowa w procesie kształcenia*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008, s. 36.

Znaczenie dla percepcji ma także atrakcyjność i forma przekazu oraz zainteresowania i możliwości odbiorcy.

Massmedialny przekaz olbrzymich zasobów informacji jest jednokierunkowy, pozbawiony możliwości rzetelnego, wypracowanego ustosunkowania się do nich. Taki przekaz pozostawia w umyśle dziecka uproszczone wzorce zachowań prowadzących do życiowego sukcesu, nierzadko związane z agresją i przemocą. W przekazach tych dominują informacje dotyczące negatywnych wzorców zachowań społecznych: o masowym bezrobociu, ubóstwie, o rodzinach niewydolnych wychowawczo, rozbitych, patologicznych, dotkniętych alkoholizmem i przemocą, o „dzieciach ulicy”⁸. Dziecko jest przypadkowym lub intencjonalnym odbiorcą takich informacji prawie wyłącznie w domu rodzinnym, dlatego chronić je przed brzemieniem w skutki ich odbiorem mogą świadomie podejmowane działania rodziców i prawnych opiekunów. Do działań takich należy nade wszystko ograniczanie liczby informacji odbieranych przez dziecko, najlepiej przez ich odbiór przez dorosłych w pomieszczeniu, w którym w tym czasie dziecko nie przebywa, z odpowiednio wyregulowaną głośnością odbiornika radiowego lub telewizyjnego. Gdy dziecko staje się odbiorcą informacji o negatywnym wydźwięku, wówczas dorośli, obserwując jego reakcje, powinni z nim o tych informacjach rozmawiać, używając argumentów adekwatnych do jego możliwości percepcyjnych.

Poprawne rozszyfrowanie informacji medialnej jest pierwszym etapem jej przyswojenia. Drugim jest jej świadome i mądre zapamiętywanie. Zdaniem Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej, do takiego zapamiętywania większość dzieci potrzebuje pomocy dorosłych⁹, którzy mogą do tego wykorzystać np. autorski *Program wspomagania dzieci w rozwijaniu zdolności do świadomego zapamiętywania i odtworzenia*¹⁰.

3.2. Media jako nośniki kultury

Znaczenie kultury rozważane w kontekście rozwoju społecznego ulega zmianom. Niegdyś kultura wskazywała i chroniła podziały klasowe, bądź też oświecała czy uszlachetniała lud (była „kagankiem oświaty”). Dzisiaj jest towarem mającym uwodzić odbiorców¹¹.

⁸ W. KOJS: *Komunikacja i informacja w światach dziecka*. W: *Dziecko w świecie wiedzy, informacji i komunikacji*. Red. S. JUSZCZYK, I. POLEWCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005, s. 63.

⁹ E. GRUSZCZYK-KOLCZYŃSKA: *O sposobach wspomagania dzieci w świadomym zapamiętywaniu informacji*. W: *Dziecko w świecie wiedzy...*, s. 83.

¹⁰ Ibidem, s. 85–92.

¹¹ Z. BAUMAN: *Kultura w płynnej nowoczesności*. Warszawa: Narodowy Instytut Audiowizualny, Agora SA, 2011, s. 30.

Kultura polska opiera się na wartościach i determinowanych nimi czynach. Honor, godność, umiłowanie Ojczyzny i wolności często pieczętowały los Polaków, wybierany przez nich mimo niebezpieczeństwa głodu, chorób, śmierci i zniszczenia. Wartości te nieraz polskie społeczeństwo dzieliły, a czyny stanowiły o identyfikacji narodowej¹².

Żyjący współcześnie ludzie, dzięki Internetowi i telewizji cyfrowej, mają możliwość uczestniczenia w wielkich wydarzeniach kulturowych, przeżywania wartości przekazywanych w czasie rzeczywistym (z niewielkim opóźnieniem). Jednocześnie każdy z nich może być twórcą swoistych dzieł sztuki, chociażby korzystając z grafiki komputerowej „tworzenia w wirtualnej przestrzeni”¹³.

Media masowe w dużej mierze są odpowiedzialne za to, co nazywane jest kulturą masową lub popularną. Zmieniły takie tradycyjne formy kulturalne, jak teatr, koncerty, festyny. Kultura masowa rozumiana jest jako produkt dla rynku masowego, stąd wynikają standaryzacja jej poglądów i masowe zachowanie odbiorców¹⁴.

Różnice między kulturą masową a kulturą wysoką bywają często rozmyte. To rozmycie nie sprzyja konsensowi w ocenie kulturowych przekazów medialnych. Tę sytuację utrudnia zmiana w funkcjonowaniu elit kultury, czyli ludzi potrafiących precyzyjnie komunikować to, o co w kulturze idzie, co do kultury należy i co dla człowieka kultury jest właściwe, a co nie jest konieczne. Niestety, w przeciwieństwie do dawnych „koneserów” współczesne elity kultury są „wszystkożerne”, konsumując kulturowo zarówno operę, jak i heavy metal, „sztukę wysoką” i telewizję „mainstreamową”¹⁵.

Media, przez swój imperializm kulturowy, mają często destrukcyjny wpływ na autentyczną kulturę i tożsamość narodową. Imperializm ten związany jest z importem różnorodnych produktów audiowizualnych: filmów, seriali, spotów reklamowych, oraz z korzystaniem z usług międzynarodowych agencji informacyjnych. Produkty owe zawierają wzorce kulturowe i wartości uznawane w kraju czy regionie producenta, a ich akceptacja może powodować stopniową zmianę w różnorodnych płaszczyznach życia kulturalnego i społecznego innego kraju¹⁶. Jest to zjawisko tzw. homogenizacji kultury, czyli jej ujednolicenia, polegające na mieszaniu się elementów różnych kultur i powstaniu w związku z tym „papki kulturowej”.

---

¹² M. TANAŚ: *O potrzebie pedagogicznej refleksji nad kulturą i językiem mediów*. W: *Kultura i język mediów*. Red. M. TANAŚ. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2007, s. 7.

¹³ J. BEDNAREK: *Wpływ multimediów na przemiany w kulturze*. W: *Kultura i język mediów...*

¹⁴ T. GOBAN-KLAS: *Media i komunikowanie masowe, Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006, s. 134.

¹⁵ Z. BAUMAN: *Kultura...*, s. 17.

¹⁶ K. WIECZORKOWSKI: *Technologie audiowizualne w kulturze popularnej*. W: *Wybrane aspekty technologii informacyjnej w edukacji*. Red. D. SIEMIENIECKA, A. SIEMIŃSKA-ŁOSKO. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007, s. 230.

Edmund Wnuk-Lipiński opisał zjawisko stopniowej homogenizacji kultury, nazywając ją hybrydyzacją kultury. Ma ona miejsce wówczas, gdy w tkanę kultur lokalnych wszczepiane są jedynie elementy kultury globalnej¹⁷.

Inną niepokojącą zmianą w kulturze, związaną z mediami, jest jej macdonaldyzacja, która w swej istocie odnosi się do barów szybkiej obsługi oferujących fast foody, czyli jedzenie szybkie i w miarę tanie, ale niekoniecznie zdrowe. W odniesieniu do kultury rozumiana jest jako przejmowanie lansowanych przez amerykańskie przekazy medialne amerykańskich: wzorów kultury masowej, systemu norm i wartości, stylu życia, zachowań czy obyczajów; jej przykładem jest wysyłanie kartek lub innych prezentów na walentynki lub robienie masek z dyni i odwiedzanie sąsiadów z powiedzeniem „słodczy albo psikus” charakterystyczne dla zamorskiego Halloween. Ogromna liczba emitowanych w Polsce filmów fabularnych jest produkcji amerykańskiej, a wiele programów typu *talk show*, *reality show* czy programów rozrywkowych jest produkowanych w kraju na licencji amerykańskiej (często z oryginalną nazwą np. *You Can Dance* lub *Must Be The Music*). Od wielu lat występuje więc w Polsce macdonaldyzacja kultury, w związku z czym amerykańskie wzorce kulturowe są dominujące w procesie homogenizacji kultury.

Oprócz homogenizacji i macdonaldyzacji kultury rysuje się niepokojąca możliwość, że globalny nastolatek stanie się osobą o „tożsamości przeźroczystej” całkowicie niewrażliwą na różnice kulturowe¹⁸.

Anthony Giddens przytoczył dwie przeciwstawne sobie opinie w podejściu do kultury masowej. Zwolennicy pierwszej z nich twierdzą, że dzięki dostępności i niskiej cenie komunikacji wszelkie idee, utwory, style, dobra materialne i niematerialne rozprzestrzeniają się z niespotykaną dotąd szybkością, prowadząc jednocześnie do powstania nowej jakości kultury, czyli „kultury globalnej”. Natomiast zwolennicy drugiej wiążą procesy globalizacyjne z rosnącym różnicowaniem się tradycji kulturowych i ich przejawów, twierdząc, że tradycje lokalne mieszają się z zagranicznymi formami kulturowymi, tworząc mozaikę możliwości, z której każdy może wybierać to, co mu odpowiada¹⁹. Łącząc poglądy zwolenników pierwszej z przytoczonych opinii oraz zjawisko homogenizacji, można szukać przejawów „homogenicznej kultury globalnej”.

Kulturę i media łączy także pojęcie kultury medialnej, a więc kultury opartej na przekazie audiowizualnym, mającej globalne oddziaływanie społeczne. W użyciu jest także pojęcie „cyberkultura” wywodzące się z cyberprzestrzeni, a więc przestrzeni kształtowanej przez Internet. W wypowiedzi Anny Przeclawskiej z 1999

¹⁷ E. WNUK-LIPIŃSKI: *Oblicza globalizacji. Konceptualizacja pojęcia*. W: *Globalizacja i co dalej?* Red. S. AMSTERDAŃSKI. Warszawa: Wydawnictwo IFIS PAN, 2004, s. 28–29.

¹⁸ Z. MEŁOSIK: *Kultura „Instant” — paradoksy pop-tożsamości*. W: *Teraźniejszość młodego pokolenia*. „Teraźniejszość. Człowiek. Edukacja”, numer specjalny 2000, s. 158.

¹⁹ A. GIDDENS: *Socjologia*. Przeł. A. SZULŻYCKA. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004, s. 85–87.

roku człowiek wczorajszy był kształtowany przez słowo drukowane, człowiek dzisiejszy przez telewizję, a człowiek jutra przez cyberprzestrzeń. To wymaga rozszerzenia przestrzeni psychologicznej człowieka, a nie jego przestrzeni społecznej, gdyż w cyberprzestrzeni człowiek jest sam²⁰.

Dziecko nawiązuje codziennie relacje z mediami i jest odbiorcą nowych zjawisk kultury audiowizualnej, dlatego też kulturę medialną należy uznać za bardzo ważny współcześnie obszar jego edukacji, wychowania²¹.

Z kultury medialnej wyłaniają się subkultury (podkultury) medialne. Należą do nich: cyberpunk (ich subkultura łączy w sobie dwa wymiary — uzależnienie od cyberprzestrzeni oraz hasła wolnościowe), cybermamiacy (tworzą programy komputerowe, muzykę, grafikę, w grupie, której przewodzi programista nazywany koderem, przy czym czynią to nie dla korzyści materialnych, ale z powodu chęci zaistnienia w wirtualnej przestrzeni, a efekty pracy umieszczają w Internecie; cybermamiacy urządzają także copy-party, na których przy alkoholu i elektronicznej muzyce kopiuje się programy; ich działania cechuje efekt komputeromanii) oraz hackerzy i crackerzy²² (najczęściej młodzi mężczyźni w wieku ok. 16–26 lat, pragnący należeć do grupy, stawiający przed sobą coraz to nowe zadania, mający średnie lub wyższe wykształcenie i średni lub wysoki poziom umiejętności komputerowych, których motywami hackowania jest ciekawość, a crackowania — korzyści finansowe)²³, a także gracze komputerowi. Członkowie subkultur medialnych większość swego wolnego czasu spędzają ze swymi mediami, spotykając się w klubach czy kawiarenkach internetowych, nie zakłócają porządku publicznego, nie krążą w dużych grupach po osiedlach, nie szukają zaczepki. Troska o nich, wynikająca z nieumiarowanego i niekontrolowanego korzystania z mediów, obejmuje możliwości wystąpienia zmian w ich osobowościach, stanach emocjonalnych i zachowaniach, mogących skutkować uzależnieniem od medium, utratą kontaktu z rzeczywistością, myleniem świata realnego z wirtualnym, utożsamianiem się z osobowościami medialnymi²⁴. Są to subkultury *stricte* związane z komputerem i Internetem. Oprócz nich z mediów audialnych i audiowizualnych korzystają przedstawiciele subkultur muzycznych.

---

²⁰ A. PRZECŁAWSKA: *Przestrzeń życia człowieka — między perspektywą mikro a makro*. W: *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek. Pamięci Profesora Ryszarda Wroczyńskiego*. Red. A. PRZECŁAWSKA, W. THEISS. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999, s. 77.

²¹ J. IZDEBSKA: *Media elektroniczne jako przestrzeń wychowania i uczenia się dziecka*. W: *Media w edukacji — szanse i zagrożenia*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008, s. 55.

²² M. JĘDRZEJEWSKI: *Subkultury medialne*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 2 (407), s. 22–31.

²³ K. GRABIANOWSKA: *Pedagogiczne aspekty hackingu*. W: *Wybrane aspekty technologii informacyjnej w edukacji*. Red. D. SIEMIENIECKA, A. SIEMIŃSKA-ŁOSKO. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007, s. 78.

²⁴ M. MUSIOŁ: *Media w procesie wychowania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007, s. 87–88.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych oraz samooceny ich wiedzy o tych subkulturach zamieszczone zostały w tabelach 12, 13, 14 i 15.

Refleksja nad zależnością między wszystkimi zamieszczonymi w opracowaniu zestawieniami i chęć rodziców i prawnych opiekunów uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na dany temat a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat dotyczy zwłaszcza planowania tych działań. Natomiast wnioskowanie statystyczne dotyczące wystąpienia lub braku zależności między tą chęcią a samooceną poziomu wiedzy posłużyło do weryfikacji jednej z hipotez badawczych.

Tabela 12. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	23	25	8	61
Nie	10	28	31	6	75

Źródło: Badania własne.

Zainteresowanych tematyką pedagogizacji o subkulturach medialnych było 44,9% rodziców i prawnych opiekunów dzieci w młodszym wieku szkolnym.

$$\chi^2 = 1,662$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 13. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	17	22	13	60
Nie	7	22	37	26	92

Źródło: Badania własne.

Chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych wyraziło 39,5% rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków ze starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 2,216$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 14. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	23	26	14	69
Nie	4	32	24	22	82

Źródło: Badania własne.

Udział w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych zadeklarowało 45,7% badanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków z gimnazjum.

$$\chi^2 = 2,631$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 15. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	9	23	10	47
Nie	6	15	20	9	50

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką młodzież w wieku ponadgimnazjalnym wystąpiło zaciekawienie tematyką subkultur medialnych na poziomie 48,5%.

$$\chi^2 = 1,762$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków w działaniach pedagogizujących na temat subkultur medialnych a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. We wszystkich grupach respondenci wyrażający chęć uczestniczenia w tych działaniach pedagogizujących stanowili mniejszość (44,2% ogółu badanych). Podczas rozmów wymieniali oni subkulturę hackerów jako najbardziej im znaną. Potencjalnymi członkami tych subkultur są młodzi ludzie mający określone umiejętności informatyczne, dlatego działania pedagogizujące na ich temat warto zaproponować badanym będącym opiekunami nastolatków uczących się w gimnazjach lub w szkołach średnich. Ekspertem w tych działaniach może być były lub aktywny przedstawiciel którejś z tych subkultur. W gestii dyrekcji placówki lub nauczyciela wychowawcy leży podjęcie decyzji o tym, czy tematyka subkultur medialnych będzie realizowana na „żywo”, czy też w postaci materiałów e-pedagogizacji.

Rodzice i opiekunowie, świadomi możliwości mediów w lansowaniu kultury wysokiej oraz negatywnego oddziaływania kultury masowej dominującej w tych mediach, mogą świadomie planować i kierować rozwojem kulturowym dziecka z wykorzystaniem zarówno mediów, jak i kultury żywej.

3.3. Media jako nośniki norm i wartości

System aksjonormatywny to zbiór reguł społecznych dotyczących ludzkich działań²⁵, przy czym wartości wskazują na to, do czego ludzie powinni dążyć, a normy — jak powinni do tego dążyć²⁶. Istnieje wiele klasyfikacji wartości.

²⁵ P. SZTOMPKA: *Socjologia...*, s. 258.

²⁶ Ibidem, s. 259.

W działaniach pedagogizujących można koncentrować się na wspomnianych już wartościach: altruizmie, tolerancji, odpowiedzialności, wolności i sprawiedliwości²⁷. Mieczysław Łobocki pisał o konieczności dawania w wychowaniu pierwszeństwa wartościom moralnym przed innymi wartościami²⁸.

W kształtowaniu, zwłaszcza norm i wartości moralnych dziecka, zdaniem Roberta Colesa, najistotniejsze są codzienne zdarzenia, których jest ono świadkiem, przykład, który dorośli z jego otoczenia dają mu całym swym zachowaniem²⁹. Proces kształtowania świata wartości dziecka następuje od jego najwcześniejszego dzieciństwa. W pierwszym okresie tego procesu najistotniejszy zatem jest przykład dorosłych, rodziców i innych opiekunów. W wieku przedszkolnym do grona tego dołączają nauczyciele wychowania przedszkolnego oraz dzieci z grupy rówieśniczej. W oficjalnych dokumentach działalności przedszkola, np. w podstawie programowej, używana jest nazwa „wychowanie”, a nie „edukacja” — jak w szkole, dlatego do władz oświatowych i badaczy należy dbanie o utrzymanie właściwej proporcji między działalnością wychowawczą i dydaktyczną, z utrzymaniem priorytetu pierwszej z nich. W badaniach sondażowych³⁰ prowadzonych w 2012 roku wśród ekspertów wychowania przedszkolnego w 46 katowickich przedszkolach indagowani wskazali, że w kierowanych przez nich placówkach kształtowane są u dzieci postawy: tolerancji i proekologiczne (po 89%), poznawcze (76%), patriotyczne (70%), prorodzinne (65%) oraz uwrażliwienie na agresję (63%). Do wartości promowanych wśród dzieci z wykorzystaniem mediów badani zaliczyli: tolerancję (54%), dobro (50%) i zdrowie (41%). Wśród wymienionych przez Mieczysława Łobockiego wartości preferowanych w wychowaniu wspomagane mediami są: sprawiedliwość (24%), odpowiedzialność (22%). Żaden z badanych nie wskazał altruizmu ani wolności. Trzecie z pytań łączących wychowanie wspomagane mediami dotyczyło cech bohaterów medialnych omawianych w trakcie zajęć wychowania przedszkolnego. Badani eksperci wskazywali: dobroć (70%), agresję (50%), uczciwość (41%) i odwagę (39%). W promowaniu norm i wartości wykorzystywane są bajki i opowiadania w formie werbalnej (bywają wspomagane mediami prostymi lub złożonymi) albo w postaci filmów animowanych lub fabularnych.

Skuteczność kształtowania systemu aksjonormatywnego dzieci w wieku przedszkolnym, także wspomagane mediami, jest większa, gdy poszczególne jego składowe są odpowiednio promowane zarówno w przedszkolu, jak i w domu.

²⁷ M. ŁOBOCKI: *Teoria wychowania...*, s. 108.

²⁸ Ibidem, s. 119—120.

²⁹ R. COLES: *Inteligencja moralna dzieci*. Przeł. D. GAUL, M. MACHOWSKI. Poznań: Dom Wydawniczy „Rebis”, 1999.

³⁰ Badania prowadzone wspólnie z dr. Tomaszem Hukiem. Na pytanie o kształtowane postawy dzieci badani mogli wskazać dowolną liczbę odpowiedzi, natomiast na pytania o kształtowanie wartości wspomagane mediami i cechy bohaterów medialnych proszeni byli o wskazanie maksymalnie trzech odpowiedzi.

Kompatybilność w tym promowaniu jest możliwa do osiągnięcia dzięki odpowiedniej współpracy nauczycieli przedszkola i rodziców lub opiekunów przez różne działania pedagogizujące rodzinę, np. e-pedagogizację. Nauczyciele przedszkola mają możliwość uzupełniania wiedzy rodziców i opiekunów o normach i wartościach oraz o uwarunkowaniach ich kształtowania u dzieci, a także informowania ich o możliwościach wspomagania mediami tego kształtowania. Poinformowani o bajkach i opowiadaniach wykorzystywanych w przedszkolu rodzice i opiekunowie mają możliwość wyboru innych, różniących się zarówno treściami, jak i formą. W ramach pedagogizacji medialnej mogą oni także uzyskać poradę dotyczącą bajek i opowiadań oraz wartości, które są w nich ukazane.

W wieku szkolnym rośnie liczba osób, których przykład może kształtować normy i wartości dziecka, a następnie nastolatka, a wraz z wiekiem rośnie także wpływ znajomych ze szkoły i spoza niej (także poznanych poprzez media) — często kosztem wpływu rodziców, opiekunów i nauczycieli.

Wychowujący młodych ludzi powinni być świadomi, że bezrefleksyjne i aksjologicznie obojętne korzystanie z mediów elektronicznych (szczególnie z Internetu) prowadzi do powstania antywartości, których nie można kwalifikować jako braku wartości, lecz należy traktować jako wartości negatywne, ujemne. Głównymi antywartościami związanymi z korzystaniem z tych mediów są intelektualne i duchowe zniewolenie, brak odpowiedzialności i fałsz³¹.

Media przez wielość i różnorodność przekazywanych stanowisk, wymienianych poglądów oraz łamanie tabu wymuszają na danym społeczeństwie dokonywanie korekt w uznawanym w nim systemie aksjonormatywnym, co można zaobserwować w poszerzeniu tolerowanych i akceptowanych zachowań młodego pokolenia.

3.4. Możliwości wykorzystywania mediów w procesie rozwoju dziecka oraz nastolatka

Jean Piaget³² scharakteryzował kilka faz rozwoju dziecka. W dwóch pierwszych fazach (od urodzenia do 1,5 lat), tj. w fazie odruchów oraz w fazie pierwszych nawyków ruchowych i pierwszych zorganizowanych spostrzeżeń, a także pierwszych zróżnicowanych uczuć, jest ono najczęściej przypadkowym odbiorcą komunikatów medialnych (z wyjątkiem programów telewizyjnych produkowa-

³¹ J. MORBITZER: *Edukacja wspierana komputerowo a humanistyczne wartości pedagogiki*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2007, s. 303.

³² J. PIAGET: *Studia z psychologii dziecka*. Przeł. T. KOŁAKOWSKA. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006, s. 18—19.

nych z myślą o najmłodszych, np. *Teletubisie*³³, czy muzyki celowo odtwarzanej w ich obecności). Intencjonalnym odbiorcą tych komunikatów dziecko staje się w fazie inteligencji sensoryczno-motorycznej (od 1,5 do 2 lat), oglądając materiały drukowane, kreskówki w telewizji czy z nośnika DVD oraz słuchając muzyki. W fazie czwartej, czyli w fazie intuicyjnej inteligencji, spontanicznych uczuć międzysobicznych i społecznych stosunków podporządkowania się dorosłemu (od 2 do 7 lat), rośnie zainteresowanie dziecka materiałami drukowanymi, odtwarzaną muzyką oraz programami telewizyjnymi (z czasem oprócz kreskówek staje się odbiorcą bajek oraz baśni realizowanych innymi technikami, a także filmów fabularnych), zaczyna ono korzystać z komputera i konsoli do gry oraz, choć rzadziej, z Internetu. W piątej fazie konkretnych operacji intelektualnych (początki logiki) oraz moralnych i społecznych uczuć współdziałania (od 7 do 12 lat) media, z których dziecko korzysta, zostają wzbogacone o telefon komórkowy lub smartfona, a w niektórych wypadkach o cyfrowy aparat fotograficzny i/ lub kamerę cyfrową; w fazie tej obserwowane są początkowe symptomy usamodzielniania się dzieci w korzystaniu z mediów. Fazę szóstą abstrakcyjnych operacji intelektualnych, kształtowania się osobowości oraz efektywnego i intelektualnego wchodzenia w społeczeństwo dorosłych (okres młodzieńczy — powyżej 12 lat) charakteryzuje coraz większa niezależność w korzystaniu z mediów, co w efekcie prowadzi do ograniczania (aż do zaniku) kontroli ich poczynań medialnych przez rodziców i prawnych opiekunów.

Holistyczne próby opisu rozwoju dziecka, także dla wymienionych faz, kończą się najczęściej wyróżnieniem i charakteryzowaniem poszczególnych sfer rozwojowych, do których zalicza się m.in. rozwój: fizyczny, emocjonalny, intelektualny, procesów poznawczych, twórczy, społeczny. Kształtowanie każdej z tych sfer może być wspomagane mediami, ale te same media mogą we wszystkich tych sferach uczynić niepowetowane straty.

W prowadzonych dyskusjach media są wymieniane jako główny czynnik decydujący o postępującej chlerlawości młodych pokoleń, będącej m.in. wynikiem korzystania z mediów w wolnym czasie, gdyż np. podczas oglądania telewizji aktywność fizyczna jest zbędna, a w czasie korzystania z komputera, tabletu czy telefonu komórkowego — znikoma. Wyjątkiem jest kinect, tzn. urządzenie wejściowe wyposażone w czujnik ruchu dla konsoli gier, pozwalające użytkownikowi na interakcję z konsolą. Użytkownik wykonując ruchy ciałem lub kończynami, steruje grą. Niektóre gry wymagają od gracza znacznego wysiłku fizycznego. W ofercie oprogramowania dla konsoli wyposażonej w kinect znajduje się także osobisty trener fitness. Warto jednak mieć na uwadze to, że dla rozwoju fizycznego, a ściślej — dla świadomości o konieczności dbania o kondycję — przydatne są przeką-

---

³³ Zachowanie małych dzieci w trakcie emisji tego programu opisał K. WENTA: *Teletubisie w oddziaływaniach na zachowania małego dziecka*. W: *Dziecka w świecie wiedzy, informacji i komunikacji*. S. JUSZCZYK, I. POLEWCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005, s. 173—183.

zy medialne promujące zdrowy styl życia, zwłaszcza ruch i zabawy ruchowe oraz zdrowe odżywianie się, a także filmy i programy, w których aktywność fizyczna jest ukazana w atrakcyjny sposób, co zachęca dziecko do podejmowania takiej aktywności.

Jedną z wymienianych funkcji mediów jest funkcja emocjonalno-motywacyjna, może ona bowiem uruchamiać pożądane, z pedagogicznego punktu widzenia, procesy uczuciowo-wolicjonalne uczących się, wywoływać wzruszenia oraz przeżycia emocjonalno-ekspresyjne³⁴, a to wyzwala i wzmacnia motyw uczenia się³⁵. Dla niektórych przemoc i agresja w filmie czy grze komputerowej mogą stanowić *katharsis*. Bywa, że korzystanie z mediów ma także implikacje niechciane — w określonych przekazach są one źródłem emocji negatywnych. Dla jednych przemoc i agresja bywają źródłem agresji naśladowczej, w innych sceny grozy w przekazie budzą lęk.

W zależności od wieku wskaźnikami rozwoju intelektualnego są mowa czy rysunek oraz operacje myślowe: analiza, synteza, abstrahowanie oraz uogólnianie³⁶. Wykorzystywanie mediów w tym rozwoju można opisać ich funkcjami: poznawczą, gdyż służą bezpośredniemu poznawaniu przez ludzi określonych fragmentów rzeczywistości, kształcącą, ponieważ są narzędziami rozwijania zdolności poznawczych oraz uczuć i woli dzieci i młodzieży, oraz dydaktyczną, bo stanowią źródło zdobywania wiadomości i umiejętności, umożliwiają weryfikację hipotez, ułatwiają utrwalenie przerobionego materiału, służą sprawdzaniu stopnia opanowania wiedzy³⁷. W zakresie rozwoju intelektualnego w ramach pedagogizacji pożądane jest omówienie materiałów medialnych (filmów, programów komputerowych, stron internetowych) dotyczących poszczególnych rodzajów edukacji lub obszarów wychowania: polonistycznej, matematycznej, przyrodniczej, technicznej, języków obcych itp., np. do wspomagania edukacji polonistycznej w zakresie nauki czytania i pisanie mogą to być programy komputerowe *Moje pierwsze ABC, Klik uczy czytać, Literki — Cyferki, Foka — Sylabinka, Spadające literki*³⁸, do wspomagania uczenia się matematyki papierowa gra dydaktyczna³⁹, progra-

³⁴ W. STRYKOWSKI: *Audiowizualne materiały dydaktyczne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984, s. 24.

³⁵ F. BEREŻNICKI: *Dydaktyka kształcenia ogólnego*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2001, s. 374.

³⁶ A. JURKOWSKI: *Myślenie i mowa źródłem uogólnionego i pośredniego odzwierciedlenia świata*. W: *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Red. J. STRELAU. Warszawa: PWN, 1997, s. 118—119.

³⁷ Funkcje te wymieniane są w wielu opracowaniach, np. Czesława Kupisiewicza i Stanisława Juszczyka.

³⁸ A. WATOŁA: *Komputerowe wspomaganie umiejętności czytania i pisanie dzieci w wieku przedszkolnym*. W: *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*. Red. S. JUSZCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002, s. 199.

³⁹ M. KOŁACZ: *Media papierowe w edukacji matematycznej*. W: *Technologie edukacyjne w wymiarze praktycznym*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011, s. 150—153.

my multimedialne, wykresy 2DPlus oraz Geometria⁴⁰, do wspomagania edukacji technicznej filmy *Jak to jest zrobione*, do wspomagania nauki języka niemieckiego program multimedialny *Profesor Klaus — Słownictwo 6.0*⁴¹, a do katechezy *Wirtualne Muzeum Obrazków Świętych*⁴².

Do procesów poznawczych zaliczane są: myślenie, spostrzegawczość, pamięć, uwaga, koncentracja.

Myślenie jako pojęcie naukowe jest definicyjnie wieloznaczne, np. jako zorganizowana i złożona czynność poznawcza (uwewnętrzniona czynność operowania informacjami — danymi, wiadomościami — a w szczególności ich selekcja i wytwarzanie), dzięki której człowiek dochodzi do pośredniego i uogólnionego poznania rzeczywistości⁴³. Część tej definicji związana z operowaniem informacjami danymi i wiadomościami, wytwarzaniem ich i selekcją może zostać użyta w definiowaniu mediów zaliczanych do narzędzi technologii informacyjnych⁴⁴. Narzędzia te, po spełnieniu określonych warunków, np. odpowiedniego interfejsu użytkownika, stają się sprzymierzeńcem wspomagającym myślenie. Uruchomienie procesów myślenia jest niezbędne podczas korzystania z wielu mediów, np. z Internetu. Znane są wprawdzie programy telewizyjne zmuszające widza do myślenia, jednakże niepodważalną wadą wielu z nich jest możliwość wyłączenia tego procesu w trakcie ich odbioru. Uruchomienie pozostałych procesów poznawczych jest niezbędne w wielu grach komputerowych czy komputerowych programach dydaktycznych.

Pamięć definiowana bywa jako zachowawcza właściwość psychiczna polegająca na zapamiętywaniu (gromadzeniu) informacji i przechowywaniu ich, a następnie przypominaniu (odtworzeniu) w formie rozpoznania, przypomnienia lub

---

⁴⁰ P. WOŹNIAK: *Wykorzystanie technik multimedialnych w podnoszeniu efektywności nauczania matematyki*. W: *Projektowanie w komputerowym wspomaganiu procesu dydaktycznego*. Red. E. BARON-POLAŃCZYK. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2011, s. 87.

⁴¹ M. CZAJKOWSKA: „Profesor Klaus” a przyswajanie słownictwa języka niemieckiego. W: *Projektowanie w komputerowym wspomaganiu procesu dydaktycznego*. Red. E. BARON-POLAŃCZYK. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2011, s. 99.

⁴² A. ZAKRZEWSKI: *Elektroniczne obrazy w katechezie, czyli e-ikony*. W: *Rola i miejsce technologii informacyjnej w okresie reform edukacyjnych w Polsce*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2003, s. 384—386.

⁴³ A. JURKOWSKI: *Myślenie i mowa źródłem uogólnionego i pośredniego odzwierciedlenia świata*. W: *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Red. J. STRELAU. Warszawa: PWN, 1977, s. 118.

⁴⁴ Np. technologie informacyjne to całokształt metod i narzędzi przetwarzania informacji, obejmujących ich poszukiwanie i selekcję za pomocą narzędzi informatycznych (np. przeglądarek internetowych), a także ich dekodowanie, interpretację, gromadzenie, zapisywanie (zachowywanie), przechowywanie i przetwarzanie. S. JUSZCZYK: *Dydaktyka informatyki i technologii informacyjnej jako element przestrzeni edukacyjnej*. W: *Dydaktyka informatyki i technologii informacyjnej*. Red. S. JUSZCZYK, J. JANCZYK, D. MORAŃSKA, M. MUSIOŁ. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2003, s. 22.

reprodukcji⁴⁵. Klasyfikować pamięć można pod względem jej trwałości (ultrakrótkotrwała czyli sensoryczna, operacyjna służąca do przechowania informacji na czas danego działania, krótkotrwała i długotrwała), rodzaju zapamiętanego materiału (zdarzeń, nazw, procedur, umiejętności) jej czasowych właściwości (pamięć zdarzeń przeszłych i aktualnie się toczących, pamięć zamiarów i terminów ich realizacji), jej związków ze świadomością (świadoma i nieświadoma). Wyróżnia się kilka odmian pamięci; sensoryczną, operacyjną, opisową oraz nieopisową⁴⁶.

Spostrzegawczość, czyli percepcja, to sposób, w jaki człowiek interpretuje informacje zgromadzone przez zmysły (wzrok, słuch, smak, węch, dotyk). Odczuwa on obecność stymulacji i spostrzega, czym ona jest. Jest to percepcja sensoryczna. Drugi rodzaj stanowi percepcja umysłowa. Te rodzaje percepcji uzupełniają się i są niezbędne — bez percepcji sensorycznej nie ma informacji, która może być później interpretowana, a bez interpretacji, będącej wynikiem percepcji umysłowej, zgromadzone dane nic nie znaczą⁴⁷. Rodzaj i liczba zmysłów niezbędnych do gromadzenia informacji zależy od rodzaju mediów. W wypadku mediów dydaktycznych może ich być wiele, np. w odniesieniu do zajęć związanych z przygotowaniem posiłków będą to wzrok, smak, węch, a nawet dotyk. Z kolei dla mass mediów, komputera i Internetu, innych mediów audiowizualnych, a także mediów audialnych oraz materiałów drukowanych są to wzrok i słuch (trwają prace nad możliwością generowania zapachu przez urządzenie sterowane komputerem).

Efektywność percepcji zależy m.in. od uwagi i jej koncentracji. Uwaga utrzymuje organizm w stanie gotowości do odbierania bodźców oraz do działania, a koncentracja uwagi polega na selekcjonowaniu bodźców — przyjmowaniu i analizowaniu istotnych i eliminowaniu nieistotnych. Uwaga i jej koncentracja są niezbędne w odbiorze i w interpretowaniu komunikatów medialnych oraz w pośrednim komunikowaniu się. Przykładem zastosowania mediów do treningu koncentracji jest Biofeedback wykorzystujący fale EEG, stosowany m.in. w rewalidacji.

Twórczość, oprócz zabawy, nauki, pracy i głębszych przeżyć światopoglądowych, została zakwalifikowana przez Stefana Kunowskiego do jednej z rozwojowych form życiowych, tzn. form aktywności własnej wychowanka⁴⁸. Jest wiele przekazów medialnych, w których ukazywana jest działalność człowieka „od potrzeby do wytworu”, np. w filmach dokumentalnych z serii „Jak to jest zrobione”. Media, zwłaszcza komputer i Internet, mogą wspomagać działania związa-

⁴⁵ Z. PUTKIEWICZ: *Pamięć*. W: *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Red. J. STRELAU. Warszawa: PWN, 1977, s. 124—128.

⁴⁶ B. SADOWSKI: *Biologiczne mechanizmy zachowania się ludzi i zwierząt*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012, s. 492.

⁴⁷ E. NĘCKA, J. ORZECZOWSKI, B. SZYMURA: *Psychologia poznawcza*. Warszawa: PWN, 2006, s. 278—279.

⁴⁸ S. KUNOWSKI: *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 1993, s. 203.

ne z twórczym rozwiązywaniem problemów, będąc cennym źródłem informacji niezbędnych w tej kwestii, ułatwiając określenie przypuszczalnego rozwiązania problemu, czyli postawienie hipotezy roboczej, pozwalając na porównanie proponowanego przez uczniów rozwiązania ze stanem wiedzy dostępnej w danej dziedzinie, czyli tzw. weryfikację wewnętrzną hipotezy, dając możliwości modelowania zjawisk, sprawdzania ich przebiegu przy zmianie parametrów (wielokrotnie i w dowolnej chwili) oraz weryfikowania poprawności rozwiązań, jest więc swego rodzaju naukowym laboratorium⁴⁹. Do rozwijania twórczego myślenia najbardziej przydatne są także gry, zwłaszcza symulacyjne o charakterze dywergencyjnym, a więc takie, w których dziecko/nastolatek wybiera ruch spośród kilku możliwości. Gry te przedstawiają rzeczywistość w dowolnym czasie i w dowolnym miejscu⁵⁰.

W potocznym rozumieniu o rozwoju społecznym człowieka świadczą jego kompetencje komunikacyjne, umiejętność nawiązywania kontaktów interpersonalnych, umiejętności współpracy i rywalizacji. Komunikacja jest podstawą wielu ludzkich działań, w tym opieki, kształcenia i wychowania — od niedawna ukuto nawet pojęcie „krytyczna pedagogika komunikacyjna”⁵¹. Część pedagogów uważa kompetencje komunikacyjne za pierwotne wobec procesów edukacyjnych⁵². Kompetencje komunikacyjne nabywane są przez dzieci najpierw w domu, później w przedszkolu, w szkole i w innych instytucjach, organizacjach oraz w grupach rówieśniczych. Nietrudno zauważyć, że mimowolnym kształtowaniem tych kompetencji zajmują się także media⁵³. W komunikowaniu się dzieci i młodzieży, zwłaszcza za pomocą narzędzi ICT, uwagę zwraca się zarówno na język używany w komunikacji, szczególnie na jego okaleczanie, nowomowę i wulgaryzację oraz zubożanie⁵⁴, jak i niewłaściwe formy komunikacji. Media, jako środki komunikowania się interpersonalnego pośredniego, ułatwiają nawiązywanie kontaktów interpersonalnych wszystkim ludziom, także niepełnosprawnym, nieśmiałym, zakompleksionym, oszpeconym, pozwalając ukryć rzeczywiste lub wyimaginowane wady czy niedoskonałości. Bywa, że łatwość komunikowania się pośredniego ogranicza lub całkowicie eliminuje potrzebę kontaktów interpersonalnych bezpośrednich. Współpraca czy rywalizacja ukazane w wielu bajkach, filmach, są także niezbędne w sieciowych grach komputerowych.

⁴⁹ M. TANAŚ: *Edukacyjne zastosowania komputerów*. Warszawa: Wydawnictwo „Żak”, 1997.

⁵⁰ B. SIEMIENIECKI: *Komputer w edukacji. Podstawowe problemy technologii informacyjnej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 1998, s. 77.

⁵¹ J. JASTRZĘBSKI: *Krytyczna pedagogika komunikacyjna*. W: *Język — komunikacja — media — edukacja*. Red. B. SIEMIENIECKI, T. LEWOWICKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010, s. 46.

⁵² Ibidem, s. 45.

⁵³ M. GRASZEWICZ, D. LEWIŃSKI: *Media a edukacja w perspektywie systemowej*. W: *Język — Komunikacja...*, s. 53.

⁵⁴ K. DENEK: *...Aby język giętki powiedział wszystko...*. W: *Język — komunikacja...*, s. 26—34.

Warunkiem optymalnego wspomagania rozwoju dziecka/nastolatka mediami jest jego przygotowanie do korzystania z nich. Niestety, dziecko uczy się czytania i pisania, natomiast wobec przekazów audiowizualnych i multimedialnych bywa pozostawione samemu sobie, skazane na doświadczenie praktyczne⁵⁵. W ramach pedagogizacji medialnej należy to uświadomić rodzicom i prawnym opiekunom, by mogli uczyć swych podopiecznych właściwego odbioru tych przekazów. Powinni oni także wiedzieć, że w przedszkolu i w szkole nie jest intencjonalnie prowadzona edukacja medialna, której w tym zakresie nie są w stanie zastąpić zajęcia komputerowe lub lekcje informatyki.

3.5. Możliwości wykorzystywania materiałów drukowanych w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka

Pierwsze kontakty dziecka z książką mają miejsce podczas czytania mu bajek przez dorosłego. Tę istotną dla przyszłego rozwoju czytelnictwa dzieci czynność od 1951 roku propagowało Wydawnictwo „Nasza Księgarnia” serią „Poczytaj mi mamo”. Akcję o takiej nazwie podjęły i tym samym reaktywowały serię (2012) organizacje pozarządowe. W 2012 roku wznowiono (po inicjatywie z 2005 r.) także akcję społeczną „Cała Polska czyta dzieciom”. Dorośli, dobierając odpowiednie treści bajek, po ich przeczytaniu mogą rozmawiać z dzieckiem i tłumaczyć mu postawy oraz motywy postępowania ich bohaterów, ukazywać dobro i zło, i podkreślać zwycięstwo dobra nad złem. Jest to jedno z istotnych działań kształtujących jego świat wartości i norm postępowania. W kształtowaniu tego świata, oprócz czytania dziecku wybranych tekstów, zanim nauczy się ono samodzielnie czytać, pomocne jest wspólne oglądanie z nim obrazków (ilustracji, fotografii) w książkach i czasopismach przeznaczonych dla dzieci. Kolejny etap stanowi samodzielne oglądanie tych obrazków przez dziecko. Atrakcyjna dla dziecka ilustracja książkowa może oddawać nastrój, zatrzymać w kadrze chwilę, nadać głębię i znaczenie, w pewnym stopniu podpowiadać odbiorcy wygląd literackich światów, które mógł sobie bez niej jedynie wyobrazić⁵⁶.

Istotne w rozwoju dziecka jest kolorowanie z nim rysunków, co w późniejszym okresie może już robić samodzielnie. Wspólne kolorowanie i rozmowa z dzieckiem w jego trakcie przyczynia się do rozpoznawania przez nie kolorów.

⁵⁵ M. FURMANEK, W. OŚMAŃSKA-FURMANEK: *Cyfrowy świat dziecka — nowe obszary badawcze*. W: *Media w edukacji — szanse i zagrożenia*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008, s. 42.

⁵⁶ B. MAZEPA-DOMAGAŁA: *Specyfika upodobań obrazowych dzieci w wieku przedczytelniczym w zakresie abstrakcyjnych obrazów ilustracyjnych*. „Chowanna” 2012, T. 2 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. JUSZCZYK), s. 135.

Dla dziecka w wieku przedszkolnym wydawane są, oprócz książek, liczne czasopisma. Dominuje w nich informacja ludyczna: przygody znanych dzieciom postaci z programów telewizyjnych lub filmów animowanych, postaci bohaterów oraz różnorodne formy rozrywki umysłowej⁵⁷ w postaci zadań stymulujących rozwój procesów poznawczych dziecka.

- polegających na wyszukiwaniu różnic między dwoma obrazkami, sprzyjających kształtowaniu umiejętności odnajdywania różnic oraz porównywania i analizy ilustracji,
- dotyczących odnalezienia elementów ilustracji na podstawie ich fragmentów lub brakującej partii rysunku, a wymagających uwagi i spostrzegawczości,
- polegających na kolorowaniu,
- polegających na łączeniu w pary, sprzyjających rozwojowi uwagi i spostrzegawczości oraz umiejętności manualnych — precyzji drobnych ruchów dłoni,
- typu: odnajdź element bez pary, rozwijających umiejętności analizy i porównywania,
- wymagających kolorowania według podanego kodu, wspomagających kształtowanie spostrzegawczości i podporządkowania się instrukcji oraz umiejętności manualnych (dodatkowo dziecko poznaje nazwy barw w języku angielskim),
- polegających na wyodrębnieniu elementu niepasującego do szeregu lub na odnajdywaniu identycznego detalu, a rozwijających umiejętność analizy, wnioskowania i abstrahowania,
- zawierających historyjki obrazkowe i kształtujących uwagę dziecka, których analizowanie wymaga od niego zauważenia związków przyczynowo-skutkowych.
- dotyczących wyodrębniania i nazywania grup przedmiotów,
- dotyczących rozwiązywania zagadek, definiowania i wyjaśniania,
- doskonalących abstrahowanie, uogólnianie i wnioskowanie dziecka,
- rozwijających gotowość szkolną m.in. w zakresie rozwoju intelektualnego i manualnego⁵⁸.

Podobnie, jak w wypadku czasopism przeznaczonych dla przedszkolaków, tak i w czasopismach dla dzieci w wieku wczesnoszkolnym zamieszczane są zadania, nieco trudniejsze, dostosowane do ich poziomu intelektualnego i percepcji, mogące stymulować rozwój procesów poznawczych. Warto zatem w ramach pedagogizacji medialnej rodziny w przedszkolu i w szkole podstawowej przedstawiać zalety tych czasopism oraz namawiać rodziców i opiekunów do ich zakupu, a także takiej organizacji swego czasu i czasu dziecka, by pomagać dziecku w roz-

⁵⁷ A. BUDNIAK: *Prezentacja informacji o otaczającym świecie w czasopismach dla dzieci przedszkolnych*. „Chowanna” 2012, T. 2 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. JUSZCZYK), s. 148.

⁵⁸ BUDNIAK A: *Pedagogiczne aspekty wykorzystania czasopism w procesie wspierania rozwoju dzieci przedszkolnych*. Katowice: Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, 2009, s. 85—100.

wiązywaniu zadań zbyt trudnych dla niego i doceniać samodzielne wykonanie pozostałych zadań. Do nabycia tych czasopism zachęcają dzieci różne dodatki, zamieszczane często w pewnych seriach, gadżety, które zainteresowane dziecko może kolekcjonować. Gadżetami owymi dzieci wymieniają się, ucząc się przy okazji proponowania wymiany, wyrażania na nią zgody, a nawet targowania się, co służy kształtowaniu ich kompetencji negocjacji.

W życiu dziecka w wieku wczesnoszkolnym następuje jakościowa zmiana związana z tekstem i ilustracją, gdyż oprócz dotychczasowego, dobrowolnego korzystania z książek i/lub czasopism pojawiają się przymusowe pozycje w postaci lektur szkolnych. Proponowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej kanony tych lektur budzą nieraz wśród ludzi różnych autoramentów gorące dyskusje, nawet o podłożu ideologicznym. Demokracja nie jest jednakże najlepszym sposobem dobierania lektur. Powinien to czynić zespół uznanych polonistów, kierujący się z jednej strony wartościami literackimi, a z drugiej — możliwością zainteresowania nimi czytelnika w danym wieku (Minister Edukacji Narodowej jako polityk określonej opcji politycznej powinien je tylko zatwierdzić). Właściwy dobór lektur należy do istotnych działań propagowania czytelnictwa — ważnego czynnika rozwoju młodego człowieka, albowiem podczas czytania nabywa on doświadczenia, osiąga kompetencje czytania (rozumienia) tekstów literackich o znacznym potencjale moralnym i estetycznym, a to wzmacnia u niego przyjemność czytania⁵⁹.

W przeciwieństwie do czasopism przeznaczonych dla dzieci, ocena czasopism przeznaczonych dla nastolatków jest znacznie surowsza. Jeżeli w tych pierwszych można wskazać wiele wartości edukacyjnych, to drugie mają już typowy charakter komercyjny. Zawierają najczęściej ciekawostki z życia młodocianych celebrytów, pokazując ich na tle rezydencji czy luksusowych pojazdów, przedstawiają ich nowe sympatie, rozstania z dotychczasowymi, sukcesy artystyczne itp., nie informując o wysiłku i trudnościach, jakie musieli pokonać, osiągając sukcesy i popularność, czy o kłopotach wynikających z owej popularności. Takie przedstawienie życia młodych ludzi sukcesu przyczynia się do kształtowania różnych postaw czytelników: jedni zazdroszczą, inni marzą, jeszcze inni dążąc do popularności, podejmują irracjonalne działania. Drugim działem, charakterystycznym dla tych czasopism jest kącik porad, z których większość dotyczy sfer uczuciowej i erotycznej. Zresztą erotyki w tych pismach jest dużo, by nie rzec — zbyt dużo, często w postaci komiksów. Pewne działania redakcji tych czasopism są zupełnie niezrozumiałe, np. w niemieckojęzycznej edycji czasopisma popularnego także wśród polskich nastolatków na dwóch są-

---

⁵⁹ M. PODIVINSKÁ: *Čítanie umeleckej literatúry ako prostriedok estetického a mravnéhoutvárania osobnosti dospelávajúceho človeka*. V: *Výchova v pedagogickom výskume a praxi*. Trnava: Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave a Slovenská pedagogická spoločnosť pri SAV, 2008, s. 327.

siadujących stronach zamieszczane są zdjęcia nagiej dziewczyny i nagiego chłopaka z krótkimi opisami historii ich życia, jakby ubranie powodowało, że są mniej interesującymi czy wartościowymi ludźmi.

W czasopiśmie młodzieżowych dominuje przekaz wartości odcuciowych, witalnych, obyczaju i mody, a więc przekaz wartości charakterystycznych dla kultury ponowoczesnej — kultury „nieustającego karnawału”⁶⁰.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tym wpływie zamieszczone zostały w tabelach 16, 17, 18 i 19.

Tabela 16. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	22	46	14	2	84
Nie	14	31	7	0	52

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym zainteresowanie tematyką wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka wykazało 61,8% ankietowanych.

$$\chi^2 = 1,592$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogą zostać uznane za wzajemnie niezależne.

⁶⁰ M. EJSMONT: *Wartości w prasie adresowanej do młodzieży*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005, s. 642.

Tabela 17. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	29	51	14	1	95
Nie	17	29	11	0	57

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków ze starszych klas szkoły podstawowej zaciekawienie tematyką wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka lokowało się na poziomie 63,2%.

$$\chi^2 = 1,11$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 18. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	17	64	12	1	94
Nie	11	30	16	0	57

Źródło: Badania własne.

Na chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka wskazało 62,3% respondentów opiekujących się gimnazjalistami.

$$\chi^2 = 6,478$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy na ten temat, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 19. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	35	13	1	58
Nie	10	23	5	1	39

Źródło: Badania własne.

Chętnych do wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka było 59,8% indagowanych opiekujących się nastolatkami uczęszczającymi do szkół średnich.

$$\chi^2 = 2,464$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samooceną wiedzy z zakresu tych działań. Działania pedagogizujące o tej tematyce leżą w kręgu zainteresowania większości diagnozowanych rodziców i prawnych opiekunów — w sumie na chęć uczestniczenia w tych działaniach wskazało 61,8% badanych. Takie zainteresowanie świadczy o dużej świadomości większości dorosłych w obszarze znaczenia czytelnictwa w rozwoju dziecka i nastolatka, a do kształtowania tej świadomości znacznie

przyczyniło się częste poruszanie tematyki „tradycyjnego” czytelnictwa w dobie mediów elektronicznych, jego zalet i czynników powodujących spadek zainteresowania nim. Duże zainteresowanie możliwościami wykorzystywania materiałów drukowanych w kształtowaniu świata wartości dziecka/nastolatka, występujące mimo względnie wysokiej samooceny wiedzy o tym wykorzystywaniu dokonanej przez rodziców i prawnych opiekunów, są czynnikami sprzyjającymi przeprowadzeniu działań pedagogizujących o nim. Udział w działaniach pedagogizujących na temat tych możliwości połączonych z omawianiem lektur szkolnych warto zaproponować w szczególności wychowującym dzieci w wieku wczesnoszkolnym oraz dzieci/nastolatki z drugiego etapu edukacyjnego. Tematyka wpływu materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka jest aktualna i możliwa do realizacji w ramach działań pedagogizujących każdego etapu edukacyjnego. W każdym z tych etapów realizowana jest edukacja polonistyczna, więc niemal naturalne jest, że działania pedagogizujące dotyczące materiałów drukowanych powinny zostać przydzielone nauczycielom tej edukacji.

Do czytelnictwa warto namawiać podopiecznego w każdym okresie jego rozwoju, już od momentu, w którym nabył tę umiejętność. Najlepszą motywacją do nauki czytania jest przyjemność, jakiej dostarcza ta czynność⁶¹. W porę właściwie ukształtowana umiejętność czytania przeradza się w stały nawyk czytania. Dzięki czytaniu człowiek zostaje wprowadzony w świat nauki i kultury. Otwiera ono ogromne możliwości ciągłego kształcenia się, rozwijania własnej osobowości, naddążania za narastającą wiedzą⁶².

3.6. Możliwości wykorzystywania mediów audialnych w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka

Muzyka, taniec i rytm towarzyszą człowiekowi od najdawniejszych czasów⁶³. Muzyka należy więc do najstarszych form aktywności kulturalnej człowieka. Na przestrzeni dziejów spełniała ona różne funkcje. Powstawały różne jej gatunki i podgatunki. Różnorodność muzyki jest źródłem trudności w dokonaniu analizy możliwości jej wykorzystywania we wspomaganiu rozwoju i w wychowaniu dziecka lub nastolatka. Analizę taką dodatkowo komplikuje zróżnicowanie ocen

⁶¹ Z. POMIRSKA: *Wokół czytania. Proces czytania i jego zaburzenia oraz drogi do efektywnego czytania*. Warszawa: Difin, 2011, s. 173–177.

⁶² Ibidem, s. 9.

⁶³ M. KISIEL: *Pedagogiczno-dydaktyczne aspekty wykorzystania muzyki w stymulacji rozwoju dziecka*. Dąbrowa Górnicza: Wyższa Szkoła Biznesu, 2007, s. 20.

wartości artystycznej nie tylko gatunków lub podgatunków muzyki, ale także poszczególnych jej utworów, często ocen całkowicie skrajnych, od pełnego uznania do pełnej kontestacji.

Słuch jest drugim po wzroku zmysłem służącym do poznania otaczających dziecko świata i ludzi. Oprócz dźwięków naturalnych wytwarzanych przez samo dziecko, osoby otaczające, odgłosy natury — tej ożywionej, i tej nieożywionej — urządzenia techniczne itp., docierają do niego dźwięki generowane przez media audialne. W rozwoju dziecka i jego wychowaniu pomocne mogą być: szeroko rozumiana muzyka, audycje radiowe, nagrania magnetofonowe lub na płytach CD ze słuchowiskami czy czytаныmi bajkami.

Dariusz Rymar⁶⁴ pisał o panującym powszechnie przekonaniu o tym, że muzyka może kształtować nastrój, wprawiać w euforię lub irytować, doprowadzać do melancholii, ukojenia, a więc chwilami gospodarować emocyjną sferą człowieka. Sfera uczuciowa nie niesie z sobą jednak treści poznawczych, tzn. nie posiada informacji o cechach przedmiotu wywołującego uczucia.

O podejmowaniu działań przez dorosłych i ich skuteczności w odniesieniu do wykorzystywania muzyki w rozwoju dziecka decyduje wiele czynników, do których należą ich preferencje w gatunkach słuchanej muzyki, częstość i głośność jej słuchania, umiejętność gry na instrumentach muzycznych lub jej brak, wrażliwość muzyczna, poziom ich wiedzy o muzyce, umiejętność interpretowania muzyki. Wspomóc rodziców w tych działaniach może także profesjonalnie prowadzona pedagogizacja, najlepiej przez nauczycieli muzyki.

Odbiór muzyki może być mimowolny, przypadkowy, towarzyszący innym czynnościom, np. nauce czy pracy⁶⁵. Dziecko rejestruje dźwięki już w łonie matki⁶⁶, a przeprowadzone badania wykazały pozytywny wpływ muzyki słuchanej przez ciężarne kobiety na zachowanie ich dzieci po porodzie⁶⁷, dlatego kobietom w ciąży zaleca się, by często słuchały zarówno muzyki poważnej (klasycznej), jak i muzyki rozrywkowej o łagodnym brzmieniu. Odpowiednio dobrana muzyka powinna dziecku towarzyszyć w okresie jego niemowlęstwa i w dalszych okresach jego życia w odbiorze mimowolnym w trakcie zabawy oraz intencjonalnie w sytuacjach aranżowanych przez rodziców, przez zachęcanie do wspólnego wysłuchania utworu lub jego fragmentu i porozmawiania o nim. Drugi ze sposobów odbioru muzyki jest szczególnie istotny w kształtowaniu gustu muzycznego dziec-

---

⁶⁴ D. RYMAR: *Muzyka jako dialog ducha ze zmysłowością*. W: *Wartości w muzyce*. T. 3: *Zarys współczesnych kierunków badań nad wartościami w muzyce*. Red. J. UCHYŁA-ZROSKI. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010, s. 15.

⁶⁵ A.W. MITAS: *Muzykoterapia a biocybernetyka*. W: *Wartości w muzyce*. T. 3: *Zarys współczesnych kierunków...*, s. 306.

⁶⁶ D. KORNAŚ-BIELA: *Okres prenatalny*. W: *Psychologia rozwojowa człowieka*. T. 2. Red. B. HARWAS-NAPIERAŁA, J. TREMPAŁA. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002, s. 37.

⁶⁷ D. KORNAŚ-BIELA: *Prenatalne uwarunkowania rozwoju mowy*. W: *Opieka logopedyczna od poczęcia*. Red. B. ROCLAWSKI. Gdańsk: Glottispol, 1996, s. 17–18.

ka i poznawaniu przez nie różnych gatunków muzyki, zanim zacznie ono słuchać muzyki modnej w jego grupie rówieśniczej.

Inne działania podejmowane są przez rodziców i opiekunów, którzy uważają, że ich dziecko jest utalentowane muzycznie, ma predyspozycje do gry na instrumencie muzycznym, do śpiewu lub do tańca. Już od najmłodszych lat organizują mu prywatne lekcje rytmiki, tańca, śpiewu lub gry na danym instrumencie, a po osiągnięciu przez nie wieku szkolnego podejmują próby zapisania go do szkoły muzycznej lub baletowej. O osiągnięciach tych dzieci decydują nie tylko talent i ciężka praca, ale także postawy rodzicielskie. Sprzyjającymi postawami są: akceptacja, uznanie praw dziecka, obdarzanie go zaufaniem i rozsądną swobodą, a postawa nadmiernie wymagająca jest niewłaściwa, gdyż źle czuje się dziecko stale poniżane i krytykowane⁶⁸.

Współcześnie muzyka, na równi z przekazem informacji, szczególnie newsów, jest podstawą wypełnienia czasu antenowego w radio. Audycje o charakterze edukacyjnym pozostały w szczątkowej formie. Dawniej popularne w pracy z dzieckiem były słuchowiska radiowe, które zdaniem Marii Butkiewicz cieszyły się największą popularnością. Wśród tego gatunku dzieci i młodzież preferowały baśń radiową i słuchowiska przygodowe. Z zacięciem słuchały także teatru radiowego. Audycja radiowa kształtowała kulturę uczuć, rozwijała wrażliwość, uczyła dokonywania wyboru oraz uważnego słuchania i rozumienia słowa, formowała nawyk słuchania. Forma zbiorowego słuchania dostarczała nie tylko przeżyć, ale inspirowała rozmowy, dyskusje, dawała pomysły prac plastycznych⁶⁹.

Tworzywem wyrazu artystycznego w radio są głos ludzki, muzyka i efekty akustyczne. Każdemu z tych środków przypisywane są istotne funkcje: poprzez słowo mówione sugestywnie i w sposób naturalny nawiązuje się kontakt ze słuchaczami, muzyka występuje w formie autonomicznej, ale także pełni funkcje ilustracyjne, wywołuje nastroj, wydobywa ekspresję słowa, służy wzmacnianiu strony emocjonalnej i estetycznej, a efekty akustyczne pozwalają odbiorcy „widzieć” uszami⁷⁰.

Dzięki wielości nadawców radiowych oprócz serwisów informacyjnych i audycji muzycznych w radio nadawane są audycje publicystyczne, religijne oraz skierowane do określonych grup odbiorców (młodzieży, dzieci). Zwłaszcza audycje tworzone z myślą o dzieciach, mimo że nie mają dookreślenia „edukacyjne”, warte są rozpropagowania wśród odbiorców w młodym wieku, gdyż najczęściej

⁶⁸ E. KUMIK: *Postawy rodzicielskie a osiągnięcia muzyczne uczniów*. W: *Wartości w muzyce*. T. 3: *Zarys współczesnych kierunków...*, s. 301–302.

⁶⁹ M. BUTKIEWICZ: *Radio, film i telewizja w pracy wychowawczej świetlicy szkolnej*. W: *Świetlica szkolna szansą do wykorzystania*. Red. M. PIETKIEWICZ. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1988, s. 237.

⁷⁰ J. GAJDA: *Swoistość mass mediów i ich oddziaływanie wychowawcze*. W: *Edukacja medialna*. Red. J. GAJDA, S. JUSZCZYK, B. SIEMIENIECKI, K. WENTA. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002, s. 98–99.

uczestniczące w nich dzieci posiadają względnie dużą wiedzę dla danego wieku i wyróżniają się erudycją.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tym wpływie zamieszczone zostały w tabelach 20, 21, 22 i 23.

Tabela 20. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	19	46	18	1	84
Nie	7	32	13	0	52

Źródło: Badania własne.

Chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka wyraziło 61,8% diagnozowanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci w młodszym wieku szkolnym.

$$\chi^2 = 2,465$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 21. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	31	48	16	4	99
Nie	10	23	17	3	53

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką dzieci lub nastolatki uczęszczające do klas IV—VI zainteresowanie tematyką

wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka było na poziomie 65,1%.

$$\chi^2 = 6,397$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 22. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	25	59	19	0	103
Nie	7	23	17	1	48

Źródło: Badania własne.

Pośród wychowujących nastolatki w wieku gimnazjalnym zainteresowanie tematyką wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka wykazało 68,2% ankietowanych rodziców i prawnych opiekunów.

$$\chi^2 = 8,08$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 głoszącą, że zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka, a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wyniósł:

$$c = 0,225 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{kor} = 0,277,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,231,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 23. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	16	29	11	1	57
Nie	8	24	8	0	40

Źródło: Badania własne.

W gronie rodziców i prawnych opiekunów młodzieży ponadgimnazjalnej „tak” dla uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka zaznaczyło 58,8% ankietowanych.

$$\chi^2 = 1,684$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat wpływu muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła wśród badanych opiekujących się nastolatkami z trzeciego etapu edukacyjnego. Wielu współczesnych rodziców i prawnych opiekunów dorastało bez komputera

i Internetu, z telewizją o skromnej ofercie programowej kierowanej do dzieci i nastolatków. Rekompensowali to sobie wówczas czytaniem i słuchaniem muzyki. Dlatego spodziewano się, że, podobnie jak w przypadku tematyki kształtowania świata wartości dziecka czy nastolatka z wykorzystaniem materiałów drukowanych, dla większości badanych interesująca będzie także wiedza o kształtowaniu tego świata przez słuchanie muzyki. Udział w działaniach pedagogizujących na ten temat zadeklarowało 64% ogółu respondentów. Liczba spotkań z rodzicami jest ograniczona, a ponadto pedagogizacja medialna rodziny może być realizowana tylko na części z nich (przy okazji wielu z tych spotkań realizowana jest/powinna być pedagogizacja z dziedzin opieki i wychowania niezwiązanych z mediami). Dlatego mimo tak dużego zainteresowania wychowujących dzieci i nastolatki z różnych etapów edukacyjnych można zaproponować realizowanie działań pedagogizujących o kształtowaniu świata wartości poprzez słuchanie muzyki na etapie wychowania przedszkolnego (znaczna część aktywności dziecka w wieku przedszkolnym, także zabawa, może być łączona z muzyką), a dla wychowujących starszych podopiecznych można przygotować materiały w postaci e-pedagogizacji.

Jeżeli w szkole, w której odbywają się zajęcia z zakresu edukacji muzycznej, podjęta zostanie decyzja o przeprowadzeniu działań pedagogizujących o wpływie muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka, wówczas powinien je realizować nauczyciel tej edukacji.

3.7. Możliwości wykorzystywania programów telewizyjnych w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka

Odbiornik telewizyjny stanowi medium będące na wyposażeniu prawie każdego domu. W zależności od wybranego dostawcy umożliwia on odbieranie od kilku do kilkuset programów telewizyjnych. Najszerzy dostęp w Polsce zapewniają ogólnodostępne stacje telewizyjne: Telewizja Polska S.A. (TVP 1, TVP 2, TVP 3 — Program Regionalny), TVN oraz Polsat, wykorzystujące fale elektromagnetyczne do transmisji programów. Bogatszą ofertę programową zapewniają operatorzy telewizji kablowej, a w ostatnich latach dostawcy usług telewizyjnych na tzw. platformach (telewizja n, Cyfrowy Polsat) wykorzystujący technikę satelitarną do przesyłu sygnału. Na przełomie lat 2011/2012 Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji dokonała wyboru programów telewizyjnych, które będą emitowane w eterze sygnałem cyfrowym, do których odbioru niezbędny będzie odbiornik telewizyjny z MPEG4 lub telewizor bez niego z dekodernem STB. Są to działania zmierzające do całkowitej rezygnacji z techniki analogowej. Popularna staje się także telewizja 3D, czyli dająca efekt obrazu trójwymiarowego.

W zależności od wieku dziecka rodzice i opiekunowie mają do wyboru wiele różnych programów wspomagających rozwój wiedzy dziecka o współczesnym i historycznym już świecie, rozwój jego procesów poznawczych i świata wartości. Muszą oni jednak zdecydować, które z tych programów dziecko może oglądać samo, a przy oglądaniu których powinni mu towarzyszyć, by móc z dzieckiem o nich porozmawiać lub wytłumaczyć mu przedstawioną w programie sytuację, zachowanie, decyzje bohaterów itd.

W życiu małego dziecka dominują filmy animowane oraz reklamy. Błędem rodziców i opiekunów jest traktowanie każdego filmu animowanego jako bajki. Wiele z tych filmów nie ma żadnych cech bajki, nie zawierają one treści kształtujących postawy moralne, nawet o charakterze satyrycznym, nie przedstawiają typowych charakterów i postaw ludzkich ani sytuacji społecznych, a emanują treściami niepożądanymi wychowawczo (podrozdział 4,5).

Pedagodzy medialni⁷¹ oceniają wpływ reklam na rozwój i zachowanie dziecka najczęściej negatywnie, wskazując m.in. na lansowanie w nich konsumpcyjnego stylu życia oraz stereotypów płci. Jedynie niewielka grupa reklam propagujących produkty służące zdrowiu (np. przyrządy do higieny ciała, wyrabiania tęczy fizycznej czy produkty zdrowego odżywiania) oraz tzw. reklam społecznych oceniana jest jako programy mogące pozytywnie wpływać na postawy i nawyki dzieci.

Niewiele jest programów przeznaczonych dla małych dzieci, gdyż ich produkcja sprawia wiele trudności w takim doborze postaci, ich wyglądzie, sposobie poruszania się i wysławiania, doborze dialogów itp., by były interesujące dla małego widza. W emitowanych programach dla tego widza postacie są najczęściej dla siebie uprzejme i miłe, używają zwrotów grzecznościowych, a w swoich wypowiedziach kilkakrotnie powtarzają frazę lub zdanie, które ma zapamiętać dziecko, wspomagają więc kształtowanie kompetencji kulturalnego komunikowania się (np. *Teletubisie*).

W programach tworzonych z myślą o dzieciach w wieku przedszkolnym lub młodszym wieku szkolnym zamieszczane treści poznawcze, kształcące, wychowawcze oraz rozrywkowo-zabawowe mają pozycje stałe oraz ruchome, zmieniające się od czasu do czasu⁷². W programach tych tłumaczone są zjawiska zachodzące w świecie, ukazywane są spotkania z ludźmi nauki, kultury czy dziećmi

⁷¹ Np. S. JUSZCZYK: *Człowiek w świecie elektronicznych mediów — szanse i zagrożenia*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000, s. 157; A. LESZCZUK: „Pigułka reklamowa da ci to, czego pragniesz”, czyli o mechanizmach reklamy. „Edukacja Medialna” 1999, nr 2, s. 25—29; P. KOSSOWSKI: *Dziecko i reklama telewizyjna*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999, s. 269; W.P. NOWAK: *Media planning*. Kraków: Marketingowy Dom Wydawniczy, 2001, s. 17—18; A. ŻARKIEWICZ-PACAK: *Wpływ reklamy telewizyjnej na dzieci w wieku szkolnym*. „Edukacja Medialna” 2002, nr 1, s. 32—35.

⁷² J. IZDEBSKA: *Rodzina — dziecko — telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2001, s. 152.

osiągającymi sukcesy w określonej dyscyplinie, przedstawiane są krótkie historyjki i rozmowy o nich dorosłych z dziećmi, zamieszczane są krótkie odcinki kursu nauki języków obcych, przedstawiane są sposoby wykonywania prac plastycznych i technicznych, dzieci uczone są piosenek i wierszy, zamieszczane są porady dla dzieci itp. Rodzice i opiekunowie oglądający z dziećmi te programy mogą z nimi rozmawiać o ich treściach, pomagać im w wykonaniu prac i uczeniu się śpiewania piosenek. Takie wspólne oglądanie jest też jedną z okazji zdiagnozowania zainteresowań i zdolności dzieci.

W nielicznych programach realizowanych z myślą o nastolatkach zamieszczane były treści pozwalające na zrozumienie otaczającego ich świata. W produkcji tych programów uczestniczyli młodzi, inteligentni, o miłej aparycji ludzie, mówiący poprawną polszczyzną. Z takimi prowadzącymi programy identyfikowało się niewielu nastolatków, w wyniku czego ich oglądalność była mała.

Ankietowe wskazania rodziców oraz prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tych treściach zamieszczone zostały w tabelach 24, 25, 26 i 27.

Tabela 24. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	40	22	1	74
Nie	19	27	14	2	62

Źródło: Badania własne.

Działaniami pedagogizującymi o treściach programów telewizyjnych przeznaczonych dla dziecka lub nastolatka zaciekawionych było 54,4% rodziców i prawnych opiekunów dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

$$\chi^2 = 5,753$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 25. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	23	45	17	2	87
Nie	17	34	12	2	65

Źródło: Badania własne.

Udział w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka i/lub nastolatka zadeklarowało 57,2% badanych w grupie rodziców i prawnych opiekunów podopiecznych z klas IV—VI.

$$\chi^2 = 0,112$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 26. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	19	38	14	4	75
Nie	13	43	20	0	76

Źródło: Badania własne.

Na chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka wskazało 49,7% badanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków w wieku gimnazjalnym.

$$\chi^2 = 6,486$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne

ne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 27. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	29	14	0	50
Nie	12	28	6	1	47

Źródło: Badania własne.

Spośród badanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków ze szkół ponadgimnazjalnych deklarację uczestniczenia w działaniach pedagogizujących o treściach programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka złożyło 51/5% indagowanych.

$$\chi^2 = 5,446$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat treści programów telewizyjnych emitowanych dla dziecka/nastolatka a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Na chęć udziału w działaniach pedagogizujących na temat tych treści wskazało 53,4% ogółu ankietowanych. Im młodszy jest starszy, tym częściej można zaobserwować zmniejszenie jego zainteresowania telewizją na rzecz komputera, Internetu czy smartfona, dlatego działania pedagogizujące o treściach programów telewizyjnych należy proponować opiekującym się dziećmi w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym. Uzupełnieniem tych działań może być wysyłanie im przez nauczyciela e-maila lub SMS-a z informacjami o emisji programu (zwłaszcza nieseryjnego, prezentowanego jednorazowo) wartościowego z punktu widzenia rozwoju dziecka lub nastolatka.

Warta przeniesienia do polskiej rzeczywistości wychowawczej byłaby publikacja darmowego periodyku zawierającego krótkie informacje dla rodziców i prawnych opiekunów o programach telewizyjnych przeznaczonych dla dzieci na wzór niemieckiego kwartalnika „Flimmo. Programmberatung für Eltern”, który jest dostępny dla rodziców i opiekunów w placówkach opiekuńczych i edukacyjnych lub za pośrednictwem prenumeraty. Przykładową okładkę i stronę z tego kwartalnika przedstawiono w załączniku 7.

Do programów rozrywkowych zalicza się wiele rodzajów programów, od muzycznych, lansujących zarówno muzykę poważną, jak i rozrywkową oraz programów tanecznych, poprzez teleturnieje, programy typu „Mam talent”, „Śmiechu warte” czy „Ukryta kamera”, po programy kabaretowe i tzw. szopki. Taka różnorodność sprawia, że wiele z tych programów może wspomagać rozwój spostrzegawczości odbiorcy, abstrakcyjności jego myślenia, kształtować jego wrażliwość i zainteresowania np. muzyką, tańcem, kabaretem.

Kolejność zdarzeń przedstawianych w programach informacyjnych nie jest przypadkowa, lecz ustalana przez redaktora lub zespół redakcyjny. Układ tych treści oraz komentarz do nich mają charakter manipulacyjny, obliczony na wywołanie zainteresowania widza, zaskoczenia, a nawet zszokowania go. Prócz tego częstymi newsami w tych programach są tragedie od pojedynczych ludzi po ich ogromne liczby, a w scenach w nich zamieszczanych ukazywane są zniszczenia budynków i pojazdów, martwe zwierzęta, krew na drodze itp.

W programach publicystycznych najczęściej dziennikarz rozmawia z zaproszonymi gośćmi będącymi specjalistami w poruszanej tematyce, a więc np. politykami, ludźmi kultury, przedstawicielami poszczególnych grup zawodowych czy związków zawodowych, przy czym rozmowa może być wspomagana emisją krótkich reportaży. Dzieci nie są zainteresowane tymi programami, a mając na uwadze niski poziom większości dyskusji, rodzice i opiekunowie nie widzą potrzeby podjęcia działań zachęcających je do ich oglądania. Natomiast zainteresowanie tymi programami nastolatków jest często wymuszone przez nauczyciela przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”. Nauczyciel na swych lekcjach wprowadza dyskusje lub zadaje wypracowanie na temat poglądów i decyzji przedstawianych w tych programach.

Tematyka filmów (programów) dokumentalnych jest w praktyce nieograniczona, dotyczy zdarzeń historycznych lub problemów współczesnego świata. Do gatunku filmów dokumentalnych należą reportaże, w których przedstawiane są najczęściej trudne sytuacje ludzkiego życia w różnych jego sferach, rzadziej zaś kontrowersyjne zdarzenia historyczne. Bywa, że autorzy filmów dokumentalnych nie uznają żadnego tabu, ukazując w nich spersonifikowany ból, cierpienie, a nawet śmierć. Dlatego rodzice i prawni opiekunowie powinni umieć je oceniać, a wyselekcjonowane, niezawierające drastycznych scen polecać swoim podopiecznym, gdyż stanowią one, na równi z publikacjami i Internetem, cenne źródło wiedzy pozwalające na zaspokojenie ich ciekawości oraz kształtowanie

zainteresowań. Bez oddziaływań dorosłych tylko niewielka grupa filmów dokumentalnych o wyselekcjonowanych treściach znajduje się w sferze zainteresowań szerokiej rzeszy dzieci i nastolatków (np. popularne wśród młodych odbiorców końca lat dziewięćdziesiątych były filmy dokumentalne zawierające rekonstrukcje życia dinozaurów, przy czym przyczyną wzrostu zainteresowań prehistorycznymi gadami była emisja filmu fabularnego *Jurassic Park* w reżyserii Stevena Spielberga).

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tym wykorzystywaniu zamieszczone zostały w tabelach 28, 29, 30 i 31.

Tabela 28. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	42	26	2	76
Nie	15	33	12	0	60

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym zainteresowanych możliwościami wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka było 55,9% ankietowanych.

$$\chi^2 = 10,356$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 mówiącą, że zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wyniósł:

$$c = 0,267 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{kor} = 0,328,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,276,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacji w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 29. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	21	42	21	3	87
Nie	15	25	23	2	65

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych mających pieczę nad wychowankami z klas IV–VI na chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o filmach dokumentalnych wskazało 57,2% respondentów.

$$\chi^2 = 2,472$$

$$\chi^2 < \chi^2_\alpha$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 30. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	53	24	2	89
Nie	9	32	18	3	62

Źródło: Badania własne.

Pomiędzy mającymi pod opieką gimnazjalistów temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka był interesujący dla 58,9% ankietowanych.

$$\chi^2 = 1,519$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 31. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	16	30	9	1	56
Nie	7	18	13	3	41

Źródło: Badania własne.

Tematyka wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka była interesująca dla 57,7% ankietowanych mających pod opieką nastolatki ze szkół ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 6,075$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka/nastolatka a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność

ta wystąpiła jedynie w grupie opiekujących się dziećmi w wieku wczesnoszkolnym. Ogółem, chęć do wzięcia udziału w tych działaniach zaznaczyło w ankietach 57,5% badanych. W porównaniu z treściami programów telewizyjnych emitowanych z myślą o dziecku czy nastolatku możliwości wykorzystywania filmów dokumentalnych we wspomaganiu rozwoju dziecka lub nastolatka budzą nieco większe zainteresowanie, także wśród rodziców i opiekunów nastolatków (wiele takich filmów znajduje się w zasobach Internetu). Wiedza o tych możliwościach najbardziej przydatna jest wychowującym dzieci w wieku wczesnoszkolnym, gdyż w tej grupie wiekowej spektrum zainteresowań dzieci jest szerokie, a tematyka wielu filmów dokumentalnych może wspomóc zaspokojenie ich ciekawości. Ponadto przekaz tych treści (zarówno obraz, jak i komentarz do niego) często jest zbyt skomplikowany dla możliwości kognitywnych małego odbiorcy, a wówczas przydatna staje się pomoc dorosłego, który towarzyszy dziecku w trakcie oglądania takiego filmu. Rozwijające się z wiekiem dziecka możliwości poznawcze pozwalają mu na samodzielne przyswajanie treści filmów dokumentalnych, a działania dorosłych, promując konkretny dokument, przybierają charakter agitacyjny. Podobnie, jak w wypadku programów emitowanych dla dziecka czy nastolatka, tak i o emisji filmów dokumentalnych mogących wspomóc rozwój dziecka czy nastolatka nauczyciel może poinformować rodziców i prawnych opiekunów poprzez wysłanie im e-maila lub SMS-a.

Programy popularno-naukowe przedstawiają tematykę z zakresu jednej dziedziny wiedzy (np. w archiwalnym nieemitowanym już programie *Sonda* autorzy tłumaczyli zjawiska fizyczne) lub też poruszają ciekawostki z różnych dziedzin życia (np. program *Galileo*). Jeżeli tylko percepcja dziecka lub nastolatka pozwala na zrozumienie treści przedstawianych w tych programach, rodzice i opiekunowie powinni zachęcać je/go do ich oglądania.

Głównym celem produkcji filmów fabularnych, a przynajmniej ich przeważającej większości, jest zysk osiągany przez zainteresowanie nimi jak najszerszej rzeszy widzów, a ich główną funkcją jest rozrywka. Wśród ogromnej liczby filmów wiele promuje społecznie uznane normy i wartości, zawiera sceny przejmujących uczuć, bezinteresowności, altruizmu i poświęcenia, bohaterstwa, patriotyzmu, a więc treści mogące wspomagać proces wychowania, a filmy ukazujące działalność młodocianych przestępców i skutki tej działalności bywają wykorzystywane w procesie resocjalizacji.

Jedynie niektóre tematy dotyczące spraw młodzieży poruszane w wybranych programach typu „talk show” można polecić rodzicom i opiekunom do wspólnego oglądania z dzieckiem lub nastolatkiem i do rozmowy na te tematy po emisji programów.

Trudno wskazać rodzicom i opiekunom cechy programów typu „reality show”, które przyczyniałyby się do wspomagania rozwoju dzieci i nastolatków.

3.8. Możliwości wykorzystywania programów komputerowych w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka

Niewiele dzieci bez namowy lub polecenia dorosłego korzysta z programów użytkowych. Wyjątkiem bywają edytory grafiki (ze względu na popularność w Polsce systemu operacyjnego Windows takim programem jest najczęściej Paint), gdyż rysowanie i malowanie należą do naturalnych form aktywności dziecka.

Dziecku poznającemu litery oraz uczącemu się pisać najpierw pojedyncze litery, a następnie krótkie zdania pomocne mogą być edytory tekstu. Rodzice i opiekunowie powinni jednak pamiętać, że w dalszym kształtowaniu jego umiejętności pisania, zwłaszcza pisania z poszanowaniem zasad ortografii i interpunkcji, może ono wykorzystywać korekcyjne możliwości edytora. Jeżeli więc dziecko pisze w edytorze, powinni oni pilnować, by opcje poprawiania tekstu i wskazywania w nim błędów były wyłączone. Jednocześnie podczas pedagogizacji nauczyciele muszą zwracać im uwagę na ważkość umiejętności pisania odręcznego.

Im dziecko jest starsze, tym częściej korzysta z programów użytkowych. Czyini to jednak najczęściej nie z zamiłowania czy zainteresowania, lecz z konieczności osiągnięcia określonych efektów w edukacji informatycznej.

Godne polecenia dla rodziców i wychowawców są programy z przymiotnikami „dydaktyczne” lub „edukacyjne”. Zgodnie z klasyfikacją zaproponowaną przez Mirosława Modzelewskiego mogą to być: adresowane do młodszych dzieci zabawy dydaktyczne niestawiające przed dzieckiem określonych zadań i nierealizujące sprecyzowanych celów edukacyjnych, lecz wprowadzające je do właściwego procesu edukacji, ćwiczenia komputerowe podobne do tradycyjnych, jednak ze względu na grafikę i tekst znacznie ciekawsze i realizujące określone cele edukacyjne, gry komputerowe wykorzystujące rywalizację i realizujące określone cele edukacyjne oraz programy informacyjne np. w formie komputerowej prezentacji wiedzy, od prostych, dotyczących ściśle określonego tematu, po obszerne encyklopedie multimedialne.

Wymienione programy mogą być projektowane z myślą o nabywaniu lub poszerzaniu wiedzy dziecka oraz jego umiejętności np. w zakresie czytania i pisania w języku ojczystym i w językach obcych, liczenia, odczytywania czasu, mierzenia, ważenia, rozpoznawania znaków drogowych i wykorzystywania zasad poruszania się po drogach publicznych. Dziecku z deficytami rodzice i opiekunowie mogą proponować programy kształcące sprawności psychomotoryczne, np. programy kształcące sfery percepcyjne (analizę słuchową, syntezę słuchową, sferę ruchową, koordynację wzrokowo-ruchową, koordynację słuchowo-ruchową), programy kompensacyjne, programy korekcyjne⁷³.

⁷³ M. MODZELEWSKI: *Klasyfikacja i kryteria oceny edukacyjnych programów komputerowych. W: Komputer w kształceniu specjalnym*. Red. J. ŁASZCZYK. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1998, s. 23–26.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych oraz samooceny ich wiedzy o tych programach zamieszczone zostały w tabelach 32, 33, 34 i 35.

Tabela 32. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	22	36	27	3	88
Nie	16	25	6	1	48

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się dziećmi w wieku wczesnoszkolnym chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących o komputerowych programach edukacyjnych zadeklarowało 64,7% ankietowanych.

$$\chi^2 = 6,054$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 33. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	32	39	30	7	108
Nie	9	22	12	1	44

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych mających podopiecznych uczęszczających do starszych klas szkoły podstawowej „tak” dla uczestniczenia w działaniach pedagogizujących obejmujących komputerowe programy edukacyjne zaznaczyło 71,1% ankietowanych.

$$\chi^2 = 3,533$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 34. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	20	47	29	1	97
Nie	10	25	15	4	54

Źródło: Badania własne.

Komputerowe programy edukacyjne jako tematyka działań pedagogizujących były interesujące dla 64,2% badanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków w wieku gimnazjalnym.

$$\chi^2 = 4,424$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 35. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	14	25	17	2	58
Nie	7	21	9	2	39

Źródło: Badania własne.

Pośród opiekujących się nastolatkami uczęszczającymi do szkół ponadgimnazjalnych wiedzę o komputerowych programach edukacyjnych chciałoby poszerzyć 59,8% indagowanych.

$$\chi^2 = 1,478$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Chętnych poszerzenia wiedzy o tych programach było 65,5% ogółu ankietowanych. Mimo że w każdej z badanych grup przeważała liczba badanych deklarujących chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat komputerowych programów edukacyjnych, działania te należy proponować wychowującym dzieci w wieku wczesnoszkolnym, gdyż ich dzieci chętnie korzystają z komputera, w tym chcą się z jego pomocą bawić lub grać, a odpowiednio dobrane zabawy i gry, należące do grupy programów edukacyjnych, mogą wspomagać ich rozwój. Im dziecko jest starsze, tym ma większe wymagania odnośnie do wykorzystywanego oprogramowania, także edukacyjnego, toteż nic nie stoi na przeszkodzie, by w sprzyjających warunkach działania pedagogizujące na temat tego oprogramowania poprowadzić na wyższych etapach edukacyjnych. Rodzice i prawni opiekunowie stosunkowo wysoko ocenili swoją wiedzę o komputerowych programach edukacyjnych, gdyż z tych programów korzystali już ich podopieczni, a młodszy spośród nich, czyli dwudziestokilku- lub trzydziestokilkuletni także sami korzystali z tych programów, gdy byli w wieku szkolnym. Doświadczenia te powinien wykorzystać prowadzący działania pedagogizujące o oprogramowaniu edukacyjnym.

Nauczyciele przedszkola lub poszczególnych etapów edukacyjnych przygotowujący działania pedagogizujące o tych programach mają sposobność konsultowania się z koleżankami i kolegami z placówki w celu zebrania informacji o nazwach programów i możliwościach ich wykorzystywania w pracy z dzieckiem lub nastolatkiem. Takie konsultacje są wskazane, zwłaszcza dla nauczycieli drugiego i trzeciego etapu edukacyjnego, którzy najczęściej są specjalistami w jednej, maksymalnie dwóch dyscyplinach i nie mają wystarczającej wiedzy o programach mogących wspierać rozwój kompetencji z innych dziedzin.

3.9. Możliwości wykorzystywania Internetu w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka

W rozważaniach nad możliwościami edukacyjnego wykorzystywania Internetu w rozwoju dziecka lub nastolatka podkreślana jest najczęściej sfera dydaktyczna. Jedno z najbardziej syntetycznych ujęć w tych rozważaniach zaproponował Krzysztof Kruszewski, który wymienił cztery podstawowe zalety i możliwości Internetu jako narzędzia dydaktycznego. Po pierwsze — zasoby Internetu wystawiają młodego człowieka na ryzyko odkrycia i udokumentowania błędu czy luk w wiedzy, a jego nauczyciela czynią nie szefem, a organizatorem lekcji; po drugie — zasoby te wzbogacają bazę merytoryczną i kulturową nadawania znaczeń wiedzy teoretycznej; po trzecie — umożliwiają one wywołanie w uczniach najpierw poczucia, a następnie postawy uczestniczenia w globalnym obiegu myśli, i po czwarte — stwarzają im sprzyjające okoliczności do przyjęcia odpowiedzialności za własne uczenie się, a więc dają im sposobność świadomego kierowania własnymi procesami metapoznawczymi⁷⁴. Oprócz zastosowań dydaktycznych możliwości Internetu rozpatrywane są także w sferach wychowania i opieki.

Oczekiwania młodego człowieka względem Internetu zależą głównie od jego wieku, poziomu rozwoju intelektualnego oraz zainteresowań i potrzeb, a także sugestii rówieśników. Internet jest prawie nieograniczonym źródłem informacji oraz jednym z najtańszych i najbardziej dostępnych narzędzi komunikacji interpersonalnej pośredniej. Kształtowanie kompetencji komunikacji interpersonalnej zostało opisane w podrozdziale 4.3, dlatego niniejszy podrozdział zawierać będzie głównie opis możliwości wykorzystywania usług informacyjnych sieci w rozwoju dziecka i jego wychowaniu.

Najbardziej rozpowszechnioną z usług informacyjnych Internetu jest serwis WWW. Treści stron internetowych tworzących ten serwis pozwalają na grupowanie ich od pożądaných dla dzieci lub nastolatków, poprzez neutralne dla nich, po niepożądane lub wręcz szkodliwe i/lub niebezpieczne dla różnych sfer ich rozwoju (psychicznego, moralnego), a nawet dla nich samych. Przygotowywanie dziecka do przypadkowego lub intencjonalnego przeglądania stron o treściach niepożądanych lub niebezpiecznych opisano w podrozdziale 4.9.3.

Wartymi propagowania wśród młodych użytkowników stron internetowych są biblioteki cyfrowe (elektroniczne, internetowe, wirtualne) umożliwiające zdalny dostęp do źródeł wiedzy, zasobów edukacyjnych, cyfrowych kopii cennych zabytków kultury piśmienniczej, kolekcji dzieł sztuki i materiałów regionalnych⁷⁵, a także

⁷⁴ K. KRUSZEWSKI: *Słowiki i wróble*. W: *Pedagogika @ środki informatyczne i media*. Red. M. TA-NAŚ. Warszawa—Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2004, s. 16.

⁷⁵ K. WIECZORKOWSKI: *Biblioteki cyfrowe*. W: *Edukacja czytelnicza i medialna*. Red. W. KWIATKOWSKA. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2008, s. 51.

e-booków oraz czasopism elektronicznych. Większość prezentowanych w polskich bibliotekach dokumentów cyfrowych jest tworzona w procesie digitalizacji, czyli przekształcania dokumentów bibliotecznych z postaci tradycyjnej w cyfrową. Dokumenty cyfrowe powstają poprzez skanowanie (książki, czasopisma, dokumenty ikonograficzne i kartograficzne, mikrofilmy) lub komputerowe przekształcanie dźwięku i/lub obrazu z postaci analogowej w cyfrową (dokumenty audiowizualne). Istnieje również kategoria dokumentów *born-digital*, mających wyłącznie postać cyfrową (płyty CD, dokumenty on-line, programy komputerowe itp.)⁷⁶.

W sieci znajduje się wiele programów mających cechy oprogramowania edukacyjnego, przeznaczonych dla użytkowników w różnym wieku i o różnym stopniu rozwoju. Korzystać z nich można on-line bądź pobrać je z Internetu i zainstalować na domowym komputerze (np. program do nauczania języków obcych *e-Teacher*⁷⁷).

W działaniach obejmujących wspomaganie rozwoju i wychowanie dziecka czy nastolatka istnieje możliwość wykorzystywania treści wybranych blogów, czyli pamiętników lub dzienników pisanych przez różnych ludzi, różniących się wiekiem, wykształceniem, poziomem intelektualnym, zamieszczanych w sieci najczęściej anonimowo, przy czym przez niektórych celebrytów, np. polityków, sygnowanych ich nazwiskami. W działaniach tych pomocne mogą być zarówno blogi anonimowych oraz znanych internautów, jak i blogi pisane przez samo dziecko lub nastolatka.

Kryteria wyboru blogów do przeglądania i analizowania ich treści uzależnione są od celów zamierzonych działań. Mogą nimi być cele poznawcze w wypadku blogów z interesującymi opisami przyrody, budowli czy innych miejsc zwiedzanych przez piszącego, cele językowe, gdy blogi pisane są ładną, poprawną polszczyzną lub w języku obcym, którego uczy się dziecko, oraz cele wychowawcze, gdy autorzy opisują w blogu swoje działania na rzecz innych, swoją pracę nad doskonaleniem siebie czy nad osiągnięciem sukcesu, ukazują swoją heroiczną walkę z nieuleczalną chorobą, swoje sposoby radzenia sobie w trudnych sytuacjach rodzinnych, szkolnych, towarzyskich.

W intencjonalnie prowadzonych działaniach związanych z rozwojem dziecka i jego wychowaniem przydatne mogą być też blogi pisane przez samo dziecko lub nastolatka, będące źródłem wiedzy, nieraz dogłębnej, także w sferach jego życia intymnego oraz zawierające opisy problemów je/go nurtujących⁷⁸. Świadomi tego rodzice i opiekunowie sami przeto mogą zapoznać dziecko z zaletami, wadami

⁷⁶ MINISTERSTWO KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO. DEPARTAMENT MECENATU PAŃSTWA: *Biblioteki cyfrowe i książka elektroniczna (e-książka)*. Warszawa, marzec 2010, s. 3 [<http://nowoczesna.polska.org.pl/wp-content/uploads/2010/03/E-book-raport-dla-Komisji.pdf>] (dostęp: 31.01.2013)].

⁷⁷ Z. OSIŃSKI: *Technologia informacyjna w edukacji humanistycznej*. Toruń: Wydawnictwo „Mado”, 2005, s. 46.

⁷⁸ K. GRABIANOWSKA: *Blogi jako źródło wiedzy o problemach współczesnej młodzieży*. W: *Edukacja medialna w świecie ponowoczesnym*. Red. B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012, s. 312.

i zasadami ich pisania, zmotywować je do założenia własnego bloga, a nawet pomóc mu w jego założeniu. W przypadku, gdy dorośli znają adres bloga dziecka, a ono jest tego świadome, mają oni możliwość jawnej rozmowy z dzieckiem o jego treściach, szczególnie o zawartych informacjach ułatwiających internautom identyfikację autora lub jego bliskich, o opisanych sukcesach i powodach radościach, ale także o troskach i problemach w nim sygnalizowanych.

Natomiast w przypadku, gdy dziecko lub nastolatek nie wie, że rodzice znają adres jego bloga i mogą go przeglądać, pewną trudność sprawia im podjęcie decyzji o strategii postępowania, szczególnie w kwestiach dotyczących czasu i sposobu poinformowania dziecka o swojej wiedzy na temat tego bloga. Mogą oni:

- poinformować dziecko o znajomości adresu bloga przed zapoznaniem się z jego treścią; strategia ta, najbardziej „uczciwa”, ma dwie wady; po pierwsze, dziecko może poprosić rodziców, a nawet żądać od nich, by nie przeglądali tego bloga, a po wtóre, dokonać w nim zmian, usuwając wybrane treści lub założyć innego bloga,
- poinformować dziecko o znajomości adresu bloga i jego treści zaraz po zapoznaniu się z tą treścią; w tym wypadku dziecko także może poprosić lub zażądać, by więcej tego nie robili, lub założyć innego bloga,
- poinformować dziecko o znajomości adresu bloga i jego treści zaraz po zapoznaniu się z tą treścią, zastrzegając, że autorzy blogów powinni mieć świadomość publicznego do nich dostępu i niezależnie od opinii dziecka mogą jego blog odwiedzać; sytuacja taka może spowodować, że dziecko założy inny blog z treściami, którymi chce się podzielić anonimowo z internautami, a nie ze swoimi rodzicami czy opiekunami,
- poinformować dziecko o znajomości adresu bloga i jego treści po upływie pewnego czasu w odpowiedniej, a nawet zainscenizowanej sytuacji,
- zachować w tajemnicy wiedzę o blogu dziecka, dyskretnie wykorzystując informacje w nim zamieszczone⁷⁹.

Z wyjątkiem pierwszej strategii owe budzić mogą wątpliwości natury etycznej. Jeżeli dziecko pragnęło pisać bloga anonimowo i zakładało, że, tak będzie, to podobnie jak w przypadku tradycyjnych pamiętników, świadome czytanie go przez rodziców może być traktowane jako naruszenie jego intymności. Jednak informacje zawarte w blogu mogą wspomóc proces wychowania. Mogą one sygnalizować występowanie problemów, z którymi boryka się dziecko, a czasem nawet stanowić jego wołanie o pomoc. Wybór strategii postępowania obciąża sumienia rodziców. Rozważając ten problem, jedna ze studentek piątego roku pedagogiki resocjalizacyjnej na zajęciach z przedmiotu komunikacja i media proponowała inne wyjście, by bloga czytał zaufany krewny lub znajomy rodziców. Zakomunikuje

---

⁷⁹ M. MUSIOŁ: *Motywacja determinantem zachowań uczniów w pracowni komputerowej*. V: *Pedagogicko-didaktické požiadavky motivácie žiakov do učebnej činnosti*. Red. E. PETLAK a kol. Nitra: „Vega” 1/3676/06, 2008.

on rodzicom przypadki zamieszczenia przez dziecko informacji wzbudzających niepokój, a wpisy niezagrożające dziecku i rodzinie nie będą przez nich znane.

Treści bloga mogą być przez dorosłych analizowane także pod kątem poprawności językowej, zarówno stylistycznej, jak i ortograficznej oraz interpunkcyjnej. Przydatny do dokonania takiej analizy może być prezentowany tu kwestionariusz lub jego dowolne modyfikacje.

Kwestionariusz analizy językowej blogów⁸⁰

1. Poprawność ortograficzna:

Typ błędu	Liczba błędów
— w zakresie u, ó	
— w zakresie rz, ż	
— w zakresie ch, h	
— w zakresie ą, ę	
— w zakresie oznaczania miękkości i w zakresie oznaczania głosek — i, j	
— w zakresie ubezdźwięcznienia i udźwięcznienia	
— w zakresie pisowni łącznej i rozłącznej	
— w zakresie przenoszenia wyrazów	
— w zakresie pisowni wielką i małą literą	

2. Poprawność interpunkcyjna:

Typ błędu	Liczba błędów
— brak właściwego znaku interpunkcyjnego, zwłaszcza przecinka	
— zbędne użycie znaku interpunkcyjnego	
— użycie niewłaściwego znaku interpunkcyjnego	

3. Poprawność leksykalna:

Typ błędu	Liczba błędów
słownikowe	
frazologiczne	
słowotwórcze	

4. Poprawność gramatyczna:

Typ błędu	Liczba błędów
fleksyjne	
składniowe	

5. Inne uwagi

⁸⁰ Kwestionariusz został opracowany przez L. KORZEKĘ na potrzeby pracy licencjackiej nt.: *Język blogów tworzonych przez dzieci szkół podstawowych*, napisanej pod kierunkiem dr. Marcina MUSIOŁA, obronionej na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w 2008 r.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci uczestniczenia tychże rodziców i opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania oraz samooceny ich wiedzy o tym wykorzystywaniu zamieszczone zostały w tabelach 37, 38, 39 i 40.

Tabela 37. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	16	25	11	13	65
Nie	13	39	17	2	71

Źródło: Badania własne.

Zainteresowanie możliwościami wykorzystywania treści blogów w rozwoju i wychowywaniu dziecka lub nastolatka jako tematem pedagogizacji wyraziło 47,8% ankietowanych będących rodzicami i prawnymi opiekunami dzieci z klas I—III.

$$\chi^2 = 12,485$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , zgodnie z którą zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania, a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,29 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,368,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,303,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 38. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	27	27	6	73
Nie	5	33	30	11	79

Źródło: Badania własne.

Wśród badanych wychowujących dzieci/nastolatków ze starszych klas szkoły podstawowej 48% wskazało na chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących o wykorzystywaniu treści bloga w rozwoju ich podopiecznych.

$$\chi^2 = 5,556$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 39. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	29	33	5	77
Nie	4	30	34	6	74

Źródło: Badania własne.

Wśród rodziców i prawnych opiekunów opiekujących się gimnazjalistami w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga w rozwoju i wychowaniu dzieci i nastolatków wzięłoby udział 51% badanych.

$$\chi^2 = 2,636$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 40. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	17	9	5	41
Nie	7	20	20	9	56

Źródło: Badania własne.

Na zaproponowany temat działań pedagogizujących o wykorzystywaniu treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania pozytywnie zareagowało 42,3% indagowanych opiekujących się młodzieżą w wieku ponadgimnazjalnym.

$$\chi^2 = 3,861$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania treści bloga pisanego przez dziecko/nastolatka w procesie jego rozwoju i wychowania a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła jedynie w grupie wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym. W sumie chętnych do uczestniczenia w tych działaniach było

47,8% ogółu respondentów. Liczba badanych rodziców czy prawnych opiekunów chętnych do uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat możliwości wykorzystywania w procesach rozwoju i wychowania dziecka lub nastolatka treści blogów przez nie/niego pisanych zmieniała się w zależności od wieku dziecka lub nastolatka, znajdujących się pod ich opieką. Największe zainteresowanie tym tematem wykazali opiekujący się nastolatkami w wieku gimnazjalnym, którzy już są lub stają się autorami blogów, a o treściach których mogliby z nimi rozmawiać lub wykorzystać je w swoich działaniach wychowawczych. Działania pedagogizujące na ten temat należy podjąć jednakże z rodzicami i prawnymi opiekunami mającymi młodszych podopiecznych, gdyż w tym wieku wielu z tych podopiecznych zaczyna tworzyć blogi, a niektórzy z nich chwalą się tymi blogami wśród swoich bliskich.

3.10. Możliwości wykorzystywania fotografii i filmów w rozwoju i wychowaniu dziecka oraz nastolatka

Albumy lub pliki z fotografiami znajdujące się w wielu domach są pomocne w kształtowaniu więzi rodzinnych, pozwalają na przekazywanie dziecku lub nastolatkowi wiedzy o członkach rodziny, tworzenie drzewa genealogicznego. Fotografie przodków, zwłaszcza w mundurach, są dobrym punktem wyjścia do podjęcia działań wychowawczych związanych z wychowaniem patriotycznym i obywatelskim, a opowieści ubarwione zdjęciami z wycieczek wspierają rozwój poznawczy dziecka, wprowadzając nowe dla niego pojęcia związane z obiektami naturalnymi lub wykonanymi przez człowieka. Oprócz fotografii rodzinnych rodzice i opiekunowie w działaniach mających wspomagać rozwój dziecka mogą wykorzystywać także fotografie z gazet i czasopism oraz tzw. fotografie dydaktyczne zamieszczane np. w podręcznikach, które, niezależnie od techniki wykonania, służą do realizacji celów edukacyjnych, są prawidłowo skonstruowane oraz ułatwiają postrzeganie, zapamiętanie, zrozumienie i zastosowanie⁸¹ wyselekcjonowanych informacji.

Interesujące, a współcześnie w niewielu domach kultywowane, było także rodzinne oglądanie fotografii w postaci przeźroczy (slajdów), wyświetlanych na ekranie za pomocą diaskopów, dających duży obraz ukazujący wiele szczegółów. W przypadku fotografii cyfrowej podobne efekty uzyskuje się, wykorzystując komputer z rzutnikiem multimedialnym lub komputer z telewizorem (w ostatnim ze sposobów uzyskuje się jednak obraz o mniejszych rozmiarach).

⁸¹ M. HALLADA, D. JANKOWSKA: *Fotografia dydaktyczna w podręcznikach szkolnych*. W: *Technologie edukacyjne w wymiarze praktycznym*. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011, s. 141.

Inną możliwością wykorzystywania zdjęć i filmów w procesach kształcenia i wychowania jest ich wykonywanie przez dziecko lub nastolatka samodzielnie lub z pomocą dorosłego — najprościej i najtaniej techniką cyfrową. Patrzenie na świat okiem obiektywu wymaga koncentracji uwagi, cierpliwości, wytrwałości, kształtuje umiejętność obserwacji, wzbudza ciekawość. Technika cyfrowa pozwala młodemu człowiekowi „widzieć”, a nie „nastawiać”⁸².

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesie jego wychowania i kształcenia oraz samooceny ich wiedzy o tym wykorzystywaniu zamieszczone zostały w tabelach 41, 42, 43, i 44.

Tabela 41. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	36	20	8	79
Nie	6	30	21	0	57

Źródło: Badania własne.

Odsetek wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym zainteresowanych pedagogizacją na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia wyniósł 58,1%.

$$\chi^2 = 9,106$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 głoszącą, że zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

⁸² J. KOSTRZEWSKI: *Fotografia w edukacji szkolnej — fikcja czy rzeczywistość*. „Edukacja Medialna” 2002, nr 1, s. 44.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,251 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,32,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,26,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samooceną poziomu ich wiedzy w tym zakresie była niska.

Tabela 42. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	16	33	26	4	79
Nie	6	33	26	8	73

Źródło: Badania własne.

Wśród rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków ze starszych klas szkoły podstawowej zainteresowanie wykorzystywaniem fotografii w wychowaniu i kształceniu lokowało się na poziomie 52%.

$$\chi^2 = 5,651$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 43. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	39	29	2	79
Nie	7	29	28	8	72

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się gimnazjalistami odsetek zainteresowanych tematem wykorzystywania fotografii w wychowaniu i kształceniu wynosił 52,3%.

$$\chi^2 = 5,024$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 44. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	21	17	2	49
Nie	8	24	10	6	48

Źródło: Badania własne.

W grupie ankietowanych reprezentujących opiekujących się nastolatkami z czwartego etapu edukacyjnego chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii w procesach wychowania i kształcenia wyraziło 50,5%.

$$\chi^2 = 4,064$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie rodziców i opiekunów dzieci pierwszego etapu edukacyjnego. Poszerzyć swoją wiedzę na ten temat w ramach pedagogizacji chciałoby 53,6% ogółu ankietowanych rodziców i prawnych opiekunów. Już w wieku wczesnoszkolnym dzieci mają częsty dostęp do fotograficznych aparatów cyfrowych (np. w posiadanych przez nie telefonach lub smartfonach) i jeżeli liczba spotkań nauczyciela — wychowawcy z rodzicami na to pozwoli, to działania pedagogizujące na ten temat można zaproponować ich rodzicom i prawnym opiekunom. Równie właściwe jest zaproponowanie ich wychowującym dzieci, nastolatki z drugiego etapu edukacyjnego, tym bardziej że w szkole ich podopieczni mają zajęcia z nauczycielem plastyki, który nie tylko może uczyć ich „patrzenia przez obiektyw”, ale także jest odpowiednio przygotowany do realizacji działań pedagogizujących o wykorzystywaniu fotografii, w szczególności w aspekcie ich wartości artystycznych. Chęć pochwalenia się swą aktywnością fotograficzną przez dziecko/nastolatka jest korzystne dla planujących prowadzenie działań pedagogizujących na temat wykorzystywania fotografii wykonywanych przez nie/jego w procesach jego wychowania i kształcenia, gdyż pozwala na wykorzystywanie doświadczenia dorosłych w czasie tych działań.

W drugiej połowie XX wieku do utrwalania rzeczywistości, oprócz technik fotograficznych, popularne stało się filmowanie, najpierw techniką wideo, a następnie cyfrową, także kamerami montowanymi w telefonach komórkowych. Filmy te mogą być wykorzystywane przez rodziców i opiekunów w procesie wychowania dziecka, pełniąc podobną funkcję jak fotografie.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesie jego wychowania i kształcenia oraz samooceny ich wiedzy o tym wykorzystywaniu zamieszczone zostały w tabelach 45, 46, 47 i 48.

Tabela 45. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	25	26	4	70
Nie	9	31	22	4	66

Źródło: Badania własne.

Zainteresowanie tematyką wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia wśród respondentów wychowujących dzieci z pierwszego etapu edukacyjnego osiągnęło poziom 51,5%.

$$\chi^2 = 2,361$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 46. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	30	31	4	78
Nie	8	24	31	11	74

Źródło: Badania własne.

Spośród mających na wychowaniu podopiecznych z drugiego etapu edukacyjnego „tak” dla działań pedagogizujących o możliwościach wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w jego wychowaniu i kształceniu zaznaczyło 51,3% respondentów.

$$\chi^2 = 5,022$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 47. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	31	26	5	70
Nie	5	39	26	11	81

Źródło: Badania własne.

Zainteresowanie tematyką wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia u ankietowanych mających pod opieką nastolatków uczęszczających do gimnazjum osiągnęło poziom 46,4%.

$$\chi^2 = 3,072$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 48. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	24	13	2	44
Nie	7	29	12	5	53

Źródło: Badania własne.

U ankietowanych mających pod opieką nastolatków uczęszczających do szkoły ponadgimnazjalnej temat pedagogizacji „Wykorzystywanie filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia” był ciekawy dla 45,4%.

$$\chi^2 = 1,307$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat wykorzystywania filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w procesach jego wychowania i kształcenia a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Z tematyką tą chciałoby się zapoznać 48,9% ogółu badanych. Posiadając kamerę cyfrową albo telefon komórkowy lub smartfona z wbudowaną kamerą cyfrową, ludzie w różnym wieku wykonują krótkie filmy. Im realizator takich filmów jest młodszy, tym wykazuje większą tendencję do chwalenia się nimi przed dorosłymi (nastolatki w wieku gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym znacznie częściej prezentują je rówieśnikom i/lub zamieszczają je w Internecie i to anonimowo, by najbliżsi nie mogli zidentyfikować ich jako autorów). Przedstawione okoliczności sprzyjają realizacji działań pedagogizujących na rzeczony temat wśród rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków ze szkół podstawowych.

3.11. Media w systemie nagród i kar

Nagradzanie i karanie należą do tradycyjnych technik wychowania. Zwolennicy wychowania humanistycznego wykluczają karanie, natomiast przedstawiciele teorii behawioralnych uważają za możliwe stosowanie obu z technik, przy czym ważniejsze od karania jest nagradzanie.

Nagroda, jako czynnik wzmacniania pozytywnego, powinna cieszyć nagradzanego, być dla niego satysfakcjonująca. W przypadkach znacznych osiągnięć dzieci i odpowiednio wysokiego statusu materialnego rodziców lub opiekunów nagrodami są urządzenia ICT, natomiast mniej znaczące osiągnięcia czy zachowania

lub mniejsze możliwości finansowe dorosłych skutkują nagrodami materialnymi w postaci programu komputerowego, filmu na DVD, płyty CD, książki, kolorowanki, wyjścia do kina lub niematerialnymi dotyczącymi np. możliwości jednorazowego lub kilkukrotnego obejrzenia wybranego programu telewizyjnego w nieco późniejszej porze niż ustalona jako maksymalna dla dziecka⁸³, wydłużonego czasu grania w grę komputerową lub surfowania w Internecie. Nagrodą bywa także anulowanie nałożonej wcześniej kary, np. zakazu korzystania z mediów.

Z kolei skuteczna kara, jako czynnik wzmacniana negatywnego, musi być dla karanego na tyle uciążliwa, by nie powtarzał zachowań, za które został ukarany. Jednocześnie z pedagogicznej perspektywy nie można karać cieleśnie lub ze szkoda dla psychiki dziecka. W tym aspekcie karami do przyjęcia są: decyzja o przesunięciu lub zaniechaniu nabycia narzędzia ICT, gry komputerowej czy filmu na DVD, a także ograniczenie czasu korzystania lub zakaz korzystania z tych narzędzi w wyznaczonym terminie. Dorośli powinni mieć jednak świadomość tego, że zbyt częste i/lub długotrwałe zakazy korzystania z mediów mogą skutkować obniżeniem poziomu kompetencji medialnych dzieci i obniżeniem osiąganych przez dziecko wyników edukacyjnych z zajęć komputerowych lub nastolatka z informatyki. Karanie może przybrać postać tzw. wygaszania, czyli uniemożliwienia spodziewanego przez dziecko nagradzania, a więc dostarczania wzmocnień pozytywnych⁸⁴.

Dla holistycznego ujęcia problematyki metod i technik wychowania tematyka wykorzystywania mediów jako narzędzi nagradzania i karania powinna być realizowana nie tyle na zajęciach pedagogizujących medialnie, ile podczas zajęć pedagogizujących o tych metodach i technikach.

---

⁸³ M. ŁOBOCKI: *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2004, s. 209.

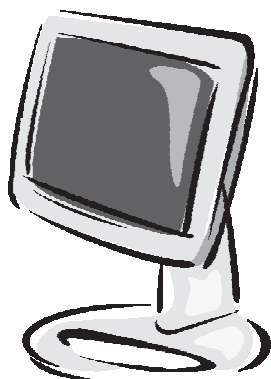
⁸⁴ Ibidem, s. 215.

Rozdział 4

Działania rodziców i opiekunów związane z wychowaniem do mediów

W mediach, także elektronicznych, podobnie jak w życiu, wskazać można materiały (przekazy) dobre i złe oraz wielki obszar szarości między nimi. W przygotowywaniu młodego człowieka do kompetentnego korzystania z mediów takich, jakimi są, istotne jest zatem uczenie go nie tylko na podstawie idealnych przekazów i pozytywnych czy idealistycznych przykładów z życia, ale także na podstawie tego, co w tych mediach już jest i co może być. Należy oswajać go z daną rzeczywistością medialną i uczyć dokonywania właściwych wyborów na gruncie humanizmu i oczekiwań jednostki¹.

W rzeczywistości medialnej zwraca się uwagę nie tylko na treści przekazów, ale także na komunikację interpersonalną pośrednią. W przekazach medialnych niepokojące i/lub złe są treści obsceniczne, do których zaliczane są erotyka, pornografia, gesty (np. wystawienie środkowego palca lub wykonywanie szybkich ruchów językiem), ruchy ciała (np. dotykanie swego krocza lub piersi oraz symulowanie ruchów frykcyjnych), pisane, wypowiedane lub wyspiewane słowa (np. *fuck*, *wał się* itp.). Oprócz obscenów niepożądane są przekazy zawierające treści szerzące nienawiść, zachowania nietolerancji, gloryfikujące totalitaryzm: nacjonalizm, faszyzm czy komunizm itp. Natomiast w komunikacji pośredniej szkodliwe, a nawet niebezpieczne bywają kontakty młodych ludzi z dorosłymi oraz kontakty mające znamiona cyberprzemocy.

Bywa, że z powodów ideologicznych, religijnych bądź w celu ochrony dziecka lub nastolatka przed szkodliwym czy niebezpiecznym oddziaływaniem mediów, w szczególności elektronicznych, dorośli uniemożliwiają mu korzystanie z nich, zabraniając dostępu lub stosując zakaz korzystania z nich. Są dwa istotne powody, dla których takie postępowanie ocenić należy negatywnie. Pierwszym jest prawo dziecka do wiedzy, a więc do pełnej informacji, do prawdy, do stawiania dorosłym pytań i uzyskiwania na nie rzetelnej odpowiedzi. To także prawo do dostępu do środków masowej komunikacji². Drugim powodem jest ograniczenie, a nawet odebranie dziecku lub nastolatkowi możliwości medialnego samokształcenia i samouctwa pozwalających mu na optymalne przygotowanie się do życia w społeczeństwie informacyjnym.

Wychowywanie dzieci i młodzieży do mediów to kształtowanie kompetencji (wiedzy, umiejętności, postaw i nawyków) bezpiecznego i świadomego korzystania z nich. Zatem celami tego wychowania są m.in. zwiększanie bezpieczeństwa wychowanka korzystającego z mediów i kształtowanie jego umiejętności krytycznego odbioru przekazów medialnych oraz doprowadzenie do świadomego korzystania z nich — zgodnego z ich przeznaczeniem. Bezpieczne korzystanie z mediów ma wymiar wieloaspektowy, dotyczy bowiem kontaktów młodego człowieka z niewłaściwymi ludźmi, mogącymi wyrządzić mu krzywdę psychiczną i/lub fi-

¹ K. WENTA: *Dobro i zło w elektronicznych mediach*. W: *Media w edukacji — szanse i zagrożenia*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008, s. 170.

² B. ŚLIWERSKI: *Pedagogika dziecka. Studium pajdocentryzmu*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007, s. 73.

zyczną, odbioru przez niego niepożądanych, szkodliwych, a nawet niebezpiecznych przekazów, także w wypadkach, gdy zawodzą zabezpieczenia systemowe i technologiczne, zachowań zdrowotnych: od głośności słuchanej muzyki, przez postawę ciała przy komputerze, po podjadanie czy objadanie się w czasie oglądania ulubionych programów telewizyjnych.

Dorośli, ucząc wychowanka świadomego korzystania z mediów, przyczyniają się do zwiększenia nie tylko jego kompetencji medialnych, ale także kompetencji społecznych, m.in. poprzez wymaganie od niego działań niewyrządzających komukolwiek jakiegokolwiek krzywdy.

Jednym z istotnych czynników wychowania, niezależnie od przyjętej koncepcji tego procesu, jest przyswojenie i zrozumienie przez wychowanka zasad dobrego zachowania obowiązującego w danym kręgu kulturowym. Także świat medialny ma takie zasady. Są nimi np. zasady netykiety w przypadku korzystania z usług internetowych. Przyswojenie tych zasad i ich stosowanie przez coraz większą rzeszę internautów jest jednym z podstawowych warunków podnoszenia poziomu kultury, bezpieczeństwa i uczciwości w sieci.

Media, spełniając we współczesnej kulturze różne funkcje i realizując różne cele, integrują przy tym lub dezintegrują relacje i więzi społeczne oraz wewnętrzny świat człowieka³. Ważne, by rodzice i opiekunowie odróżniali oddziaływanie integrujące mediów od ich oddziaływania dezintegrującego i potrafili tę umiejętność kształtować u swoich podopiecznych.

Najbardziej właściwymi działaniami mającymi chronić dziecko i nastolatka przed niekorzystnym wpływem mediów i zagrożeniami związanymi z korzystaniem przez nich z tych mediów są wychowanie i edukacja medialna, dające dziecku kompetencje medialne i samokontrolę działań z mediami i poprzez media. Wychowanie do prawidłowego odbioru mediów jest zatem priorytetowym postulatem współczesnej edukacji. Zdaniem Adama Lepy, stanowi ono wymowne odbicie pilnych oczekiwań ze strony bezradnych rodziców i zaniepokojonych nauczycieli⁴. Lansowane w XX wieku poglądy, że rodzice mogą zezwalać swym dzieciom tylko na takie filmy i książki, co do których mają niezbitą pewność, osiąganą dzięki recenzjom lub opiniom znajomych, że przekazują moralne i duchowe wartości, które należą do ich systemu aksjonormatywnego⁵, współcześnie nie mają odzwierciedlenia w rzeczywistości wychowawczej. Jest to wynikiem m.in. szerokiego dostępu do mediów, który wraz z dorastaniem dziecka staje się w praktyce nieograniczony i bardzo trudny, a czasem wręcz niemożliwy do kontrolowania.

³ M. DROŻDŻ: *Etyczne scalanie mediosfery*. W: *Język — komunikacja — media — edukacja*. Red. B. SIEMIENIECKI, T. LEWOWICKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010, s. 166.

⁴ A. LEPA: *...Słowo i cisza w wychowywaniu do mediów ikonicznych*. W: *Język — komunikacja...*, s. 144.

⁵ B. SPOCK, M.B. ROTHENBERG: *Dziecko — pielęgnowanie i wychowanie*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1990, s. 385.

Podjęmowanie działań przez dorosłych jest konieczne do ograniczania negatywnych oddziaływań współczesnych mediów. Bez tych działań mogą one swą atrakcyjnością i łatwością dostępu prowadzić użytkownika do izolacji, a w konsekwencji przyczynić się do wykorzenienia go z kontekstu społecznego. W to miejsce media owe różnymi technikami perswazyjnymi wciągają go w nową, świadomościową wspólnotę komunikacyjną. Tworzą one nowego typu jaźń scalając izolowanych użytkowników tych mediów, którymi łatwo jest manipulować. Prowadzą u nich do zaniku granicy między światem rzeczywistym a wirtualnym⁶.

4.1. Czas wolny dzieci i młodzieży

Czas wolny młodego człowieka rozumiany jest jako czas, który pozostaje mu po wypełnieniu obowiązków, zarówno szkolnych, jak i domowych. Jego ilość obliczyć czy oszacować można, odejmując od 24 godzin sumę czasu: snu, porannych czynności, drogi do szkoły, spędzonego w szkole, drogi ze szkoły, spożycia obiadu, odrabiania prac domowych, spożycia podwieczorku, prac domowych (posprzątania pokoju, wyrzucenia śmieci itp.), nauki własnej, spożycia kolacji i wieczornej toalety. Nie ma konsensu w kwestii zajęć pozaszkolnych i pozalekcyjnych: sportowych, muzycznych, tanecznych, językowych itd. Jedni zaliczają czas tych zajęć oraz drogę na nie i z nich do domu do obowiązków dziecka lub nastolatka, inni zaś uważają, że uczestniczy się przynajmniej w niektórych z nich tylko dla przyjemności i/lub realizacji zainteresowań, a wówczas są one formą spędzania czasu wolnego.

W zależności od wieku dziecka czy nastolatka rodzice i opiekunowie w różnym stopniu angażują się w organizację jego czasu wolnego. Gdy dziecko jest małe, niemal bez przerwy jest przez nich obserwowane i gdy bawi się w bezpieczny sposób — nie ingerują, z wyjątkiem karmienia czy przewijania. Zazwyczaj im dziecko jest starsze, tym ma większą swobodę w organizowaniu swojego czasu wolnego, co sprzyja zagospodarowywaniu coraz większej ilości tego czasu na korzystanie z mediów. Gdy rodziców zaczyna to niepokoić, jest często zbyt późno na podjęcie skutecznych działań mających zmienić proporcje między korzystaniem przez ich podopiecznego z mediów a innymi formami jego aktywności. Dlatego na zajęciach pedagogizujących rodzinę, organizowanych zwłaszcza dla rodziców i opiekunów małych dzieci, należy zrealizować tematykę ukazującą potrzebę i możliwości współorganizowania z dzieckiem jego czasu wolnego.

---

⁶ I.S. FIUT: *Idee H.M. McLuhana a przyszłość komunikowania medialnego*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005, s. 43.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza, korzystając z mediów, oraz samooceny ich wiedzy o tej kontroli zamieszczone zostały w tabelach 49, 50, 51 i 52.

Tabela 49. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza korzystając z mediów a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	33	13	3	64
Nie	22	30	15	5	72

Źródło: Badania własne.

„Kontrolowanie czasu, jaki dziecko spędza, korzystając z mediów” jako temat pedagogizacji był ciekawy dla 47,1% badanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci uczęszczających do klas I—III.

$$\chi^2 = 1,645$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat kontrolowania ilości czasu, w jakim dziecko korzysta z mediów, oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 50. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza korzystając z mediów a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	33	29	3	80
Nie	20	24	24	4	72

Źródło: Badania własne.

U mających pod swą pieczęch nieletnich uczęszczających do starszych klas szkoły podstawowej możliwościami kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza, korzystając z mediów, zaciekawionych było 52,6% indagowanych.

$$\chi^2 = 2,335$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza, korzystając z mediów, oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 51. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza korzystając z mediów a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	38	36	2	88
Nie	15	26	22	0	63

Źródło: Badania własne.

Dla opiekujących się gimnazjalistami tematyka pedagogizacji obejmująca możliwości kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza, korzystając z mediów, pozostawała w kręgu zainteresowania 58,3% respondentów.

$$\chi^2 = 3,931$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza, korzystając z mediów, oraz samoocena poziomu ich wiedzy na ten temat, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 52. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza korzystając z mediów a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	20	18	3	49
Nie	11	25	11	1	48

Źródło: Badania własne.

Pośród grona reprezentujących opiekunów młodzieży ponadgimnazjalnej tematyką kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza, korzystając z mediów, zainteresowanych było 50,5%.

$$\chi^2 = 3,709$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza, korzystając z mediów, oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat kontrolowania czasu, jaki dziecko spędza, korzystając z mediów, a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych zajęć. Udział w tych działaniach zadeklarowało 52,2% ogółu indagowanych. Najmniej spośród nich było rodziców i prawnych opiekunów dzieci w wieku wczesnoszkolnym, gdyż w tej grupie wiekowej dorośli nie mają zazwyczaj trudności w reglamentowaniu czasu dziecku korzystającemu z mediów. Mimo wszystko to wychowującym te dzieci należy zaproponować owe działania pedagogizujące, gdyż łatwo przeoczyć granicę, po której przekroczeniu wychowanek przyzwyczaja się do niekontrolowanego i nieograniczonego korzystania z mediów. Wraz z wiekiem podopiecznego trudności z kontrolowaniem czasu korzystania przez niego z mediów stają się coraz bardziej widoczne, dlatego w grupach ankietowanych, mających pod swą pieczę nastolatków w wieku drugiego i trzeciego etapu edukacyjnego rosło zainteresowanie możliwościami tego kontrolowania. Zainteresowanie to było już mniejsze w grupie respondentów mających pod opieką 16–18-latków, gdyż bywa, że wymykają się oni wszelkim próbom kontrolowania ich czasu przez dorosłych, także w obszarze korzystania z mediów. W ramach tego tematu pedagogizacji należy przedstawić alternatywne dla mediów formy spędzania wolnego czasu, ze szczególnym uwzględnieniem możliwych do realizacji w najbliższej okolicy.

Gdy dorośli odpowiednio zorganizują swój czas wolny, wówczas mają możliwość spędzania go z dzieckiem, organizowania jego czasu wolnego lub udzielania mu pomocy w tym organizowaniu, monitorowania sposobów spędzania czasu wolnego przez dziecko (także czasu z wykorzystywaniem mediów) oraz inżynierowania, kiedy w ich ocenie struktura wykorzystywania tego czasu jest zachwiana lub nieprawidłowa.

4.2. Cyberprzemoc

Cyberprzemoc (*cyberbullying*) to zamierzona i powtarzalnie wyrządzana krzywda lub działanie na szkodę jednostki przez inną jednostkę lub grupę, z użyciem narzędzi ICT, zwłaszcza Internetu lub telefonu komórkowego (smartfona) przez ciągłą wymianę wiadomości, zniesławianie sfer dotyczących personaliów jednostki, głosowanie on-line dotyczące jednostki. Synonimami cyberprzemocy są społeczne okrucieństwo on-line lub elektroniczna przemoc⁷.

Formy cyberprzemocy:

- cyberprzemoc zażarta (*flaming*) odnosi się do wrogich, złych, obraźliwych interakcji, które bardzo często są raniącym personalnym atakiem; występuje bardzo często na forach internetowych, podczas dyskusji na portalach internetowych, na chatach, przy pisaniu e-maili; złość bardzo często przyjmuje formę pisania wyrazów dużymi literami np.: URAN IDIOTO NIENAWIDZĘ CIEBIE!;
- nękanie, molestowanie (*harassment*) odnosi się do wrogich zachowań opartych na czyjejś płci, rasie, wieku, orientacji seksualnej itp.; są one niezgodne z prawem; współczesne technologie ułatwiają ten sposób wyrządzania krzywdy,
- wygadywanie, oczernianie (*denigration*) to upowszechnianie oszczerczych informacji o kimś i/lub wysyłanie mu takowych;
- przebieranie, maskarada, podszywanie się (*masquerading*) to udawanie bycia inną osobą i wysyłanie wiadomości tak, by wyglądały jak wiadomości ofiary — wymaga od powodującego szkodę większego wyszukania i wyrachowania; jedną z form tego typu cyberprzemocy jest włamywanie się do prywatnych kont poczty e-mail;
- wypad i oszustwo (*outing and trickery*) to sposoby przymilania i przychlebiania się w celu uzyskania personalnych informacji, które później są upubliczniane z użyciem urządzeń elektronicznych;
- społeczne/socjalne wykluczenie (*social exclusion*) jest w praktyce wykluczeniem osoby z grup elektronicznych, takich jak np. chaty, fora lub grupy dyskusyjne przez blokowanie dostępu do nich czy też ignorowanie ich zapytań;
- polowanie (*cyberstalking*) to przede wszystkim powtarzające się otrzymywanie przez ofiarę wiadomości od oprawcy, który co kilka minut wysyła te same informacje, np. przez Internet i/lub na telefon komórkowy; wysyłane wiadomości mają na celu zastraszyć ofiarę, np.: umrzesz!; w takiej sytuacji ofiara powinna dokładnie zabezpieczyć ślady i dowody po oprawcy, takie jak wiadomości e-mail lub SMS-y oraz w odpowiedzi wysyłać jasne informacje typu: „nie pisz

---

⁷ B.C. TROLLEY, C. HANEL: *Cyber Kids, Cyber Bullying, Cyber Balance*. Thousand Oaks, California: Corwin A SAGE Company, 2010, s. 33.

- do mnie nigdy więcej”; cybernetyczne polowanie jest przestępstwem, dlatego też może być ścigane drogą prawną;
- cybernetyczne groźby (*cyberthreats*) to wiadomości, które informują i przekonują nękanego o jego zagrożeniu oraz o członku jego rodziny będącym w stanie zagrożenia życia lub narażonemu na jakąś szkodę⁸;
  - modyfikowanie, popularyzowanie i rozpowszechnianie zdjęć (*photoshopping*) — odnosi się do modyfikacji zdjęć za pomocą programu photoshop;
  - tworzenie/rozpowszechnianie plotek (*rumor spreading*);
  - płomienie i trole (*flaming and trolling*) to wysyłanie wrogich, złych lub złośliwych wiadomości mających na celu rozpalać emocji i uczuć innych, a także wysyłanie wiadomości, często okrutnych i obraźliwych, ale czasami po prostu nieprawdziwych, absurdalnie nieistotnych, które mają podważać argumenty, wzbudzać kontrowersje i powodować zakłócenia w internetowym kontekście społecznym;
  - kradzież osobowości, podawanie się za kogoś innego (*identity theft/impersonation*) to podszywanie się pod kogoś za pomocą czyjejś nazwy użytkownika i hasła do konta oraz wysyłanie wiadomości do osób drugih jako ofiara;
  - połączenie przemocy tradycyjnej z internetową (*happy-slapping*), osoba — ofiara jest nagrywana podczas np. bycia bitym czy w jakiś sposób krzywdzonym, po czym materiał zostaje opublikowany w Internecie, mogą to być zarówno zdjęcia, jak i filmy⁹.

Wśród sposobów przeciwdziałania cyberprzemocy większość stanowią działania zalecane w postępowaniu w wypadku innych niebezpieczeństw występujących podczas korzystania przez dziecko lub nastolatka z narzędzi ICT¹⁰. Należą do nich przede wszystkim formalne lub nieformalne monitorowanie tego, co robią dzieci, gdy odwiedzają strony internetowe, oraz jakie to strony itp. Bardzo ważne jest także włączanie dzieci do aktywnego dialogu, z początku dotyczącego dnia codziennego, później do ewentualnej rozmowy o doświadczeniach on-line. Rodzice powinni mieć świadomość, że bardzo mały procent dzieci przyznaje się im do sieciowej przemocy. Również obcym dorosłym dzieci obawiają się cokolwiek powiedzieć — dzieci nie mówią o problemie, bo obawiają się odebrania im przywileju używania komputera, Internetu, telefonu komórkowego. Dlatego istotne jest, by rodzice uświadamiali i przekonywali dziecko, że działają dla jego dobra i nie zamierzają stawiać żadnych sądów i oskarżeń dotyczących problemu. Rodzice powinni jasno informować dziecko, które z czynności podejmowanych w Internecie są odpowiednie, a które nie. Ponadto rodzice mogą zredagować kontrakt z dzieckiem i zakończyć go podpisem przez obie strony, przy czym dziecko musi

⁸ S. BAUMAN: *Cyberbullying What Councillors Need to Know*. Alexandria: American Counseling Association, 2011, s. 53—58.

⁹ S. HINDUJA, J.W. PATCHIN: *Bullying. Beyond the Schoolyard — Preventing and Responding to Cyberbullying*. Thousand Oaks, California: Corwin Press A SAGE Company, 2009, s. 35—41.

¹⁰ Sposoby te opracowano na podstawie: ibidem, s. 145—150.

jasno wiedzieć, co może, a czego mu nie wolno czynić podczas korzystania z ICT. Kontrakt ten powinien być postawiony w miejscu widocznym dla dziecka, np. obok komputera.

Ponadto rodzice powinni wykazywać duże zainteresowanie aktywnością dziecka w Internecie, wiedzieć, jakie strony go interesują, co na tych stronach można znaleźć, dlaczego dana strona jest ciekawa itp. W tym celu rodzice mogą zadać dziecku pytania:

- Jakie strony internetowe odwiedzasz?
- Do jakich portali należą obecnie Twoi przyjaciele?
- Jaka jest Twoja ulubiona strona internetowa?
- Co robisz na danych stronach internetowych?
- Czy kiedykolwiek korzystałeś z komputera u Twojego znajomego/znajomej?
- Czy kiedykolwiek poznawałeś ludzi przez Internet?
- Czy wiesz, czym jest cyberprzemoc?
- Kiedy jesteś bezpieczny w Internecie?
- Czy kiedykolwiek otrzymałeś od kogoś wiadomość, która sprawiła, że byłeś smutny, kto to był i jak odpowiedziałeś?
- Czy ktokolwiek w szkole rozmawiał z Tobą kiedykolwiek o odpowiedzialnym używaniu komputera?

Ważne przy tym jest, aby dziecko od bardzo wczesnych lat uczyć obsługiwać urządzenia elektroniczne w odpowiedzialny sposób. Rodzice mogą umieścić komputer z podpięciem do Internetu w miejscu, gdzie inni członkowie rodziny się przez cały dzień przemieszczają, i w ten sposób móc mieć pieczę nad dzieckiem. Natomiast komputer w pokoju dziecka też nie jest zagrożeniem — oczywiście, jedynie taki komputer, który nie ma podpięcia do Internetu. Rodzice mogą także zainstalować programy filtrujące, które blokują strony mogące stanowić jakies zagrożenie.

Za zachowanie agresywne i krzywdę, jaką ponosi ofiara, zawsze odpowiedzialny jest człowiek, który dokonuje aktu przemocy¹¹. Wiele form cyberprzemocy podlega karze z urzędu lub z powództwa cywilnego. Dlatego w trakcie działań pedagogizujących na jej temat oprócz omówienia zjawiska cyberprzemocy, poszczególnych jej form i sposobów ochrony przed nią należy także uwrażliwić na archiwizowanie wszystkich informacji noszących jej znamiona (treść strony internetowej z jej adresem w postaci elektronicznej lub jej wydruk, zrzut ekranowy tej strony, gdyż ona sama może zostać usunięta, wiadomości e-mailowe z adresami nadawców, wiadomość w postaci SMS-a lub MMS-a z numerami telefonów komórkowych, z których zostały wysłane, cyfrowe zarejestrowanie rozmowy), które mogą być dowodami dla prokuratora i dla sądu. Przepisy

---

¹¹ A. WALIGÓRA-HUK: *Diagnosis of Aggressive Behaviours among Students as a Sign of Pathology in the Rural Environment with Recommendations for Preventive Measures*. „The New Educational Review” 2012, Vol. 29, No. 3, s. 69.

prawne bezpośrednio lub pośrednio związane z cyberprzemocą zamieszczono w załączniku 8.

4.3. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do komunikacji interpersonalnej pośredniej

Komunikacja jest procesem, dzięki któremu informacje są transmitowane i dystrybuowane na odległość. Jest ona ukorzeniona w ludzkim myśleniu w idei transmisji informacji¹². Pośrednia (zapośredniczona) komunikacja interpersonalna to każda interakcja dwóch osób posługujących się środkiem przekazu w celu pokonania ograniczeń czasowo-przestrzennych. Pomiędzy komunikującymi się osobami występuje zatem określony środek techniczny decydujący o liczbie i jakości przekazywanych informacji oraz kształtujący relacje między tymi osobami¹³.

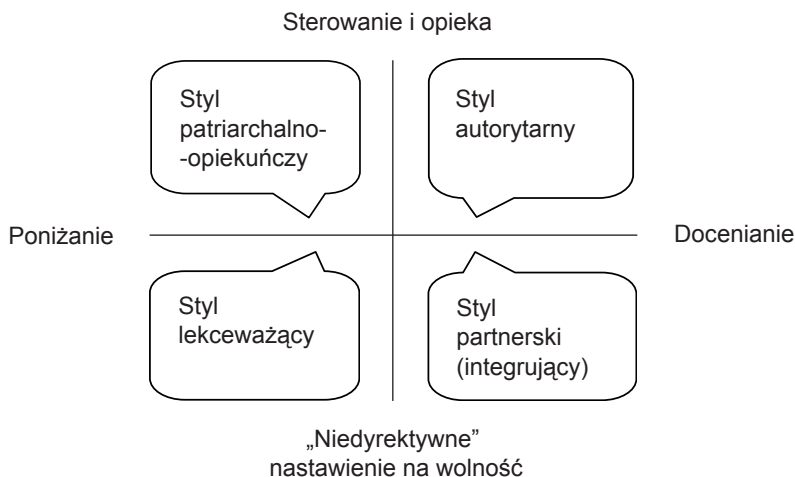
Komunikowanie się należy do podstawowych kompetencji społecznych. W każdym społeczeństwie, budującym swoją tożsamość kulturową, istnieją pożądane oraz nieakceptowane sposoby komunikowania się. Dorośli, zależnie od poziomu kultury osobistej, komunikują się, nie budząc kontrowersji otoczenia bądź też w mniejszym czy większym stopniu czynią to z naruszeniem zasad dobrego zachowania. To oni są pierwszymi nauczycielami kształtującymi w dziecku kompetencje komunikowania się i powinni kulturalnie porozumiewać się zarówno z nim, jak i między sobą. W dalszym rozwoju dziecka na jego kompetencje komunikowania się wpływają nauczyciele przedszkola i szkoły, środowisko rówieśnicze, a w przypadku komunikacji interpersonalnej pośredniej także osoby, z którymi komunikuje się ono, wykorzystując narzędzia ICT.

Charakteryzując komunikację odbywającą się w większości rodzin oraz w szkołach, Wojciech J. Maliszewski przedstawił relacje między stylami komunikacji a zachowaniami podczas niej występującymi (rys. 7), wymieniając dwa wymiary tych zachowań; pierwsze to komunikowanie się z szacunkiem, uznaniem, podejściem dialogowym, a drugie to komunikowanie umniejszające partnera w rozmowie, upokarzające, nieuprzejme¹⁴.

¹² J.W. CAREY: *Communication as Culture: Essays on Media and Society*. London—New York: Routledge, 1992., s. 15.

¹³ S. JUSZCZYK: *Komunikacja człowieka z mediami*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1998, s. 54.

¹⁴ W.J. MALISZEWSKI: *Kreacje bezpiecznych więzi międzyludzkich w szkole. Perspektywa stylu komunikacji w środowisku edukacyjnym (do i dla wychowania)*. W: *Bezpieczeństwo w perspektywie komunikowania społecznego i jego edukacyjne uwarunkowania*. Red. J. PODGÓRECKI, A. DĄBROWSKA, K. CZERWIŃSKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011, s. 106.

Rys. 7. Relacje między stylami komunikacji a zachowaniami podczas niej występującymi

* Źródło: W.J. MALISZEWSKI: *Kreacje bezpiecznych więzi międzyludzkich w szkole. Perspektywa stylu komunikacji w środowisku edukacyjnym (do i dla wychowania)*. W: *Bezpieczeństwo w perspektywie komunikowania społecznego i jego edukacyjne uwarunkowania*. Red. J. PODGÓRECKI, A. DĄBROWSKA, K. CZERWIŃSKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011, s. 106.

Tani, a przez to prawie nieograniczony dostęp do narzędzi ICT powoduje, że w komunikacji interpersonalnej zmieniają się proporcje w komunikowaniu się bezpośrednim i pośrednim (zwanym także wirtualnym) na niekorzyść pierwszego z nich. W komunikowaniu się bezpośrednim słowo, a ściślej — mowa, ma mniejszy udział niż komunikacja niewerbalna, na którą składa się spojrzenie, mimika, gestykulacja, postawa ciała. Rozmawiać z kimś, patrząc mu przy tym w oczy, jest znacznie trudniej, niż komunikować się za pomocą mediów, zwłaszcza, gdy nie wykorzystuje się w nim przekazu wizyjnego. Jeszcze prostsze jest komunikowanie się pisemne, w którym można dłużej zastanawiać się nad treścią wiadomości czy odpowiedzią na pytanie zadane przez osobę, z którą się koresponduje. Możliwa dominacja komunikowania się pośredniego nad bezpośrednim budzi niepokój i jest jednym z argumentów w pedagogizacji rodziny, mogącym przekonać rodziców i opiekunów do wykorzystywania wszystkich okazji porozmawiania z dzieckiem, co jest pierwszym etapem nabywania przez nie kompetencji komunikowania się bezpośredniego. W dalszej kolejności rozwój tych kompetencji wspierają nauczyciele przedszkola i szkoły.

Komunikujący się za pośrednictwem narzędzi ICT wykorzystują wiele niepokojących, wcześniej niestosowanych lub stosowanych sporadycznie form przekazu. W komunikowaniu się za pomocą tekstu, zwłaszcza w prowadzonych w ten sposób dialogach, zauważalna jest tendencja maksymalnego skracania komunikatu, co nie tylko zubaża sam komunikat, ale prowadzi także do zubożenia języka dziecka i nastolatka w ogóle, skutkując używaniem przez nich akronimów, czyli skranych wyrazów, np. określeń typu spoko, nara. Do słownika internetowego na stałe weszły skróty całych fraz z języka angielskiego, np. FYI („For your

information”) — do Twojej wiadomości czy IMO („In my opinion”) — moim zdaniem. Spotykane jest również zastępowanie wyrazów ich dźwiękowymi, acz niewerbalnymi odpowiednikami, np. „aha”, ma komunikować o zrozumieniu lub aprobachie czegoś, „uuuuu” oznacza dezaprobatę, a „hihihi” rozbawienie. W minimalizowaniu komunikatu wykorzystywane są także emotikony, czyli odpowiednio uszeregowane znaki z klawiatury bądź ikonki statyczne lub ruchome zastępujące wyrazy czy też całe frazy wyrazów. Gdy skrócony komunikat z emotikonami lub bez nich w odczuciu nadawcy jest zbyt jednoznaczny, wówczas sięga on po językowe zmiękczacze, zastępujące w pewnym stopniu niewerbalną mowę ciała, np. zamiast komunikatu „Nie lubię go”, wysyłany jest komunikat „No wiesz, tak naprawdę, to ja go nie lubię”¹⁵. Tendencja skracania komunikatu oraz używania obcojęzycznych zwrotów lub ich skrótów przez młodych ludzi ma miejsce także w komunikowaniu się słowem mówionym i to niezależnie od tego, czy jest to rozmowa twarzą w twarz czy też za pośrednictwem narzędzia ICT.

Implikacją takiego komunikowania się są upośledzone umiejętności językowe młodych ludzi, ich ubogie słownictwo i częste popełnianie przez nich błędów w pisowni¹⁶. Świadomi tego rodzice i opiekunowie powinni uczyć dziecko i wy magać od niego wypowiadania się pełnymi zdaniami, poprawną polszczyzną lub gwarą, a gdy istnieje potrzeba bądź możliwość prowadzenia przez dziecko korespondencji tradycyjnej lub elektronicznej, winni oni zwracać uwagę na język tej korespondencji oraz zasady dobrego wychowania, w tym na wykorzystywanie zwrotów grzecznościowych. Przydatna dla rodziców i opiekunów mających podgląd do komunikatów otrzymywanych przez dziecko lub wysyłanych przez nie jest znajomość akronimów, popularnych wśród młodych ludzi zwrotów obcojęzycznych i ich skrótów oraz emotikonów, pozwalająca na prawidłowe odczytanie komunikatu i orientowanie się, czy zawiera on treści agresywne, wulgarne, złośliwe, nieprzyjemne, co daje możliwość podjęcia działań chroniących dziecko bądź ograniczających stosowanie przez nie tych środków wyrazu.

W różnych przekazach medialnych, także na stronach internetowych i w grach komputerowych, komunikaty mają często charakter perswazyjny, oparty na bezwzględnej i inwazyjnej manipulacji słowami i symbolami, co uruchamia, zwłaszcza u młodego odbiorcy, najbardziej podstawowe emocje. Nie ma w nich miejsca na argumentację i retorykę ani dyskusję¹⁷.

¹⁵ P. WALLACE: *Psychologia Internetu*. Przeł. T. HORNOWSKI. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS, 2001, s. 29.

¹⁶ A. BROSC: *Tekstowy charakter komunikacji wirtualnej a problemy edukacyjne młodzieży gimnazjalnej*. „Chowanna” 2012, T. 2 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. JUSZCZYK), s. 290.

¹⁷ S. JUSZCZYK: *Internet i sieciowe gry komputerowe w semiotycznym wymiarze interakcji społecznych*. W: *Cyberprzestrzeń i edukacja*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012, s. 110.

Kolejną niepożądaną cechą korespondencji interpersonalnej pośredniej są wulgaryzmy, stosowane w niej najczęściej zupełnie niepotrzebnie, bez żadnego uzasadnienia. Internauci znaleźli sposób na używanie wulgaryzmów także w komunikatach, które mogą zobaczyć rodzice, stosując połączenie wybranych emotikonów i skrótów tekstowych.

Niebezpieczne, szczególnie dla dziecka, ale także nastolatka, są próby uwiedzenia go za pomocą narzędzi komunikacji interpersonalnej pośredniej. Zjawisku temu nadano nazwę „child grooming”, co oznacza podejmowanie, najczęściej przez osoby dorosłe, ciągu działań od poznania, poprzez zaprzyjaźnienie się z dzieckiem, aż do nawiązania z nim więzi emocjonalnej, których celem jest przełamanie oporów dziecka, dzięki czemu możliwe staje się uzyskanie informacji o danych personalnych dziecka i spotkanie się z nim w celu podjęcia czynności seksualnych, nakłaniania go do uczestnictwa w pornografii dziecięcej lub do prostytucji. Dodatkową traumą dla dziecka uwiedzonego w ten sposób jest wzbudzanie w nim przez sprawcę winy za zaistniałe zdarzenia, by zachowało ono wszystko w tajemnicy przed rodzicami, opiekunami czy nauczycielami. Od czasu pojawienia się pierwszych informacji medialnych o działaniach pedofilów w sieci w świadomości społecznej kształtuje się pogląd o posiadaniu przez nich obszernej wiedzy z zakresu dziecięcej psychiki, co dodatkowo niepokoi rodziców i opiekunów, szczególnie tych, którym zbyt niskie kompetencje medialne nie pozwalają na podjęcie skutecznych działań chroniących ich podopiecznych.

Wybrane aspekty komunikacji interpersonalnej pośredniej zostały opisane także w rozdziałach dotyczących poszczególnych narzędzi ICT.

4.4. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z materiałów drukowanych

Dziecku, które do swej aktywności włącza materiały drukowane, dorośli w pierwszej kolejności wpajają potrzebę dbania o nie, by dla zabawy lub w złości nie zostały zniszczone. Właściwe jest, by do darcia lub nieskoordynowanego nanoszenia na papier koloru, czyli do czynności typowych dla dziecka w początkowym okresie jego kontaktów z papierem, używany był papier niezadrukowany. Gdy dziecko rozumie już pojęcie niszczenia, wówczas do wydzieraniek można wykorzystywać gazety lub czasopisma, których rodzic będący ich czytelnikiem nie kolekcjonuje.

W książkach, czasopismach lub komiksach, podobnie jak w innych przekazach medialnych, zamieszczane są różne teksty czy ilustracje, także niepożądane dla czytelnika w danym wieku. Dotyczą one zwłaszcza: erotyki i pornografii, różnorodnych aktów przemocy, agresji czy brutalności, lansowania konsumpcyjnego stylu życia przez ukazywanie młodych celebrytów prawie wyłącznie w otoczeniu

bogactwa i luksusu, bez wysiłku, jaki włożyli do osiągnięcia sukcesu i jego negatywnych stron.

Dorośli, przynajmniej do pewnego wieku dziecka lub nastolatka, mają wpływ na czytane lub przeglądane przez nie/niego książki, czasopisma lub komiksy. Tego wpływu nie mają jednak w odniesieniu do wystawianych na widok publiczny plakatów i billboardów. Dyskusje, także w mediach, prowadzone były w szczególności na temat ukazywania na nich kobiet w negliżu, najczęściej w reklamach bielizny. Kontrowersje i protesty wywoływały plakaty i billboardy reklam społecznych: na jednych przeciwnicy aborcji zamieszczali drastyczne zdjęcia embrionów, na innych ateści chcieli przypomnieć o swym istnieniu wierzącym. Gdy takie plakaty lub billboardy znajdują się w zasięgu wzroku małoletniego i wzbudzają jego zainteresowanie, wówczas dorośli powinni z nim porozmawiać o ich treściach i jeżeli percepcja dziecka czy nastolatka na to pozwoli, wytłumaczyć mu, w jakim celu zamieszczono je w publicznym miejscu.

4.5. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z mediów audialnych

Do popularnych mediów audialnych należą radio oraz odtwarzacze muzyki (płyty CD, MP3, a w wielu przypadkach także MP4). W większości programów radiowych dominują muzyka i programy informacyjne, rzadziej programy publicystyczne, programy rozrywkowe, słuchowiska, konkursy. Programy radiowe nie są wolne od reklam, jednakże ich wpływ na zachowanie konsumpcyjne dzieci i nastolatków, w porównaniu z reklamami telewizyjnymi, jest znacznie mniejszy ze względu na brak w nich obrazu.

Każdy z etapów zaawansowania słuchania muzyki przez dziecko lub dorastającego, niezależnie od jej gatunku, daje dorosłym możliwość inicjowania rozmów o jej przekazie muzycznym i wokalnym, o wartości poetyckiej tekstów w niej wykorzystywanych, o występujących w nich słowach, także wulgarnych.

Niepożądane wychowawczo są treści niektórych utworów muzycznych, zwłaszcza hip-hopowych (często używane są w nich wulgaryzmy, a w niektórych piosenkach opowiadane są obsceniczne historie, np. wykonawca o pseudonimie Słoń w utworze *Love forever* przedstawia zbliżenie, podczas którego dziewczyna traci życie, a jej zabójca dalej współżyje z jej zwłokami), deathmetalowych (w utworach dominuje tematyka śmierci czy cierpienia) oraz blackmetalowych (w utworach gloryfikowane są satanizm i wiedza ezoteryczna). Ocena treści utworów muzycznych uzależniona jest od wrażliwości oceniającego — w ocenie niejednego rodzica czy opiekuna niepożądane dla dziecka czy nastolatka są infantylne utwory disco polo.

Nauczyciel realizujący działania pedagogizujące rodzinę, obejmujące oddziaływanie muzyki na dziecko lub nastolatka w zakresie niepożądanych treści utworów muzycznych, oprócz prezentowania tych treści lub rozmowy z rodzicami i opiekunami o nich (zwłaszcza w utworach modnych w danym czasie i w danej grupie wiekowej) powinien także promować utwory o treściach gloryfikujących wartości, które mogą być interesujące dla ich dzieci.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat treści utworów muzycznych oraz samooceny ich wiedzy o tych treściach zamieszczone zostały w tabelach 53, 54, 55 i 56.

Tabela 53. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat treści utworów muzycznych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	35	15	1	64
Nie	12	31	26	3	72

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących dzieci w młodszym wieku szkolnym 47,1% ankietowanych zadeklarowało uczestniczenie w działaniach pedagogizujących o treściach utworów muzycznych.

$$\chi^2 = 3,776$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat treści utworów muzycznych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 54. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat treści utworów muzycznych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	48	18	1	74
Nie	12	35	29	2	78

Źródło: Badania własne.

Na chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o treściach utworów muzycznych wskazało 48,7% badanych opiekujących się dziećmi/nastolatkami będącymi uczniami klas IV—VI.

$$\chi^2 = 6,159$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat treści utworów muzycznych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 55. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat treści utworów muzycznych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	43	23	5	81
Nie	6	36	21	7	70

Źródło: Badania własne.

Treści utworów muzycznych jako tematyka pedagogizacja były ciekawe dla 53,6% respondentów z gimnazjum.

$$\chi^2 = 1,25$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat treści utworów muzycznych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 56. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat treści utworów muzycznych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	27	16	3	51
Nie	7	19	18	2	46

Źródło: Badania własne.

Zainteresowanie treściami utworów muzycznych zaznaczyło 52,6% rodziców i prawnych opiekunów ankietowanych w szkołach ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 1,789$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat treści utworów muzycznych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat treści utworów muzycznych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Chętnych do uczestniczenia w zajęciach pedagogizujących medialnie rodzinę, dotyczących tych treści, było 50,4% ogółu ankietowanych. Nieco mniejsze zainteresowanie tą tematyką występowało wśród rodziców i prawnych opiekunów dzieci z pierwszego i drugiego etapu edukacyjnego. U młodzieży w wieku gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym krystalizują się gusta muzyczne, stają się oni często fanami jednego gatunku muzycznego, a nawet jednego zespołu lub muzyka, co nie uchodzi uwagi rodziców lub opiekunów. To tym rodzicom i opiekunom powinno się przygotować materiały do e-pedagogizacji dotyczące muzyki w życiu nastolatka, w tym treści utworów muzycznych.

Kolejnym zagadnieniem mogącym budzić niepokój dorosłych jest zachowanie muzyków na koncertach lub w teledyskach. Skąpe ubrania, nieraz jedynie stroje kąpielowe, a niekiedy nawet sama bielizna, i ukazywanie w ten sposób ciała na granicy dobrego smaku w wielu występach nie jest w żaden sposób uzasadnione przekazem muzycznym, a stanowi po prostu jeden z elementów mających uatrakcyjnić występ. Erotyczny wygląd czy zachowania w teledyskach lub na scenach koncertowych obserwowane są od dawna, np. Cher w teledysku do utworu *If I Could Turn Back Time* z 1989 roku wystąpiła w bardzo charakterystycznym stroju na okręcie liniowym, a Justin Timberlake obnażył pierś Janet Jackson na koncercie podczas rozgrywek Super Bowl, na co Federalna Komisja Łączności (FCC) regulująca rynek mediów w USA otrzymała ponad 200 tys. skarg¹⁸.

W zachowaniach muzyków obserwowane są obsceniczne gesty, pozy i zachowania, np. Michael Jackson na koncertach podczas wykonywania utworu *Billie Jean* zakładał białą rękawiczkę, dotykał krocza i wykonywał dwuznaczne gesty, a Madonna w trakcie jednego z koncertów skierowała do kamery rękę i wysunęła środkowy palec.

¹⁸ <http://info.wyborcza.pl/temat/wyborcza/pier%C5%9B+jackson> (dostęp: 21.10.2012).

W teledyskach lub na koncertach szczególnie niektórych grup metalowych scenografia oraz zachowania muzyków znieważają symbole, zwłaszcza religijne. Muzycy palą na scenie Biblię, na koncertach widuje się krzyże z wiszącymi na nich, wyzywająco ubranymi i umalowanymi dziewczynami. Określenie, co jest znieważeniem tych symboli, a co jest wyrazem artystycznego przekazu, bywa trudne i niejednoznaczne. Relatywizm w ocenie zachowań artystów widoczny był w odniesieniu do traktowania Biblii przez muzyków. Jej podarcie i nazwanie „Księgą kłamstw” przez Adama Darskiego (Nergala) w trakcie koncertu we wrześniu 2007 roku w Gdyni uznane zostało przez Sąd Rejonowy w Gdyni za swoistą formę sztuki zgodną z kulturą metalową, a Dorota Rabczewska (Doda) za wypowiedź, że Biblię pisał ktoś napruty winem i palący jakieś zioła, została skazana pełnoprawnym wyrokiem na 5 tys. złotych za znieważenie uczuć religijnych¹⁹. Znieważanie symboli jest nieakceptowane przez ogół danej społeczności lub jej część, np. zdaniem wielu przedstawicieli prawej strony sceny politycznej znieważeniem symbolu był cały koncert, jaki dała Madonna 1 sierpnia, czyli w dniu historycznie ważnym dla Polaków.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zachowania muzyków na koncertach lub teledyskach oraz samooceny ich wiedzy o tych zachowaniach zamieszczone zostały w tabelach 57, 58, 59 i 60.

Tabela 57. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zachowania muzyków na koncertach lub w teledyskach a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	18	19	0	46
Nie	14	38	36	2	90

Źródło: Badania własne.

W gronie badanych wychowujących dzieci w młodszym wieku szkolnym deklarację uczestniczenia w działaniach pedagogizujących o zachowaniu muzyków na koncertach lub w teledyskach złożyło 33,8%.

$$\chi^2 = 1,395$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane

¹⁹ <http://tvp.info/informacje/polska/doda-skazana-za-obraze-uczuc-religijnych/7750662> (dostęp: 05.11.2012).

zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zachowania muzyków na koncertach lub teledyskach oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 58. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zachowania muzyków na koncertach lub w teledyskach a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	25	25	3	62
Nie	11	28	39	12	90

Źródło: Badania własne.

Zachowania muzyków na koncertach lub w teledyskach jako temat pedagogizacji interesujące było dla 40,8% ankietowanych wychowujących podopiecznych ze starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 3,803$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zachowania muzyków na koncertach lub teledyskach oraz samoocena poziomu ich wiedzy na ten temat, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 59. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zachowania muzyków na koncertach lub w teledyskach a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	2	40	18	2	62
Nie	6	38	40	5	89

Źródło: Badania własne.

Spośród ankietowanych mających pod opieką gimnazjalistów „tak” dla zajęć pedagogizujących o zachowaniu muzyków na koncertach lub w teledyskach zaznaczyło 41,1%.

$$\chi^2 = 7,08$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zachowania muzyków na koncertach lub teledyskach oraz samoocena poziomu ich wiedzy na ten temat, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 60. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zachowania muzyków na koncertach lub w teledyskach a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	14	15	2	37
Nie	8	22	26	4	60

Źródło: Badania własne.

Tematyką zachowania muzyków na koncertach lub w teledyskach zaciekawienie wyraziło 38,1% badanych mających pod opieką uczących się w szkole ponadgimnazjalnej.

$$\chi^2 = 0,241$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zachowania muzyków na koncertach lub teledyskach oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat zachowania muzyków na koncertach lub teledyskach a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Stosunkowo niewielkie było zainteresowanie rodziców i opiekunów nawet starszych podopiecznych tematyką zachowania muzyków na koncertach czy w teledyskach (38,6% ogółu badanych). Dorośli nieorientowani odnośnie do transmisji wpływów wychowawczych, w szczególności identyfikacji, będący zwolennikami innych gatunków muzycznych niż ich podopieczni, często nie wiedzą, kim są, jak się ubierają i zachowują ulubieni wykonawcy tych podopiecznych. Nie mają wówczas możliwości kojarzenia zmian

w zachowaniu czy ubiorze dziecka/nastolatka z zachowaniem i/lub sposobem ubierania się ich muzycznego idola. Oczekiwane było najniższe zainteresowanie tą tematyką w gronie rodziców i prawnych opiekunów najmłodszych, czyli dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Wzrosło ono pośród opiekujących się nastolatkami. Opis zachowania muzyków na koncertach lub w teledyskach może być częścią wspomnianych już materiałów do e-pedagogizacji nt. muzyki w życiu nastolatka, a materiały te powinno się propagować wśród wychowujących nastolatki.

Czas, w którym dziecko (lub nastolatek) zaczyna słuchać muzyki, jest dla dorosłych okazją rozpoczęcia kształtowania w nim nawyku dostosowywania głośności jej słuchania do panujących warunków, by nie przeszkadzała ona, i to nie tylko w porze nocnej, współmieszkańcom lub sąsiadom. Głośność słuchania muzyki, zwłaszcza w wypadku używania słuchawek wkładanych do uszu, ma także znaczenie zdrowotne, ponieważ zbyt głośne, długotrwałe słuchanie dźwięków uszkadza słuch, skutkując częściową, a w skrajnych przypadkach całkowitą głuchotą. Słuchawki wkładane do uszu mają tę wadę, że dopiero z niewielkiej odległości rodzice i opiekunowie słyszą, że dziecko lub nastolatek zbyt głośno słucha muzyki.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tym wpływie zamieszczone zostały w tabelach 61, 62, 63 i 64.

Tabela 61. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	26	18	3	59
Nie	15	37	22	3	77

Źródło: Badania własne.

W działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka wzięłoby udział 43,8% respondentów opiekujących się dziećmi w wieku wczesnoszkolnym.

$$\chi^2 = 0,276$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących

uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 62. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	24	11	3	48
Nie	29	33	31	11	104

Źródło: Badania własne.

Wpływ słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka jako tematyka działań pedagogizujących znalazł się w kręgu zainteresowania 31,6% respondentów z grupy reprezentującej rodziców i prawnych opiekunów podopiecznych ze starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 4,791$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 63. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	27	17	2	57
Nie	13	38	33	10	94

Źródło: Badania własne.

W grupie opiekujących się gimnazjalistami tematyka wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka była interesująca dla 37,7% indagowanych.

$$\chi^2 = 3,633$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 64. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	14	12	3	40
Nie	14	18	21	4	57

Źródło: Badania własne.

Wśród opiekunów nastolatków ze szkół ponadgimnazjalnych zainteresowanie wpływem słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka kształtowało się na poziomie 41,2%.

$$\chi^2 = 0,493$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Jedną z przyczyn niewielkiego zainteresowania rodziców i prawnych opiekunów tym tematem (38,1% ogółu ankietowanych) był ich wysoki poziom świadomości odnośnie do wpływu słuchania głośnej muzyki na zdrowie człowieka, będący efektem społecznych kampanii medialnych dotyczących hałasu i ochrony słuchu. Do względnie

dużego zainteresowania tą tematyką wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym przyczyniła się tendencja do podejmowania przez nich działań profilaktycznych mogących chronić zdrowie ich podopiecznych. W grupie badanych opiekujących się nastolatkami z drugiego etapu edukacyjnego zainteresowanie to było znacznie niższe, po czym wzrosło wśród badanych mających pod opieką nastolatków z trzeciego i czwartego etapu edukacyjnego. Ten wzrost zainteresowania spowodowany był popularnym wśród nastolatków słuchaniem muzyki z użyciem słuchawek wkładanych do uszu. Działania pedagogizujące o wpływie słuchania głośnej muzyki na zdrowie mogą przyjąć formę e-pedagogizacji, której materiały byłyby częścią szerszego (wspomnianego już) zagadnienia muzyki w życiu nastolatka.

Znużeni hałasem świata ludzie powinni poszukiwać ciszy, gdyż jest ona przystanią dla zmęczonego słowa i udręczonego słuchu²⁰. Adam Lepa za priorytetowy i jeden z najpilniejszych w pedagogii rodziny uznaje temat ciszy, która powinna stać się przedmiotem działań wychowawczych — przemyślanych i systematycznych²¹. Stanowisko to dotyczy nie tylko mediów audialnych, ale także innych mediów elektronicznych, w których przekazach występuje agresywna muzyka i inne, nierzadko przerażające, dźwięki, a więc komputera i Internetu oraz telewizji i kina domowego. Dziecku należy tak przedstawiać ciszę, by mogło się nią zachwycić, a ciszę opartą na twórczym myśleniu należy z dzieckiem ćwiczyć. Nie powinna się ona kojarzyć z karą czy innym przykrym doświadczeniem²².

Moda na przynależność do którejś z subkultur, także muzycznych, malała wraz z rozwojem i coraz szerszym dostępem do nowych technologii, zwłaszcza komputera, Internetu i telefonii komórkowej. Przed ich ekspansją ludzie, zwłaszcza młodzi, zaspokajali swoje potrzeby przynależności do grupy ludzi uznających podobne normy i wartości, podobnie się ubierających i zachowujących, mających potrzebę identyfikowania się np. z idolami muzycznymi konkretnego gatunku. W ostatnim z przytoczonych przypadków słuchając muzyki tego idola czy tych idoli, ubierając się zgodnie z pewnymi kanonami oraz przyjmując określone wartości i będące ich pochodną zachowania, sygnalizowali lub podkreślali swoją przynależność do którejś z subkultur muzycznych. Do najpopularniejszych należały subkultura metalowa, kultura techno oraz subkultura hip-hopu.

Muzykę metalową wyróżniało ciężkie brzmienie, a niektóre jej gatunki także wokół, w którym dominowały wrzaski, krzyki, a nawet skrzeczenie. Teksty zespołów metalowych cechowało duże zaangażowanie, bezkompromisowość i głębia. Fani poszczególnych gatunków wyglądali odmiennie. Młodzież tworząca subkulturę metalową chętnie wykorzystywała Internet, przesyłając za jego pomocą pli-

²⁰ B. DYMARA: *Muzyka jako wartość osobista i społeczna*. W: *Wartości w muzyce*. T. 3: *Zarys współczesnych kierunków badań nad wartościami w muzyce*. Red. J. UCHYŁA-ZROSKI. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010, s. 306.

²¹ A. LEPA: *...Słowo i cisza w wychowaniu...*, s. 157.

²² Ibidem.

ki muzyczne oraz informacje o środowisku metalowym, zespołach, koncertach, recenzje płyt²³.

Kultura techno oparta była na koncepcji świata, o którym decyduje z jednej strony technika, a z drugiej — konsumpcja. Jednym ze wskaźników tej kultury była formuła zabawy przy muzyce opartej na dominacji rytmu, rozgrywającej się w specyficznej, zindustrializowanej scenerii, która rządzi się niepisanymi prawami. Jej celem było uniknięcie stanów stresowych i osamotnienia²⁴. Uczestnicy imprez techno, często wspomagając się narkotykami, szukali możliwości wyłączenia się, „podróży w głąb siebie”, przeżywania tanecznego transu, przyjemności uczestniczenia w zabawie, a także grupowego doświadczania identycznych emocji²⁵.

Subkultura hip-hopu kojarzona była i jest z blokowiskami wielkich miast. Twórców hip-hopu utożsamiano z biednymi warstwami społecznymi, z młodymi ludźmi wychowywanymi na osiedlach czy podwórkach, mającymi kontakty z półświatkiem zajmującym się prostytutką, ściąganiem haraczu, alkoholem, narkotykami. Często występującym środkiem wyrazu w ich utworach były i są wulgaryzmy. Niektórzy przedstawiciele hip-hopu szukali odbiorców w grupach pseudokibiców, sławiąc w swych tekstach poszczególne kluby piłkarskie i obrażając policję. Muzyka hip-hop przekroczyła granice gatunku literacko-muzycznego, dla wielu stała się sposobem życia. Głosiła liberalny stosunek do używania wulgaryzmów i miękkich narkotyków. Z subkulturą hip-hopu, oprócz blockersów, kojarzeni byli skejtwowcy, dresiarze, chuligani, graficiarze²⁶.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat subkultur muzycznych oraz samooceny ich wiedzy o tych subkulturach zamieszczone zostały w tabelach 65, 66, 67 i 68.

Tabela 65. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat subkultur muzycznych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	26	27	3	63
Nie	16	27	29	1	73

Źródło: Badania własne.

²³ A. MANDAL: „Metalowa” młodzież. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2003, nr 9 (424), s. 36—39.

²⁴ L. MICHAŁOWSKI: *Kultura techno i mit wspólnoty*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1999, nr 4 (379), s. 6—8.

²⁵ B. HOFFMANN: *Techno — subkultura smutku*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2001, nr 8 (401), s. 9.

²⁶ M. JĘDRZEJEWSKI: *Subkultura hip-hopu*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 10 (415), s. 31—32.

Tematyka subkultur muzycznych była interesująca dla 46,3% badanych wychowujących dzieci z klas I—III.

$$\chi^2 = 3,898$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat subkultur muzycznych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 66. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat subkultur muzycznych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	24	32	9	70
Nie	11	29	32	10	82

Źródło: Badania własne.

Tematyka pedagogizacji związana z subkulturami muzycznymi była atrakcyjna dla 46,1% indagowanych uczęszczających na spotkania z rodzicami dla klas IV—VI.

$$\chi^2 = 1,838$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat subkultur muzycznych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 67. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat subkultur muzycznych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	29	25	5	65
Nie	6	32	38	10	86

Źródło: Badania własne.

W spotkaniu o subkulturach muzycznych wzięłoby udział 43% opiekujących się gimnazjalistami.

$$\chi^2 = 1,607$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat subkultur muzycznych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 68. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat subkultur muzycznych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	12	13	6	40
Nie	7	18	27	5	57

Źródło: Badania własne.

Subkultury muzyczne jako temat pedagogizacji medialnej znajdowały się w sferze zaciekawienia 41,2% ankietowanych w szkołach ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 3,571$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat subkultur muzycznych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z grup badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat subkultur muzycznych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Uczestniczący w badaniach byli naocznymi świadkami życia uczestników poszczególnych subkultur muzycznych, a nawet sami byli członkami tych subkultur, dlatego chęć uczestniczenia 44,4% ogółu indagowanych w zajęciach pedagogizujących na temat tych subkultur była raczej próbą reminiscencyjnego

przeżycia aniżeli analizą zjawiska w aspekcie wychowawczym. Najliczniej chęć ową wyrazili rodzice i prawni opiekunowie dzieci z pierwszego etapu edukacyjnego. Wraz z wiekiem podopiecznych liczba chętnych malała. Subkultury muzyczne mają współcześnie szczątkową postać i ich wpływy wychowawcze są znikome, dlatego też informacje o nich mogą (a nie muszą) znaleźć się wśród materiałów e-pedagogizacji na temat muzyki w życiu nastolatków.

4.6. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z programów telewizyjnych

Kiedy dziecko i nastolatek konfrontują się z różnymi sytuacjami, opierają się na swoim zbiorze mentalnych modeli, żeby interpretować sytuacje i decydować, jak sobie z nimi radzić. Wybór tego modelu jest związany przede wszystkim z siłą skojarzeń, tj. siłą i intensywnością ekspozycji do podobnych sytuacji realnych lub fikcyjnych. Występuje także transmisja sytuacji emitowanych w telewizji. Podczas oglądania telewizji przez dzieci są one wystawione na odbiór tysięcy epizodów i różnych problematycznych sytuacji, także fikcyjnych, a nawet nierealnych, a to powoduje, że tworzą one mentalne modele oczekiwań i perspektyw, które kierują jego zachowaniem²⁷.

W badaniach opisanych przez Marshalla McLuhana oczy dzieci oglądających film w telewizji nie śledziły akcji tylko reakcje (skutki działań). Takie zachowania świadczyły o zimnej reakcji i wciągającym charakterze tego medium²⁸.

Odbiornik telewizyjny (a w wielu rodzinach wiele odbiorników) znajduje się prawie w każdym domu, co sprawia, że dorośli oglądający telewizję mają możliwość dokonywania mniej lub bardziej krytycznej oceny programów telewizyjnych będących w kręgu ich zainteresowań. Dlatego nauczyciel przygotowujący działania pedagogizujące medialnie rodzinę powinien koncentrować się na mniej znanych czy mniej oczywistych aspektach wpływu programów telewizyjnych na dziecko lub adolescenta albo proponować rodzicom i opiekunom dialogowe metody realizacji tych działań.

Telewizja należy do mediów ikonicznych, czyli charakteryzujących się dominacją obrazu. Nadmierne korzystanie z telewizji, zwłaszcza bezrefleksyjny odbiór programów telewizyjnych, w dalszej konsekwencji kształtuje u odbiorcy postawę bierności. Odbiór taki nie wymaga od odbiorcy większego wysiłku umysłowe-

²⁷ E.H. WIIG, K.M. WIIG: *The Dangers of Media Violence*. Knowledge Research Institute, Inc. 1997 [http://www.krii.com/downloads/media_violence.pdf] (dostęp: 14.12.2012)].

²⁸ M. McLUHAN: *Understanding Media: The Extensions of Man*. London—New York: Routledge, 2002, s. 337.

go, a nawet zniechęca go do pogłębionej refleksji i powoduje dostrzegalny spadek własnej kreatywności²⁹.

Zdaniem Adama Lepy, dominacja obrazu wywołuje wielorakie skutki, zwłaszcza dla języka, zarówno mówionego, jak i pisanego. Konkurencyjność obrazu przyczynia się do niedbania o język i do jego prymitywizacji, spadku czytelnictwa, i ma negatywny wpływ na percepcję słowa drukowanego³⁰.

Najefektywniejszym działaniem środowiska rodzinnego, mającym równoważyć negatywne skutki nadmiernej dominacji obrazu, charakterystycznej dla mediów ikonicznych, a występującej w programach telewizyjnych, jest nadanie słowu rangi prymatu, tzn. takie ukształtowanie tego środowiska, aby warstwa słowna była w nim dominująca. Oznacza to, że powinna być traktowana wyżej niż pozostałe, podstawowe nośniki informacji, tzn. obraz i dźwięk³¹.

Zdarza się, że percepcja obrazów odbieranych przez małego jest płytka i pobieżna, przez co nie dostrzega on tego, co w programie jest ważne. Konsekwencją takiego odbioru może być wyszukiwanie i oglądanie przez niego prawie wyłącznie programów telewizyjnych łatwych w odbiorze, niewymagających wysiłku intelektualnego, np. programów rozrywkowych³². Ponadto, często w czasie jednego nawet programu prezentowane są treści o bardzo zróżnicowanej randze i wymowie społecznej oraz wychowawczej: istotne i nieistotne, zabawne i tragiczne. Szybkość i duża liczba przekazywanych informacji powodują, że dziecko nie ma czasu na zastanawianie się nad tym, co odbiera, na uporządkowanie podanych faktów i dokonanie ich analizy³³.

W prawidłowym odbiorze programu telewizyjnego istotne są trzy czynniki: fakt, fabuła oraz sens. Dziecko, odczuwając władzę nad medium, często przełącza programy (tzw. *zapping*), wskutek czego ogląda jedynie wycinki programów. W efekcie nie widzi ono związków przyczynowo-skutkowych między zdarzeniami, losami czy zachowaniem bohaterów programów i nie uczy się analizowania tych związków. Dziecko skupia się tylko na fakcie i fabule. Brakuje w takim odbiorze sensu. Zjawisko to nazywane jest symptomem lub syndromem pilota. Efektem tego symptomu okazuje się brak umiejętności dziecka, by działać w skupieniu także w innych, poza oglądaniem telewizji, sytuacjach, np. na lekcji obserwuje ono i słucha nauczyciela tylko w ograniczonym czasie, po upływie którego z chęcią wzięłoby pilota i przełączyłoby go na kogoś lub coś innego³⁴.

²⁹ A. LEPA: ...*Słowo i cisza w wychowywaniu...*, s. 148.

³⁰ Ibidem, s. 147–148.

³¹ Ibidem, s. 154.

³² J. IZDEBSKA: *Rodzina — dziecko — telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2001, s. 219.

³³ M. WAWRZAK-CHODACZEK: *Kształcenie kultury audiowizualnej młodzieży*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000, s. 33.

³⁴ M. MUSIOŁ: *Media w procesie wychowania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007, s. 144.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat symptomu pilota oraz samooceny ich wiedzy o tym syndromie zamieszczone zostały w tabelach 69, 70, 71 i 72.

Tabela 69. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat symptomu pilota a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	21	15	12	58
Nie	15	27	22	14	78

Źródło: Badania własne.

Nabyć lub poszerzyć wiedzę o symptomie pilota chciałoby 42,6% badanych wychowujących dzieci z klas początkowych.

$$\chi^2 = 0,293$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat symptomu pilota oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 70. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat symptomu pilota a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	23	14	13	60
Nie	8	28	35	21	92

Źródło: Badania własne.

W działaniach pedagogizujących o symptomie pilota wzięłoby udział 39,5% indagowanych wychowujących dzieci/nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 5,083$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat symptomu pilota oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 71. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat symptomu pilota a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	26	17	8	56
Nie	5	42	29	19	95

Źródło: Badania własne.

Wśród ankietowanych rodziców i prawnych opiekunów gimnazjalistów zainteresowanie syndromem pilota osiągnęło poziom 37,1%.

$$\chi^2 = 4,195$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat symptomu pilota oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 72. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat symptomu pilota a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	16	11	7	45
Nie	7	22	20	3	52

Źródło: Badania własne.

Dla ankietowanych opiekujących się nastolatkami ze szkół ponadgimnazjalnych symptomem pilota zainteresowanych było 46,4%.

$$\chi^2 = 5,573$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat symptomu pilota oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat symptomu pilota a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Poszerzeniem wiedzy o tym symptomie zainteresowanych było 40,9% ogółu pytaných uczęszczających na spotkania. Symptom ten występuje u małych dzieci, dlatego wynik ten uznano za stosunkowo wysoki. Zainteresowanie nim wynikało bądź z czystej ciekawości badanych, którzy o nim do czasu badań nie słyszeli, bądź też z faktu wychowywania małych dzieci przez niektórych rodziców i prawnych opiekunów. Mając na względzie wiek dziecka zagrożonego symptomem pilota, działania pedagogizujące o nim najlepiej realizować poprzez kampanie społeczne w mediach, a rodzicom i prawnym opiekunom oddającym swe dzieci pod opiekę w żłobku należy rozdawać materiały drukowane i przygotować materiały do e-pedagogizacji.

Rodziców i opiekunów w podejmowaniu decyzji o programach telewizyjnych oglądanych przez dziecko lub oglądanych przez nich w obecności dziecka mają wspomóc ikonki umieszczane w lewym, górnym rogu ekranu — od programów bez ograniczeń wiekowych oznaczanych zielonym kwadratem z uśmiechniętą buzią, przez programy z oznaczeniem minimalnego wieku odbiorcy żółty trójkąt z proponowanym oznaczeniem minimalnego wieku (7, 12, 16), po programy dla dorosłych oznaczone czerwonym kwadratem z rysunkiem klucza. Informacyjna funkcja owych ikonek jest jednakowoż wątpliwa. Oglądając programy telewizyjne, trudno jednoznacznie określić kryteria, którymi kierują się osoby podejmujące decyzję o zamieszczeniu konkretnej ikonki. Ikonki czerwone oznaczające, że program jest przeznaczony dla odbiorców, którzy ukończyli 18. rok życia, widnieją podczas emisji horrorów i erotyki, natomiast w czasie emisji programów zawierających sceny przemocy widnieją najczęściej ikonki koloru żółtego przeznaczone dla widzów, którzy ukończyli 16 lat. Zdarza się jednak, że znaczna doza przemocy występuje w filmach z ikonką 12 lat. Przykładem tego była emisja filmu *Tylko dla orłów* zawierającego wiele scen walki, także wręcz, a emitowanego w święto Objawienia Pańskiego w jednej z ogólnopolskich telewizji w godzinach popołudniowych. Dlatego rodzice i opiekunowie powinni monitorować treści emitowanych programów w czasie, w którym dziecko przebywa w pomieszczeniu z włączonym odbiornikiem telewizyjnym i to niezależnie od koloru ikonki i widniejącej na niej cyfry bądź liczby.

W zależności od wieku dziecka czy nastolatka ogląda ono/on różne programy telewizyjne. Dlatego w działaniach pedagogizujących medialnie rodziców i opiekunów tematyka przygotowywania dzieci do oglądania tych programów powinna

być realizowana co kilka lat i dotyczyć programów leżących w kręgu zainteresowań dziecka/nastolatka w danym wieku.

Dziecko oglądające filmy animowane, w szczególności wyprodukowane współcześnie, narażone jest na znaczną dawkę przemocy i agresji. Ich bohaterowie często bez logicznej przyczyny walczą z sobą z użyciem różnych środków, wystarczy, że po prostu się spotkali. Bez powodu komunikują się krzykiem, ścigają się różnymi pojazdami, ukazując swoją wściekłość, agresję itp. Nawet w serialach animowanych wytwórni z wieloletnimi tradycjami jest wiele scen ukazujących agresję i przemoc, co gorsza — w kontekście komediowym, np. kojot, chcąc złapać strusia, zakłada na niego wiele pułapek, często okrutnych, w które sam w końcu wpada. Niezależnie od motywacji czy jej braku oraz niezależnie od sposobów ukazania przemocy i agresji sceny tego typu są niepożądane ze względów wychowawczych. Dlatego rodzice i opiekunowie dziecka oglądającego filmy animowane nimi nasycone powinni obserwować jego zachowanie w trakcie samego oglądania, jak i po nim, zwracając uwagę na występowanie agresji naśladowczej oraz oceniając, czy sceny z agresją i przemocą budzą w dziecku lęk, czy radość. W przypadkach, gdy w wyniku takiej obserwacji ocenią oni, że dziecko niewłaściwie je odbiera, muszą rozmawiać o nich, starając się dociec, jak ono je postrzega i dlaczego mu się one podobają. Gdy prowadzenie takich rozmów nie przynosi efektów, wówczas najskuteczniejszym sposobem jest ograniczanie liczby oglądanych scen zawierających przemoc i agresję, ale nie za pośrednictwem zakazów, a przez zmianę organizacji czasu wolnego dziecka. Ochrona dziecka przed niepożądanym wpływem filmów animowanych jest zatem możliwa tylko wówczas, gdy rodzice lub opiekunowie wygospodarują sobie czas i razem z dzieckiem je oglądają.

Niezależnie od wieku korzystający z telewizji ogląda reklamy emitowane przed, po, a także w trakcie nadawania danego programu. W krytyce reklam zwraca się uwagę głównie na zawartą w nich manipulację obrazem, słowem, muzyką. Manipulacja ta przyczynia się do kształtowania zachowań konsumpcyjnych, dlatego rodzice i opiekunowie znający treści reklam, slogany w nich używane, słowa ich piosenek, mają możliwość podczas zakupów stwierdzić, czy prośba dziecka o zakup danego towaru związana jest z niedawno oglądanymi przez nie reklamami. Powtarzanie się takiej sytuacji jest wskaźnikiem znacznego wpływu reklam na dziecko i pozwala dorosłym na prowadzenie z nim rozmów o reklamach oraz ewentualne podjęcie działań związanych z ograniczeniem liczby i częstości ich oglądania przez dziecko, np. poprzez przełączenie kanałów telewizyjnych podczas emitowania bloków reklamowych (niestety w przypadku pakietów telewizyjnych konkretnego nadawcy często praktykowana jest taktyka nadawania tych bloków w tym samym czasie na różnych kanałach).

Niekorzystne w reklamach jest powielanie stereotypów płci, np. pięknej, ale głupiej blondynki. Gdy bywa to pokazywane nazbyt dosłownie, wtenczas w różny sposób protestują środowiska feministyczne. Nikt natomiast nie podnosi *larum*, gdy przedstawiona w nich została niezgrabność czy nieporadność otyłego. Nie-

uzasadnione w wielu reklamach jest ukazywanie ludzkiego ciała pozbawionego odzieży lub bardzo skąpo ubranego — w jednej z reklam telefonii komórkowej wszystkie grające w niej postaci są nagie.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania reklamy na dziecko/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tych oddziaływaniach zamieszczone zostały w tabelach 73, 74, 75 i 76.

Tabela 73. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania reklamy na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	41	15	1	68
Nie	17	39	11	1	68

Źródło: Badania własne.

Oddziaływanie reklamy na dziecko/nastolatka było interesującym tematem działań pedagogizujących dla 50% badanych na spotkaniach z rodzicami uczniów z klas I—III.

$$\chi^2 = 1,951$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania reklamy na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 74. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania reklamy na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	17	34	25	3	79
Nie	15	29	20	9	73

Źródło: Badania własne.

Oddziaływaniem reklamy na dziecko/nastolatka jako tematyką działań pedagogizujących zainteresowanych było 52% ankietowanych wychowujących podopiecznych uczących się w starszych klasach szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 3,847$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania reklamy na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 75. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania reklamy na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	32	21	0	64
Nie	9	42	31	5	87

Źródło: Badania własne.

Działania pedagogizujące o wpływie reklamy na dziecko/nastolatka ciekawe były dla 42,4% respondentów opiekujących się gimnazjalistami.

$$\chi^2 = 5,089$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania reklamy na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 76. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania reklamy na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	22	9	0	40
Nie	13	27	13	4	57

Źródło: Badania własne.

Spośród opiekujących się nastolatkami ze szkół ponadgimnazjalnych 41,2% wyraziło chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących.

$$\chi^2 = 3,08$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania reklamy na dziecko/nastolatek oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania reklamy na dziecko/nastolatek a samooceną ich wiedzy związaną z tą tematyką. Ogólnie w zajęciach tych uczestniczyłoby 46,8% ogółu badanych. Im dziecko jest starsze, tym rzadziej ogląda telewizję i emitowane w niej spoty reklamowe, częściej natomiast korzysta z Internetu, w którym odbiór reklam da się przeważnie pominąć. Dlatego większy odsetek rodziców i prawnych opiekunów starszych podopiecznych (w porównaniu z wychowującymi podopiecznych uczęszczających do szkoły podstawowej) nie odczuwa potrzeby uczestniczenia w działaniach pedagogizujących dotyczących oddziaływania reklamy na dziecko lub nastolatek. Mimo że rozkład zainteresowań tymi działaniami jest korzystny dla przeprowadzania ich w szkole podstawowej, to działania te należy poprowadzić wcześniej, tzn. w przedszkolu, gdyż to dzieci w wieku przedszkolnym są telewizjami odbierającymi mnóstwo reklam. Działania te mogą mieć formę e-pedagogizacji.

Małe dziecko także podczas oglądania programów telewizyjnych emitowanych dla jego grupy wiekowej zawsze powinno czynić to w towarzystwie osób dorosłych, by mogli oni obserwować jego reakcje i reagować w wypadkach zauważenia niezrozumienia, niepewności, zainteresowania czy strachu. W wychowaniu takiego dziecka nie jest natomiast istotny fakt posiadania torebki przez jednego z Teletubisiów ani jej kolor, ani to, że dwie postacie o męskich imionach kładą się spać do jednego łóżka (był to zarzut stawiany filmowi animowanemu *Bajki z mchu i paproci*).

Z kolei w przypadku dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym oglądanie programów produkowanych dla jego grupy wiekowej może prowadzić do frustracji. Zwrócił na to uwagę Stanisław Juszczak³⁵, twierdząc, że

³⁵ W referacie wygłoszonym na Konferencji Naukowej *Manipulacja w mediach a edukacja* w Toruniu w 2006 r.

dziecku w tym wieku trudno zrozumieć dysonans między czasem wykonania przez nie pracy plastycznej albo technicznej lub czasem potrzebnym mu do nauczenia się piosenki a czasem, w którym tę pracę wykonały lub tej piosenki nauczyły się dzieci biorące udział w programie. Rodzice i opiekunowie powinni dziecku wyjaśnić, że dysonans ten nie jest wynikiem braku jego umiejętności czy zdolności, lecz sposobem realizacji programu telewizyjnego polegającym na kilkukrotnym nagrywaniu poszczególnych scen, wyborze najlepszych oraz ich montażu.

Nastolatki oglądający programy dla nich realizowane czynią to bez obecności rodziców i opiekunów i nie oczekują ich porad czy komentarzy.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej oraz samooceny ich wiedzy o tych oddziaływaniach zamieszczone zostały w tabelach 77, 78, 79 i 80.

Tabela 77. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	31	25	1	68
Nie	15	34	17	2	68

Źródło: Badania własne.

Wśród ankietowanych wychowujących dzieci z klas początkowych 50% zadeklarowało uczestniczenie w rozważaniach na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej.

$$\chi^2 = 2,611$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 78. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	45	15	0	75
Nie	27	35	13	2	77

Źródło: Badania własne.

Zainteresowanych tematyką pedagogizacji o oddziaływaniu na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej było 49,3% rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków z klas IV—VI.

$$\chi^2 = 6,796$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 79. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	50	16	2	77
Nie	14	40	19	1	74

Źródło: Badania własne.

Udział w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej wyraziło 51% badanych rodziców i prawnych opiekunów ze spotkania z rodzicami w gimnazjum.

$$\chi^2 = 2,73$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 80. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	21	14	1	41
Nie	13	31	12	0	56

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką młodzież w wieku ponadgimnazjalnym wystąpiło zainteresowanie tematyką oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej na poziomie 42,3%.

$$\chi^2 = 4,419$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania na dziecko/nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla jego grupy wiekowej a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Ogółem chętnych wzbogacenia wiedzy w tej materii było 48,7% badanych. Im dziecko jest starsze, tym uboższą może dysponować ofertą programów specjalnie emitowanych dla jego grupy wiekowej, dlatego oczekiwana była tendencja malejącego zainteresowania tematyką oddziaływania na dziecko lub nastolatka programów telewizyjnych przeznaczonych dla młodych widzów u rodziców lub prawnych opiekunów mających pod swoją pieczę starszych podopiecznych. Jednakże dla

pierwszych trzech etapów edukacyjnych liczba chętnych zainteresowanych tym oddziaływaniem była zbliżona i oscylowała w granicach 50%. Znacznie mniejsza była dopiero wśród badanych z czwartego etapu edukacyjnego. Mimo zainteresowania tym oddziaływaniem połowy badanych rodziców i opiekunów dzieci szkoły podstawowej działania pedagogizujące o nim zorganizować można już w przedszkolu — dla tej grupy wiekowej emitowanych jest kilka programów telewizyjnych.

Nie ma przeciwwskazań do oglądania przez dziecko czy nastolatka większości programów rozrywkowych, szczególnie programów muzycznych, z wyjątkiem tych, w których wykorzystywane są teledyski nasycone zbędną erotyką, niekorelującą z tekstem utworu. Rodzice i opiekunowie powinni zwracać uwagę na programy typu „Śmiechu warto” lub „Ukryta kamera”, w których śmieszyć mają drastyczne sceny upadków, zderzeń, agresywnych zachowań ludzi i zwierząt, palenie się odzieży, płomienie na włosach itp. Komentarzy, przełączenia kanału telewizyjnego lub prośby o opuszczenie przez dziecko pokoju z odbiornikiem telewizyjnym wymagają niektóre występy kabaretowe, w których wyśmiewane bywają społecznie uznane normy i wartości lub autorytety życia społecznego, politycznego, kulturalnego lub duchowego.

Mimo że programy informacyjne ukazują współczesny świat, manipulacja ich treściami oraz drastyczność wielu przekazów sprawia, że rodzice i opiekunowie powinni dbać o to, by dziecko ich nie oglądało. Dorośli nie wiedzą bowiem, który przekaz może mieć traumatyczne dla niego skutki, albowiem tylko w nielicznych przypadkach redaktorzy prowadzący programy informacyjne ostrzegają o drastyczności scen w przekazie. Natomiast w wypadku nastolatka, który ogląda te programy, korzystne jest porozmawianie z dorosłymi o niektórych, przekazywanych w nich informacjach.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tych oddziaływaniach zamieszczone zostały w tabelach 81, 82, 83 i 84.

Tabela 81. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	34	24	2	70
Nie	16	32	15	3	66

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym zainteresowanie tematyką oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka wykażało 51,5% ankietowanych.

$$\chi^2 = 3,608$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 82. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	16	48	18	4	86
Nie	14	38	10	4	66

Źródło: Badania własne.

Udział w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka wyraziło 56,6% badanych rodziców i prawnych opiekunów uczestniczących w spotkaniach z wychowawcami z klas IV—VI.

$$\chi^2 = 0,967$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy na ten temat, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 83. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	54	17	3	85
Nie	8	40	16	2	66

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką młodzież w wieku gimnazjalnym wystąpiło zainteresowanie tematyką oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka na poziomie 56,3%.

$$\chi^2 = 0,405$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 84. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	31	8	1	50
Nie	10	22	13	2	47

Źródło: Badania własne.

Zainteresowanych tematyką pedagogizacji o oddziaływaniu programów informacyjnych na dziecko/nastolatka było 51,5% rodziców i prawnych opiekunów nastolatków ze szkół średnich.

$$\chi^2 = 2,962$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów informacyjnych na dziecko/nastolatka a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Tematyką tego oddziaływania zainteresowanych było 54,3% ogółu ankietowanych. W wielu rodzinach progra-

my informacyjne należą do kanonu programów oglądanych codziennie. Często w trakcie ich emisji dzieci przebywają w pomieszczeniu z odbiornikiem telewizyjnym i są albo przypadkowymi, albo też świadomymi ich odbiorcami, dlatego zainteresowanie oddziaływaniem programów informacyjnych było większe od zainteresowania oddziaływaniem programów przeznaczonych dla młodych widzów. Uzyskany w poszczególnych grupach badanych rozkład chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących o wpływie programów informacyjnych na ich podopiecznych sprzyja planowaniu pedagogizacji na temat tego oddziaływania dla sprawujących pieczę nad dziećmi/nastolatkami ze starszych klas szkoły podstawowej bądź z gimnazjum.

Programy publicystyczne nie leżą w sferze zainteresowań dzieci. Nastoletni często oglądają je na polecenie nauczyciela przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”. W niewielu tych programach dyskusja prowadzona jest zgodnie z zasadami tej formy komunikowania się (polecić można kulturalnie prowadzone dyskusje emitowane w TVP Kultura). Dorośli zatem mogą rozmawiać z nastolatkiem oglądającymi te programy zarówno o ich merytorycznych treściach, jak i zachowaniach osób w nich uczestniczących oraz o przebiegu dyskusji.

Wśród filmów dokumentalnych nieliczne zawierają drastyczne sceny torturowania i zabijania ludzi, pożary budynków i lasów, katastrofy lotnicze, morskie czy lądowe itd. Są one emitowane w porach nocnych i zadaniem rodziców i opiekunów jest pilnowanie, by nie oglądało ich dziecko czy nastolatek. Inaczej przedstawia się kwestia np. dokumentów przyrodniczych, w których małe, piękne zwierzątko zostaje upolowane, zabite i zjedzone przez drapieżnika. Takie drastyczne sceny wywołują nieraz negatywne reakcje dziecka, a nawet jego płacz. W takim wypadku rolą rodziców lub opiekunów jest wytłumaczenie dziecku, iż takie są reguły panujące w przyrodzie — wszystkie stworzenia by żyć, muszą jeść, a ewolucja sprawiła, że drapieżne zwierzęta muszą spożywać mięso, gdyż ich układ pokarmowy nie pozwala im na trawienie roślin.

Podobnie, jak w przypadku filmów dokumentalnych, również programy popularno-naukowe są godne polecenia dla rozwoju poznawczego dziecka. Pożądana jest sytuacja, w której rodzice i opiekunowie towarzyszą dziecku podczas oglądania tych programów, by w razie konieczności wytłumaczyć mu przekazywane w nich treści.

Różnorodność filmów fabularnych sprawia, że rodzice i opiekunowie muszą najpierw zdecydować, które z nich mogą być oglądane przez dziecko. Tylko w niewielkim stopniu pomaga im w tym pora emisji filmu czy jego gatunek, gdyż istotniejsze są treści, wyrażane zarówno obrazem, jak i słowem. W zależności od wieku dziecka cenzurowane są filmy ze scenami przemocy, agresji, grozy oraz erotyki. Scen takich nie zawiera większość filmów realizowanych z myślą o młodym widzu. Niestety, w pozostałych gatunkach filmów, emitowanych w różnych porach dnia, występują one w różnorodnej konfiguracji i w zróżnicowanym natężeniu, od bardzo łagodnych, po drastyczne — przemoc ukazana jest popchnięciem barkiem, ale także wielominutową walką z użyciem niebezpiecznych narzędzi, agresja wyrażana

złamaniem ołówka, jak również długotrwałym wyżywaniem się na rzeczach, znęcaniem na zwierzętach lub ludziach, grozę wywołuje duży pająk, gad, drapieżny ssak znajdujący się blisko bohatera filmu lub potężny, nierzeczywisty stwór zabijający ludzi, którego nie unicestwia broń będąca we władaniu człowieka.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tych oddziaływaniach zamieszczone zostały w tabelach 85, 86, 87 i 88.

Tabela 85. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	28	18	6	58
Nie	15	37	20	6	78

Źródło: Badania własne

Między rodzicami i prawnymi opiekunami dzieci z młodszych klas szkoły podstawowej zainteresowanie przemocą w filmie fabularnym i jej oddziaływaniem na dziecko/nastolatka kształtowało się na poziomie 42,6%.

$$\chi^2 = 2,318$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 86. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	26	22	3	61
Nie	15	33	21	22	91

Źródło: Badania własne.

W grupie ankietowanych reprezentujących opiekujących się dziećmi/nastolatkami ze starszych klas szkoły podstawowej chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka wyraziło 40,1%.

$$\chi^2 = 10,793$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , według której zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka, a samooceną poziomu ich wiedzy w tym zakresie.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,257 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,316,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,266,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy w tym zakresie była niska.

Tabela 87. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	34	30	0	71
Nie	14	36	23	7	80

Źródło: Badania własne.

Spośród mających na wychowaniu podopiecznych w wieku gimnazjalnym „tak” dla działań pedagogizujących o przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka zaznaczyło respondentów 47%.

$$\chi^2 = 9,813$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , w myśl której zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka, a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,247 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,304,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,255,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy w tym zakresie była niska.

Tabela 88. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	21	12	3	42
Nie	8	34	12	1	55

Źródło: Badania własne.

Chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka wyraziło 43,3% rodziców i prawnych opiekunów nastolatków ze szkół ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 2,664$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka, oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W dwóch grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupach wychowujących dzieci i nastolatków drugiego i trzeciego etapu edukacyjnego. Było to jedno z nielicznych zagadnień pedagogizujących medialnie, w których zależność między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w zajęciach pedagogizujących a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych zajęć wystąpiła w dwóch spośród czterech badanych grup. Mimo że przemoc w filmie jest wszechobecna, zainteresowanie nią rodziców i prawnych opiekunów i jej oddziaływaniem na dziecko i nastolatka było stosunkowo niewielkie (zaledwie 43,1% ogółu ankietowanych). Niepokojąco niskie było ono wśród wychowujących podopiecznych ze szkół podstawowych, a ci podopieczni są telewidzami, którzy z wiekiem stają się coraz bardziej samodzielnymi odbiorcami programów telewizyjnych, w tym filmów ukazujących przemoc. Zainteresowanie to było największe wśród opiekujących się gimnazjalistami. Udział w działaniach pedagogizujących o przemocy w filmie fabularnym i jej oddziaływaniu na dziecko/nastolatka należy jednakże zaproponować wychowującym dzieci w wieku wczesnoszkolnym lub przedszkolnym, przy czym pedagogizujący, przygotowujący te działania — mając na uwadze niskie zainteresowanie nimi — powinien w części wprowadzającej przekonać pedagogizowanych o ważkości problemu.

Erotyka w filmie fabularnym, z wyjątkiem filmów erotycznych i pornograficznych, bywa często odzwierciedleniem lub uwieńczeniem uczucia, z tym, że w jednym filmie wyrażone jest ono spojrzeniem, a w innym długotrwałą sceną z ukazaniem ludzkiej anatomii.

Wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tych oddziaływaniach zamieszczone zostały w tabelach 89, 90, 91 i 92.

Tabela 89. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	29	20	6	60
Nie	14	35	18	7	76

Źródło: Badania własne.

Zainteresowanych tematyką pedagogizacji o erotyce w filmie fabularnym i jej oddziaływaniu na dziecko/nastolatka było 44,1% diagnozowanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci z młodszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 4,689$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 90. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	28	16	4	61
Nie	12	35	27	17	91

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących dzieci/nastolatki będące uczniami starszych klas szkoły podstawowej zaciekawienie tematyką erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka wykazało 40,1% ankietowanych.

$$\chi^2 = 5,992$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne

ne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka, oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 91. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	26	24	5	61
Nie	14	41	23	12	90

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką młodzież w wieku gimnazjalnym wystąpiło zainteresowanie tematyką erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka na poziomie 40,4%.

$$\chi^2 = 4,041$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 92. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	17	10	1	34
Nie	10	35	14	4	63

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się uczęszczającymi do szkół ponadgimnazjalnych odsetek zainteresowanych tematem erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka wynosił 35,1%.

$$\chi^2 = 1,128$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat erotyki w filmie fabularnym i jej oddziaływania na dziecko/nastolatka a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Podobnie jak w przypadku przemocy również zainteresowanie rodziców i opiekunów erotyką w filmie i jej oddziaływaniem na nieletniego wykazało stosunkowo niewielu indagowanych (40,3% ogółu), przy czym zainteresowanie to było największe u ankietowanych uczęszczających na spotkania rodziców uczniów młodszych klas szkoły podstawowej i malało w grupach badanych w ramach kolejnych etapów edukacyjnych, co ocenić należy negatywnie, gdyż erotyka jest dziedziną poznania w życiu adolescenta. Przygotowujący działania pedagogizujące o erotyce w filmie i jej wpływie na dziecko lub nastolatka powinien zatem w części wprowadzającej przekonać pedagogizowanych o istotności problemu. Odbiór erotyki, także w filmie, uzależniony jest od poziomu rozwoju emocjonalnego i wiedzy, a więc jest odmienny u dzieci i nastolatków w różnym wieku. Toteż udział w działaniach pedagogizujących o niej można proponować wychowującym podopiecznych uczących się na różnych etapach edukacyjnych.

W pedagogizacji medialnej rodziców należy zwrócić uwagę szczególnie na gatunki filmów, które powszechnie uważane są za bezpieczne dla dziecka lub nastolatka, czyli na komedie i filmy historyczne. W wielu komediach wyśmiewane są społecznie uznane normy i wartości, korzyści bohaterom przynosi cwaniactwo, *quasi*-śmieszne sytuacje przydarzają się nieporadnemu bohaterowi o bardzo niskim IQ, akcja toczy się w okresie historycznym, w którym tragedie dotknęły wielkie rzesze ludzi (np. podczas wojny światowej) itp. Natomiast w filmach historycznych, mniej lub bardziej wiernie ukazujących zamierzchłe czasy, przedstawiane są stosunki i zachowania społeczne nieznane współczesnym, bezwzględne zachowania wysoko urodzonych w stosunku do przedstawicieli nizin społecznych, brutalne sceny walk. Dlatego rodzice i opiekunowie po obejrzeniu przez dziecko filmu, którego treści mogą być dla niego niezrozumiałe i/lub stresujące, powinni z nim rozmawiać, by nie zostawiać go w niepewnej sytuacji.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich

uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tych oddziaływaniach zamieszczone zostały w tabelach 93, 94, 95 i 96.

Tabela 93. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	36	20	2	65
Nie	18	34	16	3	71

Źródło: Badania własne.

Spośród mających na wychowaniu podopiecznych z młodszych klas szkoły podstawowej „tak” dla działań pedagogizujących o oddziaływaniu filmów fabularnych na dziecko/nastolatka zaznaczyło 47,8% respondentów.

$$\chi^2 = 5,287$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 94. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	36	27	2	78
Nie	14	34	20	6	74

Źródło: Badania własne.

Udział w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka wyraziło 51,3% diagnozowanych opiekujących się wychowankami uczęszczającymi do klas IV—VI.

$$\chi^2 = 3,034$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka, oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 95. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	47	17	1	73
Nie	12	42	22	2	78

Źródło: Badania własne.

Chętnych do uczestniczenia w działaniach pedagogizujących o oddziaływaniu filmów fabularnych na dziecko/nastolatka było 48,3% badanych mających pod swą opieką gimnazjalistów.

$$\chi^2 = 1,892$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka, oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 96. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	29	12	1	53
Nie	10	22	11	1	44

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką młodzież w wieku ponadgimnazjalnym zainteresowanie tematyką oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka lokowało się na poziomie 54,6%.

$$\chi^2 = 0,219$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy na ten temat, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania filmów fabularnych na dziecko/nastolatka a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Działaniami tymi interesowało się 50,2% ogółu diagnozowanych, a to oznacza, że kompleksowe rozważania nad wpływem filmu fabularnego na wychowanka były ciekawsze dla badanych od oddziaływania na niego scen przemocy czy erotyki. Mając na względzie ograniczoną liczbę spotkań z rodzicami, przy okazji których organizowane są działania pedagogizujące, tematykę przemocy i erotyki w filmie można połączyć z tematyką oddziaływania filmów fabularnych na nieletniego w różnym wieku. Udział w tych działaniach najlepiej zaproponować wówczas wychowującym młodych widzów, czyli dzieci i nastolatków z pierwszego lub drugiego etapu edukacyjnego.

W programach typu „talk show” poruszana jest tematyka życia codziennego lub pewnych wydarzeń z życia zaproszonych gości. Poruszane są tematy dotyczące dzieci czy młodzieży (nietypowych zachowań, nietypowych celów, metod i technik wychowania), tematy obojętne dla systemu aksjonormatywnego dziecka czy nastolatka (np. otyłość, dążenie do kariery), a także całkowicie dla nich niepożądane (zwierzenia erotyczne, opowiadania o gwałtach czy prostytucji, opowiadanie o manipulacji partnerem/partnerami).

W większości programów typu „talk show” treści dobierane są z zamysłem zszokowania widza, a osoby, z którymi rozmawia moderator, dobiera się ze względu na bezpruderyjność i werbalny ekshibicjonizm. Według ustalonych kryteriów dobierana jest także publiczność znajdująca się w miejscu rejestracji programu. W niektórych rodzajach programów tego typu ich forma i przebieg wręcz zrażają inteligentnego i/lub wrażliwego widza. Przykładem programu o szokującej, a wręcz odstręczającej formie i przebiegu jest *Jerry Springer Show*, w którym najpierw jeden z zaproszonych uczestników programu opowiada o trudnej sytuacji życiowej, w jakiej się obecnie znajduje (zdradzie, uczuciu do krewnego, uczuciu homoseksualnym), następnie zapraszany jest kolejny uczestnik, który na wizji dowiaduje się o tej sytuacji i najczęściej dochodzi do rękoczynów między tymi uczestnikami przy aplauzie widowni, bywa też, że do tej bójki przyłącza się trzeci, a nawet czwarty uczestnik programu. W niektórych z tych programów pijany

pastor udziela na wizji ślubu przy proteście któregoś z uczestników. W każdym z tych programów po przedstawieniu kilku tego rodzaju sytuacji ludzie znajdujący się na widowni oceniają tych uczestników, używając niewybrednych, obraźliwych epitetów.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci lub nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tych oddziaływaniach zamieszczone zostały w tabelach 97, 98, 99 i 100.

Tabela 97. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	25	20	4	55
Nie	16	34	23	8	81

Źródło: Badania własne.

Wśród rodziców i prawnych opiekunów dzieci z młodszych klas szkoły podstawowej zainteresowanie oddziaływaniem programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka kształtowało się na poziomie 40,4%.

$$\chi^2 = 2,585$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 98. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	16	27	20	4	67
Nie	14	35	23	13	85

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących dzieci/nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej zainteresowanie tematyką oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka wykazało 44,1% diagnozowanych.

$$\chi^2 = 4,065$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 99. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	4	28	20	1	53
Nie	8	48	34	8	98

Źródło: Badania własne.

Na chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka wskazało 35,1% badanych rodziców i prawnie opiekujących się gimnazjalistami.

$$\chi^2 = 2,48$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 100. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	24	7	2	38
Nie	7	32	18	2	59

Źródło: Badania własne.

„Tak” dla działań pedagogizujących o oddziaływaniu programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka zaznaczyło 39,2% respondentów ze spotkań z rodzicami w szkołach ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 1,857$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Stosunkowo niewielkie zainteresowanie oddziaływaniem programów typu „talk show” na dziecko/nastolatka (39,7% ogółu respondentów) jest wynikiem emisji niewielu programów tego typu w ogólnodostępnych kanałach telewizyjnych — jedynym cyklicznie emitowanym są *Rozmowy w toku* prowadzone przez Ewę Drzyzgę w ogólnodostępnej, komercyjnej stacji TVN. Największe zainteresowanie wykazali rodzice i prawni opiekunowie dzieci i nastolatków drugiego etapu edukacyjnego, czyli częstych odbiorców programów telewizyjnych, którzy z wiekiem coraz więcej rozumieją z treści tychże programów. Mała liczba emitowanych programów typu „talk show” oraz niewielkie zainteresowanie rodziców i prawnych opiekunów oddziaływaniem tych programów na dziecko/nastolatka sprawiają, że oddziaływanie to, jako temat pedagogizacji, można potraktować jako dodatkowy, uzupełniający lub realizowany w ramach e-pedagogizacji.

Jeżeli dziecko bądź nastolatek celowo lub przypadkowo ogląda programy typu „reality show”, wówczas dorośli powinni z nim porozmawiać o celach i związanych z nimi zachowaniach uczestników programu. Głównym celem udziału w tych pro-

gramach jest pokonanie rywali i wygranie znacznej sumy pieniędzy lub np. randki z wybraną osobą. By osiągnąć ten cel, prawie wszystkie chwytły są dozwolone, a uczestnicy programów bywają wobec siebie bezwzględni. Taka postawa jest jeszcze zrozumiała, natomiast nominowanie, a ściślej wyznaczenie innego uczestnika do wyeliminowania z programu, z jednoczesnym komentarzem, że jest on wspólnym towarzyszem i jedynie reguły programu decydują o nominacji właśnie jego, noszą znamiona hipokryzji. W programach tego typu biorą udział różnorodni, niejednokrotnie ciekawi uczestnicy, którzy dla młodego, bezkrytycznego widza mogą stać się modelami godnymi naśladowania. Ponadto ich zachowania prowadzą do utrwalenia w takim widzu stereotypowych męskich i kobiecych ról społecznych³⁶. Tego typu modelem był np. popularny muzyk Michał Wiśniewski, w którego domu zainstalowano kamery, i który w ich obiektywach ganił swoją małżonkę, używając przy tym niewybrednych słów oraz trybu rozkazującego.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci lub nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tych oddziaływaniach zamieszczone zostały w tabelach 101, 102, 103 i 104.

Tabela 101. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	29	21	5	60
Nie	16	34	18	8	76

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się dziećmi z klas I—III odsetek interesujących się oddziaływaniem programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka wynosił 44,1%.

$$\chi^2 = 5,272$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka oraz

³⁶ B. PAWLICA, E. WIDAWSKA: *Socjalizujące funkcje reality show*. W: *U progu wielkiej zmiany. Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005, s. 394.

samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane jako wzajemnie niezależne.

Tabela 102. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	27	22	4	68
Nie	15	35	23	11	84

Źródło: Badania własne.

Wśród rodziców i prawnych opiekunów podopiecznych ze starszych klas szkoły podstawowej chęć uczestniczenia w pedagogizacji o oddziaływaniu programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka kształtowała się na poziomie 44,7%.

$$\chi^2 = 2,666$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 103. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	23	30	2	60
Nie	9	42	31	9	91

Źródło: Badania własne.

Udział w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka wyraziło 39,7% diagnozowanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków w wieku gimnazjalnym.

$$\chi^2 = 5,015$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 104. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	4	29	7	1	41
Nie	4	32	18	2	56

Źródło: Badania własne.

Chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka wyraziło 42,3% rodziców i prawnych opiekunów nastolatków uczęszczających do szkół ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 3,075$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania programów typu „reality show” na dziecko/nastolatka a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Działaniami tymi, podobnie, jak w przypadku pedagogizacji o oddziaływaniu programów „talk show” na dziecko lub nastolatka, zainteresowanych było mniej niż połowa badanych (42,7% ogółu). Współcześnie programy te nie są emitowane przez ogólnopolskie stacje telewizyjne. Zobaczyć natomiast można reemisje tych programów na kanałach kodowanych. Utrudniony dostęp do programów typu „reality show” oraz niewielkie zainteresowanie rodziców i prawnych opiekunów oddziaływaniem tych

programów na dziecko/nastolatka sprawiają, że oddziaływanie to, jako temat pedagogizacji, można potraktować jako dodatkowy, uzupełniający lub realizowany w postaci materiałów do e-pedagogizacji.

4.7. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do nauki i pracy z komputerem

Umiejętność korzystania z komputera traktowana jest przez młodych ludzi jako norma, a jej brak bywa dla wielu z nich synonimem zacofania. Dlatego dla pewnych grup rodziców i opiekunów pedagogizacja medialna, a ściślej edukacja medialna w zakresie korzystania z urządzeń informatycznych jest przydatna nie tylko w procesie budowania ich autorytetu, ale także pozwala im na udzielanie pomocy dziecku uczącemu się tego korzystania.

Konsekwencją niewłaściwej postawy rodziców i opiekunów, zakazów korzystania przez dziecko z komputera i/lub straszenia go np. możliwością jego uszkodzenia, może być komputerofobia. Synonimami pojęcia „fobia” są m.in.: obawa, uraz, obsesja, lęk, strach, przerażenie, a zdaniem Arthura Rebera, by możliwe było zakwalifikowanie jakiejś reakcji lub zachowania jako fobii, musi wystąpić kilka czynników, m.in.: stały i intensywny lęk, nieodparta potrzeba ucieczki bądź unikanie przedmiotów lub sytuacji wywołujących reakcję fobijną. Ponadto lęk musi być irracjonalny oraz niezgodny ze zdrowym rozsądkiem³⁷. Ten sam autor fobię dotyczącą komputerów i/lub ich używania nazwał komputerofobią (*computerphobia*) lub cyberofobią (*cyberphobia*)³⁸.

Bronisław Siemieniecki termin „komputerofobia” zdefiniował szerzej — jako negatywną reakcję na technologię komputerową³⁹. Możliwe jest rozszerzanie znaczenia terminu „komputerofobia” na inne, niż komputer, urządzenia technologii informacyjno-komunikacyjnych, np. telefon komórkowy. W tak szerokim ujęciu pojęcie „komputerofobia” może zostać zastąpione terminem „mediofobia”.

Rozpowszechnieniu tej fobii wśród dzieci skutecznie zapobiega powszechna edukacja informatyczna prowadzona na różnych etapach edukacji ogólnej. Znaczne ograniczanie lub długoterminowy zakaz korzystania z komputera i Internetu przez dziecko lub nastolatka skutkuje częściej obniżeniem poziomu jego kompe-

³⁷ A.S. REBER: *Słownik psychologii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar” Sp. z o.o., 2002, s. 215.

³⁸ Ibidem, s. 900.

³⁹ B. SIEMIENIECKI: *Komputerofobia — negatywna reakcja na technologię komputerową*. W: *Komputer w rewalidacji*. Red. B. SIEMIENIECKI, J. BUCZYŃSKA. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2001. s. 119—128.

tencji informatycznych i informacyjnych i związanym z nimi spadkiem osiągnięć edukacyjnych z zajęć komputerowych albo z przedmiotu „informatyka”.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii oraz samooceny ich wiedzy o tej komputerofobii zamieszczone zostały w tabelach 105, 106, 107 i 108.

Tabela 105. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	27	16	4	56
Nie	15	34	22	9	80

Źródło: Badania własne.

Spośród mających na wychowaniu podopiecznych w młodszym wieku szkolnym „tak” dla działań pedagogizujących o komputerofobii zaznaczyło 41,2% respondentów.

$$\chi^2 = 0,969$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 106. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	23	25	4	61
Nie	11	30	36	14	91

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się uczyszczającymi do starszych klas szkoły podstawowej odsetek zainteresowanych tematem komputerofobii wynosił 40,1%.

$$\chi^2 = 2,854$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 107. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	24	19	15	67
Nie	5	36	24	19	84

Źródło: Badania własne.

W grupie reprezentujących opiekujących się nastolatkami z gimnazjum na chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii wskazało 44,4% ankietowanych.

$$\chi^2 = 2,715$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 108. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	18	11	7	43
Nie	9	21	15	9	54

Źródło: Badania własne.

Zainteresowanych tematyką pedagogizacji o komputerofobii było 44,3% diagnozowanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków ze szkół ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 0,1$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

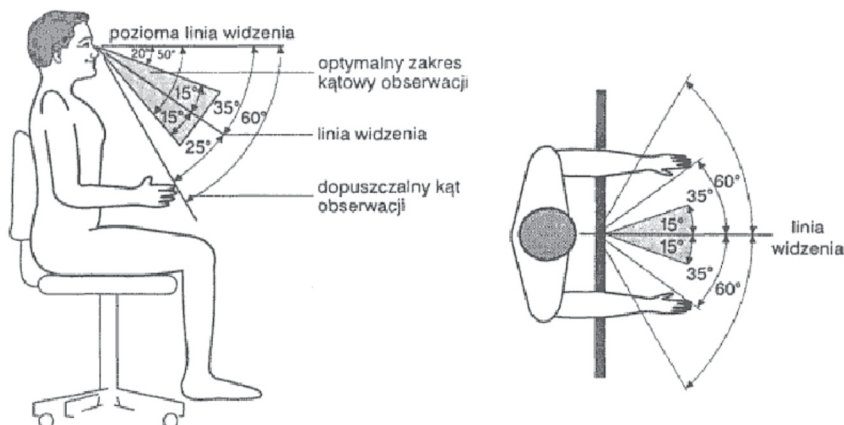
W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat komputerofobii a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zainteresowanie tą tematyką ogółu badanych rodziców i opiekunów osiągnęło poziom 42,4% i wynikało bardziej z chęci poznania zjawiska aniżeli z obawy o podopiecznych. Zainteresowanie to było zbliżone w poszczególnych grupach ankietowanych (różnica między skrajnymi wynikami wynosiła 4,3%). Komputerofobia jest dolegliwością bardzo rzadko dotykającą dzieci, toteż nie należy jej zaliczać do samodzielnych tematów pedagogizacji medialnej rodziny, a może być jednym z podtematów działań związanych z negatywnymi skutkami korzystania z komputera lub mieć postać materiałów do e-pedagogizacji. Podejmując działania na jej temat pedagogizujący powinien skoncentrować się na czynnikach ją powodujących, w szczególności związanych z błędami dorosłych (np. z mówieniem „nie ruszaj, bo zepsujesz”, „jesteś zbyt młody, przyjdzie taki czas, gdy będziesz przy komputerze pracować” lub z nakładaniem długotrwałych kar w postaci zakazów używania mediów).

Niewątpliwie przydatną wiedzą rodziców i opiekunów w zakresie korzystania z komputera przez dziecko lub nastolatka jest ergonomia pracy przy nim. Pierwsze kontakty dziecka z komputerem mają miejsce w domu. Gdy stanowisko komputerowe nie jest dostosowane do warunków fizycznych dziecka, łatwo dochodzi do nabycia przez nie niewłaściwych nawyków pracy, bardzo trudnych do skorygowania w późniejszym terminie. W przypadku, gdy dziecko zaczyna pracę z komputerem w szkole, a prawidłowe nawyki tej pracy kształtowane są od podstaw przez nauczyciela na zajęciach komputerowych, rodzice w domu powinni wspomagać to kształtowanie, zwracając uwagę na postawę dziecka przy komputerze i prawidłową organizację stanowiska komputerowego.

Rodzice i opiekunowie szukający w Internecie informacji o poprawnej pozycji ciała człowieka pracującego przy komputerze trafią na wiele stron z obszernymi opisami, z dużą ilością danych liczbowych (nie tyle wykluczających się, ile

odmiennie przedstawionych) i z różniącymi się od siebie rysunkami, nieraz za-tytułowanymi „stanowisko komputerowe typu profesjonalnego”, co sugeruje, że przedstawiona pozycja nie jest odpowiednia dla dziecka, a jednocześnie autorzy większości z tych stron powołują się na normy ISO.

W wielu materiałach źródłowych zamieszczane są opisy w brzmieniu: „Pole optymalnego widzenia — polem optymalnego widzenia jest obszar przestrzeni, w której umieszczamy elementy najczęściej w czasie pracy obserwowane, jak dokumenty czy ekran monitora. Pole widzenia tworzy stożek o kącie wierzchołkowym ok. 30° , którego osią jest symetryczna, centralna linia pola widzenia na wprost oczu, pod kątem 15° w dół od poziomej linii oczu pracownika. Pomiary wykonujemy przy wyprostowanej pozycji głowy oraz tułowia. W polu optymalnego widzenia powinien być umieszczony ekran monitora i uchwyt na dokumenty. Biurko powinno zapewniać wolną przestrzeń dla nóg”, lub skomplikowane rysunki (np. rys. 8)

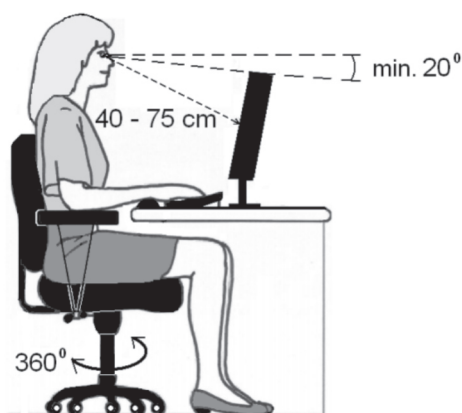

Rys. 8. Zalecane kąty obserwacji dla pozycji siedzącej według normy ISO 9241—5

Źródło: J. JANCZYK: *Organizacja pracy w pracowni komputerowej*. W: *Dydaktyka informatyki i technologii informacyjnej*. S. JUSZCZYK, J. JANCZYK, D. MORAŃSKA, M. MUSIOŁ. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2003, s. 382.

Materiały w takiej postaci są mało komunikatywne nie tylko dla wielu rodziców i opiekunów, ale także samych nauczycieli. Dlatego do pedagogizacji medialnej związanej z przygotowywaniem dzieci do pracy z komputerem lepiej dobrać materiały uproszczone, np. rys. 9 oraz tekst w kolejnym akapicie.

Kształtując nawyk zajmowania prawidłowej pozycji ciała podczas pracy przy komputerze, zwraca się zwłaszcza uwagę na: wyprostowanie tułowia i głowy, zachowywanie kątów prostych w łokciach i kolanach, opieranie przedramion na podłokietnikach, opieranie pleców o oparcie, opieranie nadgarstków o blat biurka lub specjalną podkładkę, odległość oczu od monitora (od 40 cm do 75 cm) zależną zwłaszcza od wielkości monitora oraz jakości wzroku — górna krawędź ekranu monitora powinna być nieco niżej od poziomej linii wzroku. Klawiatura

Rys. 9. Prawidłowa postawa ciała podczas pracy przy komputerze

i monitor powinny być rozmieszczone w jednej linii na wprost użytkownika. By warunki owe mogły być spełnione, dorośli muszą zadbać o odpowiedniej klasy biurko, najlepiej z regulowaną wysokością blatu, i siedzisko. Dla siedziska istotna jest możliwość regulowania jego wysokości, jego obrót o 360° , stabilność, ergonomicznie wyprofilowane i regulowane oparcia dla pleców i łokci — należy dorosłych uświadamiać, że fotel dla 100 kg taty o wzroście 1,9 m nigdy nie będzie odpowiedni dla dziecka ważącego 25 kg i mierzącego 1,2 m.

Na wielu rysunkach przedstawiających prawidłową postawę ciała przy komputerze występują różnice w ustawieniu nóg: są one bądź zgięte pod kątem prostym, z obiema stopami ułożonymi obok siebie, bądź jedna noga zgięta jest pod kątem prostym a druga pod kątem nieznacznie rozwartym, co powoduje, że jedna stopa jest wysunięta o kilka/kilkanaście centymetrów względem drugiej (takie ułożenie nóg podczas siedzenia nie tylko przy komputerze zalecają ortopedzi i kręgarze), bądź też obie nogi zgięte są pod kątem większym niż 90° (zalecane zwłaszcza wówczas, gdy stosowany jest podnózek). Stopy powinny swobodnie i płasko spoczywać na podłodze.

Gdy dziecko do swojej pracy lub rozrywki używa komputerów przenośnych (laptopów, netbooków), należy wpoić mu zasadę, że urządzeń tych nie wolno trzymać bezpośrednio na udach, gdyż od spodu wydzielają one znaczne ilości ciepła niewskazanego dla układu krążenia. Niewłaściwe także jest trzymanie tych urządzeń na kołdrach, kocach, podkładkach ze zbyt miękkiego tworzywa, gdyż nie ma wówczas swobodnego odprowadzania tego ciepła do otoczenia. Tę sytuację poprawia stosowanie specjalnych podkładek do laptopów lub netbooków.

Dorośli muszą zadbać o prawidłowe oświetlenie stanowiska komputerowego: o jego ustawienie wobec okna (tak, aby światło dzienne nie odbijało się w ekranie monitora oraz by okno nie było bezpośrednio za monitorem, gdyż jasność światła dziennego bywa znacznie większa od jasności monitora), o możliwość zasłonięcia okien, o dobrą lampkę z odpowiednio dobranym odbłyśnikiem i rasterem, nie-

powodującą olśnienia, a oświetlającą klawiaturę i materiały drukowane, z których korzysta dziecko podczas pracy przy komputerze. Refleksy świetlne, duże różnice pomiędzy jasnością pomieszczenia a jasnością obrazu powodują szybkie zmęczenie wzroku, a w konsekwencji wyczerpanie się zdolności adaptacyjnych oczu⁴⁰. Przemęczenie wzroku jest mniejsze przy odpowiednim ustawieniu rozdzielczości ekranu, a także nasyceniu barw i kontraście obrazu.

Zalecany maksymalny czas pracy dziecka do 10. roku życia wynosi do 1 godz. w ciągu doby. Im dziecko jest starsze, tym czas ten może być dłuższy. Dorośli chcący kontrolować czas przebywania dziecka przed ekranem komputera powinni posiadać informacje, w które dni i w jakim czasie pracuje ono przy komputerze w przedszkolu i w szkole. Jeżeli w danym dniu podopieczny musi pracować przy komputerze dłużej niż zalecany czas, wówczas powinien robić przerwy, przynajmniej jedną na godzinę, podczas których pożądana jest aktywność fizyczna, odejście od komputera, wykonanie kilkunastu ćwiczeń rozluźniających mięśnie kręgosłupa, rąk, nadgarstka i dłoni. Do ćwiczeń tych należą:

- pochylanie na przemian głowy na prawo i lewo,
- obroty głową w jedną i drugą stronę w pozycji stojącej lub siedzącej,
- dotykanie brodą najniższych możliwych obszarów klatki piersiowej w pozycji siedzącej,
- objęcie oburącz od spodu kolana i przyciąganie uda do klatki piersiowej,
- założenie nogi na nogę, złapanie prawą ręką za kolano lewej nogi i skręcanie barku wraz z głową do oporu w prawą stronę, następnie złapanie lewą ręką za kolano prawej nogi i skręcanie barku wraz z głową do oporu w lewą stronę i tak na przemian,
- wchodzenie i schodzenie po schodach,
- podnoszenie nogi (każdej oddzielnie) wyprostowanej w kolanie do oporu w pozycji siedzącej z opartymi plecami,
- podnoszenie obu ramion do góry ze splecionymi palcami rąk w pozycji siedzącej z opartymi plecami,
- wykonywanie krążenia całych ramion do przodu i do tyłu w pozycji siedzącej z rękoma na biodrach z palcami skierowanymi do przodu, z kciukiem do tyłu,
- pochylanie tułowia w dół z przyciągniętym podbródkiem do klatki piersiowej, złapanie czubków palców nóg i wytrzymanie od 0,5 do 1 min.,
- połączenie obu rąk poprzez splecenie palców i wykonywanie krążenia rąk w obie strony⁴¹.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące ich chęci

⁴⁰ Praca przy komputerze: Zagrożenia, Zasady bezpiecznej pracy [<http://klub.chip.pl/lipka/praktyczne/zdrowie.htm> (dostęp: 15.06.2012)].

⁴¹ Ibidem.

uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat ergonomii pracy przy komputerze oraz samoocena ich wiedzy o tej ergonomii zamieszczone zostały w tabelach 109, 110, 111 i 112.

Tabela 109. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat ergonomii pracy przy komputerze a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	25	22	7	69
Nie	16	29	20	2	67

Źródło: Badania własne.

Udział w działaniach pedagogizujących o ergonomii pracy przy komputerze zadeklarowało 50,7% spośród respondentów uczestniczących w spotkaniach nauczyciela wychowawcy z rodzicami uczniów dla klas początkowych.

$$\chi^2 = 3,173$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat ergonomii pracy przy komputerze oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 110. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat ergonomii pracy przy komputerze a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	31	22	3	71
Nie	16	30	23	12	81

Źródło: Badania własne.

Zainteresowanie tematyką ergonomicznej pracy przy komputerze wynosiło 46,7% w gronie diagnozowanych wychowujących dzieci/nastolatki będące uczniami starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 4,834$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat ergonomii pracy przy komputerze oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 111. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat ergonomii pracy przy komputerze a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	40	25	5	79
Nie	8	24	31	9	72

Źródło: Badania własne.

Na chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o ergonomicznej pracy przy komputerze wskazało 52,3% respondentów mających pod swą pieczę gimnazjalistów.

$$\chi^2 = 5,532$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat ergonomii pracy przy komputerze oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 112. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat ergonomii pracy przy komputerze a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	12	14	3	37
Nie	11	20	23	6	60

Źródło: Badania własne.

Tematyka pedagogizacji o ergonomicznej pracy przy komputerze była ciekawa dla 38,1% spośród ankietowanych opiekujących się nastolatkami ze szkół ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 0,222$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat ergonomii pracy przy komputerze oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat ergonomii pracy przy komputerze a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zasady ergonomicznej pracy przy komputerze najpierw należy poznać, by po pewnym czasie ich stosowania przeszły w nawyk. Niezbędne są do tego działania zarówno nauczyciela w szkole, jak i rodziców lub opiekunów w domu. Dlatego zainteresowanie badanych rodziców i prawnych opiekunów działaniami pedagogizującymi o ergonomii pracy przy komputerze na poziomie 47,8% ogółu ankietowanych oceniono jako niskie, tym bardziej że poziom wiedzy rodziców i prawnych opiekunów o uwarunkowaniach pracy przy komputerze nie jest wysoki, np. na pytanie w teście o zalecany, maksymalny czas pracy dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym przy komputerze prawidłowej odpowiedzi udzieliło ponad 57% badanych, ale na pytanie o prawidłową pozycję dziecka przy komputerze prawidłowo odpowiedziało zaledwie ok. 5%. Nawet u młodego człowieka zmiana ukształtowanych już nawyków jest procesem trudnym i długotrwałym, toteż nawyk ergonomicznej pracy przy komputerze najlepiej kształtować u dziecka zaczynającego korzystać z komputera, a więc niemającego jeszcze „złych” nawyków. Działania pedagogizujące o ergonomii pracy przy komputerze należy zatem zaproponować opiekującym się dzieckiem w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym.

Częste, długotrwałe i nieergonomiczne korzystanie z komputera może skutkować m.in. dolegliwościami wzroku (zmęczeniem oczu, zaburzeniami w postrzeganiu kolorów i ostrości widzenia, podwójnym widzeniem, suchością oczu itp.)⁴², zawrotami i bólami głowy, wadami postawy nabywanymi przez wymuszoną, nieruchomą pozycję ciała, podrażnieniem skóry wywołanym oddziaływaniem na nią dodatnio naładowanych cząstek kurzu⁴³.

O wyborze systemu operacyjnego dla komputera rodzinnego lub komputera dziecka decydują rodzice, natomiast nastolatek w kwestii oprogramowania swojego komputera może podejmować decyzję samodzielnie. By system ten racjonalnie i szybko zarządzał pracą komputera, należy mieć na uwadze jego parametry. Jeżeli

⁴² J. BEDNAREK: *Multimedia w kształceniu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2006, s. 282.

⁴³ S. JUSZCZYK: *Podstawy informatyki dla pedagogów*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 1999, s. 348.

komputer jest obsługiwany przez wielu członków rodziny, wówczas rozsądne jest przydzielenie każdemu z nich oddzielnego konta. Do czasu osiągnięcia przez dziecko określonych kompetencji informatycznych rodzice i opiekunowie powinni pomóc mu w organizacji jego konta, utworzyć hasło (muszą z dzieckiem ustalić, czy znają to hasło, czy też odwrócić się, gdy dziecko je wprowadza), wybrać podobające mu się tło, wielkość ikon i ich opisów, a w wypadku dziecka leworęcznego dostosować przyciski myszy do dominującej ręki.

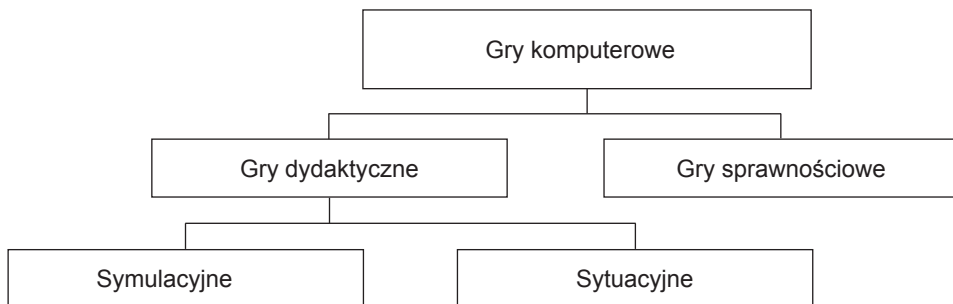
Praca przy komputerze, na którym zainstalowano jedynie niezbędny do jego działania system operacyjny, bez dodatkowego oprogramowania, na stanowisku ergonomicznie przystosowanym do warunków fizycznych dziecka nie stanowi dla niego praktycznie żadnego zagrożenia, gdyż niewiele interesujących czynności może ono na takim komputerze wykonać, a gry zawarte np. w popularnym w Polsce systemie operacyjnym Windows nie należą do lubianych przez dzieci. Nie opisano przypadków uzależnienia od komputera oprogramowanego wyłącznie w system operacyjny oraz oprogramowanie użytkowe. Dopiero zainstalowanie gier, a także podłączenie komputera do sieci zwiększa jego atrakcyjność dla dziecka, zwiększając jednocześnie możliwość wystąpienia problemów wychowawczych, a nawet zagrożeń dla jego zdrowia i bezpieczeństwa.

Gdy na komputerze założono kilka kont użytkownika, pożądana jest sytuacja, w której rodzic lub opiekun zostaje jego administratorem. Gdy będący administratorem posiada określone kompetencje informatyczne, wówczas ma możliwość dbania nie tylko o bezpieczeństwo komputera, ale także programowego określenia uprawnień każdego z użytkowników.

Istotna grupa celów edukacji informatycznej dotyczy korzystania z programów użytkowych, do których zaliczane są: edytory tekstu, edytory grafiki, arkusze kalkulacyjne, programy do tworzenia prezentacji multimedialnych, programy do obróbki zdjęć i filmów, programy do odtwarzania filmów, programy do tworzenia baz danych. Rodzice i opiekunowie biegli w obsłudze tych programów są w stanie pomóc dziecku uczącemu się z korzystania z tej obsługi. Same zaś korzystanie z programów użytkowych jest bezpieczne z punktu widzenia wychowawczego i bezpieczeństwa dziecka, chociaż sceptycy mogą wskazywać przypadki wykorzystywania tych programów do zapoznawania się za ich pośrednictwem z niepożądanymi informacjami, np. poprzez oglądanie filmów i zdjęć bądź czytanie obscenicznych tekstów. Programy te umożliwiają także dziecku tworzenie niepokojących wychowawczo tekstów czy rysunków.

4.8. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z gier komputerowych

Gry komputerowe to oprogramowanie wykorzystywane w edukacji lub w rozrywce na różnego rodzaju urządzeniach. Oprócz komputera, laptopa, netbooka, tableta czy palmtopa grać w nie można na konsolach, w tym mobilnych, telefonach komórkowych lub smartfonach oraz na automatach w salonach gry. Istnieje wiele klasyfikacji tych gier. W najprostszej z nich wyróżnia się gry edukacyjne oraz gry sprawnościowe (rys. 10). Typologia gier sprawnościowych jest tak duża, że chcąc ją przedstawić pedagogizowanym, nie powinno się tego czynić na tym schemacie, a wypunktować ją na kilku slajdach prezentacji. Typowe gry sprawnościowe nie są projektowane z myślą o kształceniu czy wychowaniu, w niektórych zaś grach edukacyjnych zawarte są elementy gier sprawnościowych.

Rys. 10. Klasyfikacja gier komputerowych

Źródło: M. KIKULSKA: *Walory dydaktyczne wybranych gier komputerowych*. „Toruńskie Studia Dydaktyczne” 1995, nr 8 (IV), s. 118.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych oraz samooceny ich wiedzy o tych grach zamieszczone zostały w tabelach 113, 114, 115 i 116.

Tabela 113. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	30	26	2	73
Nie	19	31	10	3	63

Źródło: Badania własne.

Chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych okazało 53,7% respondentów z grupy rodziców i prawnych opiekunów dzieci uczęszczających do klas I—III.

$$\chi^2 = 7,101$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 114. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	21	33	29	3	86
Nie	14	24	15	13	66

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących dzieci/nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej zainteresowanie tematyką gier komputerowych wykazało 56,6% ankietowanych.

$$\chi^2 = 11,086$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , głoszącą, że zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,261 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,321,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,27,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 115. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	25	19	3	58
Nie	17	34	32	10	93

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się gimnazjalistami odsetek zainteresowanych tematem gier komputerowych wynosił 38,4%.

$$\chi^2 = 1,721$$

$$\chi^2 < \chi^2_\alpha$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 116. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	11	14	2	39
Nie	9	27	19	3	58

Źródło: Badania własne.

Wśród opiekujących się nastolatkami w wieku ponadgimnazjalnym odsetek deklarujących udział w działaniach pedagogizujących o grach komputerowych stanowił 40,2%.

$$\chi^2 = 4,577$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat gier komputerowych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność wystąpiła w grupie ankietowanych uczestniczących w spotkaniach z wychowawcą drugiego etapu edukacyjnego. Chętnych do udziału w tej pedagogizacji było 47,8% ogółu respondentów. Zainteresowanie rodziców i prawnych opiekunów pedagogizacją rodziny na temat gier komputerowych malało z wiekiem podopiecznego. Im jest on starszy, tym rodzice mają mniejszą wiedzę o grach komputerowych, w które gra, i coraz mniejsze możliwości w ich doborze — w zakazach grania w niektóre z nich oraz w podsuwaniu mu tych, które mogą wspomóc jego rozwój. Udział w działaniach pedagogizujących o grach komputerowych można proponować wychowującym dzieci i nastolatki w różnym wieku, jednakże mając na względzie wspomniane uwarunkowania, lepiej je zorganizować w szkole podstawowej i/lub w przedszkolu. Ich tematyka jest jedną z nielicznych, którą można proponować tym samym pedagogizowanym co kilka lat, ponieważ wraz z wiekiem dziecka zmianie ulegają jego preferencje w wyborze gier.

Oddziaływanie gier komputerowych na dziecko lub nastolatka najczęściej przedstawiane jest w kontekstach negatywnych odnośnie do treści tych gier nieadekwatnych do wieku użytkownika, zbyt długiego i niekontrolowanego grania skutkującego zaniedbywaniem obowiązków i mogącego doprowadzić do uzależnienia od grania w nie w nieergonomicznej pozycji ciała.

Janusz Morbitzer zwrócił uwagę na występującą w grach komputerowych możliwość odwracalności sytuacji i brak materialnych konsekwencji podejmowanych decyzji i działań, które sprzyjają uczeniu się nieodpowiedzialności przez użytkownika, a przyjmowanie przez niego sztywnego dialogu w komunikacji z komputerem, z góry narzuconego przez projektanta gry lub programistę, prowadzi do uczenia się postaw konformistycznych i gotowości do podporządkowywania się⁴⁴.

---

⁴⁴ J. MORBITZER: *Edukacja wspierana komputerowo a humanistyczne wartości pedagogiki*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2007, s. 318.

Wbrew obiegowym opiniom, nie udowodniono empirycznie, że gry nieedukacyjne wypaczają rozwój dziecka. Wręcz przeciwnie, wykazano, że pewne sprawności rozwinęły się lepiej u dzieci, które bawiły się grami komputerowymi, niż u niekorzystających z gier rówieśników. Technika komputerowa wydobyła w stopniu dotąd nieosiągalnym te cechy gier, które sprzyjają doskonaleniu umiejętności, sprawdzaniu siebie i rywalizacji⁴⁵. Świadomy tego wychowujący dziecko czy nastolatek nie zakazuje mu korzystania z gier komputerowych w ogóle, bez określonej przyczyny, lecz celowo dobiera je lub doradza mu, w jakie gry warto grać, i umawia się z nim w kwestiach czasu grania oraz ten czas kontroluje, przynajmniej do momentu, w którym te działania są skuteczne.

Granie w gry sprawnościowe przez dzieci lub nastolatków nie jest więc wyłącz- nie stratą czasu czy kształtowaniem u nich niepożądanych postaw czy nawyków. Gdy czas grania jest racjonalnie dobrany i przestrzegany, a pozycja ciała w czasie gry — ergonomiczna, niektóre z nich mogą korzystnie oddziaływać na pewne sfery rozwojowe, np. gry strategiczne wymagają myślenia i planowania.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatek oraz samooceny ich wiedzy o tych oddziały- waniach zamieszczone zostały w tabelach 117, 118, 119 i 120.

Tabela 117. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pe- dagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatek a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	31	24	3	73
Nie	19	29	13	2	63

Źródło: Badania własne.

W grupie mających na wychowaniu podopiecznych z młodszych klas szkoły podstawowej „tak” dla działań pedagogizujących o oddziaływania gier kompute- rowych na dziecko/nastolatek zaznaczyło 53,7% respondentów.

$$\chi^2 = 3,29$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobień- stwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmien-

⁴⁵ W. WAWRZAK-CHODACZEK: *Rola gier komputerowych w czasie wolnym młodzieży w wieku adolescencji*. „Chowanna” 2012, T. 2 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. Juszczyk), s. 240.

ne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 118. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	21	37	29	3	90
Nie	15	23	13	11	62

Źródło: Badania własne.

W grupie reprezentujących rodziców i prawnych opiekunów podopiecznych ze starszych klas szkoły podstawowej chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka wyraziło 59,2% ankietowanych.

$$\chi^2 = 10,119$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 mówiącą, że zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,249 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,306,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,258,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 119. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	30	29	5	74
Nie	10	35	25	7	77

Źródło: Badania własne.

Wśród opiekujących się nastolatkami w wieku gimnazjalnym zainteresowaną tematyką oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka wykazało 49% ankietowanych.

$$\chi^2 = 0,955$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 120. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	19	16	2	45
Nie	12	21	17	2	52

Źródło: Badania własne.

Chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka okazało 46,4% diagnozowanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków uczęszczających do szkół średnich.

$$\chi^2 = 0,427$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat oddziaływania gier komputerowych na dziecko/nastolatka a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie badanych wychowujących dzieci i nastolatków drugiego etapu edukacyjnego. Decyzję pozytywną o udziale w działaniach pedagogizujących o tym oddziaływaniu podjęłoby 52,6% ogółu diagnozowanych. Decyzja rodziców i opiekunów o tym udziale związana jest z wiekiem podopiecznego. Największe zainteresowanie ich oddziaływaniem odnotowano wśród wychowawców nastoletnich uczących się w starszych klasach szkoły podstawowej, czyli coraz bardziej zaangażowanych graczy, podatnych jeszcze na wpływy wychowawcze. Nieco mniejsze było u badanych wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Spadek tego zainteresowania wystąpił także w grupach diagnozowanych mających pod swą pieczę starszych nastolatków (malało ono wraz z wiekiem podopiecznego). Tematykę tych działań można zestawiać z tematyką gier komputerowych i realizować ją w szkole podstawowej i/lub w przedszkolu, a także proponować ją tym samym pedagogizowanym co kilka lat.

Rodzice i opiekunowie przed podjęciem decyzji o kupnie dziecku gry komputerowej lub wydaniem zgody na jej kupno przez dziecko albo zgody na pożyczenie takiej gry od innego dziecka lub na zamianę gry z innym dzieckiem, a tym samym pozwalający mu na granie w nią powinni umieć dokonać oceny jej celów i treści. Pomocne w tym są opinie internautów oraz oznaczenia zamieszczane na opakowaniach gier w tzw. systemie PEGI, określające wiek gracza lub treści gry.

W systemie tym dolną granicę wieku gracza, dla którego przeznaczona jest gra, oznacza się piktogramem z cyfrą lub liczbą ze znakiem +, co przedstawiono na rysunku 11⁴⁶. Natomiast o niepożądanych treściach w grze informują piktogramy graficzne oznaczające: 1 — wulgaryzmy, 2 — nietolerancję, 3 — narkotyki, 4 — strach (grozę), 5 — erotykę, 6 — przemoc, 7 — hazard oraz ikonka 8 — gry

⁴⁶ <http://rownetraktowanie.gov.pl/kampanie/graj-bezpiecznie-z-peg-i> (dostęp: 21.10.2012).

sieciowe zobrazowane na rysunku 12⁴⁷. Informacyjnie najpełniejsze jest umieszczenie na opakowaniu gry obu rodzajów piktogramów.

Rys. 11. Oznaczenia zamieszczane na opakowaniach gier komputerowych dotyczące minimalnego wieku gracza, który może w nią grać

Rys. 12. Oznaczenia zamieszczane na opakowaniach gier komputerowych dotyczące treści gry

Rodzice lub opiekunowie powinni umieć także określić czas, w którym dziecko może grać w gry komputerowe, oraz ten czas kontrolować, do czego przydatna może być tabelka zamieszczona jako załącznik 5.

4.9. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z usług internetowych

Każdy z internautów często korzystających z różnych usług sieciowych, intencjonalnie lub przypadkiem, pozna ciemną (mroczną) stronę Internetu. W zależności od usługi internetowej, z której korzysta, młody człowiek narażony jest na wiele niebezpiecznych sytuacji, wiążących się zarówno z dostępem do niepożądanych informacji, jak i komunikowaniem się z ludźmi, których intencje nie są dla niego oczywiste i przewidywalne, a gdy sam zaczyna zamieszczać informacje w sieci, dochodzą do tego problemy związane z ujawnianiem danych jego i jemu bliskich oraz z naruszaniem dóbr innych.

Zagrożenia mogące czyhać na każdego użytkownika Internetu, niezależnie od jego wieku, są pochodną jego cech. Jedną z głównych i charakterystycznych cech jest złudne uczucie anonimowości, które sprawia, że ludzie posługując się pseudonimami, pozbywają się zahamowań i posuwają się do czynów, których nie wykonaliby podczas osobistych kontaktów. Inną z cech jest możliwość eksperymentowania z tożsamością, a więc podawanie w sieci mylnych danych dotyczących wieku i płci, ale także czynności zawodowych, zainteresowań, środowiska,

⁴⁷ <http://www.pegi.info/pl/index/id/364/> (dostęp: 21.10.2012).

w którym się żyje itd. Poprzez Internet poszukuje się znajomych o określonych cechach i zainteresowaniach, przez co w tej sieci tworzą się mniej lub bardziej trwałe grupy ludzi, a sami ludzie stają się bardziej otwarci⁴⁸. Częste i długotrwałe korzystanie z cyberprzestrzeni bywa określane mianem ucieczki z realnego świata do świata wirtualnego. Przyczyn takiej ucieczki wychowanków pedagogom Bogusław Śliwerski upatruje w próbach zamykania młodych ludzi w szkołach z monitorowanymi salami lekcyjnymi, w których ich aktywność będzie kontrolowana i poddawana regułom, niczego nie wolno ściągać, podsłuchiwać, swobodnie komentować, a w procesie uczenia się dominuje jednokierunkowa interakcja nauczyciel → uczący się⁴⁹.

Przygotowanie dzieci i młodzieży do korzystania z usług internetowych to kształtowanie nie tylko ich kompetencji informatycznych w zakresie bezpieczeństwa, ale także umiejętności i nawyku kulturalnego i zgodnego z prawem korzystania z tych usług. Im większa liczba internautów będzie w ten sposób postępowała, tym bardziej pożądana społecznie strona Internetu będzie dominowała nad ciemną. To poszczególni internauci tworzą społeczność internetową i przez kulturalne, acz stanowcze, piętnowanie niegodnych zachowań innych internautów mogą wywierać na nich presję, np. przez przerywanie prowadzonej konwersacji, gdy druga strona nie zachowuje określonych standardów komunikowania się, lub przez zamieszczanie asertywnych komentarzy do stron internetowych zawierających treści nikczemne, ośmieszające i poniżające innych, ich poglądy i uczucia. Standardy takie dla sieci stanowią netykietę, czyli etykietę w sieci (net + etykieta)⁵⁰.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat netykiety oraz samoocena ich wiedzy o jej zasadach zamieszczone zostały w tabelach 121, 122, 123 i 124.

Tabela 121. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat netykiety a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	18	22	15	60
Nie	9	22	31	14	76

Źródło: Badania własne.

⁴⁸ L. MENDALKA: *Internet jako nowy typ środowiska wychowawczego*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza Kastalia, 2005, s. 322.

⁴⁹ B. ŚLIWERSKI: *Myśleć jak pedagog*. Sopot: Gdańskie Towarzystwo Psychologiczne, 2010, s. 18.

⁵⁰ Istnieje wiele stron internetowych zawierających zasady etykiety. Dla rodziców i prawnych opiekunów najmłodszych można polecić <http://www.sieciaki.pl/sieciomisja/zasady-bezpieczenstwa/netykieta>.

Netykieta, jako temat działań pedagogizujących, znalazła się w kręgu zainteresowania 44,1% ankietowanych uczestniczących w spotkaniach z wychowawcą z klas I—III.

$$\chi^2 = 1,24$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat netykiety oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 122. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat netykiety a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	4	17	19	11	51
Nie	7	27	38	29	101

Źródło: Badania własne.

Deklarację chęci wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o netykiecie złożyło 33,6% badanych reprezentujących rodziców i prawnych opiekunów podopiecznych ze starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 1,208$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat netykiety oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 123. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat netykiety a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	2	28	24	15	69
Nie	3	26	31	22	82

Źródło: Badania własne.

W spotkaniu pedagogizującym o netykcie wzięłoby udział 45,7% diagnozowanych z grupy opiekujących się nastolatkami z gimnazjum.

$$\chi^2 = 1,38$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat netykiety oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 124. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat netykiety a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	11	9	15	40
Nie	4	19	25	9	57

Źródło: Badania własne.

Netykieta, jako temat spotkania pedagogizującego, była interesująca dla 41,2% indagowanych z grupy zapewniającej byt nastolatkom ze szkół średnich.

$$\chi^2 = 8,557$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , zgodnie z którą zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat netykiety a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,285 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,351,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,297,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat netykiety a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat netykiety a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta miała miejsce w grupie badanych opiekujących się nastolatkami w wieku ponadgimnazjalnym. Chęć wzięcia udziału w tych działaniach zadeklarowało 41,1% spośród wszystkich poddanych sondażowi. Znajomość i przestrzeganie zasad netykiety świadczy o kulturze medialnej i jest jednym z warunków bezpiecznego korzystania z Internetu. Wielu diagnozowanych rodziców i prawnych opiekunów jest tego nieświadomych — wśród wszystkich badanych aż 13,8% oceniających swą wiedzę o netykietce jako niedostateczną zaznaczyło „nie” dla działań pedagogizujących o niej, a wyniki badań techniką testową świadczyły o niewielkiej wiedzy dorosłych o tym, czym jest netykieta. Niewielkie zainteresowanie rodziców i prawnych opiekunów działaniami pedagogizującymi o netykietce sprawia, że przygotowujący te działania powinien w ich części wprowadzającej podjąć czynności motywujące ich do aktywnego udziału w tych działaniach, akcentując ich ważkość dla chcącego kulturalnie i bezpiecznie korzystać z sieci. Udział w tych działaniach należy zaproponować wychowującym podopiecznych rozpoczynających i rozwijających swą aktywność jako komunikujących się poprzez sieć i samodzielnie zamieszczających w niej informacje, czyli nastolatków będących uczniami starszych klas szkoły podstawowej.

Przygotowując młodego człowieka do właściwego korzystania z usług internetowych, rodzice i opiekunowie powinni kształtować u niego nawyk poszukiwania odpowiedzi na następujące pytania (wszystkie lub wybrane):

- Kto informacje zamieścił? / Kto nawiązuje ze mną kontakt?
- W jakim celu informacje są rozpowszechniane? / W jakim celu ktoś próbuje się ze mną skontaktować lub już się kontaktuje?
- Do kogo są adresowane informacje? / Kogo poszukuje próbujący nawiązać kontakt?
- Kto korzysta z tych informacji? / Kto komunikuje się w dany sposób?
- Jakie jest oddziaływanie informacji na odbiorcę? / Jakie jest oddziaływanie kontaktów na mnie?

Ponadto bardzo ważne jest przekonanie młodego użytkownika Internetu do możliwości występowania błędnego odczytywania (odszyfrowania) przez niego informacji zamieszczanych na stronach internetowych lub uzyskanych w trakcie pośredniego komunikowania się. Błędne odczytywanie informacji może być efektem przemyślanych działań nadawcy informacji, a więc celowej manipulacji i/lub nieumiejętności rozkodowania tych informacji przez ich odbiorcę.

Zachodzi konieczności zwiększenia przez rodziców bądź innych opiekunów kontroli, zarówno zakresu, jak i czasu komunikowania się dzieci przez media elektroniczne, przy czym nad śledzenie poczynąń dziecka powinni oni przedkładać pokazanie mu edukacyjnych, społecznych i kulturowych wartości Internetu⁵¹ i w ten sposób kształtować jego pozytywne postawy wobec wszystkich usług internetowych.

Pomocne rodzicom i opiekunom w działaniach wychowawczych i opiekuńczych dotyczących korzystania przez dziecko lub nastolatka z usług internetowych jest zaproponowanie dziecku podpisania umowy o Internecie przygotowanej przez Sieciaki.pl i dzieckowsieci.pl, podzielonej na dwie części. Pierwsza z nich obejmuje powinności dziecka i zawiera paragrafy dotyczące: wyjścia z sieci i poinformowania rodziców, gdy dziecko coś zaniepokoi, niepodawania przez nie jakichkolwiek informacji ułatwiających identyfikację jego i jemu bliskich, niespotykania się z poznanymi w sieci i poinformowania rodziców, gdy ktoś zaproponuje mu takie spotkanie, a także nieużywania w sieci wulgaryzmów i nieodpowiadania na obraźliwe i agresywne wiadomości. Z kolei w części obowiązującej rodziców znalazły się zapisy o: zachęcaniu dziecka do korzystania z Internetu i ich zainteresowaniu jego działalnością w sieci, życzeniu rodziców w kwestii poznania przez dziecko zasad bezpiecznego korzystania z sieci, a także deklaracji dotyczącej pomocy dziecku w przypadku, gdy je coś przestraszy lub zaniepokoi w czasie surfowania. Do tych zapisów rodzice mogą dodać inne, z ich punktu widzenia mogące zwiększyć bezpieczeństwo dziecka podczas korzystania z sieci, np. ograniczające czas korzystania przez dziecko lub nastolatka nie tylko z Internetu, ale także np. z gier komputerowych. Przykładowe umowy przedstawione zostały w załączniku 6.

Refleksyjne i krytyczne korzystanie z usług sieci globalnej, także w zakresie komunikowania się, wymaga dojrzałości, możliwej do osiągnięcia przez odpowiednie przygotowanie w sferze mentalnej, motywacyjnej, emocjonalnej i społecznej⁵². W przygotowywaniu tym muszą brać świadomy udział dorośli, rodzice lub opiekunowie, zdobywając niezbędne do tego kompetencje m.in. podczas ich pedagogizacji.

---

⁵¹ S. JUSZCZYK: *Internet i sieciowe gry komputerowe w semiotycznym wymiarze interakcji społecznych*. W: *Cyberprzestrzeń i edukacja*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012, s. 110.

⁵² S. JUSZCZYK: *Internet i sieciowe gry komputerowe w semiotycznym wymiarze interakcji społecznych*. W: *Cyberprzestrzeń i edukacja...*, s. 110.

4.9.1. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do komunikowania się z wykorzystaniem usług internetowych

Do usług internetowych służących komunikacji interpersonalnej pośredniej należą: poczta elektroniczna, komunikatory, w tym będące częścią składową np. portali społecznościowych oraz blogów i innych stron WWW, a także grupy i fora dyskusyjne.

W procesie przygotowywania dzieci i nastolatków do komunikowania się przez Internet, oprócz kształtowania umiejętności korzystania z usług umożliwiających to komunikowanie, występują dwa zazębiające się obszary: pierwszy dotyczy bezpieczeństwa, a drugi kultury komunikowania się. Z kolei w odniesieniu do tematu bezpiecznego komunikowania się poruszane są najczęściej kwestie osób, które komunikują się z dzieckiem, ich intencje podejmowania prób komunikacji oraz informacje przekazywane w trakcie tej komunikacji. Obawy rodziców i opiekunów związane są po pierwsze z możliwością komunikowania się z dzieckiem i/lub dziecka z osobami o wiele starszymi, których intencje mogą zagrażać zdrowiu, a nawet życiu dziecka. Oprócz pedofilów zagrożenie stanowią inni przestępcy chcący np. uzyskać od dziecka informacje umożliwiające ustalenie tożsamości dziecka i/lub rodziców, dane potrzebne do zalogowania się na konta internetowe rodziców lub serwisy aukcyjne (dzieci niechcący mogą ułatwić dokonanie operacji tzw. phishingu) czy też informacje o wyjazdach rodziny np. na wakacje, by dokonać włamania do domu czy mieszkania.

Do niepożądanych informacji przekazywanych w procesie komunikowania się przez Internet należą: mogące budzić lęk dziecka lub nastolatka (zaliczane do kategorii cyberprzemocy), zawierające treści nieadekwatne do wieku i rozwoju dziecka i nastolatka, mogące negatywnie oddziaływać na system aksjonormatywny dziecka czy nastolatka. Obawy, a nawet zgorzienie, wywołuje wykorzystywanie Internetu do umawiania się w celu zaspokajania potrzeb seksualnych. W badaniach przeprowadzonych przez Zbigniewa Izdebskiego prawie co dziesiątemu respondentowi zaoferowano zapłacenie za seks jako za świadczoną usługę⁵³. W przypadku nieletnich rozpoznanym procederem usług seksualnych jest m.in. „pokazik na priva”, czyli roznegliżowanie się przed kamerą internetową w zamian za gratyfikację finansową.

Do działań profilaktycznych, mających chronić dzieci przed zagrożeniami niepożądanych kontaktów w sieci, należą porady w formie komiksu dla dzieci, z którymi nieznajomi podejmują próbę kontaktów poprzez Internet⁵⁴.

---

⁵³ Z. IZDEBSKI: *Seksualność Polaków na początku XXI wieku*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012, s. 503.

⁵⁴ <http://www.sieciaki.pl> (dostęp: 21.09.2008).

NIEZNAJOMY

1. — Jak się nazywasz?
2. — Ile masz lat?
3. — Skąd klikasz?
4. — Gdzie mieszkasz?
5. — Jak wyglądasz?
6. — Dostajesz kieszonkowe?
7. — Ile zarabiają Twoi rodzice?
8. — Z kim mieszkasz?
9. — Co masz na sobie?
10. — Do której chodzisz szkoły?
11. — Spotkamy się?
12. — Odwiedzisz mnie?
13. — Jaki jest twój numer telefonu?
14. — Dogadujesz się z rodzicami?
15. — Wyślesz mi fotkę?
16. — Masz zdjęcie?
17. — Masz kartę kredytową?
18. — Jesteś w domu sam?
19. — Wejdiesz na moją stronę?
20. — Gdzie pracują Twoi rodzice?
21. — Chciałbyś dostać jakiś prezent?
22. — Chcesz zarobić trochę kaski?
23. — Poznamy się bliżej?
24. — Dlaczego?
25. — Opowiesz coś o sobie?

DZIECKO

- *Mów mi wuju.*
- *Tyle co Bruce Lee, jak był w moim wieku.*
- *Klikam? A skąd.*
- *Chrzęszczyrzewoszyce, powiat Łękolody.*
- *Podchodzę do okna, otwieram je i wyglądam.*
- *A ty co, Urząd Skarbowy?*
- *O wiele za mało.*
- *Tajemnica państwowa.*
- *Wzrok rodziców.*
- *Do piątej z lewej.*
- *Chyba, że 30 lutego.*
- *A co, leżysz w szpitalu?*
- *Nie ze mną te numery Bruner.*
- *Jeszcze lepiej niż z Tobą.*
- *Do paszportu musisz mieć swoją.*
- *Tak, ale jedno, więc nie wysyłam.*
- *A ty Jopka pik?*
- *Nie licząc rodziny...*
- *Wchodzę tylko na drabinę.*
- *Ja z próbówki ☺.*
- *Nie bądź taki Mikołaj.*
- *Ot filantrop z bożej łaski.*
- *Nie.*
- *Zatrudnij sobie tłumacza, jeśli nie rozumiesz.*
- *Tylko tyle, że nie opowiadam o sobie.*

Porady te, zatytułowane *W Internecie na niebezpieczne pytania udzielaj bezpiecznych odpowiedzi* mogą budzić pewne wątpliwości m.in. natury wychowawczej. Podczas poruszania tej problematyki z rodzicami i studentami kierunków pedagogicznych zdania były podzielone. Jedni uważają, że zaprezentowane odpowiedzi w tych poradach należy zaliczać nie do kłamstw czy „mijania się z prawdą”, a do odpowiedzi wymijających, dla innych jednak są to kłamstwa (np. odpowiedź na pytanie: Gdzie mieszkasz? — *Chrzęszczyrzewoszyce, powiat Łękolody* nie jest wymijającą odpowiedzią, lecz kłamstwem).

Rodzice wpajają dziecku prawdomówność, tłumacząc, że kłamstwo jest złe i brzydzą się nim. Jednocześnie, chcąc zapewnić dziecku bezpieczeństwo podczas komunikowania się z wykorzystaniem narzędzi ICT, namawiają je do udzielania odpowiedzi wymijających, a nawet do kłamstwa, przez co uczą je kłamać. Istnie-

je realna obawa, że dziecko niewłaściwie interpretując starania rodziców, zacznie kłamać także ich samych, swoje rodzeństwo, innych krewnych, opiekunów, wychowawców i nauczycieli oraz inne osoby, czując, że kłamstwo jest dla nich bezpieczniejsze niż prawda.

Rodzice, którzy ten sposób ochrony dziecka oceniają negatywnie, mogą wybrać inne rozwiązanie, ucząc dziecko asertywności. Najpierw powinni opracować zbiór informacji, na które dziecko nie powinno udzielać samodzielnie odpowiedzi (pomocne mogą być w tym pytania zawarte w przedstawionych poradach), a następnie wspólnie z dziećmi wybrać te, na które dziecko zdecydowanie powinno powiedzieć lub napisać: Nie mogę udzielić na to pytanie odpowiedzi, gdyż za mało Cię znam; Nie powiem Ci o tym, gdyż to zagraża bezpieczeństwu mojemu i bliskich mi osób; Nie mogę udzielić tej odpowiedzi samodzielnie, zapytam rodziców, czy mogę to zrobić, muszę zapytać rodziców, czy mogę się z Tobą spotkać itp.

Konsultacje dziecka z rodzicami/opiekunami w kwestiach udzielanych odpowiedzi i form kontynuowania znajomości wymaga dużego, obustronnego zaufania pomiędzy dziećmi i rodzicami. Dużym błędem w budowaniu tego zaufania jest stanowcze „nie” rodziców na każdą komunikowaną im przez dziecko sytuację, którą uznają za niewłaściwą lub niebezpieczną, i to bez podania dziecku argumentacji tego stanowiska.

Inną, bardzo trudną kwestią jest także przejście ze znajomości w wirtualnej rzeczywistości do kontaktów w świecie rzeczywistym, co oceniane jest jako ekstremalnie niebezpieczne. I w tym wypadku nadrzędne jest istnienie wzajemnego zaufania w relacji dorośli — dziecko. Ufne dziecko czy nastolatek poinformuje dorosłego o chęci takiego kontaktu, a po uzyskaniu akceptacji, także o miejscu i czasie spotkania. Rodzic lub opiekun może wówczas zaproponować, by spotkania odbywały się w domu (istotne jest, by pierwszy kontakt nastąpił poza domem w celu dokonania oceny, czy do spotkania tego można dopuścić), a gdy to nie odpowiada dziecku lub jego znajomemu z sieci, ma możliwość obserwowania tych spotkań z pewnej odległości (dla wspomnianego zaufania najlepiej, gdy dziecko jest o tym poinformowane).

Działania mające przygotować dziecko lub nastolatka do korzystania z usług poczty elektronicznej obejmują pomoc w zakładaniu konta tej poczty, a także wysyłanie i odbieranie wiadomości, wysyłanie załączników, wstępną selekcję informacji i inne.

Założenie konta poczty elektronicznej należy współcześnie do prostych i szybkich czynności. Po wybraniu dostawcy usługi e-mail należy podjąć decyzję o wielkości skrzynki i dostępie do pewnych dodatkowych usług. To zadecyduje, czy korzystanie z konta będzie bezpłatne, czy też odpłatne. Dalsze czynności trzeba wykonywać zgodnie z instrukcjami zamieszczonymi na stronie do zakładania konta, przy czym istotne jest dokładne zapamiętanie, a lepiej zapisanie, adresu poczty i hasła dostępu do niej. Dorośli powinni przekonywać dzieci, by nie zakładały wielu kont e-mail, a tylko tyle, z ilu mogą celowo i racjonalnie korzystać.

Jedną z podstawowych zasad netykiety związanych z korzystaniem z poczty elektronicznej jest pamiętanie o tym, że polecenia wysłania wiadomości nie można cofnąć, dlatego przed kliknięciem ikony „wyslij” należy być pewnym, że struktura wiadomości jest zgodna z zasadami korespondencji (są w niej odpowiednie zwroty grzecznościowe), a informacje w niej zawarte, nawet o nieprzyjemnym wydźwięku, nie są dla adresata obraźliwe, nie zastraszają go ani nie zawierają inwektyw i wulgaryzmów.

Dwie zasady netykiety wiążą się ze sposobami pisania. Są to: nakaz używania polskich znaków diakrytycznych oraz zakaz pisania całych słów, fraz, zdań czy całej wiadomości wielkimi literami, gdyż oznaczają one krzyk (oczywiste jest, że duże litery należy pisać na początkach zdań, na początkach słów oznaczających szacunek np. Szanowna Pani, Szanowny Panie, czy pisząc nazwy własne)⁵⁵.

W przypadku, gdy ta sama wiadomość przesyłana jest do wielu osób, należy pamiętać o niestosowności wysyłania e-maili z jawnymi adresami poczty elektronicznej, tzn. adresat otrzymuje taką wiadomość bez adresów pozostałych osób, dla których wiadomość została przesłana. Jeżeli wszyscy adresaci wzajemnie się znają i powinni nawzajem wiedzieć, że informacje zostały im przesłane, należy w tekście wiadomości stworzyć listę osób, do których została wysłana. Dotyczy to np. propozycji podjęcia wspólnych działań. Jeżeli w wiadomości o tych działaniach nie zostanie zamieszczona taka lista, wówczas rozpocznie się niepotrzebna akcja wzajemnego informowania się. Wysyłanie tej samej wiadomości wielu adresatom bez ujawniania ich adresów możliwe jest poprzez zastosowanie tzw. kopii ukrytej.

Od czasu uruchomienia usługi poczty elektronicznej rośnie pojemność jej skrzynek, przez co coraz rzadziej zdarza się wiadomość, która regularnie opróżnianą skrzynkę jest w stanie „zapchać”. Jednakże w dobrym tonie jest uprzedzenie adresata o zamiarze przesłania mu plików o znacznych rozmiarach, np. zawierających duże ilości wykonanej przez siebie grafiki, zdjęć lub filmów (w przypadku plików zamieszczonych już w sieci, których treści interesują adresata można przesłać ich linki). Gdy adresat poprosi, by tak dużej wiadomości nie przysyłać, prośbę taką trzeba bezwzględnie spełnić.

W komunikowaniu się za pomocą tekstu, nie tylko w e-mailu, należy zwracać uwagę na fragmenty humorystyczne, zawierające podtekst czy ironię. Pisząc je, należy mieć na uwadze to, że ich odbiorca nie słyszy tonu głosu, nie widzi mimiki twarzy, mrugnięcia okiem czy gestykulacji, przez co może je opacznie zrozumieć i poczuć się obrażanym. Jeżeli taka możliwość zachodzi, wówczas obok tych fragmentów można umieścić znaczek uśmiechniętej buzi lub mrugnięcia okiem w postaci emotikonu lub smileya. Oczywiście warunkiem skuteczności takiego oznaczenia żartu jest umiejętność właściwej interpretacji emotikonów lub smileyów przez odbiorcę wiadomości.

⁵⁵ <http://www.tp.webserwer.pl/kbi/netykieta.html> oraz http://www.netkom.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=61&Itemid=57 (dostęp: 08.01.2013).

Kolejna zasada korzystania z poczty elektronicznej dotyczy częstości przeglądania nadesłanych informacji. Zalecane jest codzienne ich odbieranie. Jeżeli z jakiegoś powodu (brak czasu, kłopoty z dostępem do Internetu) jest to niemożliwe lub trudne, wówczas należy o dniach odczytywania wiadomości powiadomić osobę, którym podaje się adres poczty elektronicznej. Natomiast w przypadku zmian w terminach przeglądania wiadomości należy o tym powiadomić wszystkich, z którymi prowadzi się korespondencję. Dzięki takim działaniom osoby wysyłające wiadomości z informacjami o mającym niebawem nadejść terminie jakiegoś zdarzenia wiedzą, czy wysyłanie tych informacji ma sens, a korespondenci oczekujący szybkiej odpowiedzi są świadomi zwłoki i nie wysyłają ponaglących wiadomości. Z odczytywaniem informacji wiąże się odpowiedź na nią lub potwierdzenie jej otrzymania. Ta czynność obowiązuje w odniesieniu do osób, z którymi dobrowolnie prowadzi się korespondencję lub w wypadku korespondencji służbowej (w wypadku dziecka lub nastolatka jest to np. korespondencja od pracowników pedagogicznych lub sekretariatu szkoły). Natomiast gdy otrzymuje się korespondencję od osób, które w znany tylko sobie sposób zdobyły adres e-mailowy, czynności tej nie trzeba, a niejednokrotnie nawet nie należy, wykonywać.

W odpowiedzi na korespondencję należy zadbać o to, by nie przytaczać w niej wiadomości, której odpowiedź dotyczy. Należy założyć, że osoba, z którą prowadzi się korespondencję, pamięta, jakie informacje i w jakim kontekście przesłała. Dopuszczalne jest jedynie przytaczanie krótkich cytatów, np. w formie „Napisał Pan/napisałeś, że ...”, „Nie zgadzam się z tym, co wyraziłeś w ostatnim liście słowami...”.

Denerwujące adresata jest nieprzestrzeganie zasady zakazu wysyłania niechcianych informacji, zwłaszcza spamów, linków do stron (z wyjątkiem sytuacji, w której treść takiej strony lub jej fragment może wysyłałą wiadomość uzupełnić lub uwierzytelnić) i łańcuszków szczęścia. Istnieje potrzeba porozmawiania z dzieckiem zwłaszcza o tych łańcuszkach. W ich treści wplatane są groźby dotknięcia nieszczęściem człowieka, który nie wyśle go dalej określonej liczbie osób, czyli taki łańcuszek przerwie. Należy dziecku wytłumaczyć, że to nieprawda, a wysłanie łańcuszka dalej może być obraźliwe dla jego odbiorcy⁵⁶.

Przygotowując dziecko do odbierania wiadomości e-mailowych, należy mu wyjaśnić, że nie powinno ono otwierać wszystkich wiadomości przychodzących na jego konto. Adres nadawcy i krótka informacja o tym, czego dotyczy dana wiadomość, stanowią przesłanki do wstępnej ich selekcji.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług poczty elektronicznej oraz samooceny ich wiedzy o tych usługach zamieszczone zostały w tabelach 125, 126, 127 i 128.

---

⁵⁶ <http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/Netykieta/email.html> (dostęp: 08.01.2013).

Tabela 125. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług poczty elektronicznej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	26	18	9	4	57
Nie	28	35	12	4	79

Źródło: Badania własne.

Spośród mających pod swą pieczę dzieci w wieku wczesnoszkolnym „tak” dla działań pedagogizujących o korzystania z usług poczty elektronicznej zaznaczyło 41,9% respondentów.

$$\chi^2 = 2,461$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług poczty elektronicznej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 126. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług poczty elektronicznej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	22	28	19	3	72
Nie	21	34	19	6	80

Źródło: Badania własne.

Wśród rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków ze starszych klas szkoły podstawowej zaciekawienie korzystaniem z usług poczty elektronicznej kształtowało się na poziomie 47,4%.

$$\chi^2 = 1,186$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków

będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług poczty elektronicznej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 127. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług poczty elektronicznej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	21	47	16	2	86
Nie	21	29	13	2	65

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką nastolatki w wieku gimnazjalnym zainteresowanie tematyką korzystania z usług poczty elektronicznej kształtowało się na poziomie 57%.

$$\chi^2 = 1,686$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług poczty elektronicznej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 128. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług poczty elektronicznej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	17	18	8	4	47
Nie	23	18	7	2	50

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się uczęszczającymi do szkoły średniej odsetek zainteresowanych tematem korzystania z usług poczty elektronicznej wynosił 48,5%.

$$\chi^2 = 1,542$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług poczty elektronicznej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług poczty elektronicznej a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Poczta elektroniczna jest usługą, z której korzysta wielu rodziców i prawnych opiekunów. Mimo to w zajęciach pedagogizujących o tej usłudze wzięłoby udział w sumie 49,4% spośród respondentów wszystkich badanych grup. Uczestniczenie w działaniach pedagogizujących o usługach poczty elektronicznej, podczas których pedagogizujący wskaże dorosłym, jak wspomóc podopiecznego w kształtowaniu jego umiejętności korzystania z tych usług, powinno się proponować wychowującym podopiecznych rozpoczynających korzystanie z poczty elektronicznej, a są nimi często nastolatki będące uczniami starszych klas szkoły podstawowej. W trakcie tych działań warto także omówić lub przypomnieć zasady netykiety dotyczące korzystania z tej poczty.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej oraz samoocena ich wiedzy o tych zagrożeniach zamieszczone zostały w tabelach 129, 130, 131 i 132.

Tabela 129. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	16	21	24	4	65
Nie	20	33	17	1	71

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się dziećmi w wieku wczesnoszkolnym odsetek zainteresowanych tematem zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej wynosił 47,8%.

$$\chi^2 = 5,853$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 130. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	37	21	4	75
Nie	18	28	24	7	77

Źródło: Badania własne.

Spośród mających na wychowaniu podopiecznych ze starszych klas szkoły podstawowej „tak” dla działań pedagogizujących o zagrożeniach związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej zaznaczyło 49,3% respondentów.

$$\chi^2 = 3,045$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 131. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	40	26	5	80
Nie	12	33	22	4	71

Źródło: Badania własne.

Zagrożenia związane z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej, jako temat działań pedagogizujących, znalazły się w kręgu zainteresowania 53% ankietowanych uczestniczących w spotkaniach z wychowawcą organizowanych w gimnazjum.

$$\chi^2 = 1,011$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 132. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	21	11	4	42
Nie	14	22	16	3	55

Źródło: Badania własne.

Deklarację wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej złożyło 43,3% badanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków ze szkół ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 2,596$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat

zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Badacz spodziewa się uzyskania pewnych wyników, dlatego zdziwienie budziło nieco mniejsze zainteresowanie rodziców i prawnych opiekunów tematyką zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka lub nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej (48,9% ogółu badanych) w porównaniu z zainteresowaniem tematyką korzystania z tej usługi. Tematykę zagrożeń wynikających z komunikowania się dziecka lub nastolatka za pośrednictwem poczty elektronicznej warto połączyć z tematyką korzystania z tej usługi i zrealizować wśród wychowujących dzieci lub nastolatków ze starszych klas szkoły podstawowej. W przypadku wystąpienia nowych zagrożeń, niezależnie od tego, czy nieletni są ich ofiarami, czy też sprawcami, pedagogizujący może podjąć decyzję o ich omawianiu w ramach pedagogizacji w różnych etapach edukacyjnych lub opracować na ich temat materiały do e-pedagogizacji.

Komunikatory internetowe to programy przeznaczone do komunikowania się pomiędzy użytkownikami Internetu za pomocą głosu (z obrazem lub bez) albo tekstu, z możliwością przesyłania różnych plików. W odróżnieniu od poczty elektronicznej komunikowanie przez komunikatory odbywa się praktycznie w czasie rzeczywistym, a sam komunikator informuje o tym, którzy użytkownicy są aktualnie dostępni.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych oraz samooceny ich wiedzy o tych komunikatorach zamieszczone zostały w tabelach 133, 134, 135 i 136.

Tabela 133. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	24	20	5	62
Nie	20	35	17	2	74

Źródło: Badania własne.

Chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych zadeklarowało 45,6% badanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci uczęszczających do klas I—III.

$$\chi^2 = 4,037$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 134. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	17	31	24	5	77
Nie	12	39	19	5	75

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących dzieci uczęszczające do starszych klas szkoły podstawowej tematyką korzystania z komunikatorów internetowych interesowało się 50,7% ankietowanych.

$$\chi^2 = 2,332$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 135. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	41	24	6	84
Nie	11	35	17	4	67

Źródło: Badania własne.

W grupie ankietowanych reprezentujących opiekujących się nastolatkami z gimnazjum chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych przejawiało 55,6%.

$$\chi^2 = 0,326$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 136. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	21	11	2	47
Nie	16	18	14	2	50

Źródło: Badania własne.

Spośród mających na wychowaniu podopiecznych ze szkół średnich „tak” dla działań pedagogizujących o korzystaniu z komunikatorów internetowych zazna-
czyło 48,5% respondentów.

$$\chi^2 = 0,809$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komunikatorów internetowych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. W działaniach tych chciało wziąć udział w sumie 50,4% wszystkich ankietowanych. Udział w działaniach pedagogizujących umożliwia-
jących poszerzenie wiedzy o możliwościach wykorzystywania komunikatorów internetowych w komunikacji interpersonalnej pośredniej powinno się propo-
nować wychowującym podopiecznych rozpoczynających korzystanie z nich, a są nimi często nastolatki będący uczniami starszych klas szkoły podstawowej.

W trakcie tych działań warto również omówić lub przypomnieć zasady netykiety obowiązujące użytkowników komunikatorów internetowych.

Korzystanie z tekstowych komunikatorów internetowych przez młodego użytkownika niesie z sobą podobne zagrożenia do tych mogących wystąpić podczas użytkowania poczty elektronicznej, a w wypadku używania przez nich komunikatorów głosowych dochodzi do tego brak czasu na refleksję i możliwość przekazania rozmówcy niechcianych lub niepożądanych informacji, wulgaryzmów i uwłaczających określeń.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów internetowych oraz samoocena ich wiedzy o tych zagrożeniach zamieszczone zostały w tabelach 137, 138, 139 i 140.

Tabela 137. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	17	25	5	62
Nie	18	41	14	1	74

Źródło: Badania własne.

W ramach pedagogizacji wiedzę o zagrożeniach związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów internetowych chciało uzyskać lub poszerzyć 45,6% diagnozowanych mających na wychowaniu dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

$$\chi^2 = 15,031$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , według której zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,315 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{kor} = 0,387,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,332,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 138. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	31	27	5	73
Nie	7	42	21	9	79

Źródło: Badania własne.

Zagrożenia związane z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów internetowych były interesujące dla 48% pytaných z grupy opiekujących się uczęszczającymi do starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 3,849$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 139. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	37	29	7	79
Nie	12	29	26	5	72

Źródło: Badania własne.

Na pytanie o chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących dotyczących zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów internetowych twierdząco odpowiedziało 52,3% ankietowanych mających pod opieką nastolatków z gimnazjum.

$$\chi^2 = 3,149$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 140. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	18	13	3	42
Nie	11	19	24	1	55

Źródło: Badania własne.

Zagrożenia związane z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów internetowych, jako temat działań pedagogizujących, znalazły się w kręgu zainteresowania 43,3% ankietowanych uczestniczących w spotkaniach z wychowawcą organizowanych w szkołach średnich.

$$\chi^2 = 3,084$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów oraz samoocena poziomu ich wiedzy na ten temat, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z komunikowaniem się dziecka/nastolatka za pośrednictwem komunikatorów internetowych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie badanych mających pod opieką dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Do poszerzenia wiedzy dotyczącej tych zagrożeń, w ramach pedagogizacji medialnej, chętnych było 47,8% ze wszystkich badanych grup. Największe zainteresowanie pedagogizacją o tych zagrożeniach wystąpiło wśród opiekujących się nastolatkami w wieku gimnazjalnym. Mimo to tematykę tych zagrożeń należy połączyć z tematyką korzystania z komunikatorów internetowych i zrealizować wśród wychowujących nastolatki z drugiego etapu edukacyjnego. W razie wystąpienia nowych zagrożeń, niezależnie od tego, czy nastoletni są ich ofiarami, czy też sprawcami, pedagogizujący może podjąć decyzję o ich omawianiu w ramach pedagogizacji w różnych etapach edukacyjnych lub opracować na ich temat materiały do e-pedagogizacji.

Grupy dyskusyjne to uczestnicy internetowych dyskusji mających formę korespondencyjną. W przeciwieństwie do komunikatorów korespondencja w grupach dyskusyjnych nie odbywa się w czasie rzeczywistym. Fora dyskusyjne są odmianą grup dyskusyjnych, których uczestnicy komunikują się jako osoby o podobnych zainteresowaniach.

Uczestników grup lub forów dyskusyjnych obowiązują te same zasady, co w innych wypadkach pośredniego lub bezpośredniego komunikowania się ludzi, a więc okazywanie szacunku innym uczestnikom dyskusji, dyskutowanie w uczciwy sposób, merytorycznie, stosowanie się do podziału tematycznego grupy⁵⁷.

Netykieta wymaga, by osoba mająca zamiar wysłać pytanie do członków danej grupy dyskusyjnej, zapoznała się z wykazem FAQ tej grupy (FAQ — z ang. *Frequently Asked Questions*), czyli ze zbiorem zadanych już pytań i odpowiedzi na nie. W ten sposób osoba ta może znaleźć odpowiedź na nurtujące ją pytanie bez konieczności angażowania członka grupy. W FAQ-u danej grupy najczęściej zapisane są także reguły w niej obowiązujące. Reguły te dotyczą m.in. możliwości wysyłania plików, zasad cytowania, kodowania polskich znaków diakrytycznych.

---

⁵⁷ D. SIEMIENIECKA: *Internet w edukacji*. W: *Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki*. T. 2. Red. B. SIEMIENIECKI. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007, s. 115.

Należy unikać jednoczesnego wysyłania e-maili lub postów do kilku grup, czyli tzw. przesadnego *cross-postowania*. Zachowanie takie jest nietaktowne. Wysłanie tego samego pytania do innej grupy powinno nastąpić jedynie w przypadku, gdy nie uzyskało się na nie satysfakcjonującej odpowiedzi w poprzedniej grupie. Jednym z warunków otrzymania satysfakcjonującej odpowiedzi jest zadanie precyzyjnego pytania⁵⁸.

Pisać należy zawsze na temat. Osoby, które szukają odpowiedzi na nurtujące je pytania, niezależnie od tego, czy w FAQ-u danej grupy, czy też zadając pytania jej członkom, oczekują najczęściej wiedzy obiektywnej, fachowej, opartej na doświadczeniu, a także opisu faktów, a nie subiektywnych przekonań i grafomanii. Dlatego pisać należy w możliwie zwięzły, acz komunikatywny sposób, tak, by odbiorca informacji zużywając niewiele czasu i minimum wysiłku, mógł je wykorzystać do własnych potrzeb. Jeżeli w trakcie korespondencji między dwoma osobami lub większą liczbą osób wymiana poglądów wykracza poza tematykę przyjętą przez grupę lub forum, a więc przyjmuje charakter prywatnej wymiany zdań, należy ją kontynuować poza grupą czy forum⁵⁹.

Jeżeli uczestnik grupy lub forum dyskusyjnego czuje się kompetentnym do zwrócenia uwagi innemu uczestnikowi, wówczas powinien uczynić to w sposób delikatny i kulturalny, bez używania inwektyw i fraz ośmieszających, i uczynić to prywatnie, a nie na forum publicznym. Parasol ochronny należy rozłożyć zwłaszcza nad początkującym uczestnikiem grupy lub forum. Brak doświadczenia może sprawić, że zada on banalne pytanie lub udzieli niewłaściwej odpowiedzi, a reakcją doświadczonych dyskutantów nie powinno być skarcenie, skrytykowanie lub ośmieszenie go, lecz udzielenie mu sensownych porad.

Niektóre zasady netykiety dla grup i forów dyskusyjnych są takie same, jak dla poczty elektronicznej. Należą do nich zakazy: pisania całych słów, fraz, zdań czy całej wiadomości wielkimi literami, używania wulgaryzmów, wysyłania spamów i łańcuszków szczęścia.

Treści przekazywane w grupach i forach dyskusyjnych są jawne, dzięki czemu rzadko są postrzegane jako szkodliwe dla dziecka lub nastolatka. Bywają jednak treści zamieszczane jako *misc* dotyczące różnorodnych tematów niepasujących do żadnego innego tematu oraz jako *talk*, będące długimi debatami na dowolny temat⁶⁰.

⁵⁸ <http://forum.gazeta.pl/forum/1904849,62605,1617503.html> (dostęp: 05.01.2013).

⁵⁹ <http://faq.enter.net.pl/faq.php> (dostęp: 05.01.2013).

⁶⁰ M. MUSIOŁ: *Media w procesie wychowania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007.

4.9.2. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z gier sieciowych

Gry sieciowe w odniesieniu do treści czy grafiki nie różnią się od gier instalowanych na komputerach lub gier przeznaczonych do użytku na konsolach, także mobilnych, jednakże w przeciwieństwie do nich prawie zawsze przebiegają z udziałem innego internauty lub większej ich liczby. Mogą one zatem przyczyniać się do rozwoju kompetencji społecznych, takich jak współzawodnictwo dwuosobowe (zły przeciwko mnie) i wieloosobowe (każdy przeciwko każdemu) oraz współpraca wieloosobowa (wszyscy razem), zespołowa (my przeciwko nim), jednoosobowa (ja przeciwko istniejącej sytuacji); są także gry wymagające współzawodnictwa z możliwością współpracy⁶¹.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych oraz samooceny ich wiedzy o tych grach zamieszczone zostały w tabelach 141, 142, 143 i 144.

Tabela 141. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	28	20	2	55
Nie	17	40	16	8	81

Źródło: Badania własne.

W grupie ankietowanych reprezentujących opiekujących się dziećmi w wieku wczesnoszkolnym chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych wyraziło 40,4%.

$$\chi^2 = 8,03$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , zgodnie z którą zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami

⁶¹ E. ADAMS: *Projektowanie gier. Podstawy*. Przeł. J. JANUSZ, P. PILCH, M. WIELOCH. Gliwice: Wydawnictwo „Helion”, 2010, s. 47.

pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,236 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,29,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,243,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 142. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	31	17	6	64
Nie	13	24	33	18	88

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką dzieci/nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej wystąpiło zainteresowanie tematyką gier sieciowych na poziomie 42,1%.

$$\chi^2 = 8,833$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , głoszącą, że zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,234 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,288,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,241,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 143. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	28	18	3	62
Nie	10	41	29	9	89

Źródło: Badania własne.

Chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych wyraziło 41,1% rodziców i prawnych opiekunów nastolatków z gimnazjum.

$$\chi^2 = 3,706$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy na ten temat, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 144. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	15	11	3	34
Nie	11	29	18	5	63

Źródło: Badania własne.

W grupie diagnozowanych opiekujących się nastolatkami ze szkół ponadgimnazjalnych odsetek zainteresowanych tematem gier sieciowych wynosił 35,1%.

$$\chi^2 = 0,246$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat gier sieciowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Wyniki badań dotyczących udziału w działaniach pedagogizujących o grach sieciowych stanowią drugi przypadek, w którym w dwóch spośród czterech badanych grup stwierdzono występowanie zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w tych działaniach a samooceną ich wiedzy związaną z ich tematyką. Zależność ta wystąpiła w grupach badanych wychowujących podopiecznych w wieku wczesnoszkolnym oraz ze starszych klas szkoły podstawowej. O grach sieciowych swoją wiedzę chciałoby poszerzać zaledwie 40,1% spośród wszystkich badanych rodziców i prawnych opiekunów. Największą liczbę zainteresowanych odnotowano wśród ankietowanych wychowujących podopiecznych ze starszych klas szkoły podstawowej i to im warto zaproponować udział w tych działaniach, gdyż ich wychowankowie należą często do grona rozpoczynających korzystanie z gier sieciowych. Jeżeli niewystarczająca jest liczba spotkań nauczyciela wychowawcy z rodzicami, kiedy są prowadzone działania pedagogizujące, to tematykę gier sieciowych można zrealizować wspólnie z tematyką gier komputerowych.

Do zagrożeń opisanych w rozdziale dotyczącym gier komputerowych, w przypadku gier sieciowych, dochodzą: możliwość nadmiernej rywalizacji motywowanej chęcią bycia najlepszym oraz w przypadku niektórych gier konieczność kupowania dóbr niezbędnych do osiągnięcia kolejnych etapów („leweli”) za rzeczywiste pieniądze.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć oraz samoocena ich wiedzy o tych zagrożeniach zamieszczone zostały w tabelach 145, 146, 147 i 148.

Tabela 145. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	30	30	3	70
Nie	18	33	11	4	66

Źródło: Badania własne.

Spśród mających na wychowaniu podopiecznych będących uczniami klas początkowych „tak” dla działań pedagogizujących o zagrożeniach dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć zaznaczyło 51,5% respondentów.

$$\chi^2 = 13,825$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , według której zachodzi związek między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,304 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,374,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,319,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 146. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	31	23	4	68
Nie	13	30	24	17	84

Źródło: Badania własne.

W grupie diagnozowanych reprezentujących opiekujących się dziećmi i/lub nastolatkami ze starszych klas szkoły podstawowej chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć wyraziło 44,7%.

$$\chi^2 = 6,868$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 147. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	31	33	9	85
Nie	6	34	20	6	66

Źródło: Badania własne.

Udział w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć zadeklarowało 56,3% badanych rodziców i prawnych opiekunów biorących udział w spotkaniach nauczycieli z rodzicami w gimnazjum.

$$\chi^2 = 3,593$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmien-

ne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 148. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	19	13	4	72
Nie	12	24	17	2	55

Źródło: Badania własne.

W gronie rodziców i prawnych opiekunów nastolatków ze szkół średnich zainteresowanie zagrożeniami dla dziecka/nastolatka grającego za pośrednictwem sieci kształtowało się na poziomie 43,3%.

$$\chi^2 = 2,076$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Udział w tych działaniach zadeklarowało w sumie 49,4% indagowanych. Wśród nich największe zainteresowanie odnotowano w gronie badanych w gimnazjum. Relatywnie niewielkie zainteresowanie zagrożeniami wynikającymi z grania dziecka lub nastolatka z wykorzystaniem sieci było wśród opiekujących się dziećmi/nastolatkami uczęszczającymi do starszych klas szkoły podstawowej. Mimo to działania pedagogizujące o tych zagrożeniach należy zrealizować wśród nich (ewentualnie wśród opiekujących się gimnazjalistami), gdyż ich podopieczni uczą się korzystania i chętnie korzystają z tego typu gier. Tematykę działań pedagogizujących o zagrożeniach grania za pośrednictwem Internetu dobrze jest połączyć z tematyką działań o grach sieciowych i ewentualnie, jeżeli wystąpi taka konieczność, z tematyką działań o grach komputerowych.

4.9.3. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z serwisu WWW

Jedną z najstarszych usług internetowych, z których korzystają młodzi ludzie, jest serwis WWW, czyli strony internetowe o bardzo zróżnicowanych treściach i formach, zamieszczone na licznych serwerach na całym globie, wyszukiwane za pomocą wyszukiwarek internetowych, które ukazują efekt wyszukiwania w postaci listy stron z bardzo krótkimi ich opisami, a pozycja danej strony na tej liście w większości wyszukiwarek zależy od częstości jej odwiedzin. Najprościej rzecz ujmując, strony te wyszukiwane są podług słów kluczowych zaproponowanych przez autora i/lub właściciela strony. Niestety, nie wszyscy autorzy stron internetowych w sposób uczciwy wpisują owe słowa.

Korzystanie z zasobów stron internetowych wymaga nowych kompetencji, m.in. efektywnego radzenia sobie z „szumem informacyjnym”. Na wpisane hasło lub pytanie wyszukiwarka wytypuje nieraz bardzo dużo propozycji, wśród których znajdują się treści wartościowe i całkowicie fałszywe⁶², zawierające informacje niechciane, reklamy, a nawet strony o treściach całkowicie niepożądanych dla danego odbiorcy. Ich odróżnienie sprawia często trudności nie tylko młodemu użytkownikowi sieci, ale także jego wychowawcom, a przecież wychowujący powinien umieć udzielić pomocy, w szczególności dziecku rozpoczynającemu przygodę z serwisem WWW.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie oraz samooceny ich wiedzy o tym wyszukiwaniu zamieszczone zostały w tabelach 149, 150, 151 i 152.

Tabela 149. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	20	31	19	1	71
Nie	17	33	13	2	65

Źródło: Badania własne.

Pośród wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym zainteresowanie tematyką wyszukiwania informacji w Internecie okazało 52,2% diagnozowanych.

⁶² W. OSMAŃSKA-FURMANEK, J. JĘDRYCKOWSKI: *Technologie informacyjno-komunikacyjne w budowaniu przestrzeni edukacyjnej*. „Chowanna” 2012, T. 2 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. JUSZCZYK), s. 257.

$$\chi^2 = 1,502$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 150. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	28	44	23	2	97
Nie	19	23	12	1	55

Źródło: Badania własne.

Wyszukiwanie informacji w Internecie, jako temat działań pedagogizujących, znalazło się w kręgu zainteresowania 63,8% ankietowanych uczestniczących w spotkaniach wychowawcy z opiekunami uczniów klas IV–VI.

$$\chi^2 = 0,531$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 151. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	35	27	5	80
Nie	21	29	17	4	71

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się gimnazjalistami odsetek zainteresowanych tematem wyszukiwania informacji w Internecie osiągnął wartość 53%.

$$\chi^2 = 4,308$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 152. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	20	26	6	2	54
Nie	13	18	11	1	43

Źródło: Badania własne.

Chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie zadeklarowało 55,7% rodziców i prawnych opiekunów nastolatków ze szkół średnich.

$$\chi^2 = 3,541$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Na tle innych wyników badań zainteresowanie indagowanych tymi działaniami należało do najwyższych i ukształtowało się na poziomie 56,4%. Umiejętność wyszukiwania informacji w Internecie jest przydatna rodzicom i prawnym opiekunom w wielu podejmowanych przez nich decyzjach

i działaniach, także edukacyjnych i opiekuńczych. Spośród nich największą liczbę stanowili opiekujący się nastolatkami będącymi uczniami starszych klas szkoły podstawowej, których podopieczni dynamicznie wchodzą w świat internetowej informacji. Przeto udział w działaniach pedagogizujących o wyszukiwaniu informacji w sieci najlepiej byłoby zaproponować ich rodzicom i prawnym opiekunom (ewentualnie wychowującym dzieci w wieku wczesnoszkolnym, które często rozpoczynają swoją przygodę z Internetem).

W selekcji stron WWW, której kryterium jest zawartość treści stanowiących zagrożenie dla różnych sfer rozwojowych młodego człowieka, najczęściej wymieniane są strony zawierające: erotykę i pornografię, w tym materiały pedofilskie, treści gloryfikujące przemoc, faszyzm, nacjonalizm, opisy używek, w tym narkotyków i dopalaczy oraz możliwości ich nabycia, materiały o anoreksji i bulimii⁶³, treści promujące działalność nieformalnych organizacji, w tym sekt, i inne. Strony internetowe nasycone takimi treściami Jadwiga Izdebska nazwała destrukcyjnymi, obraźliwymi⁶⁴. Każdy z rodziców do tego katalogu może dodać strony o treściach, które uważa za szkodliwe dla dziecka, np. w trakcie wcześniej prowadzonych badań jeden z pytanych o to rodziców stwierdził, że są to strony o modzie.

Dyskusje prowadzone w latach 90. XX wieku nad projektem ustawy o zwalczaniu pornografii ukazały brak konsensu w przyjęciu jej definicji i odróżnieniu jej od erotyki, w tym od sztuki erotycznej. W wyniku przeprowadzonych badań Zbigniew Izdebski stwierdził, że do kontaktów z materiałami erotycznymi i/lub pornograficznymi w postaci filmów, zdjęć czy opowiadań przyznało się 39% badanych internautów, przy czym byli to częściej mężczyźni (55%) niż kobiety (20%), osoby w wieku 25–29 lat (57%), respondenci żyjący w wolnych związkach (46%) oraz korzystający codziennie z Internetu (47%)⁶⁵. Prawie nieograniczony dostęp do narzędzi ICT sprawia, że rodzice i opiekunowie nie są w stanie uchronić dziecka czy nastolatka przed tymi kontaktami. Dostęp do materiałów erotycznych lub pornograficznych jest niezmiernie łatwy. Nie trzeba znać adresów portali czy stron zawierających te treści. Wystarczy w popularnej wyszukiwarce w opcji grafika wpisać terminy medyczne narządów płciowych, by przeglądać ich zdjęcia czy rysunki. Wpisanie popularnych lub wulgarnych określeń tych narządów pozwala na szybkie dotarcie do stron pornograficznych, a uwagi o wieku osób, dla których przeznaczona jest strona, nie stanowią żadnej przeszkody dla młodego użytkownika Internetu. Dla osób dorosłych najtrudniejsze jest podjęcie działań wychowawczych i opiekuńczych koniecznych w sytuacjach, w których dziecko przypadkowo otwarło stronę internetową z treściami erotycznymi czy pornograficznymi. W przytoczonych już badaniach Zbigniewa Izdebskiego niemal 60% respondentów stwierdziło,

⁶³ M. MUSIOŁ: *Media w procesie wychowania...*, s. 58–59.

⁶⁴ J. IZDEBSKA: *Dziecko w nowej przestrzeni informatycznej — nadzieje i niepokoje*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005, s. 163.

⁶⁵ Z. IZDEBSKI: *Seksualność Polaków...*, s. 493.

że podczas przeglądania zasobów internetowych niechcący trafiali na materiały erotyczne lub pornograficzne, przy czym częściej wskazywali na to mężczyźni (67%) niż kobiety (49%)⁶⁶. Niestety, nieuczciwość internautów zamieszczających strony w sieci sprawia, że wyszukiwarki internetowe po wpisaniu nawet takich słów kluczowych, jak kotki czy kozaki, mogą w proponowanej liście stron internetowych zawierać strony o tematyce erotycznej czy pornograficznej. Dlatego ważne jest, by dziecko, które zaczyna samo surfować po Internecie, było uświadomione, że taka sytuacja może mieć miejsce i należy wówczas taką stronę zamknąć, a gdy rodzice lub opiekunowie są w domu, to powinno ich poprosić o rozmowę. Dziecko musi być przekonane, że nie zostanie przez dorosłego skrytykowane, okrzykane czy ukarane oraz że to nie jest jego wina. Innej reakcji wymaga sytuacja, w której dziecko celowo wyszukuje informacje związane z życiem seksualnym. Rozmowa o tym powinna m.in. dotyczyć powodów zainteresowania taką tematyką.

Adolescent, czyli dojrzewający seksualnie, często sam szuka materiałów erotycznych lub pornograficznych. Podejmowanie intensywnych działań mających chronić go przed pornografią przynosi często skutki odwrotne od oczekiwanych — wiele czasu poświęci na jej oglądanie, przy czym podejmie starania, by nie zostać na tym przyłapanym. Rozsądniejsze jest namawianie rodziców i opiekunów, by zaakceptowali erotykę czy nawet pornografię w życiu ich dorastającego dziecka, by byli wyrozumiali w przypadku przyłapania go na gorącym uczynku. We współpracy z nauczycielem przygotowania do życia w rodzinie powinni opracować takie sposoby postępowania, zwłaszcza rozmowy z adolescentem, które przekonają go, że erotyka czy pornografia nie powinny stanowić meritum wyszukiwania informacji w sieci. Rodzice i opiekunowie muszą przy tym pamiętać, by ich argumenty w rozmowach o erotyce czy pornografii nie wzbudzały poczucia winy u nastolatka. Poczucie winy bowiem najczęściej nie skutkuje zaniechaniem działań przez adolescenta, a zwiększa jego frustrację, osamotnienie oraz obniża samoocenę. Podczas pedagogizacji medialnej rodzice i opiekunowie powinni być także przekonywani do rozmów z dojrzewającym dzieckiem na temat sytuacji przedstawionej na zdjęciu lub w filmie pornograficznym, w których osoby występujące są najczęściej dobrze „wyposażone” przez naturę lub poprawione skalpelem chirurga plastycznego, a czas samego kontaktu jest w nich przedłużany do rzadko spotykanego w rzeczywistych kontaktach seksualnych. Adolescent przyswaja sobie to, co widzi w materiale pornograficznym, jako normę i porównuje budowę swojego ciała do budowy ciał porno gwiazd, a po rozpoczęciu współżycia seksualnego także czasy zbliżeń. W tym porównaniu adolescent wypada najczęściej gorzej od gwiazd porno, wskutek czego może czuć się gorszy oraz wpadać w kompleksy, co w konsekwencji obniży jego samoocenę.

Tematyka erotyki czy pornografii pochodzących z Internetu lub z innych mediów, w życiu nie tylko adolescenta, budzić będzie kontrowersje, przynajmniej

---

⁶⁶ Ibidem.

do czasu wprowadzenia do szkół edukacji seksualnej i medialnej, i to na odpowiednio wysokich poziomach. Nim to nastąpi, rodzice i opiekunowie powinni wspierać w dziecku budzenie się idealizmu i zdolności twórczych, które wiążą się z tłumieniem i sublimacją popędów seksualnych. Powodzenie tych działań uwarunkowane jest jednak postępowaniem dorosłych. Nie mogą oni wulgaryzować spraw płci i powinni troszczyć się o to, jakie wyobrażenia o płciowości i życiu seksualnym wyrobi sobie ich podopieczny, sam lub z udziałem innych osób⁶⁷. Problematyka ta powinna znaleźć się w kanonie tematów pedagogizacji rodziny.

Pedofilia, czyli skłonność do czynności seksualnych z osobami nieletnimi, jest zakazana nie tylko w Polsce, ale także w całym cywilizowanym świecie. Dlatego strony internetowe zawierające pornografię dziecięcą są ukryte i najczęściej dostępne wtajemniczonym po spełnieniu przez nich określonych warunków, także finansowych. W tym godnym potępienia procederze pozytywne jest bardzo małe prawdopodobieństwo tego, że dziecko przypadkowo otworzy stronę z taką pornografią. Liczba incydentów zakwalifikowanych przez członków Zespołu Dyżurnet.pl jako „dziecięca pornografia” właściwie nie ulega większej zmianie i wynosi średnio ok. 700 przypadków rocznie⁶⁸. Niebezpieczeństwa ze strony pedofilów należy upatrywać w działaniach związanych z zamieszczaniem przez nich stron o treściach i formach interesujących dla dzieci. Na stronach takich zamieszczane są prośby o opinie na ich temat, także za pośrednictwem poczty elektronicznej czy popularnego komunikatora, co ułatwia nawiązanie kontaktów pedofila z dzieckiem.

Przemoc na stronach internetowych lansowana jest otwartym tekstem i/lub grafiką, a także treścią filmu bądź też ma charakter ukryty. Teksty gloryfikujące przemoc często nasycane bywają ideologią, wskutek czego są zbyt trudne dla dzieci, a nawet nastolatków. Dla młodych ludzi, którzy zagłębiają się w takie teksty, są one, przez zawartą w nich ideologię, bardziej niepożądane, gdyż przez ich pryzmat nie tylko mogą oni postrzegać przemoc jako uzasadnione i/lub naturalne zachowanie ludzi, ale także przyjmować założenia owej ideologii jako własne poglądy. Grafiki przedstawiające sceny przemocy to najczęściej zdjęcia różnych zdarzeń, rzadziej są to ryciny czy dowcipy. Natomiast przemoc w krótkich filmach często rejestrowanych telefonami komórkowymi dokumentuje zdarzenie lub jest inscenizowana na potrzeby filmu, przy czym zdarza się, że niektórzy bohaterowie tych filmów, zwłaszcza ofiary przemocy, nie grają w nich dobrowolnie. Z wychowawczego punktu widzenia niepokoi zamieszczanie tych filmów w kategoriach „śmieszne”. Niepokoi także zamieszczanie w Internecie zarejestrowanych „ustawek” organizowanych przez grupy pseudokibiców. W miejscowościach, których drużyny piłkarskie grają w którejs z lig, grupy te wywierają niekorzystny wpływ

⁶⁷ B. SPOCK, M.B. ROTHENBERG: *Dziecko...*, s. 385.

⁶⁸ http://www.dyzurnet.pl/images/stories/PDF/dyzurnet_2011.pdf s. 10 (dostęp: 20.01.2013).

na zachowania i system aksjonormatywny wielu młodych ludzi, utożsamiających się z drużyną.

Propagowanie poglądów totalitarnych, czyli faszystowskich i komunistycznych, jest w Polsce zabronione z mocy prawa, dlatego strony internetowe im poświęcone redagowane są jako opisy lub polemiki historyczne. Inaczej przedstawia się kwestia nacjonalizmu, propagowana głównie przez młodzieżowe środowiska prawicowe i ultraprawicowe. Bez trudu można znaleźć strony o „prawdziwych” Polakach, o niepożądanych obcokrajowcach czy nietolerowanych przedstawicielach mniejszości seksualnych.

Strony internetowe o legalnych używkach, czyli kawie czy herbacie, nie leżą w sferze zainteresowań młodych ludzi. Inaczej przedstawia się kwestia używek nielegalnych, np. narkotyków i dopalaczy. Istnieją strony z opisami narkotyków, ich postaci, wyglądu, działania na organizm człowieka, mechanizmów uzależnienia oraz terapii, natomiast opisy sposobów ich pozyskania są na nich ukryte. Inaczej przedstawia się kwestia dopalaczy, sprzedawanych legalnie jako materiały kolekcjonerskie, a zdelegalizowanych w Polsce dopiero w 2011 roku. Są one legalne w wielu krajach i zamawiane poprzez Internet przez polskich konsumentów.

Bardzo szczupła sylwetka lansowana jest zwłaszcza w świecie mody. Także wśród celebrytów ukazywanych w tabloidach lub w mediach elektronicznych trudno spotkać ludzi o bujnych kształtach, a te dwa środowiska są atrakcyjne dla nastolatków, którzy w zbijaniu wagi widzą niebagatelną szansę na osiągnięcie sukcesu. Intensywne odchudzanie się prowadzi niekiedy do chorobliwej obsesji, a w efekcie do anoreksji i bulimii. Każdy przypadek występowania tych jednostek chorobowych, zwłaszcza wśród młodych dziewcząt, budzi niepokój. Do czynników mogących przyczyniać się do zaistnienia i rozwoju anoreksji oraz bulimii zalicza się informacje na stronach internetowych im poświęconych. Oprócz informacji o szkodliwości nadmiernego odchudzania znajdują się tam instrukcje, jak się odchudzać, jak ukrywać brak łaknienia czy unikać spożywania odpowiednich posiłków. Na wielu stronach zamieszczane są drastyczne zdjęcia anorektyczek i one powinny być wykorzystywane przez rodziców i opiekunów jako argument w dyskusjach z dziećmi i nastolatkami szukającymi informacji o skutecznych i szybkich sposobach odchudzania się.

Młodzi ludzie narażeni są na przyswajanie różnych poglądów i przyjmowanie ich jako własne, także poglądów lansowanych przez przywódców i członków sekt. Dorota Siemieniecka zwróciła uwagę na psychomanipulacyjny charakter informacji zamieszczanych na stronach internetowych tych sekt, cechujący się zniekształceniem tych informacji oraz nadaniem im emocjonalnego charakteru, a także promowaniem materiałów sekty (filmów, muzyki, książek)⁶⁹.

---

⁶⁹ D. SIEMIENIECKA: *Internet jako narzędzie psychomanipulacji sekt*. W: *Media w edukacji — szanse i zagrożenia*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008, s. 254.

Mniej oczywistym dla rodziców i prawnych opiekunów negatywnym wpływem treści stron internetowych na ich podopiecznych jest ich aspekt językowy. Wielu internautów ma niski poziom znajomości poprawnej polszczyzny⁷⁰. Dla dziecka lub nastolatka, często wybierającego wyszukiwanie informacji z tych stron zamiast korzystania z zalecanych materiałów drukowanych, może to skutkować obniżeniem kompetencji pisania, a nawet wypowiadania się poprawną polszczyzną.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych oraz samooceny ich wiedzy o tych treściach zamieszczone zostały w tabelach 153, 154, 155 i 156.

Tabela 153. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	24	21	7	64
Nie	15	32	17	8	72

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym zainteresowanie tematyką niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych osiągnęło poziom 47,1%.

$$\chi^2 = 1,499$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

⁷⁰ D. SUSKA: *Logosfera w sieci — pragmatyka, aksjologia, stylistyka (przyczynek do opisu języka nowych mediów)*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005, s. 435.

Tabela 154. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	32	24	4	70
Nie	13	31	25	13	82

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się podopiecznymi ze starszych klas szkoły podstawowej odsetek zainteresowanych tematem niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych wynosił 46,1%.

$$\chi^2 = 4,272$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 155. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	4	31	31	3	69
Nie	9	34	26	13	82

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących nastolatki w wieku gimnazjalnym zainteresowanie tematyką niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych wykazało 45,7% ankietowanych.

$$\chi^2 = 7,688$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne

ne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy na ten temat, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 156. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	15	9	5	38
Nie	11	33	12	3	59

Źródło: Badania własne.

Spośród mających pod swą pieczę nastoletnich uczęszczających do szkół średnich „tak” dla działań pedagogizujących o niepożądanych dla dziecka/nastolatka treściach stron internetowych zaznaczyło 39,2% diagnozowanych.

$$\chi^2 = 3,496$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

We wszystkich grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanych dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Przyswajanie przez dziecko lub nastolatka treści stron internetowych niepożądanych ze względu na jego wiek i poziom rozwoju może być dla niego szkodliwe, a nawet niebezpieczne, dlatego liczba chętnych rodziców i prawnych opiekunów do uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat tych stron kształtująca się na poziomie niecałych 45% ogółu badanych (znacznie niższa w porównaniu z liczbą chętnych do wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących na temat wyszukiwania informacji w Internecie — nie jest to jedyny przypadek, w którym odnotowano większe zainteresowanie „techniczną” stroną korzystania z mediów od zainteresowania bezpieczeństwem korzystania z nich przez podopiecznych) uznana została

za niepokojąco niską, tym bardziej że do takich stron zaliczali oni przede wszystkim te zawierające erotykę, pornografię i przemoc, nie zważając na inne niepożądane treści lub nie będąc ich świadomymi. I właśnie te treści powinny stanowić trzon działań pedagogizujących skierowanych do wychowujących podopiecznych w wieku wczesnoszkolnym lub ze starszych klas szkoły podstawowej, czyli początkujących użytkowników serwisu WWW. Zbliżone było zainteresowanie niepożądanymi stronami internetowymi wśród rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków z młodszych i starszych klas szkoły podstawowej oraz z gimnazjum, a niższe w grupie mających pieczę nad nastolatkami ze szkół średnich. Działania pedagogizujące o tych stronach można zintegrować z działaniami na temat wyszukiwania informacji w Internecie.

Umiejętność oceny treści stron internetowych i ich segregacji na pożądane (bezpieczne) i niepożądane dla dziecka/nastolatka przydatna jest dorosłemu wówczas, gdy uczy podopiecznego wyszukiwania informacji w Internecie lub przebywa z nim podczas tego wyszukiwania. Natomiast gdy podopieczny samodzielnie surfuje w sieci, wówczas przydatna staje się umiejętność kontrolowania przeglądanych przez niego stron internetowych.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o możliwościach tego sprawdzania zamieszczone zostały w tabelach 157, 158, 159 i 160.

Tabela 157. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	21	25	11	62
Nie	20	31	16	7	74

Źródło: Badania własne.

Do udziału w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka chętnych było 45,6% badanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci z klas początkowych.

$$\chi^2 = 12,829$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 głoszącą, że zachodzi związek między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych

opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,294 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,362.$$

Istniały zatem podstawy do odrzucenia hipotezy o wzajemnej niezależności badanych cech i przyjęciu hipotezy o istnieniu związku między nimi. Stopień zbieżności wynosił:

$$r_c = 0,307,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 158. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	36	26	5	77
Nie	14	24	31	6	75

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących dzieci/nastolatki będące uczniami starszych klas szkoły podstawowej z tematyką sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka zapoznaby się 50,7% ankietowanych.

$$\chi^2 = 3,57$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolat-

ka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 159. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	40	20	7	80
Nie	12	27	25	7	71

Źródło: Badania własne.

„Tak” dla działań pedagogizujących o sprawdzaniu stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka wskazało 53% diagnozowanych opiekujących się gimnazjalistami.

$$\chi^2 = 2,591$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 160. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	16	17	8	46
Nie	9	21	13	8	51

Źródło: Badania własne.

Dla opiekujących się pobierającymi naukę w szkołach średnich zainteresowanie działaniami pedagogizującymi o sprawdzaniu stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka osiągnęło wartość 47,4%.

$$\chi^2 = 2,1$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat sprawdzania stron internetowych przeglądanych przez dziecko/nastolatka a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła wśród badanych opiekujących się dziećmi uczęszczającymi do klas początkowych. Zainteresowanych możliwościami kontrolowania stron internetowych przeglądanych przez dziecko lub nastolatka było 49,4% ankietowanych rodziców i prawnych opiekunów. Zainteresowanie to było nieco wyższe wśród respondentów wychowujących dzieci/nastolatki w wieku starszych klas szkoły podstawowej i w wieku gimnazjalnym. Działania pedagogizujące o tych możliwościach należy przeprowadzić z wychowującymi podopiecznych samodzielnie przeglądających strony internetowe i w pewnej mierze podatnych jeszcze na sugestie dorosłych, także w kwestiach treści tych stron. Przeto uzasadnione jest planowanie działań pedagogizujących o możliwościach sprawdzania tych stron dla rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków z pierwszego, z drugiego, a nawet z trzeciego etapu edukacyjnego.

We wcześniej zrealizowanych badaniach większość rodziców, którzy uważali, że potrafią skutecznie sprawdzać strony WWW przeglądane przez ich dzieci, czyniło to bądź przez sprawdzanie historii przeglądania, bądź też przez pliki tymczasowe (*Temporary Internet Files*)⁷¹. W badaniach Bożeny Duszy 37% rodziców sprawdza historie przeglądanych stron WWW, 14% sprawdza, co dziecko robi, surfując w sieci, 9% kontroluje czas spędzony w sieci, a 6% jest stale obecnych podczas korzystania przez dziecko z Internetu⁷². Te sposoby kontrolowania przeglądanych stron internetowych są niewystarczające, szczególnie dla nastolatka. Bez problemu potrafi on wyczyścić historię lub usunąć pliki tymczasowe w przypadku najmniejszego podejrzenia rodziców o próbę inwigilowania jego działań w Internecie.

Znaczenie dla efektów edukacyjnych ma wykorzystywanie informacji ze stron internetowych w odrabianiu prac domowych. Pożądana jest sytuacja, w której dziecko wyszukuje informacje w różnych źródłach, także na stronach WWW,

⁷¹ M. MUSIOŁ: *Pedagogizacja medialna rodziny*. „Chowanna” 2007, T. 2 (29): *Edukacja w sytuacji zmiany społecznej (Jubileusz 30-lecia Wydziału Pedagogiki i Psychologii)*. (Red. S. JUSZCZYK), s. 124.

⁷² B. DUSZA: *Edukacja medialna — zaniedbany obszar w domu i w szkole*. W: *Nowe media w edukacji*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENICKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012, s. 191.

a następnie je przetwarza i kompiluje w nową jakość. Niedopuszczalne jest natomiast wykorzystanie tylko jednej strony, bezpośrednio wydrukowanie jej zawartości lub skopiowanie jej do edytora tekstu i wydrukowanie. Niepożądane jest także wykorzystanie w pracy domowej informacji z kilku stron internetowych sposobem kopiuj — wklej, bez ich dogłębnej analizy, co skutkuje powstaniem mozaiki informacyjnej, często bez logicznej i językowej poprawności.

Stale rośnie liczba operacji finansowych i handlowych przeprowadzanych za pośrednictwem Internetu. Internauci wykorzystują usługi sieciowe do robienia zakupów, zamawiania usług, rezerwacji miejsc, sprzedaży rzeczy i usług, wykonywania operacji finansowych. Dorośli muszą uprzedzać dziecko o nieprawidłowościach, a nieraz i niebezpieczeństwach, związanych z niektórymi z tych czynności. Należą do nich: niedostarczenie towarów lub otrzymanie towarów o specyfikacji innej niż zamówiona w przypadku dokonania przedpłaty, nabycie przedmiotów pochodzących z przestępstwa, np. z kradzieży lub przemytu, otrzymywanie niechcianych ofert od dostawców internetowych. Najprostszym sposobem zabezpieczenia się przed oszustami w sieci jest zamawianie towarów z uregulowaniem należności w trakcie ich odbioru, co pozwala na sprawdzenie ich jakości, a w wielu wypadkach także funkcjonowania (w sprawdzeniu działania np. narzędzia lub urządzenia kluczową rolę odgrywa czas, który dostawca ma ograniczony do kilku minut). Usługą internetową umożliwiającą zakup towarów jest także aukcja *on-line*. Jednymi z najczęściej występujących przestępstw popełnianych w trakcie i po takich aukcjach są oszustwa. Do czynników umożliwiających te oszustwa należą: brak skutecznej weryfikacji danych personalnych sprzedawców, gdyż identyfikacji odbiorcy przelewu bankowego dokonuje się wyłącznie na podstawie numeru jego konta, a nie jego danych osobowych, założenie zaś fałszywego internetowego konta bankowego dla oszustów nie stanowi dziś większego problemu. Ponadto oszuści podejmują wiele działań mających na celu uwierzytelnienie ich ofert. Najpopularniejszym z tych działań jest zadbanie przez oszustów o znaczną liczbę pozytywnych opinii od użytkowników sieci, z którymi wykonali transakcję kupna — sprzedaży, przy czym odnotowywane są przypadki, w których sami od siebie kupują przedmioty o małej wartości, by móc takie komentarze pisać. Dlatego dorośli powinni przekonywać swoich podopiecznych, by się nie kierowali wyłącznie tymi komentarzami⁷³.

Kolejną usługą internetową związaną z operacjami finansowymi jest e-konto. Niepełnoletni sam, bez oszustwa, nie założy takiego konta (potrzebny jest PESEL oraz ksero lub skan dowodu osobistego). Gdy dorastającemu takie konto założą rodzice lub opiekunowie, muszą go nauczyć bezpiecznego wykonywania operacji finansowych.

---

⁷³ M. PRZECHRZTA: *Cyberbazar — ciemna strona aukcji internetowych*. W: *Edukacja informacyjna. Neomedia w dydaktyce i działaniach wychowawczo-opiekuńczych*. Red. K. WENTA, E. PERZYCKA. Szczecin: „Zapól”, 2007, s. 107—108.

Wszyscy dorośli, zarówno rodzice i opiekunowie, jak i nauczyciele, niezależnie od sposobu zabezpieczenia sprzętu komputerowego w domu (podrozdział 4.3) czy w szkole, powinni posiadać kompetencje przygotowywania dziecka i nastolatka do korzystania z sieci rzeczywistej, bez zabezpieczeń. Muszą oni ich przygotowywać do przypadkowego włączenia stron internetowych z treściami szkodliwymi czy też wręcz je szokującymi.

W działaniach związanych z przygotowywaniem dziecka do korzystania z sieci, a także mających chronić je przed zagrożeniami wynikającymi z tego korzystania najbardziej przydatną metodą wychowania jest perswazja, czyli namawianie, przekonywanie, a nawet nakłanianie wychowanka przez wychowawcę, by zachowywało się w określony sposób lub czegoś nie czyniło. Mimo że w powszechnym przekonaniu skuteczność metody jest mała, w wielu wypadkach jawi się jako jedyna, gdyż pokazanie dziecku przykładów erotyki, pornografii czy przemocy jest wykluczone. Nieco inaczej przebiegać mogą działania z nastolatkiem, zwłaszcza w sytuacjach, w których dorosły widzi, czym się on w danym czasie interesuje, a treści przeglądanej strony internetowej są dobrym materiałem do rozpoczęcia dyskusji.

4.9.4. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do zamieszczania informacji w Internecie

Mający potrzebę zamieszczania informacji w Internecie może skorzystać z kilku możliwości, do których należą: tworzenie stron WWW, pisanie blogów, umieszczanie komentarzy na stronach internetowych innych autorów, a także opisane już zadawanie pytań i udzielanie odpowiedzi w ramach grup lub forów dyskusyjnych.

Liczbę osób umiejących tworzyć strony internetowe w początkowym okresie istnienia serwisu WWW ograniczała konieczność posługiwania się językiem HTML. Współcześnie znajomość tego języka jest przydatna do tworzenia zaawansowanych stron o specyficznych wymogach. Do tworzenia stron prostych, a takie wykonują młodzi ludzie, wystarczy dostęp do któregoś z freeware'owych programów zwanych edytorami stron internetowych, których interfejs użytkownika podobny jest do interfejsów edytorów tekstu. Zaletą edytorów stron internetowych jest automatyczny wybór kodowania polskich fontów, gdy używanym językiem programisty jest język polski. Rola dorosłych w tym etapie tworzenia stron internetowych przez dziecko lub nastolatka sprowadza się do porady lub udzielania mu pomocy w wyszukaniu takiego programu, zainstalowania go oraz w rozpoznaniu jego możliwości i uczeniu się korzystania z niego. Te działania związane z powstawaniem stron internetowych nazwać można technicznymi. Do

działań tych należy także zamieszczanie w Internecie gotowych stron, ich modyfikowanie, uaktualnianie oraz usuwanie.

Ludzie tworzący strony internetowe, niezależnie od wieku, czynią to z bardzo różnych pobudek. Do pozytywnych zalicza się chęć poinformowania innych internautów o zdarzeniach, które miały miejsce lub mają nastąpić, interesujących z różnych przyczyn miejscach, osobach (pod warunkiem ich zgody, gdy nie należą do grona tzw. osób publicznych), zwierzętach, roślinach, rzeczach. Natomiast przykładami pobudek negatywnych są: szerzenie niepożądanych społecznie ideologii, zaspokajanie potrzeb intymnych, chęć szokowania innych, wyśmiewanie norm, wartości, ludzi. Pobudki te mają często drugie dno — mają stanowić *katharsis* dla frustracji, służą zaspokajaniu ambicji czy okazaniu nienawiści. Są także strony tworzone z innych pobudek, które trudno zaliczyć do którejsz z wymienionych grup. Są to strony reklamujące towary i usługi oraz strony, na których można dokonywać różnych transakcji.

Dlatego we wstępnych działaniach pedagogicznych i dydaktycznych podejmowanych z dzieckiem lub nastolatkiem, dotyczących tworzenia stron WWW, oprócz pomocy natury technicznej, istotne jest zadawanie mu pytań oraz kształtowanie w nim wręcz nawyku zadawania sobie pytań: Po co tworzę stronę? Cemu ma ona służyć? Kogo i/lub czego mają dotyczyć informacje w niej zamieszczane? Kto ma być odbiorcą tych informacji? itp. Dopiero po odpowiedzeniu sobie na te pytania przychodzi czas na podjęcie najistotniejszej decyzji dotyczącej informacji tekstowych i elementów graficznych, które będą umieszczone na stronie. Muszą być one zgodne z normami prawnymi, moralnymi i obyczajowymi, częściowo mającymi swe odbicie w zasadach netykiety. Wszystkie zamieszczane informacje muszą być prawdziwe, a sądy osobiste czy odczucia jednoznacznie wskazane, np. „Moim zdaniem...”, „Sądzę, że...”, „Czuję, że...” itd., a w opisach miejsc, zdarzeń, przeżyć zamiast określić „Jest to przepiękne miejsce”, „To jest wspaniały muzyk” informacyjnie uczciwsze jest napisanie „Bardzo mi się tam podobało”, „Uważam go za wspaniałego muzyka”. Należy pamiętać, że nie wolno zamieszczać informacji tekstowych lub w postaci graficznej naruszających dobra osobiste innych ludzi, ośmieszających lub szkalujących, niezależnie od tego, czy są oni z autorem strony spokrewnieni, czy też nie, i niezależnie od więzi emocjonalnych i stopnia znajomości. Nie wolno podawać żadnych danych pozwalających zidentyfikować osoby bez wyraźnej zgody tych osób, nie wolno zamieszczać treści promujących faszyzm i komunizm, mogących zachęcać do stosowania używek, zwłaszcza narkotyków czy dopalaczy, ale także alkoholu czy nikotyny, nie należy tworzyć stron z treściami, które mogą inicjować samookaleczenie lub podejmowanie prób samobójczych. Istotną kwestią jest także poszanowanie własności intelektualnych. Jeżeli dany cytat czy grafika pochodzą z materiałów drukowanych, wówczas należy wykonać przypis dolny lub odwołanie w tekście, natomiast jeżeli znajdują się już w sieci, to oprócz takiego przypisu warto zamieścić linki do stron, z których pochodzą.

W doborze tekstów i grafik zamieszczanych na stronach internetowych w netykcie nie ma wymogów przestrzegania norm estetycznych i mody, dlatego często wykraczają one poza przyjęte dotychczas konwenanse, a niektóre z nich wyznaczają nawet nowe trendy. Należy jednakże dołożyć starań, by nie przekraczać granic dobrego smaku, niepotrzebnie nie szokować czy też nie utrudniać internautom dotarcia do interesujących ich informacji i zrozumienia ich sensu.

Ważną zasadą obowiązującą podczas tworzenia stron internetowych lub aktualizowania ich treści jest zamieszczanie tekstów pisanych poprawną polszczyzną⁷⁴ lub w języku regionalnym czy gwara z zachowaniem zasad ortografii i interpunkcji w nich obowiązujących. Jednocześnie przed zamieszczeniem na stronie tekstu pisanego, zwłaszcza gwarą, należy go przeczytać i krytycznie ocenić. Teksty pisane gwarą śląską, nawet dowcipy, są często trudne do przeczytania, a nawet rażące, gdyż przypominają hybrydę języka polskiego i gwary. Należy ocenić logikę zamieszczonego tekstu, a nawet każdego zdania go tworzącego. Nie wolno stosować skrótów myślowych, można natomiast używać skrótów standardowych (np. m.in., itp., itd.) lub skrótów które są dla wszystkich oczywiste (np. nazw partii politycznych PO, PiS, SLD, zwłaszcza, w tekstach dotyczących polityki i polityków).

Kolejną czynnością jest podjęcie decyzji, czy informacje tekstowe i elementy graficzne zostaną zamieszczone tylko na jednej stronie, czy też będzie wykonana strona główna (startowa) i strony dodatkowe. Gdy konkretnych i kompletnych informacji, w postaci tekstu i/lub grafiki, które mają być zamieszczone na stronie internetowej nie ma zbyt wiele, wówczas należy wykonać tylko jedną stronę, bez stron dodatkowych. Natomiast w przypadku, gdy tych informacji jest dużo, lepiej podzielić je na logiczne części, ze stroną główną i stronami dodatkowymi. Podczas projektowania strony głównej należy zdecydować o umieszczeniu na niej informacji wprowadzających do stron dodatkowych. Informacje te zachęcają lub zniechęcają internautów do kliknięcia na linki stron dodatkowych. Znaczenie ma także kolejność zamieszczenia tych linków. Na każdej ze stron dodatkowych powinny być zamieszczane linki do strony głównej i pozostałych stron dodatkowych.

Internauci wyszukujący potrzebne im informacje przeglądają często wiele stron proponowanych przez wyszukiwarkę, dlatego dla ułatwienia im tego można skrócić czas otwierania strony, zwłaszcza internautom korzystającym z Internetu o małej przepustowości. W tym celu strona, która będzie otwierana (główna lub jedyna), oprócz tekstu powinna zawierać obiekty zajmujące niewiele pamięci RAM, np. zdjęcia o małej rozdzielczości i niezbyt dużych rozmiarach, pozwalające jednakże odwiedzającym stronę zobaczyć istotne informacyjnie szczegóły na tych zdjęciach i to bez specjalnego wysiłku lub zabiegów ich powiększania.

Dalszym działaniem dorosłych z dzieckiem tworzącym własną stronę WWW jest wybór kolorystyki strony i tekstów oraz rozmieszczenia grafiki, tekstów, lin-

⁷⁴ <http://www.heuristic.pl/blog/internet/116.html> (dostęp: 07.01.2013).

ków. Internauta otwierając strony proponowane mu przez wyszukiwarkę, nie wie, czy ich treści spełnią jego oczekiwania. Zanim jednak się z nimi zapozna, w krótkim czasie ocenia ogólny jej wygląd. Bywa, że wygląd ten zniechęca go do dalszego jej przeglądania i stronę opuszcza. O pierwszym wrażeniu decydują tło oraz czytelność tekstu, na którą składa się wielkość czcionki i jej kontrast z tłem oraz rozmieszczenie poszczególnych elementów strony. Wybierając tło strony należy zastanowić się, czy ma być ono barwy jednolitej, czy dwu- albo wielokolorowe, lub czy ma być nim grafika o intensywnych barwach, czy jako znak wodny. Do tła o jednolitej barwie najłatwiej dobrać kontrastujący z nią kolor czcionki, gdyż dla tła jasnego wybiera się bardzo ciemną czcionkę i odwrotnie, dla tła bardzo ciemnego — czcionkę jasną, dlatego należy unikać barw o umiarkowanej jasności (np. mało kontrastowe jest połączenie kolorów zielonego i niebieskiego) lub barw bardzo intensywnych, zwłaszcza jaskrawych. Dla tła dwu lub wielobarwnego, szczególnie gdy barwy te mają zróżnicowaną jasność, trudniej spełnić warunek kontrastowości kolorów tła i czcionki, gdyż gdy na jednej z barw kolor czcionki ładnie kontrastuje z kolorem tła, to na innej kontrast ten jest mniejszy i tekst jest trudniejszy do odczytania. Dobór koloru czcionki jest jeszcze trudniejszy, a niekiedy wręcz niemożliwy, gdy tłem jest grafika, szczególnie wielobarwna, z intensywnymi i/lub jaskrawymi kolorami oraz z wieloma motywami o różnych jasnościach⁷⁵. Oprócz koloru czcionki istotne są także jej krój oraz wielkość. Warto mieć na uwadze to, że czcionki proste (np. Arial, Times New Roman, Calibri) łatwiej i szybciej są odczytywane niż czcionki ozdobne lub imitujące litery pisane odręcznie, np. Monotype Corsiva.

Netykieta dla stron WWW wymaga, by informacje na nich zamieszczone były możliwie często aktualizowane, a strony, których autor nie ma zamiaru nadzorować — usuwane z serwisu. Nie należy także zamieszczać tych samych stron na różnych serwerach.

Rodzajami stron internetowych są blogi i podobnie, jak w wypadku tych stron dziecko lub nastolatek, chcąc założyć bloga powinno odpowiedzieć sobie na pytania: Po co go zakładać? Czemu to ma służyć? Jakie informacje mają być w nim zamieszczone? Kto ma być odbiorcą tych informacji? W blogach internetowych, jako pamiętnikach lub dziennikach, autorzy opisują swoje przeżycia, kłopoty, radości, przemyślenia, emocje, uczucia, sukcesy, porażki itd. Są to informacje przydatne werbownikom sekt, propagatorom niepożądanych społecznie ideologii, nieuczciwym sprzedawcom towarów i usług oraz innym internautom, którzy wyszukują osób podatnych na manipulacje czy insynuacje, a takimi są m.in. osoby opisujące swoje problemy, zagubienie, poszukujące sensu życia. Z tego powodu dla piszącego blog istotniejsze, w porównaniu z innymi formami zamieszczania informacji w Internecie, jest przestrzeganie zasad niepodawania w nim żadnych informacji pozwalających na jego identyfikację. W działaniach dorosłych odnoś-

⁷⁵ <http://www.adgraf.net/netykieta.php> (dostęp: 07.01.2012).

nie do blogów przekonanie dziecka do przestrzegania tych zasad lub nawet żądanie od niego ich przestrzegania jest priorytetowe.

Dla dorosłych blog ich dziecka jest jednym ze źródeł informacji o jego poczynaniach, poglądach, przeżyciach, kłopotach itp. W rozmowach z rodzicami nastolatków o treściach, które byłyby dla nich zaskakujące i niepokojące w blogach ich dziecka, wymieniali najczęściej inicjację palenia tytoniu, picia alkoholu, zażycia narkotyku oraz współżycia seksualnego. Istnieją blogi o bardziej niszowej tematyce, dla wielu dorosłych wręcz szokującej, np. gloryfikujące satanizm oraz opisujące podejmowane dla czci szatana obrzędy i stany emocjonalne przeżywane w ich trakcie. Blogi takie charakteryzują się specyficznym tłem, używanymi kolorami (dominuje czarny) oraz elementami graficznymi (np. spadający z nieba szatan, stworzenia podobne do ludzi z wyłupiastymi oczami i zaostrzonymi zębami, diabolicznie liżąca zakrwawiony lizak, wiszący trup, zdjęcie właściciela bloga wskazującego symbol szatana)⁷⁶. Inną niepokojącą tematyką blogów są opisy sposobów popełnienia samobójstwa oraz wpisy o zamiarach, a nawet o próbach jego popełnienia.

Netykieta nie wymaga, by autor bloga odpowiadał na wszystkie komentarze i wpisy do książki gości, jednakże warto te wpisy czytać i do wybranych się odnieść, a najbardziej nieprzychylnie, złośliwie oraz zawierające wulgaryzmy po prostu usuwać. Pożądane jest, by tworząc bloga dziecko stosowało podobne zasady dotyczące doboru kolorów tła i czcionek oraz typu i wielkości czcionek, jak w przypadku stron WWW. Wymagane jest także pisanie bloga poprawną polszczyzną lub ewentualnie językiem regionalnym lub obcym z zachowaniem zasad pisania w tym języku.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat blogów dziecięcych oraz samoocena ich wiedzy o tych blogach zamieszczone zostały w tabelach 161, 162, 163 i 164.

Tabela 161. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat blogów dziecięcych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	28	20	5	68
Nie	12	27	24	5	68

Źródło: Badania własne.

Dziecięce blogi internetowe, jako temat pedagogizacji, znalazły się w kręgu zainteresowania 50% indagowanych wychowujących dzieci uczęszczające do klas I—III.

⁷⁶ T. HUK: *Zjawisko satanizmu w dziecięcych i młodzieżowych blogach internetowych*. W: *Cyberprzestrzeń i edukacja*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012, s. 346.

$$\chi^2 = 0,715$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat blogów dziecięcych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 162. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat blogów dziecięcych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	39	24	4	79
Nie	11	31	24	7	73

Źródło: Badania własne.

Wiedzę o dziecięcych blogach internetowych w ramach pedagogizacji gotowych było przyswoić lub poszerzyć 52% badanych wychowujących podopiecznych będących uczniami starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 1,542$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat blogów dziecięcych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 163. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat blogów dziecięcych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	43	23	5	77
Nie	7	32	30	5	74

Źródło: Badania własne.

Działania pedagogizujące o dziecięcych blogach internetowych były interesujące dla 51% ankietowanych opiekujących się gimnazjalistami.

$$\chi^2 = 2,556$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat blogów dziecięcych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 164. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat blogów dziecięcych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	14	9	6	38
Nie	7	23	20	9	59

Źródło: Badania własne.

Wśród opiekujących się edukowanymi w szkołach średnich na chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o dziecięcych blogach internetowych wskazało 39,2%.

$$\chi^2 = 2,796$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat blogów dziecięcych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat blogów dziecięcych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zainteresowanych przyswojeniem bądź poszerzeniem wiedzy o tych blogach było 48,9% ogółu badanych. W trzech grupach badanych, wychowujących dzieci i nastolatki będące uczniami pierwszego, drugiego i trzeciego etapu edukacyjnego zainteresowanie to kształtowało się na podobnym poziomie, znacznie niższe na-

tomiaś było w grupie opiekujących się młodzieżą w wieku ponadgimnazjalnym. Udział w działaniach pedagogizujących o blogach dziecięcych warto zaproponować rodzicom i prawnym opiekunom dzieci/nastolatków ze starszych klas szkoły podstawowej, gdyż to ich podopieczni są potencjalnymi twórcami pierwszych, samodzielnie pisanych blogów w swoim życiu.

Usługę blogowania, a ściślej — mikroblogowania, umożliwia darmowy serwis społecznościowy o nazwie „Twitter”. W usłudze tej użytkownik zamieszcza na swojej stronie krótkie, nieprzekraczające 140 znaków, wiadomości tekstowe zwane tweetami, które dostarczane są innym użytkownikom przeglądającym dany profil. Serwis ten rozpropagowany został w mass mediach, które komentowały wpisy dokonane w nim przez kilku czołowych polskich polityków.

W Internecie zamieszczać można także komentarze na niektórych stronach internetowych czy blogach innych autorów. I w tym zakresie dorośli powinni wpajać dzieciom i nastolatkom, by nie pisali komentarzy bez rzetelnego ich przemyślenia, określenia celów i sensu tego pisanie. Jeżeli podejmą po tym decyzję o napisaniu komentarza, warto, by unikali złośliwych w nim uwag, grafomanii, mentorstwa, wulgaryzmów, a koncentrowali się na krótkich, rzeczowych i merytorycznych uwagach. Jeżeli autor strony lub bloga albo inny użytkownik sieci odniesie się do takiego komentarza nieżyczliwymi i/lub agresywnymi słowami, warto przekonywać dziecko lub nastolatka, by nie wdawało/wdawał się w kontynuację tak prowadzonej debaty.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie oraz samooceny ich wiedzy o możliwościach ich zamieszczania zawarte zostały w tabelach 165, 166, 167 i 168.

Tabela 165. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	24	24	8	63
Nie	14	32	23	4	73

Źródło: Badania własne.

Spośród mających na wychowaniu podopiecznych z młodszych klas szkoły podstawowej „tak” dla działań pedagogizujących o zamieszczaniu informacji w Internecie zaznaczyło 46,3% diagnozowanych.

$$\chi^2 = 4,118$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 166. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	14	29	30	7	80
Nie	14	31	19	8	72

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych wychowujących dzieci/nastolatki uczęszczające do starszych klas szkoły podstawowej odsetek zainteresowanych tematem zamieszczania informacji w Internecie wynosił 52,6%.

$$\chi^2 = 2,188$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 167. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	33	27	4	72
Nie	9	37	23	10	79

Źródło: Badania własne.

Chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie przejawiało 47,7% badanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków z gimnazjum.

$$\chi^2 = 2,86$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 168. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	11	14	3	40
Nie	10	25	20	2	57

Źródło: Badania własne.

Udział w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie zadeklarowało 41,2% badanych rodziców i prawnych opiekunów uczniów szkół średnich.

$$\chi^2 = 4,029$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat zamieszczania informacji w Internecie a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zainteresowanych uczestniczeniem w tych działaniach było ogółem 47,6% ankietowanych. Największą liczbę zainteresowanych tymi działaniami odnotowano w grupie badanych wychowujących dzieci/nastolatki będące uczniami starszych klas szkoły podstawowej. Sytuacja ta jest korzystna dla planującego przeprowadzenie działań pedagogizujących na rzeczony temat, gdyż podopieczni w tym wieku często inicjują swą działalność w Internecie w zakresie samodzielnego zamieszczania w nim informacji. W działaniach tych powinien on

skoncentrować uwagę pedagogizowanych nie tyle na możliwościach, ile na zasadach bezpieczeństwa w ich zamieszczaniu.

4.9.5. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z portali społecznościowych

W pierwszej dekadzie XXI wieku posiadanie konta na „Naszej klasie”, a nieco później na Facebooku, czyli na jednej z platform internetowych zwanych portalami społecznościowymi, pozwalających użytkownikom na dzielenie się informacjami z wybraną grupą osób, dla wielu młodych ludzi stało się niemal koniecznością. Ukuto nawet powiedzenie: „Jeżeli nie ma cię na Facebooku, to nie istnieje”.

Większość podejmowanych przez człowieka działań uzależniona jest od czynników go motywujących. Wśród powodów posiadania konta na portalu społecznościowym i aktywności na nim wymienianych są: bycie na topie, potrzeba pewnego rodzaju ekshibicjonizmu, poczucie osamotnienia. Dorośli rozmawiając z dzieckiem lub nastolatkiem o jego działalności na portalu, mają możliwość poznania jego motywacji i reagowania np. w sytuacji, gdy komunikuje ono, że czuje się samotne, a na portalu ma przyjaciół. Pomocne dziecku w osiągnięciu równowagi między zaspokajaniem potrzeby bycia z innymi w realnym życiu i w wirtualnej rzeczywistości są: zmiana organizacji zajęć dorosłych przez wygoszpodarowanie dla niego czasu oraz wprowadzenie korekt w dotychczasowej organizacji życia domowego polegających na ułatwieniu mu kontaktów z rówieśnikami przez zapraszanie ich do domu lub bycie z nim poza domem w miejscach, w których ci rówieśnicy się znajdują.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych oraz samooceny ich wiedzy o tym korzystaniu zamieszczone zostały w tabelach 169, 170, 171 i 172.

Tabela 169. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	19	25	3	57
Nie	24	41	14	0	79

Źródło: Badania własne.

Między diagnozowanymi rodzicami i prawnymi opiekunami dzieci z młodszych klas szkoły podstawowej zainteresowanie działaniami pedagogizującymi o korzystaniu z portali społecznościowych kształtowało się na poziomie 41,9%.

$$\chi^2 = 16,815$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , zgodnie z którą zachodzi związek między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,332 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,408,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,352,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 170. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	16	29	20	6	71
Nie	12	37	22	10	81

Źródło: Badania własne.

Chętnych do wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o korzystaniu z portali społecznościowych było 46,7% ankietowanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków chodzących do starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 1,987$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 171. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	38	19	5	77
Nie	10	35	24	5	74

Źródło: Badania własne.

Sklonnym do wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o korzystaniu z portali społecznościowych było 51% badanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków z gimnazjum.

$$\chi^2 = 1,646$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 172. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	22	13	4	49
Nie	9	22	14	3	48

Źródło: Badania własne.

Skorych do wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o korzystaniu z portali społecznościowych było 50,5% diagnozowanych rodziców i prawnych opiekunów nastolatków ze szkół średnich.

$$\chi^2 = 0,222$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z portali społecznościowych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie badanych wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Wiedzę o korzystaniu z tych portali chciałoby nabyć lub wzbogacić w sumie 47,4% respondentów ze wszystkich badanych grup. Korzystanie przez dzieci lub nastolatków z tych portali jest w pewnej mierze odzwierciedlone w niewielkim zainteresowaniu ich tematyką wśród rodziców i prawnych opiekunów podopiecznych ze szkół podstawowych. Nieco większe było ono wśród badanych opiekunów młodzieży z gimnazjów i ze szkół średnich. Intensywnie z tych portali korzystają nastolatki w wieku gimnazjalnym, a więc pedagogizację o nich warto zaproponować ich rodzicom i prawnym opiekunom lub wychowującym podopiecznych rozpoczynających swą działalność na portalach, a są nimi z reguły nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej.

Portale społecznościowe pozwalają na opisane już zamieszczanie w Internecie informacji oraz komunikowanie się poprzez sieć, z tą różnicą, że w praktyce na portalach nie jest się anonimowym, a więc nie zachowuje się prywatności. Informacje, w tym zdjęcia i filmy, na nich zamieszczane, jeśli nie zostaną odpowiednio „zastrzeżone”, wówczas będą dostępne nie tylko znajomym, ale wszystkim użytkownikom tej usługi, a wiele z nich nawet użytkownikom nieposiadającym konta. Dziecko zamierzające założyć lub posiadające już swoje konto na portalu społecznościowym powinno być przez dorosłych w domu i/lub w szkole uświadamiane o konsekwencjach zamieszczania prywatnych informacji oraz nauczane ukrywania wybranych informacji i udostępnienia ich wyłącznie wybranym znajomym.

Drugim, istotnym działaniem dorosłych, mającym przygotować dziecko do korzystania z portali społecznościowych jest uczenie go takiego doboru informacji, by nie miały one negatywnego wpływu na reputację jego i jemu bliskich. Ocena informacji, zarówno tekstowych, jak i graficznych, ze względu na mnogość jej detali bywa dla młodego człowieka zbyt trudna. Dlatego proponuje się dziecku,

by spojrzeć na zamieszczane informacje okiem znajomych, zastanowiło się, jak oni je spostrzegą, czy ocenią je pozytywnie, czy negatywnie, czy skomentują je otwarcie na portalu czy też staną się one obiektem plotek itp.

Kolejnym problemem jest przyjmowanie przez dziecko nowych osób do grona znajomych. Oczywiście, najbezpieczniejsza jest lista znajomych składająca się wyłącznie z osób znanych z realnego życia i to najlepiej z tych, z którymi komunikowało się i/lub komunikuje się ono bezpośrednio. Dziecko jednakże, po pewnym okresie komunikowania się z osobami w świecie wirtualnym, chce dołączyć je do grona znajomych. Warto wówczas przekonać dziecko, by zaznaczyło, że daną osobę zna ono wyłącznie z Internetu, co stanowi ostrzeżenie dla jego koleżanek i kolegów w przypadku, gdy ta osoba skontaktuje się z nimi (nie ma z tym żadnych trudności w przypadku profilu otwartego) i powoła się na znajomość z dzieckiem.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych oraz samooceny ich wiedzy o tych zagrożeniach zamieszczone zostały w tabelach 173, 174, 175 i 176.

Tabela 173. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	21	22	7	63
Nie	25	36	10	2	73

Źródło: Badania własne.

Akceptacja dla udziału w działaniach pedagogizujących o zagrożeniach dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych wystąpiła u 46,3% badanych wychowujących dzieci z klas wczesnoszkolnych.

$$\chi^2 = 14,357$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 głoszącą, że zachodzi związek między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,309 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,38,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,325,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 174. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	27	16	5	61
Nie	9	41	26	15	91

Źródło: Badania własne.

Wśród mających pod swą pieczę wychowanków uczęszczających do starszych klas szkoły podstawowej działania pedagogizujące o zagrożeniach dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych uzyskały aprobatę 40,1% diagnozowanych.

$$\chi^2 = 5,275$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 175. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	37	24	5	77
Nie	12	33	19	10	74

Źródło: Badania własne.

W działaniach pedagogizujących o zagrożeniach dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych wzięłoby udział 51% ankietowanych opiekujących się nastolatkami w wieku gimnazjalnym.

$$\chi^2 = 2,461$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 176. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	18	11	4	44
Nie	8	24	16	5	53

Źródło: Badania własne.

W grupie opiekujących się nastolatkami będącymi uczniami szkół ponadgimnazjalnych tematyka zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych była interesująca dla 45,4% indagowanych.

$$\chi^2 = 1,546$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne

ne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie opiekujących się dziećmi w wieku wczesnoszkolnym. Ogółem zainteresowanych tymi zagrożeniami było 45,7% ankietowanych. Spośród wszystkich badanych grup największy odsetek chętnych do wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o zagrożeniach dla dziecka lub nastolatka korzystającego z portali społecznościowych stanowili rodzice i prawni opiekunowie gimnazjalistów i to im lub wychowującym dzieci/nastolatki uczące się na drugim etapie edukacyjnym warto zaproponować takie działania (połączone z działaniami o korzystaniu z tych portali) albo w formie bezpośredniego spotkania, albo w ramach e-pedagogizacji.

4.9.6. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z alterrzeczywistości typu *second life*

Second life to usługa internetowa umożliwiająca tworzenie własnego, wirtualnego świata. Jest usługą darmową, z wyjątkiem płatnego konta umożliwiającego np. zakup własnej ziemi. Użytkownik *second life* na początku tworzy swoją postać (niekoniecznie ludzką), tzw. awatara. Następnie wybiera miejsce i czas, w którym awatar ma funkcjonować, tworzy przedmioty potrzebne do tego funkcjonowania, animuje oraz wybiera dźwięki i muzykę. W alterrzeczywistości typu *second life* występują dwa typy zaburzeń izomorfizmu między osobą a awatarem. Pierwsze z tych zaburzeń występuje, gdy jedna osoba tworzy kilka awatarów nazywanych altami (pojedynczy „ja” — wielu awatarów). Alty tworzone są do wykonywania określonych działań, np. jeden do gromadzenia środków majątkowych, drugi do budowania, inny do testowania np. ubioru. Drugi typ zaburzeń dotyczy sytuacji, w której kilka osób kieruje jednym awatarem (wielu różnych „ja” — jeden awatar)⁷⁷.

---

⁷⁷ T. BOELLSTORFF: *Dojrzewanie w Socond Life. Antropologia człowieka wirtualnego*. Przeł. A. SADZA. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012, s. 173.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* oraz samooceny ich wiedzy o tej usłudze zamieszczone zostały w tabelach 177, 178, 179 i 180.

Tabela 177. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	3	16	28	8	55
Nie	11	25	28	17	81

Źródło: Badania własne.

W działaniach pedagogizujących o usłudze tworzenia alternatywności typu *second life* wzięłoby udział 40,4% spośród pytaných na spotkaniach z rodzicami w klasach I—III.

$$\chi^2 = 4,999$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 178. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	6	15	17	11	49
Nie	4	28	39	32	103

Źródło: Badania własne.

Z grupy wychowujących podopiecznych z drugiego etapu edukacyjnego „tak” dla działań pedagogizujących o usłudze *second life* zaznaczyło 32,2% respondentów.

$$\chi^2 = 4,629$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 179. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	4	17	27	20	68
Nie	3	29	35	16	83

Źródło: Badania własne

Usługa *second life*, jako temat działań pedagogizujących, znalazła się w kręgu zainteresowania 45% ankietowanych uczestniczących w spotkaniach z wychowawcą organizowanych w gimnazjach.

$$\chi^2 = 3,292$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 180. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	9	10	17	40
Nie	8	15	27	6	57

Źródło: Badania własne.

W grupie opiekujących się nastolatkami ze szkół średnich zainteresowanie tematyką usługi *second life* wystąpiło u 41,2% ankietowanych.

$$\chi^2 = 13,262$$
$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , zgodnie z którą zachodzi związek między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* a samooceną poziomu ich wiedzy w tym zakresie.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,347 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,427,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,37,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat usługi *second life* a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie badanych opiekujących się nastolatkami ze szkół ponadgimnazjalnych. Działaniami tymi interesowało się relatywnie niewiele (39,6% ogółu) badanych rodziców i prawnych opiekunów, nawet potencjalnych użytkowników tej usługi, czyli opiekujących się starszymi nastolatkami ze szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Mimo to temat ten warto poruszyć przy okazji spotkań z tymi rodzicami i prawnymi opiekunami lub opracować go dla nich w postaci materiałów do e-pedagogizacji.

Jeżeli podczas korzystania z usługi *second life* użytkownik uruchomi krytyczne myślenie i samokontrolę, zwłaszcza czasu, wtedy jest ona postrzegana jako nieszkodliwa, a nawet pożądana, np. angażuje jego wyobraźnię. Niepokoją natomiast sytuacje, w których właściciel awatara nie kontroluje rzeczywistego czasu bycia w wirtualnym świecie lub wzbudza zazdrość życiowej partnerki/życiowego partnera w świecie rzeczywistym, porównując ją/jego z jej/jego awatarem. Niepożądane bywają także działania podejmowane poza oficjalnymi zachowaniami

przyjętymi w *second life*, np. płacenie za erotyczne zachowania między awatarami lub prostytuowanie się awatara.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o tych zagrożeniach zamieszczone zostały w tabelach 181, 182, 183 i 184.

Tabela 181. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	2	16	30	11	59
Nie	11	20	30	16	77

Źródło: Badania własne.

Wśród mających pod swą pieczę wychowanków uczęszczających do starszych klas szkoły podstawowej działania pedagogizujące o zagrożeniach związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka uzyskały aprobatę 43,4% ankietowanych.

$$\chi^2 = 5,312$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 182. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	4	14	16	18	52
Nie	4	29	37	30	100

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się dziećmi w młodszym wieku szkolnym odsetek ciekawych tematem zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka wynosił 34,2%.

$$\chi^2 = 1,55$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 183. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	4	15	30	23	72
Nie	2	30	28	19	79

Źródło: Badania własne.

Akceptacja dla udziału w działaniach pedagogizujących o zagrożeniach związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka wystąpiła u 47,7% opiekujących się nastolatkami ze szkół gimnazjalnych.

$$\chi^2 = 5,805$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 184. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	9	12	15	41
Nie	8	16	26	6	56

Źródło: Badania własne.

W grupie opiekujących się nastolatkami uczęszczającymi do szkół średnich chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka wyraziło 42,3% ankietowanych.

$$\chi^2 = 9,577$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , według której zachodzi związek między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,3 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,37,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,314,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy w tym zakresie była niska.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na te-

mat zagrożeń związanych z korzystaniem z usługi *second life* przez dziecko/nastolatka a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie respondentów opiekujących się nastolatkami ze szkół ponadgimnazjalnych. Spośród wszystkich ankietowanych interesowało się tymi działaniami 41,8% rodziców i prawnych opiekunów. Tematy działań pedagogizujących o usługach *second life* i o potencjalnych zagrożeniach wynikających z korzystania z tej usługi przez młodego użytkownika powinny być omówione w ramach jednego spotkania zorganizowanego dla opiekujących się nastolatkami z gimnazjum lub ze szkoły ponadgimnazjalnej bądź też być opracowane w postaci materiałów do e-pedagogizacji.

Większość badanych rodziców i opiekunów, także mających pod swą opieką nastolatków, nie wyraża chęci uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących na temat *second life* i zagrożeń związanych z życiem w tym wirtualnym świecie, postrzegając je jako sieciową odmianę popularnej wśród ich dzieci gry komputerowej *Sims*.

4.10. Przygotowywanie dzieci i nastolatków do korzystania z usług telefonii komórkowej

Ludzie od dawna próbowali rozwiązać problem komunikowania się na odległość. Krokiem milowym w tych próbach okazał się telefon stacjonarny, czyli wynalazek Bella, który zdaniem Paula Lewinsona poddawany był bardziej znaczącym ulepszeniom niż jakiegokolwiek inne medium. Podstawową jego wadą była jednakże możliwość ominięcia informacji istotnej dla danej jednostki lub niemożność zadzwonienia w ważnej dla niej sprawie⁷⁸. Zaradziły temu telefony komórkowe, których podstawową funkcją jest umożliwienie kontaktów między ich użytkownikami niezależnie od miejsc, w których się znajdują. Telefony te są więc urządzeniami wymagającymi od tych użytkowników kompetencji pośredniego komunikowania się. Do działań podejmowanych przez rodziców i opiekunów mających przygotować dziecko do bezpiecznego komunikowania się za pośrednictwem telefonów komórkowych należą kształtowanie umiejętności kulturalnego prowadzenia rozmów (bezpośrednio w przypadku rozmów telefonicznych między rodzicami a dzieckiem, ale także pośrednio, po rozmowie dziecka z osobami trzecimi prowadzonej w towarzystwie rodziców) oraz kształtowanie umiejętności kulturalnego korespondowania za pomocą SMS-ów i MMS-ów (za-

---

⁷⁸ P. LEVINSON: *Telefon komórkowy. Jak zmienił świat najbardziej mobilny ze środków komunikacji*. Przeł. H. JANKOWSKA. Warszawa: Warszawskie Towarzystwo Literackie „Muza” SA, 2006, s. 213.

równy w wypadku, gdy dziecko wysłało SMS-a lub MMS-a rodzicowi, jak i wówczas, gdy dziecko dobrowolnie pokazało je rodzicom przed lub po wysłaniu ich do osób trzecich)⁷⁹.

Decydując się na kupno bądź wymianę dziecku lub nastolatkowi telefonu komórkowego, dorośli muszą zdecydować, jakie funkcje powinien on posiadać, oprócz możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych i wysyłania SMS-ów oraz książki adresowej, zadając sobie przy tym pytanie, czy przydatne i bezpieczne dla niego są możliwości: przeglądania stron internetowych i obsługi poczty elektronicznej, grania w gry, także sieciowe, oraz korzystania z GPS-u, nagrywania rozmów, wykonywania zdjęć lub krótkich filmów. Pod koniec pierwszej i na początku drugiej dekady XXI wieku marzeniem młodych ludzi stało się posiadanie smartfona łączącego wymienione funkcje telefonu komórkowego oraz komputera kieszonkowego, który oprócz wspomnianych funkcji telefonu ma opcję zarządzania osobistymi informacjami czy korzystania z pakietów biurowych.

Posiadanie przez dziecko lub nastolatka telefonu komórkowego bądź smartfona jest coraz częściej uzasadniane także jego potrzebami edukacyjnymi. Urządzenia te mogą być bowiem wykorzystywane w procesie kształcenia (jest to tzw. *M-learning*, czyli *mobile learning*), w którym najbardziej przydatnymi ich funkcjami, zdaniem nauczycieli, są możliwość wykonywania zdjęć, nagrywania filmów i dźwięków dotyczących przedmiotu nauczania oraz łączenie się z Internetem w dowolnym miejscu⁸⁰.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej oraz samooceny ich wiedzy o tym korzystaniu zamieszczone zostały w tabelach 185, 186, 187, 188.

Tabela 185. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	18	31	20	3	72
Nie	14	31	17	2	64

Źródło: Badania własne.

⁷⁹ M. MUSIOŁ: *Wspieranie procesów dydaktycznego, wychowawczego i opiekuńczego w pracy z dzieckiem w wieku wczesnoszkolnym*. W: *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej, kulturowej i oświatowej, studia — rozprawy — praktyka*. Red. S. JUSZCZYK, M. KISIEL, A. BUDNIAK. Katowice: Katedra Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Pedagogiki Mediów, Instytut Pedagogiki, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Śląski, 2011, s. 75.

⁸⁰ T. HUK: *Opportunities and Risks of the Use of the Mobile Phone in the Process of Education*. „The New Educational Review” 2012, Vol. 30, No. 4, s. 257.

Z grona wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym „tak” dla chęci wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej wskazało 52,9% ankietowanych.

$$\chi^2 = 0,47$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 186. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	19	29	21	3	72
Nie	16	38	20	6	80

Źródło: Badania własne.

Korzystaniem z usług telefonii komórkowej, jako tematem działań pedagogizujących, interesowało się 47,4% ankietowanych uczestniczących w spotkaniach z wychowawcą organizowanych dla klas IV–VI.

$$\chi^2 = 2,075$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 187. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	21	39	10	2	72
Nie	17	37	23	2	79

Źródło: Badania własne.

W grupie opiekujących się nastolatkami z gimnazjum chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej wykazało 47,7%.

$$\chi^2 = 5,282$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 188. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	16	12	11	1	40
Nie	20	21	14	2	57

Źródło: Badania własne.

Problematyka korzystania z usług telefonii komórkowej była interesująca dla 41,2% diagnozowanych w szkołach średnich.

$$\chi^2 = 0,632$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z usług telefonii komórkowej a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Spośród wszystkich badanych 47,8% potwierdziło gotowość do poszerzania swej wiedzy o korzystaniu z tych usług. Niewielu rodziców i prawnych opiekunów wychowujących dzieci i nastolatki w wieku szkolnym nie potrafi korzystać z podstawowych usług telefonii komórkowej, dlatego w dzia-

łaniach pedagogizujących na ten temat warto skoncentrować się na usługach rzadziej wykorzystywanych, zwłaszcza mogących zwiększyć bezpieczeństwo ich podopiecznych. Udział w tych działaniach najlepiej zaproponować opiekującym się dziećmi w wieku wczesnoszkolnym, tym bardziej że w tej grupie badanych wystąpiło największe zainteresowanie ich tematyką.

Większość zagrożeń związanych z korzystaniem przez dziecko lub nastolatka z usług telefonii komórkowej jest podobna do zagrożeń wynikających z korzystania z usług internetowych. Są to: możliwość komunikowania się z nieodpowiednimi, a czasem niebezpiecznymi ludźmi, cyberprzemoc polegająca na wysyłaniu lub otrzymywaniu pisemnych lub ustnych gróźb czy obscenicznych komunikatów, nękanii częstymi „sygnałami” lub SMS-ami, wykonywaniu zdjęć i filmowaniu osób, które sobie tego nie życzą lub, co gorsza, celowo inscenizowanych zdarzeń upokarzających innych, a następnie wysyłanie ich na telefony innym użytkownikom lub zamieszczanie ich w Internecie i in.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego oraz samooceny ich wiedzy o tych zagrożeniach zamieszczone zostały w tabelach 189, 190, 191 i 192.

Tabela 189. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	18	31	20	3	72
Nie	14	31	17	2	64

Źródło: Badania własne.

Dla tematyki zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego aprobatę wyraziło 52,9% badanych z grupy wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

$$\chi^2 = 0,474$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na

temat zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 190. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	18	40	26	6	90
Nie	11	33	11	7	62

Źródło: Badania własne.

Deklarację udziału w działaniach pedagogizujących o zagrożeniach mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego złożyło 59,2% indagowanych z grupy biorących udział w spotkaniach z wychowawcami z klas IV—VI.

$$\chi^2 = 3,479$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 191. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	42	32	1	86
Nie	12	31	20	2	65

Źródło: Badania własne.

W gronie opiekujących się gimnazjalistami na chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o zagrożeniach mogących występować podczas komuni-

kowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego wskazało 57% ankietowanych.

$$\chi^2 = 1,92$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 192. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	22	10	4	45
Nie	15	21	13	3	52

Źródło: Badania własne.

Wśród mających pod swą pieczę nastolatki ze szkoły średniej działania pedagogizujące o zagrożeniach mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego dostały aprobatę 46,4% badanych.

$$\chi^2 = 1,56$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka z wykorzystaniem telefonu komórkowego oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń mogących występować podczas komunikowania się dziecka/nastolatka

z wykorzystaniem telefonu komórkowego a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. W działaniach pedagogizujących o tych zagrożeniach wzięłoby udział 54,7% ogółu badanych. Korzystne dla procesów opieki i wychowania jest większe zainteresowanie rodziców i prawnych opiekunów tematyką zagrożeń mogących wynikać z korzystania przez ich podopiecznych z telefonu komórkowego niż zainteresowanie tematyką usług oferowanych dla tego medium. Oba zagadnienia najlepiej omówić w trakcie jednego spotkania pedagogizującego zorganizowanego dla wychowujących dzieci w młodszym wieku szkolnym, które coraz częściej są posiadaczami telefonów komórkowych. Niektóre z tych zagrożeń, np. cyberprzemoc, niepożądane wykorzystywanie cyfrowego aparatu fotograficznego i kamery cyfrowej, mogą stanowić odrębny temat pedagogizacji i być realizowane z opiekującymi się nastolatkami ze starszych klas szkół podstawowych i z gimnazjów.

Komunikowanie się przez telefon komórkowy umożliwia także usługa SMS, jednakże ze względu na jej tekstowy charakter stwarza ona większe zagrożenie niż komunikowanie się głosowe i jest narzędziem częściej wykorzystywanym do okazania niechęci, nienawiści czy złych emocji, stając się środkiem do stosowania cyberprzemocy.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z usługą SMS oraz samooceny ich wiedzy o tych zagrożeniach zamieszczone zostały w tabelach 193, 194, 195 i 196.

Tabela 193. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z usługą SMS a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	22	21	19	6	68
Nie	16	28	21	3	68

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką dzieci w młodszym wieku szkolnym zainteresowanie tematyką zagrożeń związanych z usługą SMS kształtowało się na poziomie 50%.

$$\chi^2 = 3,047$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmien-

ne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z usługą SMS oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 194. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z usługą SMS a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	22	28	26	6	82
Nie	12	37	14	7	70

Źródło: Badania własne.

Tematykę działań pedagogizujących o zagrożeniach związanych z usługą SMS zaakceptowało 53,9% badanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków ze starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 6,96$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z usługą SMS oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 195. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z usługą SMS a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	36	31	5	85
Nie	11	30	20	5	66

Źródło: Badania własne.

Wiedzę o zagrożeniach związanych z usługą SMS chciałoby przyswoić lub poszerzyć 56,3% diagnozowanych opiekujących się nastolatkami z gimnazjum.

$$\chi^2 = 0,705$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z usługą SMS oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 196. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z usługą SMS a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	14	10	4	36
Nie	15	26	17	3	61

Źródło: Badania własne.

W działaniach pedagogizujących o zagrożeniach związanych z usługą SMS wzięłoby udział 37,1% ankietowanych opiekujących się nastolatkami uczęszczającymi do szkół średnich.

$$\chi^2 = 1,333$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z usługą SMS oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat zagrożeń związanych z usługą SMS a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Spośród wszystkich badanych rodziców i opiekunów wiedzę o zagrożeniach związanych z tą usługą wzbogaciłoby 50,6%. Mając na względzie ograniczoną ilość czasu, który może być przeznaczony na pedagogizację medialną, tematykę zagrożeń związanych z usługą SMS najlepiej połączyć z tematyką korzystania z telefonów komórkowych i zagrożeń wynikających z głosowym komunikowaniem się za pośrednictwem tych urządzeń i zrealizować wśród wychowujących podopiecznych w młodszym wieku szkolnym. Ze względów ekonomicznych młodzi użytkownicy telefonów komórkowych najczęściej wykorzystują tę usługę, a to może mieć niekorzystny wpływ na ich przyzwyczajenia językowe, co pedagogizujący powinien przekazać pedagogizowanym.

Wartość finansowa aparatu telefonii komórkowej bywa znaczna, a dziecko zabiera go do szkoły, na zajęcia pozalekcyjne, na podwórko. Telefon jest więc urządzeniem, na które musi ono zwracać uwagę, by go nie zgubić, by nie zostać okradzionym lub nawet nie stać się ofiarą kradzieży rozbójniczej, wskutek czego jest rzeczą, z wykorzystaniem której rodzice i opiekunowie mogą kształtować w dziecku umiejętność dbania o własne dobro.

Użytkowanie telefonu komórkowego wiąże się z kosztami, dlatego w ramach usług na kartę lub mix (połączenie abonamentu z możliwością doładowania kartą) może być on jednym z elementów kształtowania umiejętności oszczędzania przez planowanie korzystania z poszczególnych usług, czemu sprzyja umiejętność sprawdzania stanu konta.

Rodzice i opiekunowie powinni kształtować w dziecku lub nastolatku nawyk kontrolowania czasu prowadzonych rozmów przez telefon komórkowy. Opinie o wpływie prowadzenia długich rozmów za pośrednictwem tego telefonu na zdrowie są często skrajnie podzielone. Wielu ich użytkowników mówi np. o bólu głowy po takiej rozmowie.

W pedagogizacji medialnej rodziny dotyczącej przygotowywania dziecka lub adolescenta do korzystania z usług telefonii komórkowej należy także uwzględnić kształtowanie umiejętności racjonalnego wykorzystanie aparatu cyfrowego i kamery cyfrowej opisane w następnym podrozdziale.

4.11. Przygotowywanie dzieci i nastolatków

do korzystania z aparatu cyfrowego oraz z kamery cyfrowej

W przygotowywaniu dzieci i adolescentów do rejestrowania zdarzeń, ludzi, zwierząt, rzeczy czy zjawisk techniką cyfrową należy koncentrować się na dwóch czynnikach: technice wykonywania fotografii lub filmu oraz stronie etycznej wykonywania tych czynności.

Pierwsze fotografie dziecko wykonuje najczęściej prostym, całkowicie zautomatyzowanym aparatem fotograficznym. Aparat taki pozwala na uzyskanie dobrego zdjęcia po właściwym dobraniu miejsca, z którego się fotografuje, oraz skadrowaniu fotografowanego obiektu. Następnym krokiem jest wykorzystywanie zoomu cyfrowego, a w bardziej zaawansowanych technologiach — cyfrowego i optycznego. Kolejnym etapem jest ręczne ustawianie aparatu fotograficznego: czasu ekspozycji, filtrów, zdjęć makro. W pewnym etapie zaawansowania dziecka lub nastolatka warto namówić je/go także do korzystania z programów komputerowych służących obróbce zdjęć lub filmów, pozwalających na uzyskanie lepszej ich jakości.

Niepożądanym zachowaniem podczas fotografowania lub filmowania jest przede wszystkim inscenizowanie lub nakłanianie innych do inscenizowania scen

przemocy lub scen o zabarwieniu erotycznym, a także scen ośmieszających jedną osobę, a niekiedy niewielką grupę osób. Poważnym przewinieniem jest zamieszczenie tych zdjęć lub filmów w Internecie bez zgody osób na nich utrwalonych. W obu przypadkach najbardziej skutecznym sposobem ograniczającym lub eliminującym te zachowania jest kształtowanie u dzieci empatii i to od najmłodszych lat, nim sięgną po narzędzia cyfrowej rejestracji obrazu. Równie ważne jest kształtowanie postaw etycznych związanych z poszanowaniem osoby ludzkiej, niezależnie od jej „inności”, z tolerancją i odpowiedzialnością, a także dokonywaniem trafnej oceny działań w kategoriach dobra i zła.

Z poszanowaniem innych związane jest unikanie ich uwieczniania aparatem fotograficznym lub kamerą cyfrową bez ich zgody. Należy bezwzględnie uszanować wolę osoby, która otwarcie komunikuje, że nie życzy sobie utrwalania jej wizerunku. Wśród dzieci uczęszczających do szkoły podstawowej 28% stwierdziło, że było filmowanych w sytuacjach, które im się nie podobały, np. w trakcie snu, w piżamie, podczas spożywania posiłków⁸¹.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka oraz samoocena ich wiedzy o takim wykorzystywaniu zamieszczone zostały w tabelach 197, 198, 199 i 200.

Tabela 197. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	15	21	26	6	68
Nie	9	35	20	4	68

Źródło: Badania własne.

Wśród mających pod swą opieką wychowanków uczęszczających do klas początkowych działania pedagogizujące o niepożądanym wykorzystywaniu fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka uzyskały aprobatę 50% badanych.

$$\chi^2 = 6,183$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

⁸¹ M. MUSIOŁ: *Filmy realizowane przez dzieci za pomocą telefonów komórkowych*. W: *Rzeczywistość, perswazyjność, falsyfikacja w optyce wychowania i edukacji*. Red. M. KISIEL, T. HUK. Katowice: Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek, 2009, s. 86.

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 198. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	24	23	6	60
Nie	10	33	29	20	92

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się podopiecznymi ze starszych klas szkoły podstawowej odsetek zainteresowanych tematyką niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka wynosił 39,5%.

$$\chi^2 = 3,604$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 199. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	21	32	4	67
Nie	7	33	27	17	84

Źródło: Badania własne.

W grupie opiekujących się nastolatkami z gimnazjum na chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzysty-

wania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka wskazało 44,4% ankietowanych.

$$\chi^2 = 9,879$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , według której zachodzi związek między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy w tym zakresie.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,248 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,305,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,256,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 200. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	22	10	3	40
Nie	7	26	19	5	57

Źródło: Badania własne.

Wśród opiekujących się nastolatkami ze szkół ponadgimnazjalnych zainteresowanie tematyką niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka wykazało 41,2% ankietowanych.

$$\chi^2 = 1,011$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania fotografii wykonanych przez dziecko/nastolatka a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie ankietowanych opiekujących się nastolatkami w wieku gimnazjalnym. Wiedzę na ten temat przyswoiliby lub uzupełniliby 43,9% ogółu badanych rodziców i prawnych opiekunów. Wręcz niepokojące było niewielkie zainteresowanie tą tematyką szczególnie wychowujących dzieci/nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej, ponieważ to ich podopieczni nie tylko wykonują fotografie, ale także przysyłają je na telefony komórkowe znajomych lub zamieszczają je w Internecie. Toteż wśród tych rodziców i prawnych opiekunów należy zrealizować działania pedagogizujące o niepożądanym wykorzystywaniu fotografii, a do pedagogizującego należy przekonanie pedagogizowanych o ważności tematyki tych działań.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka oraz samooceny ich wiedzy o takim ich wykorzystywaniu zamieszczone zostały w tabelach 201, 202, 203 i 204.

Tabela 201. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	17	22	24	4	67
Nie	10	32	23	4	69

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych wychowujących dzieci uczące się w klasach I—III odsetek interesujących się tematyką niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka wynosił 49,3%.

$$\chi^2 = 3,659$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 202. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	22	23	6	61
Nie	12	23	32	24	91

Źródło: Badania własne.

W gronie rodziców i prawnych opiekunów wychowujących podopiecznych ze starszych klas szkoły podstawowej zainteresowanie tematyką niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka kształtowało się na poziomie 40,1%.

$$\chi^2 = 6,821$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 203. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	4	30	21	9	64
Nie	8	35	27	17	87

Źródło: Badania własne.

Działania pedagogizujące o niepożądanym wykorzystywaniu filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka zyskały akceptację 42,4% ankietowanych wychowujących gimnazjalistów.

$$\chi^2 = 1,46$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 204. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	2	20	13	4	39
Nie	8	31	14	5	58

Źródło: Badania własne.

Spośród sprawujących opiekę nad nastolatkami ze szkół średnich „tak” dla działań pedagogizujących o niepożądanym wykorzystywaniu filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka zaznaczyło 40,2% diagnozowanych.

$$\chi^2 = 2,495$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat niepożądanego wykorzystywania filmów wykonanych przez dziecko/nastolatka a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Wiedzę na ten temat

chciałoby przyswoić lub uzupełnić 43,1% ogółu diagnozowanych. Podobnie, jak w przypadku niepożądanego wykorzystywania fotografii niepokój budziło zainteresowanie niepożądanym wykorzystywaniem filmów zwłaszcza u niewielkiej liczby ankietowanych wychowujących dzieci/nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej, gdyż to ich podopieczni nie tylko rejestrują różne zdarzenia, ale sami je inscenizują, a filmy kolportują MMS-ami lub zamieszczają w Internecie. Toteż wśród tych rodziców i prawnych opiekunów należy zrealizować działania pedagogizujące o niepożądanym wykorzystywaniu filmów, a pedagogizujący musi przekonać pedagogizowanych do udziału w tych działaniach. Działania te można połączyć z działaniami o niepożądanym wykorzystywaniu fotografii.

Argumentem możliwym do wykorzystania w rozmowach z rodzicami i prawnymi opiekunami starszych dzieci na temat rozpowszechniania fotografii lub filmów wykonywanych przez nie jest Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych. W art. 81 tej ustawy napisano:

1. Rozpowszechnianie wizerunku wymaga zezwolenia osoby na nim przedstawionej. W braku wyraźnego zastrzeżenia zezwolenie nie jest wymagane, jeżeli osoba ta otrzymała umówioną zapłatę za pozowanie.
2. Zezwolenia nie wymaga rozpowszechnianie wizerunku:
  - osoby powszechnie znanej, jeżeli wizerunek wykonano w związku z pełnieniem przez nią funkcji publicznych, w szczególności politycznych, społecznych, zawodowych;
  - osoby stanowiącej jedynie szczegół całości takiej jak zgromadzenie, kraj, obraz, publiczna impreza⁸².

4.12. Uzależnienie od mediów

Od wielu lat profesjonaliści specjalizujący się w tematyce zagrożeń medialnych sygnalizują problemy z definiowaniem uzależnienia od nich. Dla nich niewystarczające jest definiowanie uzależnień symptomami ich wystąpienia. Inaczej odbierają to rodzice i opiekunowie, dla których właśnie owe symptomy stanowią impuls do działania, do poszerzenia wiedzy o samym zjawisku oraz o możliwościach pomocy dziecku lub nastolatkowi uzależnionemu bądź bliskiemu uzależnienia.

Do symptomów uzależnienia należą: zaburzenia koncentracji uwagi, niepokój i stany lękowe, ekstremalne reakcje emocjonalne często nieadekwatne do wywołującego je bodźca, fantazjowanie i kłamstwa, zanik wrażliwości na uczucia innych ludzi, utrata dotychczasowych przyjaciół, odrzucanie przez grupę z powodu

⁸² <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19940240083> (dostęp: 23.10.2012).

nieprzyjemnych zachowań dziecka, brak zainteresowania nauką, niesłuchanie dorosłych⁸³, a także korzystanie z czynnika uzależniającego najczęściej, jak to tylko możliwe, uczucie rozładowania napięcia w czasie korzystanie z tego czynnika, występowanie zaburzeń abstynencyjnych w przypadku utraty możliwości korzystania z niego.

Najczęściej spotykane uzależnienia od mediów dotyczą grania w gry komputerowe oraz korzystania z Internetu lub telefonu komórkowego. Już w końcu ubiegłego wieku Maciej Tanaś wymienił związane z komputerem i Internetem uzależnienia: IAD (uzależnienie od Internetu), syndrom technologiczny (popadanie przez dziecko w trans w trakcie emisji reklam lub gry komputerowej), syndrom ASC (intensywne korzystanie z ICT prowadzące do zmienionych stanów świadomości podobnych fizjologicznie i psychologicznie do stanów intoksykacji farmakologicznej, alkoholowej lub narkotycznej), uzależnienie od rzeczywistości wirtualnej oraz uzależnienie od programów zawierających elementy psychomanipulacji, technik perswazyjnych i bodźców podprogowych⁸⁴.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera oraz samooceny ich wiedzy o tym uzależnieniu zamieszczone zostały w tabelach 205, 206, 207 i 208.

Tabela 205. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	34	24	1	70
Nie	19	32	14	1	66

Źródło: Badania własne.

Chęć wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących o uzależnieniu od komputera wyraziło 51,5% badanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci z klas początkowych.

$$\chi^2 = 4,712$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

⁸³ Wzięte z materiałów opracowanych przez Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom w Bytomiu oraz Stowarzyszenie Bezpieczne Miasto Bytom na spotkania z rodzicami w bytomskich szkołach.

⁸⁴ M. TANAŚ: *Cywilizacja globalna, społeczeństwo informacyjne a kształcenie*. „Kultura i Edukacja” 1999, nr 1, s. 108.

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 206. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	33	22	5	73
Nie	16	38	12	13	79

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących dzieci/nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej zainteresowanie tematyką uzależnienia od komputera wykazało 48,3% ankietowanych.

$$\chi^2 = 6,933$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 207. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	9	27	33	7	76
Nie	13	37	16	9	75

Źródło: Badania własne.

„Tak” dla działań pedagogizujących o uzależnieniu od komputera wskazało 50,3% ankietowanych opiekujących się gimnazjalistami.

$$\chi^2 = 8,431$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , zgodnie z którą zachodzi związek między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera a samooceną poziomu ich wiedzy w tym zakresie.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,23 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,283,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,236,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 208. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	24	13	4	53
Nie	10	19	13	2	44

Źródło: Badania własne.

W gronie wychowujących podopiecznych ze szkół średnich „tak” dla działań pedagogizujących o uzależnieniu od komputera zaznaczyło 54,6% diagnozowanych.

$$\chi^2 = 0,6$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie respondentów opiekujących się nastolatkami w wieku gimnazjalnym. Spośród wszystkich badanych 50,8% wzięłoby udział w tych działaniach. Człowiek może uzależnić się od mediów w różnym wieku, nawet będąc bardzo młodym, jednakże zagrożenie owo staje się bardziej realne w czasie, w którym kontrola dorosłych nad poczynaniami medialnymi podopiecznych maleje lub całkiem zanika. Sytuacja ta dotyczy często nastolatków w wieku gimnazjalnym lub ponadgimnazjalnym, dlatego udział w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od komputera, w ramach którego omówione zostaną czynniki sprzyjające uzależnieniu, jego symptomy oraz terapia, można zaproponować ich rodzicom i prawnym opiekunom.

Uzależnienie od Internetu obejmuje różne usługi oferowane w tej sieci, od gier komputerowych online, poprzez przeglądanie stron internetowych, po komunikowanie się interpersonalne pośrednie, a nawet po długotrwałe przebywanie w wirtualnym świecie (*second life*). Wśród skutków uzależnienia od Internetu najczęściej wymieniane są:

- zaniedbywanie nauki i pracy,
- utrwalanie postawy egocentrycznej,
- zaburzenia w sferze własnej tożsamości,
- zawężenie zainteresowań,
- zaburzenia językowe (posługiwanie się slangiem, skrótami)⁸⁵.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu oraz samooceny ich wiedzy o tym uzależnieniu zamieszczone zostały w tabelach 209, 210, 211 i 212.

---

⁸⁵ A. HANKAŁA: *Psychologiczne i społeczne zagrożenia związane z zastosowaniem mediów i technologii informacyjnej w edukacji*. W: *Pedagogika @ środki informatyczne i media*. Red. M. TANAŚ. Warszawa—Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2004, s. 78.

Tabela 209. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	14	30	22	4	70
Nie	10	27	13	7	66

Źródło: Badania własne.

W grupie wychowujących dzieci z młodszych klas szkoły podstawowej chęć udziału w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu wyraziło 51,5% ankietowanych.

$$\chi^2 = 3,934$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 210. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	31	23	2	68
Nie	14	33	27	10	84

Źródło: Badania własne.

Akceptacja dla udziału w działaniach pedagogizujących o uzależnieniu od Internetu wystąpiła u 44,7% badanych wychowujących dzieci/nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 4,232$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków

będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 211. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	34	26	12	80
Nie	13	30	19	9	71

Źródło: Badania własne.

Uzależnienie od Internetu, jako temat działań pedagogizujących, lokowało się w kręgu zainteresowania 53% ankietowanych uczestniczących w spotkaniach z wychowawcą z gimnazjum.

$$\chi^2 = 2,43$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 212. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	24	11	4	51
Nie	8	25	12	1	46

Źródło: Badania własne.

W grupie ankietowanych reprezentujących opiekujących się nastolatkami ze szkół średnich na chęć udziału w działaniach pedagogizujących o uzależnieniu od Internetu wskazało 52,6%.

$$\chi^2 = 2,413$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat uzależnienia od Internetu a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zbliżona do liczby rodziców i prawnych opiekunów chcących przyswoić, poszerzyć lub uaktualnić wiedzę o uzależnieniu od komputera była liczba chcących to uczynić w odniesieniu do uzależnienia od Internetu (50,2% ogółu respondentów). Działania pedagogizujące pozwalające na wyeksponowanie wiedzy z obu rodzajów uzależnień można skonsolidować i zrealizować wśród wychowujących nastolatki w wieku gimnazjalnym lub ponadgimnazjalnym.

Skrajne przypadki uzależnienia od Internetu zwane syndromem *hikikomori* obserwowane są zwłaszcza w Japonii, a nieliczne w niektórych krajach Dalekiego Wschodu. Syndrom jest uznawany za chorobę cywilizacyjną o podłożu psychicznym i emocjonalnym, której objawem jest wycofanie się człowieka ze wszystkich sfer życia: szkolnego, zawodowego, rodzinnego, społecznego oraz ograniczenie kontaktów ze światem jedynie do cyberprzestrzeni. W ekstremalnych zachowaniach chory opuszcza swój pokój jedynie, by zaspokoić potrzeby fizjologiczne, a poruszając się po mieszkaniu, unika kontaktów z członkami swojej rodziny, którzy nierzadko zostawiają mu posiłki pod drzwiami. Zdecydowana większość chorych na *hikikomori* nie wykazuje zachowań agresywnych. Ludzi tych cechuje raczej bezwład i popadanie w letarg przypominający depresję⁸⁶. Syndrom *hikikomori* jest zagadnieniem, które warto omówić w części wprowadzającej działań pedagogizujących o uzależnieniu od komputera i Internetu.

Rodzice i opiekunowie muszą mieć jednak świadomość, że czynnikami uzależniającymi są nie tylko gry komputerowe czy usługi internetowe, ale mogą nimi być także nieumiarkowane oglądanie telewizji w ogóle czy konkretnych jej programów oraz nadmiernie częste słuchanie muzyki.

4.13. Manipulacja w mediach

Manipulacja jest celowo podejmowanym działaniem dezorientującym osobę lub grupę ludzi. Bywa, że jej konsekwencję stanowi podjęcie niekorzystnych decy-

⁸⁶ <http://www.poradnia.pl/hikikomori-syndrom-wycofania-spolecznego.html> (dostęp: 05.04.2012).

zji dla tej osoby lub grupy. W środkach masowego przekazu manipulacji upatruje się przede wszystkim w doborze i w kolejności zamieszczania informacji, jak również w ich komentowaniu oraz przemilczaniu informacji kłopotliwych. Manipulacją w mediach jest celowe podanie nieprawdziwej informacji i sprostowanie jej po upływie pewnego czasu. Do manipulacji zalicza się także: natychmiastowość w informowaniu, wyraźne sugestie, tendencyjny montaż, tendencyjny komentarz, manipulowanie z wykorzystaniem podświadomości⁸⁷.

Nawet osoba inteligentna i refleksyjnie odbierająca komunikaty medialne nie potrafi ocenić przekazów medialnych noszących znamiona manipulacji w sytuacji braku obiektywnych danych. Przykładem takich manipulacji są informacje dotyczące katastrofy w Smoleńsku samolotu Tu 154M z Prezydentem Rzeczypospolitej na pokładzie. W jednych komunikatach medialnych zawarte są informacje o braku materiałów wybuchowych na pokładzie, w innych o wykryciu takich materiałów, jeszcze w innych, że nieznaczące ilości takich materiałów mogą znaleźć się na pokładzie, gdyż samolot ów przewoził materiały wybuchowe do Afganistanu lub że miejsce katastrofy to poligon z niewybuchami zawierającymi takie materiały.

Osoba inteligentna i refleksyjna odnośnie do informacji zawartych w komunikatach medialnych nie ma trudności w rozpoznaniu manipulacji nieporadnie przeprowadzonej. Przykładem takiej manipulacji jest nazwanie mszą punkową wykonania *Bogurodzico, przegnaj Putina*, czyli utworu o podłożu *stricte* politycznym przez grupę Pussy Riots w najważniejszej dla prawosławia cerkwi Chrystusa Zbawiciela w lutym 2012 roku, ponieważ msza dla wielu ludzi, zwłaszcza starszych, jednoznacznie kojarzy się z obrzędkiem religijnym.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat manipulacji w mediach oraz samooceny ich wiedzy o takiej manipulacji zamieszczone zostały w tabelach 213, 214, 215 i 216.

Tabela 213. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat manipulacji w mediach a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	14	20	24	4	62
Nie	15	27	28	4	74

Źródło: Badania własne.

⁸⁷ S. JUSZCZYK: *Manipulacia a presviedcanie v reklame a proces vychovy deti. V: Implementacia medialnej vychovy do edukacie v primarnom vzdelavani*. Red. A. KOSTELANSKY a kol. Ruzomberok: Verbum, 2011, s. 234.

Wśród troszczących się wychowankami uczęszczającymi do młodszych klas szkoły podstawowej działania pedagogizujące o manipulacji w mediach uzyskały aprobatę 45,6% ankietowanych.

$$\chi^2 = 0,328$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat manipulacji w mediach oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 214. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat manipulacji w mediach a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	27	25	7	69
Nie	12	19	36	16	83

Źródło: Badania własne.

Manipulacja w mediach była interesującym tematem pedagogizacji dla 45,4% badanych w trakcie spotkania z rodzicami w klasach IV—VI.

$$\chi^2 = 5,839$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat manipulacji w mediach oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 215. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat manipulacji w mediach a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	31	36	12	84
Nie	9	23	20	15	67

Źródło: Badania własne.

Tematykę manipulacji w mediach zaakceptowało 55,6% diagnozowanych mających pod opieką nastolatki w wieku gimnazjalnym.

$$\chi^2 = 5,387$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat manipulacji w mediach oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 216. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat manipulacji w mediach a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	15	20	5	45
Nie	8	22	19	3	52

Źródło: Badania własne.

W grupie opiekujących się nastolatkami ze szkół średnich tematem manipulacji w mediach interesowało się 46,4% badanych.

$$\chi^2 = 2,048$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat manipulacji w mediach oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat manipulacji w mediach a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Wiedzę o tym manipulowaniu chciałoby przyswoić lub uzupełnić 48,5% wszystkich uczestników badań. Przydatne do tego mogą być materiały w postaci e-pedagogizacji z linkami do zmanipulowanych informacji. Materiały te mogą być promowane wśród mających podopiecznych w różnym wieku, jednakże proponuje się, by na pewno były rozpowszechniane wśród opiekujących się dziećmi/nasto-

latkami ze starszych klas szkoły podstawowej, gdyż ich podopieczni są początkującymi i coraz bardziej świadomymi odbiorcami wielu informacji.

Bronisław Siemieniecki wykazał potrzebę stosowania w szkole, w szczególności na lekcjach przedmiotów informatycznych, technik sprzyjających refleksji, które pozwolą dziecku lub nastolatkowi na dokonywanie analizy uzyskiwanych informacji i to z różnych punktów widzenia. Do tego niezbędni są odpowiednio wykształceni nauczyciele⁸⁸. Gdy tacy nauczyciele poprowadzą pedagogizację, to rodzice nabędą kompetencji pozwalających wspomóc szkołę w tych działaniach.

Odmianą manipulacji jest przekaz podprogowy. Jego istotę stanowi takie wmontowywanie klatek w gotowy do emisji film (w kinie, w telewizji, w Internecie itp.) lub w program komputerowy (tzw. maskowanie) z poleceniem, sugestią lub reklamą, by oko ludzkie ich nie wychwyciło. Zdaniem niektórych psychologów, zarejestruje je jednak podświadomość. Badania prowadzone przez naukowców, zwłaszcza psychologów, nie dają jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o skuteczność takiego przekazu. Budzi on kontrowersje nie tylko w kwestii swej istoty, ale nawet samej możliwości oddziaływania na podświadomość i zdaniem etyków jest niedopuszczalny.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego od komputera oraz samooceny ich wiedzy o tym przekazie zamieszczone zostały w tabelach 217, 218, 219 i 220.

Tabela 217. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	18	22	5	50
Nie	12	31	35	8	86

Źródło: Badania własne.

Przekazem podprogowym jako tematem działań pedagogizujących interesowało się 36,8% badanych na spotkaniu z wychowawcami klas początkowych.

$$\chi^2 = 0,494$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmien-

⁸⁸ B. SIEMIENIECKI: *Manipulacja informacją w mediach a edukacja*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006, s. 29.

ne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 218. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	17	25	10	60
Nie	12	18	38	24	92

Źródło: Badania własne.

Pośród rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków ze starszych klas szkoły podstawowej zainteresowanie przekazem podprogowym kształtowało się na poziomie 39,5%.

$$\chi^2 = 2,657$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 219. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	21	31	14	76
Nie	8	27	25	15	75

Źródło: Badania własne.

W grupie ankietowanych opiekujących się nastolatkami w wieku gimnazjalnym na chęć udziału w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego wskazało 50,3%.

$$\chi^2 = 1,643$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 220. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	4	14	17	9	44
Nie	5	19	22	7	53

Źródło: Badania własne.

W odniesieniu do działań pedagogizujących o przekazie podprogowym akceptację uzyskano od 45,4% diagnozowanych opiekujących się nastolatkami ze szkół ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 0,933$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat przekazu podprogowego a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Gotowych do przyswojenia lub poszerzenia wiedzy o tym przekazie było 42,9% ogółu badanych. Ze względu na istniejące kontrowersje odnośnie do możliwości oddziaływania przekazu podprogowego na odbiorcę nie ma potrzeby opracowywania o nim oddzielnych materiałów do e-pedagogizacji, lecz można je umieścić w materiałach dotyczących manipulacji w mediach.

Rozdział 5

Edukacja medialna rodziny

Media, zwłaszcza elektroniczne, wkroczyły do powszechnego użytku w iście rewolucyjnym tempie. Korzystanie z mediów, takich jak komputer czy telefon komórkowy, to bodajże pierwsze zjawisko w historii, w którym tak wielu rodziców i opiekunów posiadało mniejsze kompetencje od swoich dzieci. Współcześnie poziom kompetencji medialnych dorosłych nie jest już tak niski, jednakże dysonans w poziomach tych kompetencji między pokoleniami nadal występuje i staje się widoczny wraz z dorastaniem dzieci.

Niski poziom kompetencji medialnych rodziców i opiekunów nie sprzyja budowaniu lub utrzymaniu przez nich autorytetu u dziecka lub nastolatka, zwłaszcza wówczas, gdy pomagają mu oni w działaniach edukacyjnych (nauce własnej, wykonywaniu prac domowych) z różnych przedmiotów, a nie potrafią wspomóc tych działań z zakresu zajęć komputerowych czy informatyki. Jest to szczególnie niekorzystne, gdy dziecko postrzega brak kompetencji informatycznych czy szerzej — medialnych — dorosłego jako przejaw starości. Już w 2000 roku Stanisław Juszczyk pisał, że starym jest dla młodego człowieka ten, który nie chce założyć sobie konta bankowego, nie używa karty elektronicznej, telefonu komórkowego, komputera i nie zna Internetu¹. W powszechnie przyjmowanym poglądzie zabiegi socjalizacyjno-wychowawcze podejmowane przez rodziców i prawnych opiekunów cieszących się autorytetem wśród podopiecznych stają się (z wysokim prawdopodobieństwem) skuteczne².

Ponadto rodzice, którzy potrafią posługiwać się mediami, nie tylko mogą zaspokoić swoje potrzeby i zainteresowania, ale również pomóc swoim dzieciom w zakresie kształtowania ich kompetencji medialnych³. Dlatego zasadne jest podjęcie dyskusji nad organizowaniem zajęć dla rodziców i prawnych opiekunów mających na celu poszerzenie ich kompetencji medialnych — zwłaszcza informatycznych. Zajęcia takie, prowadzone w ramach pedagogizacji rodziny, powinny być bezpłatne, gdyż będą przeznaczone przede wszystkim dla osób słabo wykształconych i o niskich dochodach na członka rodziny. Ludzie dobrze wykształceni i bogaci to, w przeważającej większości, ludzie sprawnie korzystający z nowych technologii.

Najbardziej dostępnym miejscem do realizacji celów edukacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów byłaby szkolna pracownia komputerowa, a najbardziej kompetentną osobą do prowadzenia zajęć tej edukacji — jej gospodarz, czyli nauczyciel informatyki. Systemowych regulacji wymagałoby ustalenie sposobu naliczania wynagrodzenia za tę dodatkową pracę — osobna stawka czy stawka jak za godziny ponadwymiarowe oraz podmiotu, który za ową pracę zapłaci.

¹ S. JUSZCZYK: *Człowiek w świecie elektronicznych mediów — szanse i zagrożenia*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000, s. 59.

² A. RADZIEWICZ-WINNICKI: *Pedagogika społeczna*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008, s. 480.

³ J. ŠATÁNEK: *Edukácia rodičov v kontexte sociálnej andragogiky. V: Strategický význam inovácií v edukačnej teórii a praxi*. Red. V. KURINCOVÁ, P. SEIDLER, J. KOMORA. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2011, s. 144.

Oprócz kształtowania lub uzupełniania kompetencji korzystania z mediów przez rodziców i prawnych opiekunów edukacja medialna rodziny powinna dotyczyć możliwości ich zabezpieczania, pozwalającego m.in. na uniemożliwienie dziecku włączenia narzędzia lub wybranych usług oraz na zapisywanie czynności, które zostały wykonane w danej usłudze. Sposoby takiego zabezpieczenia mogą mieć charakter techniczny lub programowy.

5.1. Przygotowanie rodziców i opiekunów w zakresie systemów operacyjnych i oprogramowania użytkowego

Punktem wyjściowym do ustalenia tematyki edukacji medialnej dorosłych powinna być analiza celów i treści programowych zajęć komputerowych i informatyki. W ten sposób dla każdego z etapów edukacyjnych możliwe jest proponowanie zajęć o tematyce skorelowanej z tematyką realizowaną na zajęciach z dziećmi. Podczas pierwszego etapu edukacyjnego jest to podstawowa obsługa komputera i Internetu zgodna z zasadami etyki oraz bezpieczeństwa, w tym przeglądanie wybranych stron internetowych, odtwarzanie animacji i prezentacji multimedialnych, tworzenie tekstów i rysunków.

Układ wielu treści programowych ma charakter spiralny, tzn. na wyższych etapach kształcenia poszerzane są kompetencje nabyte na etapach niższych, dlatego na drugim etapie kształcenia kontynuowane jest kształtowanie kompetencji bezpiecznego i etycznego korzystania przez ucznia z komputera i Internetu, w tym wyszukiwanie informacji, zakładanie konta poczty elektronicznej, wykorzystanie wybranych funkcji edytora grafiki, edytora tekstu, arkusza kalkulacyjnego, przygotowanie prostych animacji i prezentacji multimedialnych, wykorzystywanie programów i gier edukacyjnych.

Uczniowie na trzecim etapie edukacyjnym potrafią m.in. wyszukiwać i archiwizować informacje, komunikować się za pośrednictwem sieci, wykorzystywać dostępne oprogramowanie do tworzenia rysunków, tekstów, danych liczbowych, motywów, animacji, prezentacji multimedialnych, baz danych, prostych stron internetowych, podejmować działania algorytmiczne. Podczas tego etapu edukacyjnego dopuszcza się wprowadzenie języka programowania, takiego jak Logo lub Pascal.

Na czwartym etapie edukacyjnym, zarówno w zakresie podstawowym, jak i rozszerzonym, znacznie poszerzane są kompetencje wymienione dla trzeciego etapu edukacyjnego⁴. Dla tego etapu edukacja medialna rodziców i opiekunów

---

⁴ Opracowano na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie Podstawy Programowej Kształcenia Ogólnego z dnia 23 grudnia 2008 r. (www.men.gov.pl).

wyduje się najmniej zasadna. Większość rodziców i opiekunów nie jest w stanie dorównać zaawansowaniu informatycznemu młodego człowieka w wieku ponadgimnazjalnym. Tym samym nie mogą oni mu pomóc w jego działaniach związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, co było podstawowym argumentem przemawiającym za organizowaniem tej edukacji.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komputera oraz samoocena ich wiedzy o tym korzystaniu zamieszczone zostały w tabelach 221, 222, 223 i 224.

Tabela 221. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komputera a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	23	35	14	3	75
Nie	18	38	5	0	61

Źródło: Badania własne.

Korzystanie z komputera było interesującą tematyką działań pedagogizujących dla 55,1% ankietowanych uczestniczących w spotkaniach z wychowawcą z klas I—III.

$$\chi^2 = 6,625$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komputera oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 222. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komputera a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	37	37	14	4	92
Nie	18	22	17	3	60

Źródło: Badania własne.

Aprobata dla zorganizowania działań pedagogizujących o korzystaniu z komputera wystąpiła u 60,5% indagowanych opiekujących się uczniami klas IV—VI.

$$\chi^2 = 4,262$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komputera oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 223. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komputera a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	26	42	21	0	89
Nie	15	30	15	2	62

Źródło: Badania własne.

Wśród mających pod swą opieką nastolatki w wieku gimnazjalnym „tak” dla działań pedagogizujących o korzystaniu z komputera zaznaczyło 58,9% badanych.

$$\chi^2 = 3,227$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komputera oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 224. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komputera a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	23	20	10	0	53
Nie	15	15	12	2	44

Źródło: Badania własne.

O udziale w działaniach pedagogizujących dotyczących korzystania z komputera pozytywnie wypowiedziało się 54,6% badanych opiekujących się nastolatkami w wieku ponadgimnazjalnym.

$$\chi^2 = 3,778$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komputera oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat korzystania z komputera a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Korzystanie z komputera nie stanowi problemu dla większości współczesnych rodziców i opiekunów, są oni jednakże świadomi zmian zachodzących w oprogramowaniu i swoich braków w tym zakresie, dlatego 58% spośród wszystkich diagnozowanych wyraziło gotowość do wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących umożliwiających podnoszenie poziomu ich kompetencji w zakresie tego korzystania. Do realizacji takich działań, zaliczanych do edukacji medialnej rodziny, niezbędne jest zapewnienie odpowiednich warunków lokalowych (pracownia komputerowa — najlepiej jeden pedagogizowany przy jednym stanowisku komputerowym) i finansowych (gratyfikacja finansowa dla nauczyciela informatyki). Jeżeli któraś ze szkół lub jej organ prowadzący zdecydują się na realizację takich działań, wówczas wskazane jest zaproponowanie ich rodzicom i prawnym opiekunom dzieci w wieku wczesnoszkolnym, gdyż na tym etapie kształcenia ich wychowankowie uczą się korzystania z komputera w ramach obligatoryjnych zajęć komputerowych, a przecież edukacja medialna rodziny prowadzona w ramach jej pedagogizacji ma na celu m.in. przygotowanie dorosłych do pracy z dzieckiem, do udzielania mu porad lub pomocy. Oczywiście jest, że możliwość uczestniczenia w takich działaniach powinni mieć także rodzice i prawni opiekunowie starszych podopiecznych.

Na każdym z etapów edukacji informatycznej najczęściej wykorzystywane jest oprogramowanie użytkowe. Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat programów użytkowych oraz samooceny ich wiedzy o tych programach zamieszczone zostały w tabelach 225, 226, 227 i 228.

Tabela 225. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat programów użytkowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	19	26	26	5	76
Nie	14	32	13	1	60

Źródło: Badania własne.

Wiedzę o programach użytkowych chciałoby przyswoić lub uzupełnić 55,9% badanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci z klas początkowych.

$$\chi^2 = 6,587$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat programów użytkowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 226. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat programów użytkowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	29	36	31	6	102
Nie	15	19	13	3	50

Źródło: Badania własne.

Działania pedagogizujące o programach użytkowych zaakceptowało 67,1% diagnozowanych w grupie wychowujących dzieci/nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 0,321$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących

na temat programów użytkowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 227. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat programów użytkowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	14	37	30	2	83
Nie	8	32	25	3	68

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących nastolatki w wieku gimnazjalnym zainteresowanych tematyką programów użytkowych było 55% ankietowanych.

$$\chi^2 = 1,175$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat programów użytkowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 228. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat programów użytkowych a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	14	27	13	3	57
Nie	10	20	8	2	40

Źródło: Badania własne.

W gronie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką nastolatki ze szkół średnich zainteresowanie tematyką programów użytkowych było na poziomie 58,8%.

$$\chi^2 = 0,124$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne

ne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat programów użytkowych oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat programów użytkowych a samooceną ich wiedzy związaną z tematyką tych działań. Rodzice i opiekunowie świadomi możliwości wykorzystywania oprogramowania użytkowego w pracy i w domu oraz udzielania pomocy swoim dzieciom uczącym się korzystania z tego oprogramowania skłonni są do przyswajania wiedzy lub aktualizowania jej oraz do poszerzenia swych kompetencji korzystania z tych programów w ramach działań pedagogizujących. Skłonność ową wyraziło 59,2% ogółu indagowanych. Realizacja działań obejmujących korzystanie z programów użytkowych wymaga spełnienia tych samych warunków, które dotyczą korzystania z komputera. Działania te należałoby rozpocząć z rodzicami i prawnymi opiekunami dzieci w wieku wczesnoszkolnym, które uczą się korzystania z nich w ramach zajęć komputerowych, i kontynuować w grupach starszych podopiecznych.

Możliwa do realizacji z dorosłymi jest także tematyka, która nie jest realizowana na zajęciach komputerowych i informatyce na danym etapie kształcenia. Tematyka ta obejmuje możliwości takiego skonfigurowania systemu operacyjnego, by dorosły był administratorem komputera i mógł decydować o uprawnieniach jego użytkowników, by dzielił dysk na partycje, tworzył partycję systemową i kopię zapasową systemu, archiwizował dane, aktualizował system, instalował i dokonywał odinstalowania aplikacji, zabezpieczał komputer celowo dobranym oprogramowaniem (wiele z tych czynności kształtowanych jest od trzeciego etapu edukacyjnego). Jeżeli niektóre z tych czynności są zbyt skomplikowane dla dorosłych, warto, by znali ich istotę i korzystając z usług czy pomocy fachowca potrafili mu precyzyjnie wyjaśnić, czego oczekują.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem oraz samooceny ich wiedzy o tym administrowaniu zamieszczone zostały w tabelach 229, 230, 231 i 232.

Tabela 229. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	13	20	27	7	67
Nie	20	26	20	3	69

Źródło: Badania własne.

Swoje kompetencje na temat administrowania komputerem chciałoby poszerzyć 49,3% ankietowanych z grona rodziców i prawnych opiekunów dzieci z klas I—III.

$$\chi^2 = 4,882$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 230. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	26	29	26	5	86
Nie	19	21	20	6	66

Źródło: Badania własne.

Działania pedagogizujące o administrowaniu komputerem znalazły uznanie u 56,6% badanych z grupy wychowujących dzieci/nastolatki ze starszych klas szkoły podstawowej.

$$\chi^2 = 0,622$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem oraz samoocena poziomu ich wiedzy na ten temat, mogły zostać uznane jako wzajemnie niezależne.

Tabela 231. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) $N = 151$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	16	45	17	2	80
Nie	4	36	26	5	71

Źródło: Badania własne.

Temat działań pedagogizujących o administrowaniu komputerem został pozytywnie przyjęty przez 53% uczestniczących w badaniach z grupy opiekujących się gimnazjalistami.

$$\chi^2 = 10,872$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 mówiącą, że istnieje związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,259 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,319,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,268,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 232. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) $N = 97$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	11	17	14	8	50
Nie	9	17	18	3	47

Źródło: Badania własne.

Na spotkanie pedagogizujące o administrowaniu komputerem przyszłoby 51,5% badanych opiekujących się nastolatkami ze szkół średnich.

$$\chi^2 = 2,883$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, uznane mogły zostać za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat administrowania komputerem a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych zajęć. Zależność ta wystąpiła w grupie badanych opiekujących się nastolatkami w wieku gimnazjalnym. Umiejętne administrowanie komputerem przez rodziców i opiekunów pozwala na zwiększenie skuteczności podejmowanych przez nich działań mających na celu kontrolę i ochronę dziecka korzystającego z komputera i Internetu. Wiedzę o tym administrowaniu gotowych było uzupełnić 52,8% spośród wszystkich diagnozowanych. W przypadku przyjęcia decyzji o podjęciu działań edukujących medialnie rodzinę tematyka administrowania komputerem jest przydatna opiekującym się dziećmi i nastolatkami korzystającymi z komputerów niezależnie od ich wieku, dlatego powinna być ona realizowana już wśród wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Oprócz kompetencji korzystania z komputera, Internetu i programów użytkowych, a także administrowania komputerem przydatne dorosłym są kompetencje korzystania z telefonu komórkowego i smartfona w zakresie usług, z których korzystają ich dzieci.

5.2. Techniczne zabezpieczenia mające chronić dzieci przed zagrożeniami medialnymi

Kwestie bezpieczeństwa korzystania z mediów przez dzieci i nastolatków są najczęściej podnoszone w wypadku, gdy zawodzi zdroworozsądkowy i systemowy mechanizm ochrony przed zagrożeniami lub kiedy dochodzi do tragedii w życiu dziecka lub nastolatka. Zakładając, że działalność profilaktyczna związana z tym bezpieczeństwem ma przede wszystkim mało efektywny charakter werbalno-kontrolny⁵, należy w ramach pedagogizacji medialnej rodziny realizować tematykę

---

⁵ K. WENTA: *Edukacja na rzecz bezpieczeństwa w sieci informacyjnej*. W: *Edukacja medialna w świecie ponowoczesnym*. Red. B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012, s. 189.

związaną z technicznymi i programowymi zabezpieczeniami mogącymi chronić młodego użytkownika mediów.

Techniczne zabezpieczenie komputera dotyczy uniemożliwienia jego włączenia bez zgody właściciela, rodzica lub opiekuna. Takim zabezpieczeniem jest detektor odcisku palca montowany w niektórych modelach laptopów. W obudowach komputerów stacjonarnych można zamontować włącznik/wyłącznik zasilania sterowany za pomocą pilota.

W wypadku korzystania z telewizorów technicznym zabezpieczeniem są piloty, które bez wpisania ustalonego kodu umożliwiają oglądanie jedynie wybranych, wcześniej zaprogramowanych programów telewizyjnych. Wpisanie kodu odblokowuje pozostałe dostępne w danej usłudze programy. Rodzice mają więc możliwość wyboru programów dostępnych dla dziecka według własnych kryteriów.

W odniesieniu do telefonów komórkowych zabezpieczenia dotyczą: możliwości wyboru usług telefonicznych, różnych sposobów opłat za te usługi oraz ustalania miejsca pobytu dziecka przez rodziców.

Decyzja rodziców o kupnie, wymianie telefonu komórkowego (smartfona) lub przedłużeniu umowy na usługi telefonii komórkowej dla swego dziecka czy nastolatka jest pochodną wielu czynników: wieku dziecka, jego rozwoju, świata wartości, zachowań, jego przynależności do grupy rówieśniczej i jego oczekiwań dotyczących korzystania z telefonu komórkowego, podejścia rodziców lub opiekunów do kwestii kontroli poczynąń dziecka, zamożności rodziny i innych. Podejmując decyzję dotyczącą usług, z których dziecko będzie mogło korzystać, rodzice lub opiekunowie powinni mieć na uwadze, że ich nadmierne ograniczanie tego korzystania jest przez dziecko traktowane podobnie jak posiadanie starego modelu telefonu. Ponadto dziecko może stać się obiektem drwin ze strony koleżanek i kolegów. Dlatego w ramach pedagogizacji rodziny nie należy tworzyć zamkniętego zbioru usług, do których może mieć dostęp dziecko, a tłumaczyć rodzicom na czym owe usługi polegają i jak są wykorzystywane przez dzieci oraz jakie ewentualne zagrożenia z nich wynikają. Można założyć, że typowymi usługami są rozmowy telefoniczne oraz SMS-y, a oferta usług dodatkowych jest różna u różnych operatorów.

Rozbudowane systemy anten telefonii komórkowych pozwalają na określenie miejsca danego telefonu z dokładnością do kilkunastu metrów. Dlatego operatorzy poszczególnych sieci mają możliwość proponowania rodzicom możliwości korzystania z usługi pozwalającej na ustalenie miejsca danego telefonu, a więc z dużą dozą prawdopodobieństwa także pobytu jego właściciela, czyli dziecka. Usługa ta pozwala także na namierzenie telefonu komórkowego rodzica lub opiekuna w przypadku jego utraty.

5.3. Programowe zabezpieczenia mające chronić dzieci przed zagrożeniami medialnymi

Rodzice lub opiekunowie mający zamiar zabezpieczyć komputer powinni rozpocząć od jego skonfigurowania. Pożądane jest, by utworzyć zabezpieczone konto administratora i konta poszczególnych użytkowników. Nie zaleca się pracy na koncie administratora, które powinno być używane tylko w wyjątkowych wypadkach, np. w razie wystąpienia awarii. Dlatego nawet rodzic czy opiekun, który ma uprawnienia administratora, powinien mieć swoje osobiste konto przeznaczone do codziennej pracy. Korzystając z uprawnień administratora, powinien on zadecydować o uprawnieniach dla poszczególnych kont użytkowników i o zainstalowaniu programów zabezpieczających, np. filtrów internetowych, programów antywirusowych i antyspywarowych, programów typu *firewall*, HIPS czy piaskownica (*sandbox*).

Przed dokonaniem wyboru, zakupu lub pobrania z sieci darmowej wersji jednego lub większej liczby wymienionych programów administrujący komputer powinien dobrać odpowiednią przeglądarkę internetową mającą minimalną liczbę „dziur”, czyli niedoskonałości programowych ułatwiających przedostawanie się programów wirusowych. Przeglądarka nie jest bezpośrednim zabezpieczeniem dla młodego użytkownika sieci, ale współpracuje z programami filtrującymi.

Najbardziej rozpowszechnionym programowym zabezpieczeniem są filtry internetowe, czyli programy komputerowe mające nie tylko filtrować strony internetowe i blokować dostęp do stron niepożądanych, ale także pozwalać na ograniczenie lub uniemożliwienie komunikowania się poprzez sieć, a także ograniczać lub uniemożliwiać granie online. Filtrowanie może odbywać się kilkoma metodami: według kodów filtrujących PICS lub RSAC, według słów kluczowych, według usług dostępnych w Internecie, według adresów URL, na podstawie raportów oraz z użyciem sztucznej inteligencji⁶.

Wskazania rodziców i opiekunów dzieci i nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących oraz samooceny ich wiedzy o tych programach zamieszczone zostały w tabelach 233, 234, 235 i 236.

---

⁶ B. SIEMIENIECKI: *Technologia informacyjna w polskiej szkole. Stan i zadania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002, s. 54–55.

Tabela 233. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	2	18	35	14	69
Nie	11	26	24	6	67

Źródło: Badania własne.

W grupie ankietowanych wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących wyraziło 50,7%.

$$\chi^2 = 12,91$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 mówiącą, że istnieje związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących a samooceną poziomu ich wiedzy w tym zakresie.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,294 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,362,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,308,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących a samooceną poziomu ich wiedzy w tym zakresie była niska.

Tabela 234. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	29	24	11	72
Nie	9	19	35	17	80

Źródło: Badania własne.

Programy filtrujące, jako temat działań pedagogizujących, znalazły uznanie wśród 47,4% ankietowanych uczestniczących w spotkaniach z wychowawcą organizowanych dla klas IV–VI.

$$\chi^2 = 5,072$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 235. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	29	21	22	77
Nie	5	31	27	11	74

Źródło: Badania własne.

Akceptację dla udziału w działaniach pedagogizujących o programach filtrujących wyraziło 51,0% badanych opiekujących się nastolatkami w wieku gimnazjalnym.

$$\chi^2 = 4,425$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będą-

cych uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać jako uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 236. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	13	18	9	47
Nie	6	21	18	5	50

Źródło: Badania własne.

Działania pedagogizujące o filtrach internetowych znalazły aprobatę u 48,5% diagnozowanych opiekujących się nastolatkami ze szkół ponadgimnazjalnych.

$$\chi^2 = 3,012$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat programów filtrujących a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie badanych wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Programy filtrujące mogą ograniczać lub uniemożliwiać dostęp do wielu usług internetowych oraz do informacji i oprogramowania z nośników zewnętrznych, mogą więc wspomóc rodziców i prawnych opiekunów w działaniach mających chronić nieletniego już korzystającego lub uczącego się korzystania z tych usług, informacji lub oprogramowania. Działania pedagogizujące o tych programach warto więc podjąć wśród wychowujących dzieci rozpoczynające (także samodzielne) surfowanie w sieci i korzystanie z nośników zewnętrznych, czyli dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Mogą to być działania e-pedagogizujące w postaci materiałów zawierających m.in. linki do komercyjnych stron zawierających opis programów filtrujących i wymagania sprzętowe.

Badania prowadzone w ramach projektu Safer Internet wykazały zależność skuteczności filtrów internetowych od stosowanej przeglądarki internetowej (tabela 237). Dlatego rodzice i opiekunowie chcący zabezpieczyć nimi komputery,

do których mają dostęp podopieczni, powinni wiedzieć o tej zależności i ewentualnie uzyskać wskazówki od nauczyciela informatyki. Dla będących lub czujących się „komputerowymi analfabetami” rozsądne jest skorzystanie z usług serwisanta, który doradzi w doborze programu filtrującego, a także go zainstaluje i skonfiguruje zgodnie z życzeniem administrującego sprzętem.

Tabela 237. Skuteczność programów filtrujących w zależności od używanej przeglądarki internetowej⁷

Program zabezpieczający	Przeglądarka			
	Chrome (%)	Firefox (%)	Internet Explorer (%)	Opera (%)
Cenzor	–	63	63	66
Emilek	29	48	46	–
Motyl	–	45	47	39
Opiekun	–	68	68	68
Panda	72	77	76	76
Vista	54	54	55	54
Xterminator	61	61	62	61

Minus (–) oznacza, że program nie działa z wykorzystaniem danej przeglądarki

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących oraz samooceny ich wiedzy o tej skuteczności zamieszczone zostały w tabelach 238, 239, 240 i 241.

Tabela 238. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	4	21	32	9	66
Nie	11	32	18	9	70

Źródło: Badania własne.

Wśród wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym zaciekawienie tematyką skuteczności programów filtrujących wykazało 48,5% ankietowanych.

$$\chi^2 = 9,36$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

⁷ I. JOŃCZYK, M. MIELNICZEK, K. PĄCZEK, M. RÓŻYCKA: *Rozwiązania filtrujące niepożądane treści w Internecie — Raport Dyżurnet.pl*. Warszawa, 2009, s. 20.

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , według której istnieje związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,254 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,312,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,262,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących a samooceną poziomu ich wiedzy na ten temat była niska.

Tabela 239. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) $N = 152$

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	27	20	11	66
Nie	7	23	45	11	86

Źródło: Badania własne.

Pośród wychowujących dzieci/nastolatki uczęszczające do starszych klas szkoły podstawowej ciekawość tematyką skuteczności programów filtrujących wystąpiła u 43,4% diagnozowanych.

$$\chi^2 = 7,5$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków

będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 240. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	8	31	25	11	75
Nie	9	31	24	12	76

Źródło: Badania własne.

W grupie rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką nastolatki w wieku gimnazjalnym zaciekawionych tematyką skuteczności programów filtrujących było 49,7% badanych.

$$\chi^2 = 0,116$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 241. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	13	17	7	44
Nie	8	18	15	12	53

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych rodziców i prawnych opiekunów mających pod opieką nastolatki w wieku ponadgimnazjalnym zaciekawienie tematyką skuteczności programów filtrujących było na poziomie 45,4%.

$$\chi^2 = 1,492$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W trzech grupach badanych nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat skuteczności programów filtrujących a samooceną wiedzy związanej z tematyką tych działań. Zależność ta wystąpiła w grupie badanych wychowujących dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Wśród wszystkich badanych na zamiar wzięcia udziału w działaniach pedagogizujących pozwalających im na uzyskanie wiedzy o tej skuteczności wskazało 46,8% respondentów. Decydujący się na zainstalowanie programu filtrującego rodzice i prawni opiekunowie powinni zebrać informacje pozwalające na optymalny jego dobór, m.in. pod względem osiągnięcia maksymalnej skuteczności. Zalecane jest instalowanie takich programów na komputerach, z których może korzystać dziecko lub nastolatek, zatem działania pedagogizujące na temat ich skuteczności najlepiej zaproponować wychowującym dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Mogą one przyjąć postać materiałów do e-pedagogizacji zblokowanej z materiałami dotyczącymi filtrów internetowych, ich rodzajów i możliwości filtrowania i zawierać linki do stron projektu Safer Internet (www.dyżurnet.pl, www.saferinternet.pl lub www.sip-bench.eu).

Instalowanie programów filtrujących jest uzasadnione zwłaszcza w domach, w których dziecko lub nastolatek przebywa często pod nieobecność rodziców i opiekunów. Programy te instalowane były, i są, zgodnie z zaleceniem byłego Ministra Edukacji Narodowej i Sportu Romana Giertycha, w komputerach szkolnych pracowni komputerowych, ułatwiając pracę nauczycielom, którzy dzięki nim bez obaw mogą pozwalać uczniowi na korzystanie z zasobów Internetu, zarówno na lekcjach, jak i na zajęciach pozalekcyjnych. Niestety, ma to swoją cenę. Wielu nauczycieli, mając zabezpieczone komputery, zrezygnowało z przygotowywania uczniów do pracy z Internetem takim, jakim jest w rzeczywistości, a więc zawierającym nie tylko informacje przefiltrowane, czyli bezpieczne dla danego odbiorcy, ale także materiały dla niego szkodliwe, a nawet niebezpieczne⁸. Materiały te opisano w podrozdziale (4.9.3) dotyczącym przygotowywania młodego użytkownika sieci do korzystania z serwisu WWW. Takie postępowanie nauczycieli uzasadnione jest obawą przed niewłaściwą interpretacją ich działań dokonywaną przez rodziców lub opiekunów, a w efekcie także przełożonych. Dziecko na pytanie: „Co było w szkole?”, odpowie zgodnie z prawdą: „Na zajęciach komputerowych roz-

---

⁸ D. MORAŃSKA, M. MUSIOŁ: *Implikacje dydaktyczne i wychowawcze stosowania filtrów internetowych w szkole*. W: *Media w edukacji — szanse i zagrożenia*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008, s. 272.

mawialiśmy o pornografii”, co dla niektórych rodziców może być impulsem do powiadomienia o tym „zdarzeniu” dyrekcji szkoły, a nawet organu prowadzącego lub kuratorium. Wytlumaczenie przez nauczyciela intencji podjętych działań bywa w takich przypadkach bardzo trudne.

Rodzice i opiekunowie powinni być jednak świadomi, że mimo zabezpieczenia programami filtrującymi w szkole i w domu, dziecko lub nastolatek mogą mieć dostęp do materiałów o niepożądanych treściach lub komunikować się poprzez sieć z nieznanymi w domach koleżanek i kolegów, w których komputerów nie zabezpieczono. Jeżeli dorośli decydują się na używanie programów do kontrolowania dziecka, to bardzo ważne jest, aby potrafili uzasadnić w późniejszym stadium, dlaczego to robili i jakie mieli podstawy, by poniekąd ingerować w prywatność dziecka⁹.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat instalowania i konfigurowania programów filtrujących oraz samooceny ich wiedzy o tym instalowaniu i konfigurowaniu zamieszczone zostały w tabelach 242, 243, 244 i 245.

Tabela 242. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat instalowania i konfigurowania programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	19	31	14	69
Nie	10	24	27	6	67

Źródło: Badania własne.

Instalowaniem i konfigurowaniem programów filtrujących, jako tematem działań pedagogizujących, interesowało się 50,7% diagnozowanych uczestniczących w spotkaniach z wychowawcą organizowanych dla klas I—III.

$$\chi^2 = 5,696$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat instalowania i konfigurowania programów filtrujących oraz

⁹ S. HINDUJA, J.W. PATCHIN: *Bullying. Beyond the Schoolyard — Preventing and Responding to Cyberbullying*. Thousand Oaks, California: Corwin Press A SAGE Company, 2009, s. 150.

samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 243. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat instalowania i konfigurowania programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	7	25	30	9	71
Nie	9	23	36	13	81

Źródło: Badania własne.

Akceptację dla udziału w działaniach pedagogizujących o instalowaniu i konfigurowaniu programów filtrujących uzyskano od 46,7% badanych wychowujących dzieci/nastolatki z klas IV—VI.

$$\chi^2 = 0,952$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat instalowania i konfigurowania programów filtrujących oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 244. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat instalowania i konfigurowania programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	10	29	21	18	78
Nie	6	31	24	12	73

Źródło: Badania własne.

Spśród mających na wychowaniu podopiecznych uczęszczających do gimnazjum „tak” dla działań pedagogizujących o instalowania i konfigurowania programów filtrujących wskazało 51,7%.

$$\chi^2 = 2,304$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat instalowania i konfigurowania programów filtrujących oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane jako wzajemnie niezależne.

Tabela 245. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat instalowania i konfigurowania programów filtrujących a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	5	13	22	11	51
Nie	6	20	14	6	46

Źródło: Badania własne.

Wśród mających pod swą pieczę wychowanków uczęszczających do szkół średnich działania pedagogizujące o instalowania i konfigurowania programów filtrujących uzyskały aprobatę 52,6% ankietowanych.

$$\chi^2 = 4,579$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat instalowania i konfigurowania programów filtrujących oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat instalowania i konfigurowania programów filtrujących a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Ogółem chętnych do przyswojenia lub poszerzenia wiedzy o instalowaniu i konfigurowaniu tych programów było 50,2% ogółu diagnozowanych. Instalowanie współczesnego oprogramowania nie sprawia trudności średnio zaawansowanemu użytkownikowi komputera, gdyż algorytm postępowania w jego trakcie jest podobny dla wielu programów. Trudności natomiast mogą wystąpić podczas konfigurowania oprogramowania filtrującego. By tego dokonać, należy znać możliwości programu i umieć je zinterpretować. Działania pedagogizujące o instalowaniu i konfigurowaniu programów filtrujących mogą mieć formę typową dla organizowanych przy okazji spotkań nauczyciela wychowawcy

z rodzicami, a więc poszerzać wiedzę teoretyczną pedagogizowanych, i mogą być organizowane dla dużej licznie grupy. Mogą też mieć na celu kształtowanie u pedagogizowanych umiejętności ich instalowania i konfigurowania i mogą być organizowane w małych grupach w pracowni komputerowej (edukacja medialna). Niezależnie od przyjętej formy działania o rzeczony tematyce warto zaproponować rodzicom i prawnym opiekunom dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Interesującym zabezpieczeniem programowym spotykanym w Wielkiej Brytanii jest przycisk bezpieczeństwa, czyli ikonka, na którą dziecko korzystające z Internetu może kliknąć w momencie, w którym przeczuwa niebezpieczeństwo.

Użytkownicy korzystający z sieci oraz używający zewnętrznych nośników informacji na różnych komputerach są narażeni na zainfekowanie swoich komputerów programami wirusowymi, typu koń trojański, robak, dialer czy programami wykradającymi dane. Powinni oni zainstalować i systematycznie aktualizować programy antywirusowe, czyli aplikacje przeznaczone do wyszukiwania i usuwania wirusów z komputera użytkownika lub z nośników zewnętrznych. Skanowanie tymi aplikacjami odbywa się automatycznie lub na żądanie użytkownika. Jeżeli komputer nie jest na stałe podłączony do sieci, a często do niego podłączane są nośniki zewnętrzne, użytkownik powinien zadbać o to, by systematycznie, choćby na chwilę podłączyć go do Internetu, by program antywirusowy mógł pobrać aktualną bazę wirusów, co użytkownikowi zakomunikuje. Prawie wszystkie programy antywirusowe zawierają moduł wykrywający programy szpiegujące i niechciane reklamy, czyli tzw. antyspyware. Skuteczniejsze w tym wykrywaniu jest zainstalowanie odrębnych aplikacji typu antyspyware. Użytkownicy sieci twierdzą, że autouruchamianie programów z nośników wymiennych ułatwia instalowanie się programów wirusowych i zalecają wyłączenie funkcji autouruchamiania. Wiele firm tworzy programy antywirusowe darmowe i komercyjne. Użytkownicy muszą być świadomi, że programy darmowe chronią komputery w minimalnym stopniu, a za lepszą ochronę muszą zapłacić. W ochronie antywirusowej istotne jest także instalowanie aktualizacji, czyli aplikacji pozwalających na uszczelnienie systemu.

Ochrona antywirusowa nie zawsze skutecznie chroni przed zagrożeniami w sieci, dlatego użytkownicy systemu operacyjnego Windows często korzystający z Internetu mogą zainstalować programy typu *firewall* (ściana ogniowa, zapora ogniowa) i *proxy* służące do monitorowania ruchu informacyjnego w sieci¹⁰. Programy takie dają możliwość kontroli przesyłanych danych oraz chronią przed nieautoryzowanym dostępem z zewnątrz, czyli zabezpieczają przed opanowaniem komputera przez innych użytkowników sieci i przeistoczeniem go w „zombie”.

Funkcję kontrolną podobnie jak *firewall*, tyle, że nie do ruchu sieciowego, a do monitorowania aplikacji, procesów, sterowników, usług, rejestru, plików, bibliotek DLL, spełniają programy typu HIPS.

---

¹⁰ W. GOGOLEK: *Komunikacja sieciowa, uwarunkowania, kategorie i paradoksy*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Aspra-JR”, 2010, s. 244.

„Piaskownica” (*sandbox*) to rodzaj ochrony, w której uruchamiane programy mają, narzucone przez użytkownika, ograniczone prawa i nie mogą w ogóle zmodyfikować ważnych punktów systemu czy rejestru. Oznacza to, że program uruchomiony jako „niezaufany” nie będzie mógł się zainstalować w systemie, będzie mógł natomiast zapisać się do innych, niechronionych ścieżek, ale w praktyce pozostanie nieaktywny, „zamrożony”, gdyż cały czas będzie figurował jako „niezaufany”, nie będzie więc zagrażał systemowi i nie uruchomi się po restarcie systemu, bo nie mógł dokonać zmian w autostarcie.

Rozdział 6

Metodyczne aspekty pedagogizacji medialnej rodziny

6.1. Ustalenie potrzeb i/lub zainteresowań medialnych rodziców i prawnych opiekunów

Każde instytucjonalne działania pedagogiczne i dydaktyczne, z wyjątkiem doraźnych, związanych z występowaniem zachowań dysfunkcyjnych (niepożądanych), powinny cechować się planowością i celowością. Planowanie działań pedagogizujących najlepiej byłoby poprzedzić diagnozą potrzeb i zainteresowań rodziców i opiekunów. Niestety, jak wykażą dalsze wywody, diagnoza taka może być mało miarodajna, a jej wyniki uzależnione nie tyle od potrzeb dorosłych, ile od ich stosunku do opieki i wychowania oraz nie zawsze trafnej samooceny wiedzy medialnej.

Planujący podjęcie działań pedagogizujących mogą kierować się powtarzającymi się niepożądanymi zachowaniami podopiecznych, obserwowaniem niepokojących zdarzeń będących pochodną tych zachowań, trendami lansowanymi w mediach, problemami i zagadnieniami sygnalizowanymi przez rodziców i opiekunów itp. Zważywszy na dobrowolny charakter uczestniczenia w zajęciach pedagogizujących, ważnym czynnikiem decydującym o frekwencji jest ostatecznie z wymienionych kryteriów, które można określić jako „potrzeby i zainteresowania rodziców i opiekunów tematyką tych zajęć”.

Wyznacznikiem potrzeb rodziców i opiekunów w zakresie ich pedagogizacji medialnej mogłaby więc być ich wiedza o mediach i o ich wieloczynnikowym oddziaływaniu na dziecko czy nastolatka. Narzędziem dającym szczegółowe dane o wiedzy człowieka jest test. Testowanie przez wielu dorosłych nie jest jednakże tolerowanym sposobem diagnozowania ich wiedzy. Pytania otwarte w teście nie są lubiane ani przez rozwiązujących test, ani przez sprawdzających go, dlatego spośród różnych rodzajów testów najlepiej wybrać test wielokrotnego wyboru. Opracowującemu taki test trudności sprawia konieczność wyboru odpowiedzi fałszywych, lecz prawdopodobnych. Konieczność owa wyklucza możliwość zadania niektórych z istotnych pytań, przy których jedynie odpowiedź prawdziwa jest prawdopodobna i naprowadza na nią testowanych. Wyniki testu przeprowadzonego wśród rodziców i prawnych opiekunów uczniów w wieku gimnazjalnym i ich chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących zamieszczono w tabeli 246.

Tabela 246. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących a poziom wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów uczniów w wieku gimnazjalnym. N = 124

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Poziom wiedzy medialnej				Razem
	wysoki	umiarkowany	niski	bardzo niski	
Tak	2	7	33	26	68
Nie	3	10	26	17	56

Źródło: Badania własne.

$$\chi^2 = 2,304$$
$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących medialnie oraz poziom ich wiedzy medialnej, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Chętnych do udziału w działaniach pedagogizujących było 54,8% wszystkich badanych, którzy wypełnili prawidłowo test. Wyniki uzyskane w teście dały możliwość określenia poziomu wiedzy medialnej badanych. Wśród chętnych do uczestniczenia w działaniach pedagogizujących 1,6% uzyskało wysoki poziom tej wiedzy, 5,7% — poziom umiarkowany, 26,6% — poziom niski i 21,0% — poziom bardzo niski. Uwzględniając brak zależności między poziomem wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów a chęcią ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących — przy stosunkowo wielu niechętnych do uczestniczenia w tych działaniach, których poziom wiedzy medialnej był niski — 21,0% i bardzo niski — 13,7%, oraz opisaną niechęć dorosłych do rozwiązywania testów, należy ten sposób diagnozowania ich potrzeb w zakresie pedagogizacji medialnej uznać za nieefektywny.

W porównaniu z diagnozowaniem potrzeb, łatwiej dokonać diagnozy tematyki pedagogizującej znajdującej się w kręgu zainteresowań rodziców i opiekunów, wykorzystując do tego ankietę. Podobnie jak w wypadku testu wypełniający ankietę preferują pytania z kafeterią zamkniętą lub półotwartą, a więc pozwalające im na wybór spośród odpowiedzi zaproponowanych w ankiecie lub, gdy w ich ocenie nie są one wystarczające, dające im możliwości dopisania własnych odpowiedzi. Ze względu na obszerność i złożoność tematyki mediów oraz próby jej holistycznego ujęcia, w ankiecie rozbudowuje się liczbę pytań (zagadnień) do rozmiarów zniechęcających ankietowanych. Tak było w przypadku ankiety zastosowanej do badań wykonanych na potrzeby niniejszej monografii.

Ankietowe wskazania rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków będących uczniami poszczególnych etapów edukacyjnych dotyczące chęci ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów oraz samoocena ich wiedzy o tej pracy zamieszczone zostały w tabelach 247, 248, 249 i 250.

Tabela 247. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (pierwszy etap edukacyjny) N = 136

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	14	33	24	4	75
Nie	16	29	12	4	61

Źródło: Badania własne.

„Tak” dla działań pedagogizujących o pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów zaznaczyło 55,1% badanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci uczęszczających do klas I—III.

$$\chi^2 = 2,982$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci będących uczniami pierwszego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 248. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (drugi etap edukacyjny) N = 152

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	18	39	33	3	93
Nie	13	26	16	4	59

Źródło: Badania własne.

Tematyka działań pedagogizujących o pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów była interesująca dla 61,2% badanych rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków uczęszczających do klas IV—VI.

$$\chi^2 = 1,939$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków

będących uczniami drugiego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 249. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (trzeci etap edukacyjny) N = 151

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	12	55	28	2	97
Nie	11	24	16	3	54

Źródło: Badania własne.

Wśród opiekujących się nastolatkami z gimnazjum „tak” dla działań pedagogizujących o pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów zaznaczyło 64,2% diagnozowanych.

$$\chi^2 = 3,739$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami trzeciego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Tabela 250. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie (czwarty etap edukacyjny) N = 97

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Samoocena poziomu wiedzy				Razem
	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna	
Tak	14	21	15	3	53
Nie	11	18	12	3	44

Źródło: Badania własne.

W grupie badanych opiekujących się nastolatkami ze szkół średnich odsetek zainteresowanych tematem pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów wynosił 54,6%.

$$\chi^2 = 0,09$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów nastolatków będących uczniami czwartego etapu edukacyjnego w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów oraz samoocena poziomu ich wiedzy w tym zakresie, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W żadnej z badanych grup nie stwierdzono zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a samooceną wiedzy związaną z tematyką tych działań. Na pytanie o chęć uczestniczenia w tych działaniach „tak” odpowiedziało 59,3% wszystkich badanych. Jest to tematyka, która uzyskała większą akceptację badanych w porównaniu z akceptacją pozostałych proponowanych działań pedagogizujących medialnie rodzinę. W czasie realizacji działań o pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów pedagogizujący ma możliwość wykorzystania materiałów z większości pozostałych tematów pedagogizacji, dotyczących korzystania z mediów, czynników zwiększających bezpieczeństwo tego korzystania oraz zagrożeń medialnych — tematyka ta ma zatem cechy konsolidujące wiedzę medialną przydatną rodzicom i prawnym opiekunom.

Pytanie o chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących obejmujących pracę rodziców i opiekunów z dzieckiem korzystającym z mediów było najbardziej ogólnym pytaniem całej ankiety i pośrednio dotyczyło pozostałych pytań, dlatego odpowiedzi na nie zostały wykorzystane do zweryfikowania hipotez będących założeniem zależności chęci uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących od wykształcenia pedagogizowanych, ich płci, a także liczebności, wieku i płci dzieci/nastolatków będących pod ich opieką.

Potrzeby i/lub zainteresowania rodziców działaniami pedagogizującymi mogą być uzależnione od poziomu wykształcenia rodziców oraz prawnych opiekunów. Ich wskazania dotyczące chęci uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów z uwzględnieniem tego poziomu zamieszczono w tabeli 251.

Tabela 251. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a ich wykształcenie.
N = 536

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Wykształcenie rodziców lub prawnych opiekunów				Razem
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe	
Tak	14	67	167	70	318
Nie	4	40	97	77	218

Źródło: Badania własne.

$$\chi^2 = 13,06$$

$$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do przyjęcia hipotezy H_0 . Przyjęto zatem hipotezę H_1 , według której zachodzi związek między badanymi zmiennymi, czyli chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a ich wykształceniem.

Stopień zbieżności wynosił:

$$c = 0,154 \text{ przy } c_{\max} = 0,787,$$

skorygowana wartość współczynnika zbieżności wynosiła:

$$c_{\text{kor}} = 0,189,$$

a korelacja była równa:

$$r_c = 0,156,$$

czyli siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a ich wykształceniem była słaba.

Udział w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów zadeklarowało 59,3% wszystkich badanych, w tym 48,6% — z wykształceniem wyższym, 63,3% — ze średnim, 62,6% — z zasadniczym zawodowym oraz 77,8% — z podstawowym. Wystąpiła słaba zależność między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków w działaniach pedagogizujących a ich wykształceniem. Wykształcenie to mogłoby być zatem czynnikiem branym pod uwagę w trakcie decydowania o tematyce działań pedagogizujących, ich celach i treściach, gdyby w tych działaniach uczestniczyli zawsze ci sami pedagogizowani lub jeśli tworzone by klasy z uwzględnieniem homogeniczności wykształcenia rodziców, co w praktyce jest po prostu niemożliwe. Dlatego wykształcenie rodziców i prawnych opiekunów może być brane pod uwagę podczas wyboru tematyki działań pedagogizujących, jednakże nie powinno być ono czynnikiem decydującym.

Potrzeby i/lub zainteresowania rodziców i prawnych opiekunów działaniami pedagogizującymi mogą być uzależnione od ich płci. Ich wskazania dotyczące chęci uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów z uwzględnieniem płci zamieszczono w tabeli 252.

Tabela 252. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a ich płeć. N = 536

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Płeć rodzica lub prawnego opiekuna		Razem
	kobieta	mężczyzna	
Tak	231	87	318
Nie	172	46	218

Źródło: Badania własne.

$$\chi^2 = 2,715$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów oraz ich płeć, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Deklarację chęci uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów złożyło 59,3% wszystkich ankietowanych. Wśród kobiet zainteresowanie tymi działaniami kształtowało się na poziomie 57,3%, a wśród mężczyzn — na poziomie 65,4%. Brak zależności między chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących a płcią badanych spowodował wykluczenie płci rodziców i prawnych opiekunów jako czynnika mającego decydować o tematyce działań pedagogizujących.

Potrzeby i/lub zainteresowania rodziców oraz prawnych opiekunów działaniami pedagogizującymi mogą być uzależnione od liczby dzieci i/lub nastolatków pozostających pod ich opieką. Ich wskazania dotyczące chęci uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów z uwzględnieniem tej liczby zamieszczono w tabeli 253.

Tabela 253. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a liczebność dzieci/nastolatków będących pod ich opieką. N = 536

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Liczebność dzieci/nastolatków				Razem
	jedno	dwoje	troje	powyżej trojga	
Tak	198	86	24	10	318
Nie	123	75	17	3	218

Źródło: Badania własne.

$$\chi^2 = 4,748$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów oraz liczebność dzieci/nastolatków będących pod ich opieką, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Wśród 59,3% chętnych do uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów 61,9% stanowili opiekujący się jednym dzieckiem, 53,4% — dwojgiem, 58,5% — trojgiem oraz 76,9% — większą liczbą niż troje dzieci lub nastolatków. Brak zależności między chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących a liczebnością dzieci/nastolatków będących pod opieką rodziców lub prawnych opiekunów spowodował wykluczenie tej liczebności jako czynnika mającego decydować o tematyce działań pedagogizujących.

Brak zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących a liczebnością dzieci/nastolatków w rodzinie był efektem m.in. zróżnicowania ich wieku. Podopieczni badanych korzystali w różnym stopniu z poszczególnych usług medialnych, odmienne było oddziaływanie mediów na świat ich wartości, zachowanie w światach rzeczywistym i wirtualnym, bezpieczeństwo, a w wielu działaniach pedagogizujących medialnie ich prowadzący koncentrowali się na problemach będących efektem korzystania z mediów przez dziecko/nastolatka w ściśle określonym wieku.

Potrzeby i/lub zainteresowania rodziców oraz prawnych opiekunów działaniami pedagogizującymi mogą być uzależnione od wieku dziecka znajdującego się pod ich opieką. Ich wskazania dotyczące chęci uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów z uwzględnieniem tego wieku zamieszczono w tabeli 254. Część rodziców i prawnych opiekunów wychowywało więcej niż jednego podopiecznego, przy czym byli oni bądź bliźniakami, bądź też różnica wieku między nimi była niewielka, ale zdarzało się także, że różnica ta była znaczna, nawet kilkunastoletnia. To zróżnicowanie wieku podopiecznych spowodowało, że niemożliwa stała się analiza wypowiedzi badanych w bezpośrednim odniesieniu do tego wieku. Zdecydowano zatem, że wypowiedzi te zostaną powiązane z wiekiem podopiecznych pośrednio, przez etapy edukacyjne, których są oni uczniami.

Tabela 254. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a wiek dzieci/nastolatków będących pod ich opieką. N = 536

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Etap edukacyjny				Razem
	pierwszy	drugi	trzeci	czwarty	
Tak	75	93	97	53	318
Nie	61	59	54	44	218

Źródło: Badania własne.

$$\chi^2 = 3,595$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów oraz wiek dzieci/nastolatków będących pod ich opieką, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

Wśród 59,3% ogółu diagnozowanych, którzy w ankiecie wskazali na chęć uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów, było 55,1% z pierwszego etapu edukacyjnego, 61,2% — z drugiego, 64,2% — z trzeciego i 54,6% — z czwartego etapu. Brak zależności między chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących a wiekiem dzieci/nastolatków pozostających pod opieką badanych jest pozytywną informacją dla planujących działania pedagogizujące w każdym z etapów kształcenia. Mimo braku tej zależności wiek dziecka/nastolatka powinien być czynnikiem brany pod uwagę podczas wyboru tematyki działań pedagogizujących ich rodziców lub prawnych opiekunów, gdyż w zależności od tego wieku korzystają oni z różnych mediów i usług medialnych, w różnorodny sposób, z różną częstością i czasem korzystania itp.

Potrzeby i/lub zainteresowania rodziców oraz prawnych opiekunów działaniami pedagogizującymi mogą być uzależnione od płci dzieci lub nastolatków znajdujących się pod ich opieką. Ich wskazania dotyczące chęci uczestniczenia w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów z uwzględnieniem płci dzieci lub nastolatków zamieszczono w tabeli 255. W obliczeniach brano pod uwagę jedynie dzieci i nastolatków, które/którzy uczęszczają do szkoły na danym poziomie edukacyjnym. W niektórych wypadkach na danym poziomie edukacyjnym uczyły się bliźnięta lub rodzeństwo w różnym wieku, dlatego liczba dzieci w zestawieniu jest większa od liczby rodziców.

Tabela 255. Chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów (lub jej brak) w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a płeć dzieci/nastolatków będących pod ich opieką.
N = 536

Chęć uczestnictwa w zajęciach pedagogizujących	Płeć dziecka lub nastolatka		Razem
	dziewczyna	chłopak	
Tak	187	198	385
Nie	125	116	241

Źródło: Badania własne.

$$\chi^2 = 0,644$$

$$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$$

Dla przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ stwierdzono z prawdopodobieństwem 0,95, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Zatem badane zmienne, czyli chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów oraz płęć dzieci/nastolatków pozostających pod ich opieką, mogły zostać uznane za wzajemnie niezależne.

W działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów chciałoby wziąć udział 59,9% spośród wychowujących dziewczyny i 63,1% spośród wychowujących chłopców. Klasę tworzą dziewczęta i chłopcy w różnych proporcjach. To sprawia, że o wyborze tematyki działań pedagogizujących medialnie organizowanych dla rodziców i prawnych opiekunów dla jednej klasy nie będzie decydowała płęć dzieci. Może ona decydować w wypadku, gdy działania te będą organizowane oddzielnie dla rodziców i prawnych opiekunów dziewcząt i oddzielnie dla rodziców i prawnych opiekunów chłopców z kilku klas równoległych.

Niezależnie od sposobu podjęcia decyzji o tematyce działań pedagogizujących medialnie rodzinę ich przygotowanie powinno przebiegać podobnie do przygotowywania zajęć edukacyjnych.

6.2. Przygotowanie i prowadzenie zajęć pedagogizujących medialnie rodzinę — wyniki badań

Najlepiej, gdy działania pedagogizujące przygotowuje i prowadzi nauczyciel wychowawca, gdyż zna on rodziców i prawnych opiekunów oraz oni go znają. Wiedza o rodzicach i prawnych opiekunach ułatwia podejmowanie decyzji o przebiegu tych działań, głównie o proponowanych metodach pracy i wykorzystanych mediach. Warunkiem skutecznej pedagogizacji medialnej jest jednak posiadanie przez tego nauczyciela odpowiednich kompetencji, w szczególności wiedzy i umiejętności korzystania z mediów, wiedzy o korzystaniu z nich przez dzieci i nastolatków, wiedzy o możliwościach wykorzystywania mediów w rozwoju dziecka i nastolatka oraz o działaniach mających na celu przygotowanie go do intencjonalnego i racjonalnego korzystania z nich, a także wiedzy o niebezpieczeństwach związanych z korzystaniem z mediów przez dzieci i nastolatków oraz sposobów ochrony podopiecznych przed tymi niebezpieczeństwami. Rozwiązaniem problemu braku kompetencji nauczyciela wychowawcy do realizacji niektórych tematów pedagogizacji i niemożności samodzielnego przygotowania się do nich jest zrealizowanie tych tematów przez zaproszonych specjalistów z danej dziedziny. Tematy wymagające fachowej wiedzy mogą dotyczyć np. uzależnienia od mediów czy prawnych lub zdrowotnych aspektów korzystania z nich.

Nauczyciel wychowawca przygotowując i prowadząc działania pedagogizujące, czynił to najczęściej dla wszystkich rodziców i prawnych opiekunów „swojej” klasy. Możliwa jest sytuacja, w której nauczyciel wychowawca prowadziłby te działania dla wszystkich rodziców i prawnych opiekunów np. klas równoległych — w trakcie prowadzenia badań takowej sytuacji jednakże nie obserwowano. W ten sposób nauczyciele wychowawcy mogliby przygotowywać i prowadzić działania pedagogizujące rotacyjnie (np. dla trzech klas równoległych jeden nauczyciel wychowawca przygotowywałby i prowadziłby co trzecie działania pedagogizujące). Nauczyciele wychowawcy nieprowadzący działań pedagogizujących powinni być w tym czasie wśród rodziców i prawnych opiekunów „swoich” uczniów. W trakcie badań nie obserwowano także organizowania działań pedagogizujących dla wybranej grupy rodziców i prawnych opiekunów z jednej lub kilku klas w uzasadnionych przypadkach wystąpienia konkretnych problemów z mediami u dzieci będących pod ich opieką, np. problemów związanych z inscenizowaniem i utrwalaniem scen przemocy czy zachowań seksualnych.

Działania pedagogizujące prowadzone przez specjalistę były organizowane dla wszystkich rodziców i prawnych opiekunów klas równoległych, a gdy warunki na to pozwalały — dla wszystkich rodziców i prawnych opiekunów uczniów danego etapu edukacyjnego. Decyzję o tym podejmowano z uwzględnieniem odpowiedzi na pytanie, czy problematyka działań dotyczyła wszystkich dzieci/nastolatków danego etapu edukacyjnego, czy też konkretnego rocznika.

Przygotowujący i prowadzący działania pedagogizujące dokonując wyboru metod pracy, oprócz celów tych działań, powinien przeanalizować potrzeby i możliwości rodziców, ich percepcję, inteligencję itp. W obserwowanych działaniach pedagogizujących rozmowy przebiegały sprawniej, gdy prowadzącym owe działania był nauczyciel wychowawca klasy. Znając go, rodzice i opiekunowie mieli mniejsze zahamowania przed komunikowaniem zdarzeń z dziećmi niż w wypadku zajęć realizowanych przez eksperta z zewnątrz, np. w trakcie zajęć prowadzonych przez specjalistkę z ośrodka uzależnień, po którymś z zadanych przez nią pytań jedna z uczestniczek spotkania zapytała, czy to spotkanie ma na celu zebranie informacji o korzystaniu przez ich dzieci z mediów, czy też poinformowanie o zagrożeniach związanych z uzależniającym oddziaływaniem komputera i symptomach uzależnień, które pomogłyby im w rozpoznawaniu takiego uzależnienia u dzieci. Dlatego w przypadkach, gdy prowadzącym była osoba z zewnątrz, bardziej przydatne były metody monologowe: wykład, opowiadanie lub opis oraz pokaz (prezentacja). W zajęciach prowadzonych metodami dialogowymi pomocne były pytania pisane w formie pytań ankietowych (załącznik 4). Po krótkim przedstawieniu danego zagadnienia i rozmowie o nim uczestnicy spotkania byli proszeni o zapisanie na rozdanych miniankietach ich wyboru, po czym analogicznie postępowano z kolejnymi zagadnieniami. Po zebraniu kartek i umieszczeniu odpowiedzi w zbiorczym opracowaniu wyniki przedstawiono rodzicom. Niezależnie od tego, czy osobą prowadzącą był nauczyciel wychowawca,

czy też ekspert z zewnątrz, w trakcie zajęć pedagogizujących rodzice i opiekunowie wyraźnie preferowali krótkie prezentacje.

Od przyjętych celów działań pedagogizujących rodzinę uzależniona była także organizacja mediów dydaktycznych. Do realizacji większości z nich najbardziej przydatny był zestaw: komputer multimedialny z projektorem multimedialnym, który umożliwiał przeprowadzenie prezentacji. Zestaw taki może mieć znacznie szersze zastosowanie, gdyż umożliwia m.in. zaprezentowanie gry komputerowej, emisję filmu, a także prezentację utworów muzycznych, w tym teledysków. Filmy przy odpowiednio dużym ekranie odbiornika telewizyjnego mogą być emitowane także za pomocą zestawu DVD, a lepsze efekty muzyczne zapewni dobrej klasy zestaw audio. Przydatne np. w trakcie warsztatów są materiały drukowane. Od percepcji większości pedagogizowanych uzależniony powinien być rodzaj komunikatu (zimny lub gorący).

Spotkania z rodzicami i związane z nimi działania pedagogizujące organizowane były w godzinach popołudniowych i wieczornych. Większość rodziców pracowało, przychodzili więc na spotkania po pracy i po wykonaniu niektórych obowiązków domowych, np. przygotowaniu posiłku. Nieliczni z nich wybierali się do pracy po spotkaniu w szkole. Wielu z nich było po prostu zmęczonych. Mając na względzie owo zmęczenie oraz to, że sprawy poruszane w trakcie spotkania z rodzicami zajmowały od pół godziny do godziny, można było zaobserwować, że koncentracja uwagi pedagogizowanych była wysoka przez pierwsze 30 minut i ten czas należy uznać za optymalny dla działań pedagogizujących. Po tym czasie obserwowano wśród uczestników pedagogizacji zwiększenie częstości spoglądania na zegarek, występowanie wymownych spojrzeń i gestów, tworzenie „rysunków konferencyjnych”, przeglądanie kartek z ocenami ich podopiecznych.

W przebiegu działań pedagogizujących, podobnie jak w wypadku wielu lekcji, rozróżnić można było czynności wprowadzające, zasadnicze i podsumowujące. Podczas czynności wprowadzających, mając na uwadze stosunkowo krótki czas działań, zalecane było zagajenie „mocnym uderzeniem” mającym zmotywować nierzadko zmęczonych rodziców i prawnych opiekunów do podjęcia wysiłku intelektualnego związanego z odbiorem treści pedagogizujących. We wprowadzeniu takim można wykorzystać np. fragment bloga z treściami satanistycznymi do działań związanych z etycznymi kwestiami kontrolowania poczynąń podopiecznego w sieci, opis syndromu *hikikomori* w wypadku działań dotyczących uzależnienia od komputera i Internetu, opowiadanie historii młodego człowieka często grającego w gry symulujące walkę z użyciem atrap broni i celnie strzelającego w realnym świecie do uczniów i nauczycieli. W czynnościach zasadniczych pedagogizujący stosowali wybrane metody pracy i media dydaktyczne pozwalające na wyeksponowanie najważniejszych argumentów, omówienie wątków pobocznych oraz podanie przykładów, a w czynnościach podsumowujących (utrwalających) krótkim monologiem lub dialogiem z rodzicami i prawnymi opiekunami dokonywali syntezy zjawiska będącego tematyką działań pedagogizujących.

Najmniej problemów organizacyjnych sprawiało przeprowadzenie spotkań z rodzicami połączonych z działaniami pedagogizującymi dla rodziców i opiekunów jednej klasy drugiego i trzeciego etapu edukacyjnego (dla czwartego etapu edukacyjnego częściej organizowano indywidualne konsultacje) w sali lekcyjnej tej klasy wyposażonej w ekran lub czystą, jasną ścianę. Wielkość krzeseł i ławek w tych salach pozwalała na zajmowanie w nich miejsc większości rodziców. Problemy z zajmowaniem miejsc występowały, gdy spotkanie i pedagogizacja odbywały się w sali lekcyjnej klas edukacji wczesnoszkolnej, w której krzeselka i ławki ergonomicznie dostosowane są do budowy ciała dzieci. W takiej sali przeważająca większość rodziców i prawnych opiekunów stała oparta o ściany, parapety oraz meble. Najlepiej, gdy w szkole podstawowej spotkania z rodzicami połączone z działaniami pedagogizującymi były organizowane w odrębnych terminach dla rodziców i prawnych opiekunów edukacji wczesnoszkolnej i drugiego etapu edukacyjnego. Pozwalało to na „wypożyczenie” sali z większymi krzesłami i ławkami przez nauczycieli młodszych klas do organizowania tych spotkań.

Trudności techniczne sprawiało także organizowanie spotkania pedagogizującego dla większej liczby rodziców i prawnych opiekunów prowadzonego przez eksperta. W niewielu szkołach są sale typu „aula” ze stałymi miejscami do siedzenia. Tam, gdzie ich nie było, działania pedagogizujące organizowane były na korytarzu lub na sali gimnastycznej, a rodzice siedzieli bądź na niskich ławkach, bądź też na krzesłach zabranych z sal lekcyjnych. Na prośbę nauczycieli część z nich odniosła je z powrotem do sal, a pozostawione musieli odnieść pracownicy szkoły.

Podczas organizowania działań pedagogizujących należy zapewnić ich uczestnikom warunki wyraźnego i niezakłóconego odbioru komunikatów audialnych i/lub wizualnych przez wyposażenie medialne pomieszczenia. Dla mediów wizualnych istotne są: wielkość ekranu i jego ustawienie (w odpowiednim miejscu i pod właściwym kątem), odległość między urządzeniem a ekranem pozwalająca na uzyskanie odpowiednio dużego ekranu, możliwości oświetlenia lub zaciemnienia pomieszczenia. Wielkości ekranu powinna być proporcjonalna do długości pomieszczenia, gdyż przygotowujący prezentację, chcący zachować odpowiednie parametry obrazu, odnosi je do szerokości ekranu monitora (np. zgodnie z parametrami zaproponowanymi przez Adolfa Melezinka wysokość litery w przygotowywanej prezentacji powinna wynosić 2% szerokości obrazu, a parametr ten spełnia czcionka Times New Roman 24¹). Tak przygotowana prezentacja przy odpowiednio dużym ekranie umożliwia odbiór komunikatu każdemu normalnie widzącemu uczestnikowi pedagogizacji. Niestety, w pomieszczeniach nieprojekowanych z myślą o prowadzeniu prezentacji, a takimi są sale gimnastyczne czy długie a wąskie korytarze, brakuje często odpowiednio dużego ekranu lub czystej, jasnej, niezajętej przez dekoracje ściany. Dla mediów audialnych istotne jest na-

---

¹ A. MELEZINEK: *Pedagogika inżynierska. Metodologia nauczania techniki*. Przeł. H. PAPIERNIOK. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2004, s. 117.

głośniecie pomieszczenia umożliwiające dobrą słyszalność wszystkim, mającym dobry słuch, uczestnikom pedagogizacji. Niestety, akustyka większości sal i korytarzy nie spełnia oczekiwań. Po zwiększeniu w nich głośności urządzenia nagłaśniającego zwiększa się dudnienie z głośników, a maleje wyrazistość wymowy pedagogizującego.

Działania pedagogizujące powiązane ze spotkaniem z rodzicami mogą być realizowane przed tym spotkaniem, po nim lub w jego trakcie. Wszystkie te warianty były akceptowane przez rodziców i prawnych opiekunów wychowujących jednego ucznia w szkole lub większą liczbę uczniów uczęszczających do jednej klasy. Problem pojawiał się, gdy opiekowali się oni większą liczbą dzieci uczęszczających do różnych klas. Czuli się wówczas zobligowani do uczestniczenia w spotkaniach z wychowawcami wszystkich dzieci, dlatego wychodzili z jednego spotkania i udawali się na inne. W tej sytuacji nieprzydatne były dla nich działania pedagogizujące realizowane w trakcie spotkań z rodzicami (przychodzili w ich trakcie lub musieli wyjść przed ich zakończeniem), a na działania realizowane po spotkaniach musieli czekać, gdyż różni nauczyciele kończyli spotkania o różnych porach. Dla nich najbardziej pożądane było organizowanie działań pedagogizujących przed spotkaniem z rodzicami.

Innym problemem dla rodziców i prawnych opiekunów opiekujących się dwojgiem lub większą liczbą dzieci z różnych klas, a chcących uczestniczyć w działaniach pedagogizujących, było organizowanie tych działań przez nauczycieli wychowawców różnych klas w tym samym czasie, na różne tematy. Rodzice i opiekunowie musieli wówczas wybrać, które działania przybliżą im najbardziej potrzebną wiedzę lub zaspokoją ich ciekawość. Warunkiem dokonania takiego wyboru była jednak wcześniejsza znajomość tematyki działań pedagogizujących.

Problemem w kontaktach nauczyciel — rodzic była absencja rodziców lub prawnych opiekunów na spotkaniach z rodzicami i/lub w działaniach pedagogizujących. Przyjmowano absencję jako usprawiedliwioną, gdy była sporadyczna, a jej powodami były kłopoty zdrowotne lub czynności zawodowe. Stawała się ona problemem, gdy występowała zbyt często bądź gdy była wynikiem braku zainteresowania rodziców i prawnych opiekunów dzieckiem i/lub działaniami pedagogizującymi. Gdy powiadamianie i motywowanie rodziców i prawnych opiekunów tradycyjnymi sposobami (notatką w zeszycie korespondencji lub w dzienniczku ucznia czy też pisemnym zaproszeniem) lub elektroniczną korespondencją nie przynosi efektów, wówczas niedoskonałą alternatywną formą dla spotkań z rodzicami jest wysyłanie informacji o dziecku drogą e-mailową, a dla działań pedagogizujących takim rozwiązaniem może być e-pedagogizacja.

Rodzice i prawni opiekunowie mają różne systemy aksjonormatywne, różne poglądy religijne i polityczne, różną osobowość i oczekiwania, myślą w zróżnicowany sposób, dlatego przedstawienie im planu działań pedagogizujących wraz z ich tematyką może skutkować brakiem akceptacji niektórych z zaproponowanych tematów tych działań przez jednego, grupę lub nawet wszystkich. Jeżeli na-

uczyciel podda dyskusji ów plan, to do tematów, które nie uzyskały akceptacji wielu rodziców i prawnych opiekunów, a które zdaniem pedagogizującego są bardzo istotne, należy ich przekonywać, używając przy tym adekwatnych wyników badań i/lub nagłośnionych medialnie czynów, zdarzeń itp.

Podobnie, jak w wypadku tematyki działań pedagogizujących, tak i w odniesieniu do wybranych przez pedagogizującego rozwiązań metodycznych i organizacyjnych nie wszyscy rodzice i prawni opiekunowie je akceptowali. Brak ten objawiał się bądź zachowaniami niewerbalnymi: spojrzeniami, mimiką, gestami trudnymi do jednoznacznej interpretacji, bądź też komunikatem werbalnym, np. „[...] zamiast nas o to wypytywać, proszę nam to wyjaśnić [...]” lub „To nie są warunki do tak długiego wysłuchiwania wywodów i to o tej porze”. Przyczynami braku akceptacji rozwiązań metodycznych i/lub organizacyjnych były: zróżnicowana percepcja pedagogizowanych, ich różna skłonność do aktywnego działania i wypowiadania się, a także zróżnicowany poziom aprobaty wypowiedzi i działań innych pedagogizowanych, a także pedagogizującego.

Właściwa interpretacja zachowań rodziców i prawnych opiekunów w trakcie działań pedagogizujących oraz zbieranie od nich opinii o tych działaniach pozwalają na ich doskonalenie w aspektach metodycznych i organizacyjnych, a także umożliwiają lepsze ich planowanie.

Podsumowanie

Celem poznawczym badań zasadniczych było opracowanie charakterystyki intencjonalnego planowania procesu pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów, z uwzględnieniem najważniejszych czynników determinujących ten proces. W realizacji tego celu wykorzystano ankietę skierowaną do rodziców i prawnych opiekunów czterech etapów kształcenia ($N = 536$) oraz test rozwiązywany przez rodziców i prawnych opiekunów nastolatków w wieku gimnazjalnym ($N = 124$).

Celem poznawczym badań uzupełniających było opracowanie metodycznych i organizacyjnych warunków prowadzenia działań pedagogizujących medialnie rodzinę. W realizacji tego celu wykorzystano obserwację działań pedagogizujących realizowanych przy okazji spotkań nauczyciela wychowawcy z rodzicami.

Celem praktycznym badań zasadniczych było opracowanie programu pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów wychowujących dzieci i nastolatków. Program taki zamieszczono w załączniku 9.

Dla badań zasadniczych przyjęto hipotezy badawcze, które na podstawie wyników badań ankietowych i testowych oraz ich statystycznej analizy można było poddać następującej weryfikacji:

1. Przyjęto hipotezę 2 w brzmieniu: „W opinii ludzi wykształconych poziom ich wiedzy na różne tematy jest większy od poziomu wiedzy ludzi słabiej wykształconych, dlatego im wyższe jest wykształcenie rodziców i prawnych opiekunów, tym mniejsza jest liczebność chętnych do uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę”. W statystycznie istotnej zależności (dane z tabeli 251) chęć uczestniczenia w tych działaniach zadeklarowało 77% badanych z wykształceniem podstawowym, 62,6% badanych z wykształceniem zasadniczym zawodowym, 63,3% badanych z wykształceniem średnim oraz 47,6% badanych z wykształceniem wyższym, przy czym $\chi^2 = 13,06$, a $r_c = 0,156$, tzn. siła związku między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów dzieci oraz nastolatków w działaniach pedagogizujących na temat pracy rodziców z dzieckiem korzystającym z mediów a ich wykształceniem była niska.
2. Przyjęto hipotezę 7 w brzmieniu: „Zakładając występowanie różnicy między poziomem wiedzy medialnej rodziców i opiekunów oraz samooceną tego poziomu, spodziewany jest brak korelacji między poziomem ich wiedzy me-

dialnej a chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie”. Nie stwierdzono bowiem statystycznie istotnej zależności (dane z tabeli 246) między poziomem wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów a ich chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących medialnie ($\chi^2 = 2,436$).

3. Częściowo przyjęto hipotezę 1 w brzmieniu: „Mając na uwadze szeroki dostęp do mediów i częste korzystanie z nich przez rodziców i prawnych opiekunów, przyjmuje się, że na chęć uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę wskaże mała liczba badanych”. Deklaracje chęci uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących ich medialnie wyraziło 49,7% badanych (jest to średnia dla 59, czyli wszystkich zaproponowanych w ankiecie zagadnień pedagogizacji). Dla poszczególnych zagadnień deklaracje te oscylowały w granicach od 38,1% do 65,5% (dane z tabel od 12 do 35, od 37 do 236, od 238 do 245 oraz od 247 do 250).
4. Częściowo przyjęto hipotezę 8 w brzmieniu: „Samoocena poziomu wiedzy w danej tematyce jest jednym z czynników decydujących o chęci jej nabycia, uzupełnienia lub pogłębienia, dlatego spodziewane jest wystąpienie korelacji między samooceną poziomu wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów a ich chęcią uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie”. Wśród 236 (59 zagadnień $\times$ 4 grupy) analizowanych statystycznie zależności między samooceną wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów (dane z tabel od 12 do 35, od 37 do 236, od 238 do 245 oraz od 247 do 250) korelację stwierdzono w 23 koincydencjach (przy czym w wypadku 2 zagadnień zależność między zmiennymi wystąpiła w wynikach 2 spośród 4 grup, a dla 19 zagadnień zależność tę stwierdzono w wynikach 1 spośród 4 grup).
5. Odrzucono hipotezę 3 w brzmieniu: „Mężczyźni, w porównaniu z kobietami, sprawniej posługują się mediami, zwłaszcza zaliczanymi do ICT, i mają mniejszy udział w pracy opiekuńczej oraz w procesie wychowania, dlatego liczebność chętnych mężczyzn do uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę jest mniejsza od liczebności kobiet chętnych do tego uczestniczenia”. Nie stwierdzono bowiem statystycznie istotnej zależności (dane z tabeli 252) między płcią rodziców/prawnych opiekunów a chęcią ich uczestniczenia w tych działaniach.
6. Odrzucono hipotezę 4 w brzmieniu: „Im więcej dzieci, tym więcej problemów wychowawczych i opiekuńczych rodzice muszą rozwiązywać, dlatego wraz ze wzrostem liczby dzieci wzrasta chęć uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę”. Nie stwierdzono bowiem statystycznie istotnej zależności (dane z tabeli 253) między liczebnością dzieci/nastolatków a chęcią uczestniczenia ich wychowawców w tych działaniach.

7. Odrzucono hipotezę 5 w brzmieniu: „Z wiekiem dziecka maleją oddziaływania wychowawcze i opiekuńcze rodziców oraz prawnych opiekunów, dlatego im dziecko jest starsze, tym mniejsza jest liczba rodziców i prawnych opiekunów chętnych do uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę”. Nie stwierdzono bowiem statystycznie istotnej zależności (dane z tabeli 254) między wiekiem dziecka a chęcią uczestniczenia ich wychowawców w tych działaniach.
8. Odrzucono hipotezę 6 w brzmieniu: „Chłopcy w porównaniu z dziewczynami bardziej interesują się mediami i częściej spędzają swój wolny czas, korzystając z nich, dlatego liczba ich rodziców i prawnych opiekunów chętnych do uczestniczenia w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie rodzinę jest większa od liczby rodziców i prawnych opiekunów dziewcząt”. Nie stwierdzono bowiem statystycznie istotnej zależności (dane z tabeli 255) między płcią dziecka a chęcią uczestniczenia ich wychowawców w tych działaniach.

Częściowo przyjęto hipotezę główną w brzmieniu: „Czynnikami warunkującymi uczestniczenie rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących ich medialnie są: kompetencje medialne (szczególnie wiedza medialna) pedagogizującego i/lub samoocena wiedzy medialnej rodziców i opiekunów, wykształcenie rodziców, ich płeć, liczba dzieci/nastolatków oraz wiek i płeć dzieci/nastolatków, wykluczono natomiast spośród tych czynników rzeczywisty poziom wiedzy medialnej rodziców i prawnych opiekunów”. O częściowym przyjęciu tej hipotezy zadecydowało wystąpienie statystycznie istotnej zależności między wykształceniem rodziców i prawnych opiekunów a chęcią ich uczestniczenia w działaniach pedagogizujących, wystąpienie nielicznych przypadków zależności między samooceną wiedzy na tematy pedagogizujące a chęcią uczestniczenia w zajęciach pedagogizujących na te tematy, a także brak zależności między chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących a płcią badanych, chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących a liczbą wychowywanych przez nich dzieci/nastolatków, chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących a wiekiem ich podopiecznych oraz chęcią uczestniczenia w działaniach pedagogizujących a płcią tych podopiecznych.

W praktyce planowania działań pedagogizujących wykształcenie rodziców i prawnych opiekunów może być brane pod uwagę, aczkolwiek nie powinno być ono czynnikiem determinującym wybór tematyki tych działań, gdyż nie tworzy się klas homogenicznych uwzględniających to wykształcenie, a na spotkania z rodzicami przychodzą rodzice i prawni opiekunowie o różnym wykształceniu, a bywa także, że na kolejnych spotkaniach zmieniają się uczestniczący w nich rodzice i prawni opiekunowie z różnym poziomem wykształcenia. Czynnikami tymi nie powinny też być płeć badanych, liczba wychowywanych przez nich dzieci/nastolatków ani wiek i płeć dzieci/nastolatków.

Wydaje się oczywiste, że pomocne planującemu podjęcie działań pedagogizujących medialnie rodzinę w przyjęciu ich tematyki, a zatem także w sformułowa-

niu ich celów i treści mogłoby być diagnozowanie wyłącznie chęci uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w tych działaniach. Wyniki takiej diagnozy nie odzwierciedlają jednakże ich rzeczywistych potrzeb i wiedzy medialnej, ankietowanymi bowiem kierują różne motywy, w tym niechęć do proponowanych działań (w 7,8% ogółu ankiet poddanych analizie diagnozowani zaznaczyli „nie” dla udziału we wszystkich proponowanych tematach pedagogizacji medialnej — nawet przy niedostatecznej samoocenie wiedzy na niektóre z nich). Ponadto w przypadkach wielu badanych chęć uczestniczenia w tych działaniach na wybrany temat brała się z doświadczeń lub problemów korzystania już przez podopiecznego z mediów, a przecież dogodniej i efektywniej jest poprowadzić te działania wcześniej, czyli wśród wychowujących, których podopieczni dopiero zaczynają korzystać z danego medium lub danej usługi medialnej.

Czynnikiem mającym decydujące znaczenie w określeniu tematyki (a tym samym celów i treści) działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów powinna być zatem wiedza pedagogizującego w zakresie wykorzystywanych przez dziecko lub nastolatka mediów, problemów i zagrożeń związanych z ich wykorzystywaniem, możliwości rozwiązywania owych problemów i ochrony dziecka/nastolatka przed tymi zagrożeniami, oraz możliwości medialnego wspomagania rozwoju dziecka lub nastolatka, a w wypadku wdrożenia działań edukujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów także wiedza o kompetencjach medialnych, zwłaszcza umiejętnościach pozwalających im na efektywną pomoc dziecku korzystającemu z mediów. Mimo że nie wykazano zależności między chęcią uczestniczenia rodziców i prawnych opiekunów w działaniach pedagogizujących a wiekiem ich podopiecznych, wiek ten powinien być czynnikiem, którym kieruje się pedagogizujący, wybierając tematykę pedagogizacji.

Wyniki badań uzupełniających, otrzymane techniką obserwacji, umożliwiły udzielenie odpowiedzi na problemy sformułowane dla tych badań.

Dla działań metodycznych:

1. Jakie metody realizacji intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów są dla nich interesujące?
Ustalono, że prowadzący działania pedagogizujące podczas wyboru metod pracy, oprócz celów tych działań, powinien dokonać analizy potrzeb i możliwości rodziców. Gdy prowadzącym działania jest nauczyciel wychowawca, wówczas rodzice są bardziej otwarci, a metodami pracy mogą być metody dialogowe: dyskusja, warsztaty lub metody problemowe, np. burza mózgów (poszukiwanie rozwiązań problemu dotyczącego konkretnych przypadków trudności wychowawczych powiązanych z mediami). W wypadku, gdy prowadzącym jest osoba z zewnątrz, bardziej przydatne stają się metody monologowe: wykład, opowiadanie, opis oraz pokaz (prezentacja). Dla edukacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów właściwe będą zajęcia laboratoryjne prowadzone w pracowni komputerowej.

2. Jakie media i materiały dydaktyczne powinny być wykorzystywane podczas intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?

Od przyjętych celów działań pedagogizujących rodzinę uzależniona jest organizacja mediów dydaktycznych. Dla większości z nich najbardziej przydatny jest zestaw: komputer multimedialny z projektorem multimedialnym, który umożliwi przeprowadzenie prezentacji, zaprezentowanie gry komputerowej, emisję filmu, a także prezentację utworów muzycznych, w tym teledysków. Filmy, dzięki odpowiednio dużemu ekranowi odbiornika telewizyjnego, mogą być emitowane za pomocą zestawu DVD, a lepsze efekty muzyczne zapewnia dobrej klasy zestaw: audio. Przydatne bywają materiały drukowane. Rodzaj komunikatu medialnego należy dostosować do potrzeb i możliwości percepcyjnych pedagogizowanych.

3. Jaką strukturę powinny mieć intencjonalnie prowadzone działania pedagogizujące medialnie rodziców i prawnych opiekunów?

W przebiegu działań pedagogizujących można rozróżnić czynności wprowadzające, w czasie których, ze względu na wymagany stosunkowo krótki czas działań, zalecane jest zagajenie „mocnym uderzeniem” mającym przyciągnąć uwagę pedagogizowanych. W czynnościach zasadniczych pedagogizujący realizuje cele działań, eksponując najważniejsze argumenty, podając wątki poboczne oraz przykłady, a w czynnościach podsumowujących (utrwalających) krótkim monologiem lub dialogiem z rodzicami i prawnymi opiekunami dokonuje syntezy zjawiska będącego tematyką działań pedagogizujących.

4. Jaki powinien być optymalny czas intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?

Mając na względzie to, iż rodzice przychodzą do szkoły na spotkania pedagogizujące często po wykonaniu obowiązków zawodowych i domowych, oraz czas, jaki spędzają na wysłuchaniu informacji przekazywanych im przez nauczyciela wychowawcę w ramach tego spotkania, optymalnym czasem działań pedagogizujących medialnie rodzinę jest 30 minut. Gdy ten czas minie, uczestnicy pedagogizacji często i wymownie spoglądają na zegarek oraz ziewają i/lub tworzą „rysunki konferencyjne”.

5. Kto powinien prowadzić intencjonalne działania pedagogizujące medialnie rodziców i prawnych opiekunów?

Najlepiej, gdy działania pedagogizujące prowadzi nauczyciel wychowawca, gdyż zna on rodziców i prawnych opiekunów, a oni znają go. Dzięki temu pedagogizujący dysponuje wiedzą o pedagogizowanych ułatwiającą podejmowanie decyzji o przebiegu tych działań. Warunkiem skutecznej pedagogizacji medialnej jest jednak posiadanie przez tego nauczyciela odpowiednich kompetencji, w szczególności wiedzy o mediach i umiejętności korzystania z nich. Zaproszenie specjalisty z danej dziedziny do przeprowadzenia działań pedagogizujących medialnie powinno następować dla tematów wymagających

fachowej wiedzy np. o uzależnieniach od mediów czy aspektach prawnych korzystania z nich, szczególnie zaś, gdy nauczyciel wychowawca nie ma wiedzy niezbędnej do realizacji tych tematów.

Dla organizacji zajęć:

1. Jaka jest optymalna liczba uczestników intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?
Ustalono, że działania pedagogizujące przygotowywane przez nauczyciela wychowawcę prowadzone są dla wszystkich rodziców i prawnych opiekunów „jego” klasy. Możliwe jest, by prowadził je np. dla wszystkich równoległych roczników. Jedynie w uzasadnionych przypadkach wystąpienia konkretnych problemów z mediami u niewielkiej grupy uczniów, np. z inscenizowaniem i utrwalaniem scen przemocy czy zachowań seksualnych, pożądane jest, by działania pedagogizujące zrealizował wyłącznie dla rodziców i prawnych opiekunów tych podopiecznych. Natomiast działania pedagogizujące prowadzone przez specjalistę mogą być organizowane dla wszystkich rodziców i prawnych opiekunów klas równoległych, a gdy warunki na to pozwalają — dla wszystkich rodziców i prawnych opiekunów danego etapu edukacyjnego — decyzja powinna uwzględniać odpowiedź na pytanie: Czy problematyka działań dotyczy wszystkich roczników danego etapu edukacyjnego, czy też dzieci/nastolatków konkretnego rocznika?
2. Gdzie powinny odbywać się intencjonalnie prowadzone działania pedagogizujące medialnie rodziców i prawnych opiekunów?
Miejsce działań pedagogizujących uzależnione jest od liczby ich uczestników i wyposażenia pomieszczenia, także medialnego. Gdy pedagogizacją objęci są wszyscy lub wybrani rodzice i prawni opiekunowie uczniów jednej klasy, wówczas działania powinny odbywać się w sali, w której odbywa się spotkanie z rodzicami. Problemem w tym wypadku jest organizacja działań dla rodziców i prawnych opiekunów uczniów młodszych klas szkoły podstawowej. W salach lekcyjnych tych klas ławki i krzesła są małe, dostosowane do budowy ciała uczniów. Gdy nie ma innej możliwości, rodzice i prawni opiekunowie bądź siedzą na tych krzesłach, bądź też stoją oparci o ściany i meble. Takie warunki są nieodpowiednie nie tylko do działań pedagogizujących, ale w ogóle do prowadzenia spotkań z rodzicami. Z kolei organizowanie spotkania pedagogizującego z ekspertem dla większej liczby pedagogizowanych także sprawia trudności organizacyjne. W niewielu szkołach są sale typu „aula” ze stałymi miejscami do siedzenia. Tam, gdzie ich nie ma, działania pedagogizujące organizowane są na korytarzu lub na sali gimnastycznej, a rodzice siedzą bądź na niskich ławeczkach, bądź na krzesłach pożyczonych z sal lekcyjnych.
3. Jakie warunki odbioru komunikatów medialnych są optymalne dla intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?

W organizowaniu działań pedagogizujących należy zapewnić ich uczestnikom warunki wyraźnego i niezakłóconego odbioru komunikatów audialnych i/lub wizualnych przez wyposażenie medialne pomieszczenia, jego nagłośnienie, ustawienie ekranu, którego wielkość jest proporcjonalna do długości pomieszczenia (w odpowiednim miejscu i pod właściwym kątem), możliwości oświetlenia lub zaciemnienia pomieszczenia.

4. Jaka powinna być lokalizacja czasowa intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?

Decyzją organizacyjną jest także lokalizacja czasowa działań pedagogizujących. Dla rodziców i prawnych opiekunów jednego ucznia w szkole lub większej liczby uczniów uczęszczających do jednej klasy nie ma znaczenia, czy działania te będą organizowane jako wyodrębnione przed spotkaniem z rodzicami, jako integralna część spotkania z rodzicami, czy też jako odrębne działania organizowane po spotkaniu z rodzicami. Natomiast optymalne dla rodziców i prawnych opiekunów opiekujących się dwojgiem lub większą liczbą dzieci z różnych klas (pierwszy z opisanych niżej problemów pedagogizacji) jest organizowanie działań przed spotkaniem z rodzicami, gdyż czas trwania tych spotkań jest różny dla różnych klas i niektórzy chętni do uczestniczenia w tych działaniach musieliby na nie czekać lub mogliby się na nie spóźnić.

Dla problemów występujących w procesie pedagogizacji:

1. Jak dietność rodziny wpływa na uczestniczenie rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie?

Zaobserwowano, że często występującym problemem dla rodziców i prawnych opiekunów jest uczęszczanie do różnych klas dwojga lub większej liczby dzieci, gdyż uczestniczą oni w spotkaniach z kilkoma nauczycielami wychowawcami, przy czym spotkania te organizowane są w tym samym czasie. Rozwiązaniem tego problemu jest organizowanie działań pedagogizujących przed spotkaniem z rodzicami, poinformowanie ich i prawnych opiekunów o tematach działań pedagogizujących realizowanych przez poszczególnych pedagogizujących i pozostawienie im wyboru działań, w których mają zamiar uczestniczyć. Z treściami pozostałych tematów pedagogizacji powinni oni mieć możliwość zapoznania się w ramach e-pedagogizacji.

2. Jakie są przyczyny nieregularnego uczestniczenia lub nieobecności rodziców i prawnych opiekunów w intencjonalnie prowadzonych działaniach pedagogizujących medialnie?

Z różnych powodów, najczęściej zdrowotnych lub zawodowych, rodzice i prawni opiekunowie nie uczestniczą w spotkaniach z rodzicami i/lub w działaniach pedagogizujących. Taka nieobecność staje się problemem, gdy występuje zbyt często lub gdy jest wynikiem braku zainteresowania rodziców i prawnych opiekunów dzieckiem i/lub działaniami pedagogizującymi. Gdy zawodzi po-

wiadamianie i motywowanie ich tradycyjną lub elektroniczną korespondencją, wówczas rozwiązaniem staje się e-pedagogizacja.

3. Jak brak akceptacji przez rodziców i prawnych opiekunów tematyki intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie determinuje ich uczestniczenie w tych działaniach?

Przedstawienie rodzicom planu działań pedagogizujących wraz z ich tematyką może skutkować brakiem akceptacji niektórych z zaproponowanych tematów tych działań ze strony rodziców lub prawnych opiekunów — jednego, grupy lub nawet wszystkich. Badania zasadnicze wykazały zróżnicowane zainteresowanie uczestnictwem w zajęciach pedagogizujących i trudno zakładać akceptację wszystkich planowanych działań. Jeżeli nauczyciel podda dyskusji ów plan, to do tematów, które nie uzyskały akceptacji wielu rodziców i prawnych opiekunów, a zdaniem pedagogizującego są bardzo istotne, należy ich przekonywać, używając przy tym adekwatnych wyników badań i/lub nagłośnionych medialnie czynów, zdarzeń itp.

4. Jak brak akceptacji przez rodziców i prawnych opiekunów rozwiązań metodycznych i organizacyjnych intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie warunkuje ich uczestniczenie w tych działaniach?

Prowadząc obserwację zachowań rodziców i prawnych opiekunów podczas działań pedagogizujących, można zauważyć brak akceptacji zaproponowanych rozwiązań metodycznych i organizacyjnych przez jednego lub większą liczbę uczestników pedagogizacji. Brak ten objawia się bądź zachowaniami niewerbalnymi: spojrzeniami, mimiką, gestami trudnymi do jednoznacznej interpretacji, bądź też komunikatami werbalnym, np. „[...] zamiast nas o to wypytywać, proszę nam to wyjaśnić [...]” lub „To nie są warunki do tak długiego wysłuchiwanie i to o tej porze”. Właściwa interpretacja takich komunikatów oraz zbieranie opinii rodziców i prawnych opiekunów (np. ankietą ewaluacyjną działania) pozwalają na doskonalenie działań pedagogizujących w aspektach metodycznych i organizacyjnych i na planowanie tych działań.

Sformułowane odpowiedzi na pytania szczegółowe ułatwiają udzielenie odpowiedzi na pytanie główne w brzmieniu: „Jakie są optymalne warunki intencjonalnie prowadzonych działań pedagogizujących medialnie rodziców i prawnych opiekunów?”. Warunkami tymi są: planowanie działań, szczególnie zaś ich tematyki dobranej z uwzględnieniem wieku dziecka, w tym z wykorzystywanych przez nie mediów i niebezpieczeństw z tym związanych (badania zasadnicze), dobranie rozwiązań metodycznych, zwłaszcza metod pracy i mediów dydaktycznych z uwzględnieniem możliwości poznawczych (percepcji) rodziców i prawnych opiekunów, a także względnie krótkiego czasu trwania działań pedagogizujących (najlepiej do 30 min.), a także organizowanie tych działań najlepiej przed spotkaniami z rodzicami, w dobrze wyposażonym medialnie i nagłośnionym pomieszczeniu, umożliwiającym odpowiednią percepcję wzrokowych i słuchowych

komunikatów, z wygodnymi miejscami do siedzenia, a rodzicom niemogącym lub niechącym uczestniczyć w działaniach pedagogizujących zaproponowanie e-pedagogizacji. Pomocne w optymalizowaniu warunków pedagogizujących jest także zdiagnozowanie i rozwiązywanie problemów występujących w trakcie działań z nią związanych.

Postulaty

Szeroki dostęp do mediów, ich technologiczne doskonalenie i związany z nim wzrost liczby oferowanych usług, jak również korzystanie z nich przez dzieci i nastolatków oraz możliwości wspomagania nimi ich rozwoju, a także niebezpieczeństwa z nimi związane pozwalają na sformułowanie następujących postulatów:

- Należy opracować „program pedagogizacji rodziny” dla przedszkoli i dla poszczególnych etapów edukacyjnych w szkołach oraz sukcesywnie go aktualizować. Potrzebne do tego jest wypracowanie konsensu między pedagogami różnych specjalności, by tematyka pedagogizacji pozwoliła rodzicom i prawnym opiekunom poznać najnowsze możliwości pracy z ich podopiecznymi, obejmowała najistotniejsze obszary opieki, wychowania i wspomagania rozwoju ich podopiecznych (ów konsens dotyczy proporcji działań pedagogizujących w tych obszarach oraz wypracowania korelacji między nimi) lub uzupełnić wiedzę o nich.
- Pedagogizacja rodziny, w tym medialna, powinna zostać zapisana w zadaniach własnych każdej z placówek edukacyjnych czy opiekuńczo-wychowawczych, w których występuje interakcja w triadzie pedagog — rodzic — dziecko.
- Konieczne jest wprowadzenie do szkół edukacji medialnej. Może to być odrębny przedmiot lub obligatoryjne zajęcia organizowane dla każdego rocznika na każdym etapie kształcenia w liczbie kilku godzin albo też przedmiotu „przygotowanie do życia”, w którym rotacyjnie wymieniający się specjaliści prowadziliby zajęcia z edukacji medialnej, seksualnej, przemocy w rodzinie, równouprawnienia itp.
- Do czasu wprowadzenia obowiązkowych zajęć edukacji medialnej w szkole, niezależnie od przyjętego rozwiązania organizacyjnego, prowadzenie działań pedagogizujących medialnie rodzinę należy potraktować jako konieczność. Gdy edukacja medialna będzie w szkole realizowana, pedagogizacja medialna rodziny może ją skutecznie uzupełniać. Szerzej należy wykorzystywać możliwości e-pedagogizacji.
- Pod auspicjami Sekcji Pedagogiki Mediów Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN powinien pracować zespół pedagogów medialnych przygotowu-

jący proponowaną tematykę działań pedagogizujących medialnie rodzinę (program pedagogizacji medialnej rodziny). Do zadań tego zespołu należałoby także opiniowanie materiałów przydatnych przygotowującym i prowadzącym działania pedagogizujące medialnie rodzinę oraz materiały do e-pedagogizacji.

- Istotną kwestią dla pedagogizacji medialnej rodziny jest edukacja medialna przyszłych i czynnych zawodowo nauczycieli. Wprawdzie samoocena kompetencji medialnych studentów kierunków nauczycielskich jest na ogół wysoka, jednak kompetencje te częściej kształtują doświadczenie i samouctwo niż celowo i systematycznie organizowane zajęcia na uczelniach¹.
- Należy podjąć rzeczową dyskusję nad możliwościami edukacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów, dające im lub poszerzające ich kompetencje medialne. Kompetencje owe pozwolą im na udzielanie pomocy dziecku lub nawet nastolatкови poznającemu usługi medialne oraz na skuteczne ich wykorzystywanie w rozwoju dziecka, a także na podjęcie działań zwiększających jego bezpieczeństwo podczas korzystania z mediów.

---

¹ M. MUSIOŁ: *Priprava buducich ucitel'ov predskolskej edukacie v oblasti medialnej výchovy. V: Implementacia medialnej výchovy do edukacie v primarnom vzdelavani*. Red. A. KOSTELANSKY a kol. Ruzomberok: Verbum, 2011, s. 71–72.

Aneksy

Załącznik 1

Ankieta

Szanowni Państwo!

Zaprezentowane pytania mają na celu uzyskanie informacji, które pozwolą na przygotowanie programu pedagogizacji medialnej rodziny. Przy każdym z zagadnień tej pedagogizacji proszę wstawić dwa krzyżyki, jeden w kolumnie „Chęć uczestniczenia” w zajęciach, na których realizowane będzie dane zagadnienie (szare pola), wybierając „tak” lub „nie”, a drugi w kolumnie dotyczącej samooceny Państwa wiedzy o danej tematyce, wybierając samoocenę bardzo dobrą, dobrą, dostateczną lub niedostateczną.

Serdecznie dziękuję.

Prowadzący badania
Marcin Musioł

Tematyka zajęć pedagogizacji medialnej	Chęć uczestniczenia		Samoocena wiedzy o tematyce			
	tak	nie	bardzo dobra	dobra	dostateczna	niedostateczna
Wpływ materiałów drukowanych (książek, czasopism) na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka						
Wpływ muzyki na kształtowanie świata wartości dziecka/nastolatka						
Wpływ słuchania głośnej muzyki na zdrowie dziecka/nastolatka						
Treści utworów muzycznych						
Subkultury muzyczne						
Zachowanie muzyków na koncertach i w teledyskach						
Obsługa i usługi telefonów komórkowych						

Zagrożenia w komunikowaniu się dziecka/nastolatka za pośrednictwem telefonów komórkowych						
Zagrożenia związane z usługą SMS						
Wykorzystywanie fotografii wykonywanych przez dziecko/nastolatka w wychowaniu i kształceniu						
Niepożądane wykorzystywanie fotografii przez dziecko/nastolatka						
Wykorzystywanie filmów wykonywanych przez dziecko/nastolatka w wychowaniu i kształceniu						
Niepożądane wykorzystywanie filmów przez dziecko/nastolatka						
Treści programów telewizyjnych przeznaczonych dla dziecka/nastolatka						
Oddziaływanie programów na dziecko/nastolatka						
Oddziaływanie programów informacyjnych na dziecko/nastolatka						
Oddziaływanie filmów fabularnych na dziecko/nastolatka						
Erotyka w filmie i jej oddziaływanie na dziecko/nastolatka						
Przemoc w filmie i jej oddziaływanie na dziecko/nastolatka						
Wykorzystywanie filmów dokumentalnych w rozwoju dziecka/nastolatka						
Oddziaływanie reklamy na dziecko/nastolatka						
Programy typu „reality show” i ich oddziaływanie na zachowanie dziecka/nastolatka						
Programy typu „talk show” i ich oddziaływanie na zachowanie dziecka/nastolatka						
„Syndrom pilota”						
Obsługa komputera						
Administrowanie komputerem — nadawanie uprawnień użytkownikom						

Komputerowe programy użytkowe						
Komputerowe programy edukacyjne						
Gry komputerowe						
Oddziaływanie gier komputerowych na dziecko/nastolatka						
Ergonomia pracy przy komputerze						
Uzależnienie od komputera						
Wyszukiwanie informacji na stronach internetowych						
Zamieszczanie własnych informacji w Internecie						
Niepożądane dla dziecka/nastolatka treści stron internetowych						
Blogi dziecięce						
Wpływ treści bloga dziecka/nastolatka na jego rozwój						
Obsługa poczty elektronicznej						
Zagrożenia dla dzieci korzystających z poczty elektronicznej						
Obsługa komunikatorów internetowych						
Zagrożenia dla dzieci korzystających z komunikatorów internetowych						
Obsługa portali społecznościowych						
Zagrożenia dla dziecka/nastolatka korzystającego z portali społecznościowych						
Gry sieciowe						
Zagrożenia dla dziecka/nastolatka grającego poprzez sieć						
Usługi <i>second life</i>						
Zagrożenia dla dziecka/nastolatka korzystającego z <i>second life</i>						
Netykieta						
Rodzaje programów filtrujących						
Instalowanie i konfigurowanie programów filtrujących						
Sprawdzanie adresów przeglądanych stron internetowych przez dziecko/nastolatka						

Efektywność programów filtrujących						
Uzależnienie od Internetu						
Komputrofobia						
Subkultury medialne (cyberpunków, cybermaniaków, hackerów)						
Manipulacja w mediach						
Przekaz podprogowy						
Kontrola czasu korzystania przez dziecko z mediów						
Praca rodziców z dzieckiem/nastolatkiem korzystającym z mediów						

Metryczka

Płeć rodzica wypełniającego ankietę (odpowiedź proszę podkreślić)

kobieta   mężczyzna

Wykształcenie rodzica wypełniającego ankietę (odpowiedź proszę podkreślić)

podstawowe   zasadnicze zawodowe   średnie   wyższe

Płeć i wiek dzieci

dziewczyna.....

dziewczyny.....

chłopak.....

chłopcy.....

Załącznik 2

**Test wiedzy z wybranych zagadnień pedagogiki medialnej rodziny
(dla rodziców i opiekunów)**

Test jest anonimowy. Jego wyniki zostaną użyte wyłącznie do celów badawczych. Proszę wybraną odpowiedź zaznaczyć krzyżykiem w kwadracie znajdującym się obok niej. W przypadku zmiany odpowiedzi proszę kwadrat z błędną odpowiedzią obrysować kwadratem.

Dziękuję za udział w badaniu.

Prowadzący badania
dr Marcin Musioł

Pytania uzupełniające badania

- Czy zdaniem Pani/Pan rodzice i opiekunowie powinni uczestniczyć w zajęciach mających na celu pedagogizację medialną rodziny, tzn. dającym rodzicom i opiekunom możliwość poszerzenia ich kompetencji wykorzystywania mediów w rozwoju dziecka oraz przygotowywania go do korzystania z nich?
☐ tak ☐ nie
- Jak ocenia Pani Pan swoją wiedzę o mediach?
☐ bardzo dobra ☐ dobra ☐ dostateczna ☐ niedostateczna

Pytania testowe

1. Jakie natężenie dźwięku powoduje ból i uszkodzenie słuchu?
☐ 100 dB
☐ 120 dB
☐ 140 dB
☐ 160 dB
2. Zgodnie z wynikami badań dziecko w wieku szkolnym ogląda telewizję
☐ ok. 1 godz. dziennie
☐ ok. 2 godz. dziennie
☐ ok. 3 godz. dziennie
☐ ok. 4 godz. dziennie
3. Dziecko z syndromem (symptomem) pilota
☐ porusza palcami jak podczas przełączania programów telewizyjnych
☐ nie widzi związków przyczynowo-skutkowych
☐ wykazuje zdenerwowanie, gdy nie ma pilota w zasięgu ręki
☐ rzuca pilotem, gdy nie znajduje interesującego go programu
4. Minimalna odległość od telewizora o przekątnej 40" to
☐ 2 m
☐ 3 m
☐ 4 m
☐ 5 m

5. Zalecany maksymalny czas pracy dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym przy komputerze wynosi
  - ☐ 0,5 godz.
  - ☐ 1 godz.
  - ☐ 1,5 godz.
  - ☐ 2 godz.
6. Dla prawidłowej pozycji dziecka przy komputerze
  - ☐ monitor ustawiony jest w odległości 25—40 cm od oczu, a środek monitora powinien być na poziomie linii oczu
  - ☐ monitor ustawiony jest w odległości 40—75 cm od oczu, a środek monitora powinien być na poziomie linii oczu
  - ☐ monitor ustawiony jest w odległości 25—40 cm od oczu, a górna krawędź monitora powinna być nieco poniżej linii oczu
  - ☐ monitor ustawiony jest w odległości 40—75 cm od oczu, a górna krawędź monitora powinna być nieco poniżej linii oczu
7. Netykieta to
  - ☐ zbiór niepożądanych społecznie wpisów w Internecie
  - ☐ logo produktu reklamowanego w sieci
  - ☐ negowanie informacji zamieszczonych na forum dyskusyjnym
  - ☐ zbiór zasad zachowania w Internecie
8. Ten emotikon oznacza 😊
  - ☐ radość
  - ☐ wątpliwość
  - ☐ zdziwienie
  - ☐ przerażenie
9. Zgodnie z zasadami netykiety w e-mailach wielkie litery
  - ☐ mają wyrażać szacunek dla adresata
  - ☐ oznaczają prośbę
  - ☐ oznaczają krzyk
  - ☐ podkreślają znaczenie danej treści
10. Blogi internetowe to
  - ☐ internetowe strony biznesowe
  - ☐ aplikacje internetowe
  - ☐ strony internetowe opisujące znane kłamstwa
  - ☐ pamiętniki lub dzienniki internetowe
11. Ten znaczek zamieszczany na okładkach gier komputerowych oznacza, że w grze znajdują się
  - ☐ sceny fizycznej przemocy i rozlewu krwi
  - ☐ dyskryminacja
  - ☐ wulgaryzmy
  - ☐ nagość, sceny erotyczne
12. *Second life* to
  - ☐ serwis randkowy
  - ☐ gra sieciowa
  - ☐ ostatnia faza aukcji internetowej

- ☐ darmowy, wirtualny świat
- 13. W potocznym znaczeniu *child grooming* oznacza
  - ☐ strony internetowe dla dzieci
  - ☐ programy telewizyjne, których nie powinny oglądać dzieci
  - ☐ działania Interpolu związane ze zwalczaniem pedofilii
  - ☐ uwodzenie dziecka przez Internet
- 14. „Pokazik na *priva*” to
  - ☐ płatny serwis filmowy
  - ☐ aplikacja do ukrywania prywatnych plików
  - ☐ roznegliżowanie się przed kamerą internetową w zamian za gratyfikację finansową
  - ☐ grupa dyskusyjna polskich, czeskich i słowackich naturystów
- 15. Siecioholizm dotyczy
  - ☐ spożywania alkoholu w towarzystwie innych użytkowników sieci
  - ☐ holistycznego ujęcia zagrożeń sieciowych
  - ☐ programowego lub fizycznego uszkodzenia sieci
  - ☐ uzależnienia od Internetu
- 16. Syndrom *hikikomori* to
  - ☐ skrajne uzależnienie od Internetu
  - ☐ wyszukiwanie informacji o samobójstwach
  - ☐ japońska gra przeznaczona dla graczy 18+
  - ☐ oglądanie przez dziecko wyłącznie dalekowschodnich kreskówek
- 17. *Firewall* to
  - ☐ program do ochrony komputera przed nieautoryzowanym dostępem przez Internet
  - ☐ gra przygodowa, w której akcja dotyczy ognia
  - ☐ film o walce człowieka z wszechpotężnymi mediami
  - ☐ strony internetowe o nielegalnych treściach w żargonie zwane gorącymi
- 18. *Dialer* to
  - ☐ strona internetowa o treściach dotyczących narkotyków i dopalaczy
  - ☐ program łączący komputer z Internetem bez wiedzy i zgody użytkownika
  - ☐ program wykorzystywany przez policję do zwalczania narkomanii
  - ☐ program służący do terapii uzależnień
- 19. Skuteczność programów filtrujących zależy od
  - ☐ systemu operacyjnego
  - ☐ działań administratora
  - ☐ grafiki komputerowej
  - ☐ stosowanej przeglądarki
- 20. Cyberpunk
  - ☐ koncentruje się na mrocznej stronie wpływu ICT na człowieka
  - ☐ jest uczestnikiem grupy dyskusyjnej dawnych punków
  - ☐ ściąga z sieci muzykę punkrockową
  - ☐ on-line organizuje imprezy tańca pogo
- 21. Przekaz podprogowy to
  - ☐ krótkie bodźce wzrokowe i/lub słuchowe rejestrowane w podświadomości

- ☐ program telewizyjny z pogranicza dobrego smaku — bezguścia i/lub etyki — braku etyki
  - ☐ przesyłanie zakodowanych informacji za pomocą telnetu
  - ☐ program chroniący dane osobowe
22. *Bot* na czacie to
- ☐ chwilowa przerwa podczas czatowania
  - ☐ komercyjna usługa odrzucania informacji niepożądanych np. spamów na czacie
  - ☐ program wykonujący określone czynności pod nieobecność użytkownika czatu
  - ☐ program biurowy pozwalający na archiwizowanie informacji z czatu
23. *Nick* to
- ☐ wycofanie się hackera od sygnowania na portalu włamania już po jego dokonaniu
  - ☐ uczestnik protestów przeciwko ACTA
  - ☐ pseudonim używany w komunikacji interpersonalnej pośredniej
  - ☐ imię bohatera popularnej gry sieciowej, w której bohater wzorowany na Nicku Nolte
24. *FAQ* to
- ☐ wulgaryzm podkreślający niezadowolenie
  - ☐ strategiczna gra komputerowa
  - ☐ skrót określający międzynarodową organizację do ewaluacji stron internetowych
  - ☐ zbiory często zadawanych pytań i odpowiedzi na nie

Załącznik 3

**Arkusze obserwacji
działań pedagogizujących rodzinę**

Temat działań pedagogizujących.....

Działania organizowane dla rodziców i prawnych opiekunów klasy/klas.....

Osoba prowadząca działania pedagogizujące: nauczyciel — wychowawca, inny nauczyciel, pedagog szkolny, psycholog szkolny, ekspert

Miejsce działań pedagogizujących: sala lekcyjna, korytarz, aula, sala gimnastyczna, inne miejsce.....

Warunki pedagogizacji dla wszystkich uczestników pedagogizacji: dobra/zła widoczność ekranu i innych materiałów dydaktycznych, dobra/zła słyszalność komunikatów

Warunki przebywania uczestników pedagogizacji: ergonomiczne dla dorosłych miejsca do siedzenia, nieergonomiczne dla dorosłych miejsca do siedzenia, miejsca stojące

Czas trwania działań pedagogizujących: do 15 min., do 30 min., do 45 min., powyżej 45 min.

Działania pedagogizującego	Reakcje/zachowania rodziców lub prawnych opiekunów	Uwagi/problemy dotyczące działań pedagogizujących

Załącznik 4

Przykład materiału dydaktycznego wykorzystanego
w trakcie działań pedagogizujących nt:

Kontrolowanie przez rodziców dziecka korzystającego z mediów

1. Czy kontrolujecie Państwo e-maile i/lub SMS-y przychodzące do dziecka?
☐ tak ☐ nie
2. Czy kontrolujecie Państwo e-maile i/lub SMS-y wysyłane przez dziecko?
☐ tak ☐ nie
3. Czy kontrolowaliście/kontrolujecie Państwo, z kim komunikuje się dziecko przez Internet lub telefon komórkowy?
☐ tak ☐ nie
4. Czy kontrolowaliście/kontrolujecie Państwo, z kim poznanym przez Internet lub telefon komórkowy spotyka się dziecko?
☐ tak ☐ nie
5. Gdy dziecko pisze bloga, a Państwo poznaliście jego adres,
☐ informujecie dziecko o znajomości adresu bloga przed zapoznaniem się z jego treścią?
☐ informujecie dziecko o znajomości adresu bloga i jego treści zaraz po zapoznaniu się z tą treścią?
☐ informujecie dziecko o znajomości adresu bloga i jego treści zaraz po zapoznaniu się z tą treścią, zastrzegając publiczny charakter blogów?
☐ informujecie dziecko o znajomości adresu bloga i jego treści po upływie pewnego czasu w odpowiedniej, a nawet zainscenizowanej sytuacji?
☐ zachowujecie w tajemnicy wiedzę o blogu dziecka, dyskretnie wykorzystując informacje w nim zamieszczane?
☐ nie czytacie bloga, lecz prosicie o to np. kogoś z rodziny lub znajomego?
6. Czy zdaniem Pani/Pana etyczne jest kontrolowanie e-maili i/lub SMS-ów przychodzących do dziecka?
☐ tak ☐ nie

Załącznik 5

**Tabela do kontrolowania czasu pracy dziecka przy komputerze
(opracowanie własne)**

Dzień tygodnia	Dziecko pierwsze	Dziecko drugie	Dziecko trzecie
Poniedziałek	od... do...	od... do...	od... do...
Wtorek	od... do...	od... do...	od... do...
Środa	od... do...	od... do...	od... do...
Czwartek	od... do...	od... do...	od... do...
Piątek	od... do...	od... do...	od... do...
Sobota	od... do...	od... do...	od... do...
Niedziela	od... do...	od... do...	od... do...

Przykładowy formularz umowy między rodzicami a dzieckiem w sprawie korzystania przez nie z Internetu (dla 6–9-latka)

Nasza umowa o Internecie

Oto zasady, które ustaliliśmy wspólnie z rodzicami odnośnie korzystania przeze mnie z Internetu. Rozumiem, że ich celem jest zapewnienie bezpiecznego użytkowania Internetu przeze mnie oraz moją rodzinę. Ludzie, których spotykam w Sieci są w większości uczciwi, jednak zdarzają się osoby o nieuczciwych zamiarach. Jako odpowiedzialny użytkownik globalnej Sieci zobowiązuje się do stosowania się do poniższych zasad.

1. Zobowiązuję się do korzystania z Internetu w czasie, jaki wcześniej razem ustaliliśmy i odwiedzania stron, na które mam Wasze pozwolenie.
2. Obiecuję powiedzieć Wam o wszystkim, co mnie w Internecie zaniepokoi albo spowoduje, że pocuję się zakłopotany lub przestraszony.
3. Korzystając z Internetu będę używać nicka (pseudonimu). Nigdy nie będę podawać nieznanym osobom żadnych informacji o sobie i swojej rodzinie, takich jak imię, nazwisko, numer telefonu, adres, nazwa i adres szkoły do której uczęszczam, miejsca gdzie pracuję członkowie mojej rodziny. Nie będę również wysyłać poznanym w sieci osobom swoich zdjęć.
4. Bez Waszej zgody nie będę umawiać się na spotkania z osobami poznanymi w Sieci. Zdaję sobie sprawę z tego, że poznana w Internecie szesnastoletnia koleżanka może okazać się czterdziestoletnim mężczyzną. Jeśli wyrażicie zgodę, umówię się na spotkanie w miejscu publicznym i nie pójdę na nie sam.
5. Nie będę odpowiadać na wiadomości, które są obraźliwe, obsceniczne, agresywne. Sam obiecuję nie wysyłać do nikogo tego typu wiadomości i nie posługiwać się w Internecie wulgarnym językiem.
6. Nie będę otwierać plików niewiadomego pochodzenia, gdyż mogą w ten sposób uszkodzić komputer.
7. Nie będę wykorzystywał materiałów znalezionych w Internecie bez zgody ich właściciela ani w inny sposób naruszał w Sieci praw autorskich.

Data i miejsce

Mój podpis

Jako rodzice czujemy się odpowiedzialni za przekazanie Ci zasad bezpiecznego korzystania z Internetu. Chcemy, abyś stał się świadomym i odpowiedzialnym użytkownikiem Sieci.

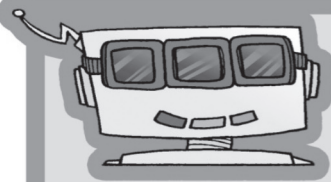
1. Zachęcamy Cię do korzystania z Internetu, gdyż mamy świadomość w jak dużym stopniu może Ci to pomóc w poznawaniu świata i wpłynąć na Twoje sukcesy w szkole. Obiecujemy, że zawsze gdy przyjdiesz do nas z problemem związanym z korzystaniem z Sieci, wysłuchamy Cię spokojnie i zrobimy wszystko, aby Ci pomóc.
2. Mając na względzie Twoje bezpieczeństwo chcielibyśmy wiedzieć do jakich celów używasz Internetu.
3. Chcemy, abyś miał pewność, że szanujemy Twoją prywatność i nie będziemy przeglądać w komputerze Twoich folderów i korespondencji. Będziemy również szanować Twoje internetowe znajomości, oczekując że będziesz dzielił się z nami informacjami o nowo poznanych osobach.
4. Jesteśmy otwarci na Twoje przyszłe sugestie dotyczące powyższych zasad. Zawsze możesz liczyć na naszą pomoc i wsparcie odnośnie odpowiedzialnego i bezpiecznego korzystania z Internetu.

Data i miejsce

Podpisy rodziców

**Przykładowy formularz umowy między rodzicami a dzieckiem
w sprawie korzystania przez nie z Internetu (dla 10–12-latk)**

Nasza umowa o Internecie

Oto zasady, które ustaliliśmy wspólnie z rodzicami odnośnie korzystania przeze mnie z Internetu:

1. Zobowiązuję się do korzystania z Internetu w czasie, jaki wcześniej razem ustaliliśmy i odwiedzania stron, na które mam Wasze pozwolenie.
2. Jeśli podczas korzystania z Internetu coś mnie zaniepokoi lub przestraszy rozłączę się i jak najszybciej opowiem Wam o tej sytuacji.
3. Nie będę podawać nikomu w Internecie swojego prawdziwego imienia i nazwiska ani żadnych innych danych, takich jak adres, numer telefonu, nazwa i adres mojej szkoły.
4. Bez Waszej zgody nie spotkam się z nikim, kogo poznałem przez Internet. Powiadomię Was, jeśli ktokolwiek proponuje mi spotkanie.
5. Nie będę odpowiadać na obraźliwe i agresywne wiadomości. Obiecuję, że sam w czasie korzystania z Sieci nie będę posługiwać się wulgarnym językiem.

Mój podpis Data i miejsce

Jako rodzice czujemy się odpowiedzialni za przekazanie Ci zasad bezpiecznego korzystania z Internetu. Chcemy, abyś stał się świadomym i odpowiedzialnym użytkownikiem sieci.

1. Zależy nam na tym, abyś korzystał z Internetu i interesuje nas w jaki sposób spędzasz w nim czas.
2. Chcemy, abyś poznał zasady bezpiecznego korzystania z sieci.
3. Jeżeli podczas korzystania z Internetu coś Cię zaniepokoi lub przestraszy zawsze możesz nam o tym powiedzieć, a my postaramy się Ci pomóc.
4. Zainstalujemy odpowiedni program, chroniący komputer przed wirusami.

Podpisy rodziców Data i miejsce

Główny Partner:
Fundacja Orange

sieciinternet.pl

Okładka jednej z broszur „Flimmo”

Przykładowa strona „Flimmo”

mehr Infos unter www.flimmo.tv

**Frank – der
Weddingplaner**
Reality-TV
PRO 7, Sa, So
3-6 7-10 11-13

Hochzeitsplaner Frank nimmt die unterschiedlichsten Paare bei der Vorbereitung ihres großen Tages unter seine Fittiche. Mit verrückten Einfällen und lustigen Sprüchen meistert er alle dabei auftretenden Turbulenzen und erfüllt auch außergewöhnliche Wünsche der Verliebten.

G

Galactik Football
Zeichentrickserie
RTL II, Mo-Fr
3-6 7-10 11-13

In spannenden Wettkämpfen müssen die Snow Kids immer wieder unter Beweis stellen, dass sie die besten Fußballer in der Galaxis sind. Wird es doch mal eng, verhelfen ihnen magische Kräfte, raffinierte Balltricks und großer Zusammenhalt zum Sieg.

Galileo
Magazin
PRO 7, Mo-Fr
3-6 7-10 11-13

Wie entsteht ein Gewitter und wie funktioniert ein Magnet? Wissenswertes und Überraschendes aus Natur, Technik und Alltag wird auf informative und anschauliche Weise erklärt.
Siehe auch S. 8

Galileo Mystery
Magazin
PRO 7, So
3-6 7-10 11-13

Moderator Aiman Abdallah geht Mythen und Geheimnissen auf den Grund. Mithilfe von Experimenten, Forschungsreisen, Expertenmeinungen und nachgestellten Filmszenen werden die Rätsel gelöst.

● Für jüngere Kinder kann es ab und an zu aufregend werden.

**Der Gameshow-
Marathon**
Show
PRO 7, Mo, Sa
3-6 7-10 11-13

Ob »Familien-Duell« oder »Glücksrad«: Beliebte Shows der Fernsehgeschichte werden aus der Mottenkiste geholt und mit prominenten Ratefüchsen besetzt. Die Stars und Sternchen müssen in den verschiedenen Shows mit Wissen, Mut zum Risiko und einer gehörigen Portion Witz ihr Können unter Beweis stellen.

**Das Geheimnis
der Mumie**
Zeichentrickserie
RTL, Sa
3-6 7-10 11-13

Als der draufgängerische Alex mit seinen Eltern nach Ägypten reist, warten dort jede Menge Abenteuer auf ihn. Besonders spannend wird es, als eine Mumie wieder zum Leben erwacht und Jagd auf Alex und seine Familie macht.

● Zuweilen kann es jüngeren Kindern zu aufregend werden.

Die Gnarfs
Zeichentrickserie
SuperRTL, So
3-6 7-10 11-13

Irrwitzige Erlebnisse stehen den ausrangierten Robotern Freeman und Russ nach ihrer Bruchlandung auf dem Planeten der lustigen Gnarfs bevor. Den Bewohnern wenigstens ein bisschen Benimm beizubringen, stellt die beiden immer wieder vor schier unlösbare Aufgaben, denn die Gnarfs haben eigentlich nur Essen, Schlafen und Draufhauen im Sinn.

**Gott sei Dank ...
dass Sie da sind!**
Show
PRO 7, Do, Sa
3-6 7-10 11-13

Viel zu lachen gibt's, wenn Prominente bei ebenso lustigen wie absurden Sketchen mitspielen – ohne zu wissen, worum es überhaupt geht und was ihre Rolle ist! Die Stars und Spaßvögel müssen eine Menge Humor, Schlagfertigkeit und Spontaneität beweisen, um diese heikle Aufgabe zu bewältigen.

In Fosters Haus
für Fantasiefreunde
ist immer was los
(Foto: SuperRTL)

Kinder finden's prima

Przepisy prawne bezpośrednio lub pośrednio związanymi z cyberprzemocą**Art. 190.**

§ 1. Kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 190a.

§ 1. Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek lub inne jej dane osobowe w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 191.

§ 1. Kto stosuje przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Art. 191a.

§ 1. Kto utrwała wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, używając w tym celu wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstęp, albo wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody rozpowszechnia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 200a.

§ 1. Kto w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2 lub art. 200, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej lat 15, zmierzając, za pomocą wprowadzenia go w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo przy użyciu groźby bezprawnej, do spotkania z nim, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Kto za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej lat 15 składa propozycję obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych, i zmierza do jej realizacji, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 200b.

Kto publicznie propaguje lub pochwała zachowania o charakterze pedofilskim, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 202.

§ 1. Kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 2. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 3. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzędziem, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 4. Kto utrwala treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Art. 207.

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 216.

§ 1. Kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Kto znieważa inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku¹.

---

¹ kodekskarny.org (przeglądano 23.10.2012 r.).

Program²
pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów

Autor: dr Marcin Musioł

Propozycje tematów działań pedagogizujących dla rodziców i prawnych opiekunów dzieci w wieku przedszkolnym

Spotkania bezpośrednie pedagogizujący — rodzice i prawni opiekunowie:

1. Wykorzystywanie bajek we wspomaganiu rozwoju dziecka (bajki opowiadane, bajki czytane, bajki opowiadane lub czytane z ilustracjami, bajki w postaci filmów animowanych, bajki w postaci filmów fabularnych, dobro i zło w bajkach, świat wartości w bajkach, cechy bohaterów bajek, bajki w pracach plastycznych dzieci, proponowane bajki do wykorzystania w domu).
2. Filmy animowane w czasie wolnym dziecka w wieku przedszkolnym (różnice między filmami animowanymi a bajkami, cechy klasycznych filmów animowanych, cechy współczesnych filmów animowanych, agresja w filmach animowanych, bohaterowie filmów animowanych, prowadzenie rozmowy z dzieckiem o treściach filmów animowanych).
3. Wykorzystywanie materiałów drukowanych we wspomaganiu rozwoju dziecka (czasopisma wydawane dla dzieci w wieku przedszkolnym, ich treści, zamieszczone w nich zadania dla dzieci, gadżety dodawane do czasopism, książki wydawane dla dzieci w wieku przedszkolnym, czytanie dzieciom, wspomaganie dzieci uczących się czytać).

Materiały do e-pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów dzieci w wieku przedszkolnym:

1. Wykorzystywanie fotografii we wspomaganiu rozwoju dziecka (wspólne przeglądanie rodzinnych zdjęć w albumach lub w postaci elektronicznej, tłumaczenie, kto jest utrwalony na danych fotografiach, zwracanie uwagi na przodków, szczególnie w mundurach, z opowiadaniem o ich życiu i czynach, a także o ich pozytywnych cechach).
2. Wykorzystywanie muzyki we wspomaganiu rozwoju dziecka (zalety wybranych utworów muzyki klasycznej i rozrywkowej, dziecko jako mimowolny lub świadomy odbiorca muzyki, utwory muzyczne realizowane z myślą o dzieciach).
3. Telewizja w czasie wolnym dziecka w wieku przedszkolnym (rodzaje i cechy programów telewizyjnych, szczególnie programów emitowanych dla dzieci w wieku przedszkolnym, filmów fabularnych, programów rozrywkowych, reklam, „syndrom pilota”).
4. Komputer w czasie wolnym dziecka w wieku przedszkolnym (bezpieczeństwo i ergonomia pracy przy komputerze, programy edukacyjne dla dzieci w wieku przedszkolnym, gry, w które może grać dziecko w wieku przedszkolnym, czas korzystania z komputera przez dziecko w wieku przedszkolnym, obecność dorosłych w pobliżu dziecka korzystającego z komputera).

---

² Program przygotowany do realizacji w szkołach Bytomia.

Propozycje tematów działań pedagogizujących dla rodziców i prawnych opiekunów dzieci pierwszego etapu edukacyjnego

Spotkania bezpośrednie pedagogizujący — rodzice i prawni opiekunowie:

1. Książki znajdujące się w kanonie lektur szkolnych dla pierwszego etapu edukacyjnego (uzasadnienie dla tego kanonu, wartości normy w lekturach, cechy bohaterów lektur, pomoc udzielana przez rodziców/prawnych opiekunów dziecku czytającemu pierwsze lektury).
2. Wykorzystywanie telewizji we wspomaganiu rozwoju dziecka (programów dla dzieci w wieku od 6 do 10 lat, filmów dokumentalnych, programów popularno-naukowych, filmów fabularnych, programów rozrywkowych, oddziaływanie programów telewizyjnych na dziecko).
3. Wykorzystywanie komputera i Internetu we wspomaganiu rozwoju dziecka (komputerowe programy edukacyjne, gry komputerowe przeznaczone dla dziecka w wieku od 6 do 10 lat, pozytywne strony wirtualnego świata).
4. Zagrożenia dla dziecka korzystającego z Internetu (cyberprzemoc, pedofilia, *child grooming*, czyli uwodzenie dziecka przez Internet, zagrożenia komunikacji interpersonalnej pośredniej, niepożądane treści stron internetowych, negatywne oddziaływanie gier sieciowych, ciemne strony wirtualnego świata).
5. Telefonii komórkowej (analiza usług telefonii komórkowej w aspekcie potrzeb dziecka/nastolatka, zasady kulturalnego komunikowania się, zasady wysyłania SMS-ów, wysyłania MMS-ów, zagrożenia w komunikacji interpersonalnej pośredniej z wykorzystaniem telefonu komórkowego, usługi określania miejsca telefonu komórkowego, kształtowanie odpowiedzialności i oszczędności dziecka korzystającego z telefonu komórkowego).

Materiały do e-pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów dzieci w wieku wczesnoszkolnym:

1. Czasopisma wydawane dla dzieci w wieku wczesnoszkolnym (ich treści, zamieszczane w nich zadania dla dzieci, gadżety dodawane do czasopism).
2. Programy filtrujące materiał internetowy (rodzaje programów filtrujących, instalowanie i konfigurowanie tych programów, ich efektywność, sprawdzanie adresów przeglądanych stron internetowych przez dziecko/nastolatka).
3. Instytucje udzielające porad i pomocy w wypadku wystąpienia problemów dziecka/nastolatka korzystającego z mediów (cele Dyżurnet-u, kontakt z Dyżurnet-em, cele Centrów Pomocy Rodzinie, kontakt z tymi Centrami, strona internetowa www.dzieckowsieci.pl, platforma e-learningowa na stronie <http://fdn.pl/kursy>).

Propozycje tematów działań pedagogizujących dla rodziców i prawnych opiekunów dzieci/nastolatków drugiego etapu edukacyjnego

Spotkania bezpośrednie pedagogizujący — rodzice i prawni opiekunowie:

1. Fotografie i filmy realizowane przez nastolatka (wykorzystanie fotografii i filmów autorstwa nastolatków w procesach wspomagania ich rozwoju i wychowania, etyczne i prawne aspekty wykonywania zdjęć i rejestrowania innych ludzi, z ich zgodą, bez tej zgody, w inscenizowanych i/lub wymuszanych sytuacjach, a także udostępniania ich innym poprzez zamieszczanie w Internecie lub przysyłanie usług MMS).

2. Warunki bezpiecznego zamieszczania informacji w Internecie (możliwości zamieszczania informacji na stronach internetowych, w blogach, na twitterze, na portalach społecznościowych, praca z nastolatkiem zamieszczającym takie informacje, a także informacje, których nie powinno się zamieszczać w Internecie).
3. Warunki bezpiecznego komunikowania się dziecka/nastolatka za pośrednictwem Internetu lub telefonu komórkowego (budowanie zaufania dorosły — dziecko/nastolatek ułatwiającego uzyskiwanie przez dorosłych informacji o kontaktach z nieznanymi w sieci lub przez telefon, warunki bezpiecznego przebiegu spotkań dziecka/nastolatka z osobami poznanymi za pośrednictwem mediów, skutki zakazów takich kontaktów i spotkań).
4. Gry komputerowe (rodzaje gier komputerowych, pozytywne i negatywne aspekty grania, gry sieciowe, zagrożenia dla nieletniego grającego za pośrednictwem sieci).
5. Netykieta (zasady: dla korespondencji e-mailowej, dla grup i forów dyskusyjnych, dla zamieszczanych informacji w Internecie).
6. Wykorzystywanie treści bloga pisanego przez nastolatka (treści blogów, problemy sygnalizowane przez nastolatka w blogu, niepokojące zachowania opisywane w blogu, np. zagrażające życiu i zdrowiu zabawy w budowlach przeznaczonych do rozbiórki, palenie tytoniu, picie alkoholu, zażywanie narkotyków lub dopalaczy, a także styl napisanego tekstu, błędy w nim popełniane, analiza zamieszczanych w blogu tekstu i zdjęć pod kątem ich znaczenia informacyjnego).

Materiały do e-pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów dzieci drugiego etapu edukacyjnego:

1. Manipulacja w mediach (w programach informacyjnych, w programach realizowanych dla danej grupy wiekowej, w Internecie, przekaz podprogowy).

Propozycje tematów działań pedagogizujących dla rodziców i prawnych opiekunów nastolatków trzeciego etapu edukacyjnego

Spotkania bezpośrednie pedagogizujący — rodzice i prawni opiekunowie:

1. Pornografia, erotyka i przemoc w przekazach medialnych (różnice między pornografią a erotyką, pornografia i erotyka w filmie, pornografia i erotyka w Internecie, pornografia i erotyka w telewizji, powody, dla których nastolatek dąży do kontaktów z materiałami erotycznymi i pornograficznymi, chorobliwe zainteresowanie tymi materiałami, przemoc w telewizji i w Internecie).
2. Świadczenie usług seksualnych za pośrednictwem Internetu (korzystanie z pseudo-serwisów randkowych, „pokazik na *priva*”, czyli roznegliżowanie się przed kamerą internetową w zamian za gratyfikację finansową, kontrola dorosłych nad wydatkami nastolatka).
3. Uzależnienie od mediów (od usług internetowych, od gier komputerowych, od telefonu komórkowego, symptomy uzależnienia, terapia uzależnionych, syndrom *hikikomori*).

Materiały do e-pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów:

1. Muzyka w życiu nastolatka (teksty utworów muzycznych modnych w danym czasie wśród nastolatków, zachowanie muzyków na koncertach lub teledyskach, wpływ słuchania głośnej muzyki na zdrowie).

2. Korzystanie przez nastolatków z portali społecznościowych (informacje tekstowe i graficzne zamieszczane przez nastolatków na portalach, motywacje korzystania przez nich z portali).

Propozycje tematów działań pedagogizujących dla rodziców i prawnych opiekunów młodzieży czwartego etapu edukacyjnego

Spotkania bezpośrednie pedagogizujący — rodzice i prawni opiekunowie:

1. Bezpieczeństwo transakcji dokonywanych poprzez Internet (bezpieczne korzystanie z e-konta, sprzedawanie i kupowanie za pośrednictwem sieci, zawieranie umów przez telefon lub Internet).
2. Usługa *second life* (ucieczka w wirtualny świat, jawne przyrównywanie osób z najbliższego otoczenia do ideału awatara, działania podejmowane poza oficjalnymi zachowaniami przyjętymi w *second life*, np. płacenie za erotyczne zachowania między awatarami lub prostytuowanie się awatara).

Materiały do e-pedagogizacji medialnej rodziców i prawnych opiekunów:

1. Medialna aktywność młodzieży (treści przeglądanych stron internetowych, formy pośredniego komunikowania się młodych ludzi, zagrożenia medialne młodzieży).

Ponadto dla każdego poziomu edukacyjnego, w ramach e-pedagogizacji, zalecane jest informowanie rodziców i prawnych opiekunów o ogólnodostępnych spotkaniach ze specjalistami zajmującymi się problematyką dzieci i młodzieży w aspekcie korzystania przez nich z mediów: pedagogami, psychologami, specjalistami od uzależnień, lekarzami, prawnikami.

Dla rodziców i prawnych opiekunów dziecka/nastolatka każdego etapu edukacyjnego przydatna jest, nie tylko w zakresie korzystania przez niego z mediów, wiedza o możliwościach perswazji, negocjacji, skuteczności nakazów i zakazów, zawierania i egzekwowania umów z dzieckiem/nastolatkiem.

Do e-pedagogizacji zalicza się m.in.: wysyłanie e-maili, SMS-ów, zamieszczanie materiałów pedagogizujących na stronach internetowych, np. szkolnych, w dziennikach elektronicznych lub platformach e-learningowych, wysyłanie linków do takich stron, komunikowanie się interpersonalne pośrednie pedagogizującego i pedagogizowanego.

Jeżeli warunki w szkołach na to pozwalają, na każdym etapie edukacyjnym pożądane jest prowadzenie działań edukujących medialnie wybranych rodziców i prawnych opiekunów, np. w zakresie oprogramowania stosowanego w edukacji informatycznej (pozwala to rodzicom pomagać dzieciom w pracy własnej z tym oprogramowaniem), doboru i instalowania oprogramowania, w tym filtrów internetowych.

Uwagi do realizacji programu

Pedagogizujący powinien:

- określić cele działań pedagogizujących,
- przygotować się do nich merytorycznie,
- przygotować się do nich metodycznie, w tym opracować scenariusz,
- dobrać metody pracy, uwzględniając przy tym możliwości i potrzeby rodziców — gdy prowadzącym pedagogizację jest nauczyciel wychowawca znany rodzicom, wówczas mały jest dystans między pedagogizującym a pedagogizowanymi i sprawdzają się me-

tody dialogowe i niektóre metody aktywizujące, natomiast dystans ten jest większy, gdy pedagogizację prowadzi specjalista — wtedy częściej przydatne są metody monologowe i pokaz,

- przygotować materiały dydaktyczne z uwzględnieniem percepcji pedagogizowanych,
- zadbać o organizacyjne kwestie pedagogizacji: wygodne miejsca dla wszystkich jej uczestników oraz zapewnienie im dobrych warunków odbioru komunikatów werbalnych i audialnych.

Optymalny czas działań pedagogizujących organizowanych przy okazji spotkań z rodzicami wynosi ok. 30 min.

Bibliografia

- ADAMS E.: *Projektowanie gier. Podstaw*. Gliwice: Wydawnictwo Helion, 2010.
- BAUMAN S.: *Cyberbullying What Councillors Need to Know*. Alexandria: American Counseling Association, 2011.
- BAUMAN Z.: *Kultura w płynnej nowoczesności*. Warszawa: Narodowy Instytut Audio-wizualny, Agora SA, 2011.
- BEDNAREK J.: *Multimedia w kształceniu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2006.
- BEDNAREK J.: *Wpływ multimediów na przemiany w kulturze*. W: *Kultura i język mediów*. Red. M. TANAŚ. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2007.
- BEREŻNICKI F.: *Dydaktyka kształcenia ogólnego*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2001.
- BOELLSTORFF T.: *Dojrzewanie w socond life. Antropologia człowieka wirtualnego*. Przeł. A. SADZA. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012.
- BROSCH A.: *Tekstowy charakter komunikacji wirtualnej a problemy edukacyjne młodzieży gimnazjalnej*. W: *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. Red. S. JUSZCZYK. „Chowanna”. T. 2 (39). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012.
- BUDNIAK A.: *Pedagogiczne aspekty wykorzystania czasopism w procesie wspierania rozwoju dzieci przedszkolnych*. Katowice: Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, 2009.
- BUDNIAK A.: *Prezentacja informacji o otaczającym świecie w czasopismach dla dzieci przedszkolnych*. „Chowanna” 2012, T. 3 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. JUSZCZYK).
- BUTKIEWICZ M.: *Radio, film i telewizja w pracy wychowawczej świetlicy szkolnej*. W: *Świetlica szkolna szansą do wykorzystania*. Red. M. PIETKIEWICZ. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1988.
- CAREY J.W.: *Communication as Culture: Essays on Media and Society*. London—New York: Routledge, 1992.
- COLES R.: *Inteligencja moralna dzieci*. Poznań: Dom Wydawniczy „Rebis”, 1999.
- CZAJKOWSKA M.: *„Profesor Klaus” a przyswajanie słownictwa języka niemieckiego*. W: *Projektowanie w komputerowym wspomaganiu procesu dydaktycznego*. Red. E. BARON-POLAŃCZYK. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2011.
- DAMASCHK A.: *Komputer i przedszkolak. Innowacja pedagogiczna. Program dla dzieci w wieku od 3 do 6 lat*. Tychy (Przedszkole nr 25).
- DENEK K.: *...Aby język giętki powiedział wszystko....* W: *Język — Komunikacja — Media — Edukacja*. Red. B. SIEMIENIECKI, T. LEWOWICKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010.

- DROŻDŻ M.: *Etyczne scalanie mediosfery*. W: *Język — Komunikacja — Media — Edukacja*. Red. B. SIEMIENIECKI, T. LEWOWICKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010.
- DUSZA B.: *Edukacja medialna — zaniedbany obszar w domu i w szkole*. W: *Nowe media w edukacji*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENICKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012.
- DYMARA B.: *Muzyka jako wartość osobista i społeczna*. W: *Wartości w muzyce*. T. 3: *Zarys współczesnych kierunków badań nad wartościami w muzyce*. Red. J. UCHYŁA-ZROSKI. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010.
- DZIENŃDZIURA K., KRAWCZAK D.: *Aksjologia mediów w społeczeństwie informacyjnym*. W: *Edukacja informacyjna. Neomedia w dydaktyce i działaniach wychowawczo-opiekuńczych*. Red. K. WENTA, E. PERZYCKA. Szczecin, „Zapoli”, 2007.
- DZIERZGOWSKA I.: *Rodzice w szkole*. Warszawa: CODN, 1999.
- DZIKOMSKA-KUCHARZ A.: *Pedagogizacja rodziców — zadanie szkoły*. „Edukacja i Dialog” 2001, nr 3 (126).
- EJSMONT M.: *Wartości w prasie adresowanej do młodzieży*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005.
- FERGUSON G.A., TAKANE Y.: *Analiza statystyczna w psychologii i pedagogice*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.
- FIUT I.S.: *Idee H.M. McLuhana a przyszłość komunikowania medialnego*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005.
- FURMANEK M., OSMĄSKA-FURMANEK W.: *Cyfrowy świat dziecka — nowe obszary badawcze*. W: *Media w edukacji — szanse i zagrożenia*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008.
- GAJDA J.: *Swoistość mass mediów i ich oddziaływanie wychowawcze*. W: *Edukacja medialna*. J. GAJDA, S. JUSZCZYK, B. SIEMIENIECKI, K. WENTA. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002.
- GIDDENS A.: *Socjologia*. Przeł. A. SZULŻYCKA. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004.
- GOBAN-KLAS T.: *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.
- GOGOŁEK W.: *Komunikacja sieciowa, uwarunkowania, kategorie i paradoksy*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2010.
- GRABIANOWSKA K.: *Blogi jako źródło wiedzy o problemach współczesnej młodzieży*. W: *Edukacja medialna w świecie ponowoczesnym*. Red. B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012.
- GRABIANOWSKA K.: *Pedagogiczne aspekty hackingu*. W: *Wybrane aspekty technologii informacyjnej w edukacji*. Red. D. SIEMIENIECKA, A. SIEMIŃSKA-ŁOSKO. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007.
- GRASZEWICZ M., LEWIŃSKI D.: *Media a edukacja w perspektywie systemowej*. W: *Język — Komunikacja — Media — Edukacja*. Red. B. SIEMIENIECKI, T. LEWOWICKI. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.
- GRUSZCZYK-KOLCZYŃSKA E.: *O sposobach wspomagania dzieci w świadomym zapamiętywaniu informacji*. W: *Dziecko w świecie wiedzy, informacji i komunikacji*. Red. S. JUSZCZYK, I. POLEWCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005.

- GUILFORD J.G.: *Podstawowe metody statystyczne w psychologii i pedagogice*. [Przeł. J. WOJTYNIAK]. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1964.
- HALLADA M., JANKOWSKA D.: *Fotografia dydaktyczna w podręcznikach szkolnych*. W: *Technologie edukacyjne w wymiarze praktycznym*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011.
- HANKAŁA A.: *Psychologiczne i społeczne zagrożenia związane z zastosowaniem mediów i technologii informacyjnej w edukacji*. W: *Pedagogika @ środki informatyczne i media*. Red. M. TANAŚ. Warszawa—Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2004.
- HINDUJA S., PATCHIN J.W.: *Bullying. Beyond the Schoolyard — Preventing and Responding to Cyberbullying*. Thousand Oaks, California: Corwin Press A SAGE Company, 2009.
- HOFFMANN B.: *Techno — subkultura smutku*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2001, nr 8 (401).
- HUK T.: *Opportunities and Risks of the Use of the Mobile Phone in the Process of Education*, „The New Educational Review” 2012, Vol. 30, No. 4.
- HUK T.: *Zjawisko satanizmu w dziecięcych i młodzieżowych blogach internetowych*. W: *Cyberprzestrzeń i edukacja*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012.
- IZDEBSKA J.: *Dzieciństwo medialne współczesnych dzieci*. „Wychowanie w Przedszkolu” 2009, nr 2.
- IZDEBSKA J.: *Dziecko w nowej przestrzeni informatycznej — nadzieje i niepokoje*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005.
- IZDEBSKA J.: *Media elektroniczne jako przestrzeń wychowania i uczenia się dziecka*. W: *Media w edukacji — szanse i zagrożenia*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008.
- IZDEBSKA J.: *Rodzina — dziecko — telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2001.
- IZDEBSKI Z.: *Seksualność Polaków na początku XXI wieku*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012.
- JANCZYK J.: *Organizacja pracy w pracowni komputerowej*. W: *Dydaktyka informatyki i technologii informacyjnej*. Red. S. JUSZCZYK, J. JANCZYK, D. MORAŃSKA, M. MUSIOŁ. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2003.
- JASTRZĘBSKI J.: *Krytyczna pedagogika komunikacyjna*. W: *Język — Komunikacja — Media — Edukacja*. Red. B. SIEMIENIECKI, T. LEWOWICKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010.
- JĘDRZEJEWSKI M.: *Subkultury medialne*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 2 (407).
- JĘDRZEJEWSKI M.: *Subkultura hip-hopu*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 10 (415).
- JOŃCZYK I., MIELNICZEK M., PĄCZEK K., RÓŻYCKA M.: *Rozwiązania filtrujące niepożądane treści w Internecie — Raport Dyżurnet.pl*. Warszawa 2009.
- JUNDZIŁ I.: *Rola zawodowa pedagoga szkolnego*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1980.
- JURKOWSKI A.: *Myślenie i mowa źródłem uogólnionego i pośredniego odzwierciedlenia świata*. W: *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Red. J. STRELAU. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1977.

- JUSZCZYK S.: *Człowiek w świecie elektronicznych mediów — szanse i zagrożenia*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000.
- JUSZCZYK S.: *Dydaktyka informatyki i technologii informacyjnej jako element przestrzeni edukacyjne*. W: *Dydaktyka informatyki i technologii informacyjnej*. S. JUSZCZYK, J. JANCZYK, D. MORAŃSKA, M. MUSIOŁ. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2003.
- JUSZCZYK S.: *Internet i sieciowe gry komputerowe w semiotycznym wymiarze interakcji społecznych*. W: *Cyberprzestrzeń i edukacja*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012.
- JUSZCZYK S.: *Komunikacja człowieka z mediami*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1998.
- JUSZCZYK S.: *Komunikacja człowieka z mediami*. W: *Edukacja medialna*. J. GAJDA, S. JUSZCZYK, B. SIEMIENIECKI, K. WENTA. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002.
- JUSZCZYK S.: *Manipulacia a presvedcanie v reklame a proces vychovy deti*. V: *Implementacia medialnej vychovy do edukacie v primarnom vzdelavani*. Red. A. KOSTELANSKY a kol. Ruzomberok: VERBUM, 2011.
- JUSZCZYK S.: *Podstawy informatyki dla pedagogów*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 1999.
- JUSZCZYK S.: *Statystyka dla pedagogów*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2001.
- JUSZCZYK S.: *Wizerunki medialne i kultura medialna*. W: *Rzeczywistość, perswazyjność, falsyfikacja w optyce wychowania i edukacji*. Red. M. KISIEL, T. HUK. Katowice, Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek, 2009.
- KAWULA S.: *Pedagogizacja rodziców*. W: *Encyklopedia pedagogiczna*. Wyd. 1. Red. W. POMYKAŁO. Warszawa: Fundacja Innowacja, 1993.
- KAWULA S.: *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*. W: *Pedagogika rodziny*. Red. S. KAWULA, J. BRĄGIEL, A.W. JANKE. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 1997.
- KELM A.: *Węzłowe problemy pedagogiki opiekuńczej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2000.
- KISIEL M.: *Pedagogiczno-dydaktyczne aspekty wykorzystania muzyki w stymulacji rozwoju dziecka*. Dąbrowa Górnicza: Wyższa Szkoła Biznesu, 2007.
- KOJS W.: *Komunikacja i informacja w światach dziecka*. W: *Dziecko w świecie wiedzy, informacji i komunikacji*. S. JUSZCZYK, I. POLEWCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005.
- KOŁACZ M.: *Media papierowe w edukacji matematycznej*. W: *Technologie edukacyjne w wymiarze praktycznym*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011.
- KOPEK R.: *O potrzebie współdziałania z rodzicami*. „Wychowanie w Przedszkolu” 2007, nr 11.
- KORNAŚ-BIELA D.: *Okres prenatalny*. W: *Psychologia rozwojowa człowieka*. T. 2. Red. B. HARWAS-NAPIERAŁA, J. TREMPAŁA. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002.
- KORNAŚ-BIELA D.: *Prenatalne uwarunkowania rozwoju mowy*. W: *Opieka logopedyczna od poczęcia*. Red. B. ROCLAWSKI. Gdańsk: Glottispol, 1996.
- KOSSOWSKI P.: *Dziecko i reklama telewizyjna*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999.

- KOSTRZEWSKI J.: *Fotografia w edukacji szkolnej — fikcja czy rzeczywistość*. „Edukacja Medialna” 2002, nr 1.
- KRUSZEWSKI K.: *Słowiki i wróble*. W: *Pedagogika @ środki informatyczne i media*. Red. M. TANAŚ. Warszawa—Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2004.
- KIKULSKA M.: *Walory dydaktyczne wybranych gier komputerowych*. „Toruńskie Studia Dydaktyczne” 1995, nr 8 (IV).
- KUMIK E.: *Postawy rodzicielskie a osiągnięcia muzyczne uczniów*. W: *Wartości w muzyce. T. 3: Zarys współczesnych kierunków badań nad wartościami w muzyce*. Red. J. UCHYŁA-ZROSKI. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010.
- KUNOWSKI S.: *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 1993.
- KUPISIEWICZ C.: *Dydaktyka. Podręcznik akademicki*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- LEPA A.: *...Słowo i cisza w wychowywaniu do mediów ikonicznych*. W: *Język — Komunikacja — Media — Edukacja*. Red. B. SIEMIENIECKI, T. LEWOWICKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010.
- LESZCZUK A.: „Pigułka reklamowa da ci to, czego pragniesz”, czyli o mechanizmach reklamy. „Edukacja Medialna” 1999, nr 2.
- LEVINSON P.: *Telefon komórkowy. Jak zmienił świat najbardziej mobilny ze środków komunikacji*. Przeł. H. JANKOWSKA. Warszawa: Warszawskie Towarzystwo Literackie MUZA SA, 2006.
- ŁOBOCKI M.: *Poradnik wychowawcy klasy*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1985.
- ŁOBOCKI M.: *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”. 2004.
- ŁOBOCKI M.: *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*. Warszawa: Wydawnictwo Nasza Księgarnia, 1985.
- ŁOBOCKI M.: *W trosce o wychowanie w szkole*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2007.
- ŁOBOCKI M.: *Wybrane problemy wychowania — nadal aktualne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2004.
- MALISZEWSKI W.J.: *Kreacje bezpiecznych więzi międzyludzkich w szkole. Perspektywa stylu komunikacji w środowisku edukacyjnym (do i dla wychowania)*. W: *Bezpieczeństwo w perspektywie komunikowania społecznego i jego edukacyjne uwarunkowania*. Red. J. PODGÓRECKI, A. DĄBROWSKA, K. CZERWIŃSKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011.
- MANDAŁ A.: „Metalowa” młodzież. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2003, nr 9 (424).
- MAZEPA-DOMAGAŁA B.: *Specyfika upodobań obrazowych dzieci w wieku przedczytelniczym w zakresie abstrakcyjnych obrazów ilustracyjnych*. „Chowanna” 2012, T. 2 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. JUSZCZYK).
- MC LUHAN M.: *Understanding Media: The Extensions of man*. London—New York—Routledge, 2002.
- MC LUHAN M.: *Wybór pism. Przekazniki, czyli przedłużenie człowieka. Galaktyka Gutenberga. Poza punktem zbiegu*. Warszawa, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1975.

- McLUHAN M.: *Zrozumieć media. Przedłużenie człowieka*. Przeł. N. SZCZUCKA. Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, 2004.
- McQUAIL D.: *Teoria komunikowania masowego*. Przeł. M. BUCHOLC, A. SZULŻYCKA. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008.
- MELEZINEK A.: *Pedagogika inżynierska. Metodologia nauczania techniki*. Przeł. H. PAPIERNIOK. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2004.
- MELLER R.: *Blok metodologiczny koncepcji pracy doktorskiej*. „Zeszyty Naukowe Seminarium Doktoranckiego Informacji Naukowej”, MI 2/3.
- MEŁOSIK Z.: *Edukacja, młodzież i kultura współczesna. Kilka uwag o teorii i praktyce pedagogicznej*. „Chowanna” 2003, T. 1 (20): *Nauki o wychowaniu w ponowoczesnym świecie*. (Red. S. JUSZCZYK).
- MEŁOSIK Z.: *Kultura „Instant” — paradoksy pop — tożsamości*. W: *Teraźniejszość młodego pokolenia*. „Teraźniejszość. Człowiek. Edukacja”. Numer specjalny 2000, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji, Wrocław 2000.
- MENDALKA L.: *Internet jako nowy typ środowiska wychowawczego*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005.
- MICHAŁOWSKI L.: *Kultura techno i mit wspólnoty*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1999, nr 4 (379).
- MINISTERSTWO KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO. DEPARTAMENT MECENATU PAŃSTWA: *Biblioteki cyfrowe i książka elektroniczna (e-książka)*. Warszawa, marzec 2010, s. 3. <http://nowoczesnapolska.org.pl/wp-content/uploads/2010/03/E-book-raport-dla-Komisji.pdf>
- MITAS A.W.: *Muzykoterapia a biocybernetyka*. W: *Wartości w muzyce*. T. 3: *Zarys współczesnych kierunków badań nad wartościami w muzyce*. Red. J. UCHYŁA-ZROSKI. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010.
- MODZELEWSKI M.: *Klasyfikacja i kryteria oceny edukacyjnych programów komputerowych*. W: *Komputer w kształceniu specjalnym*. Red. J. ŁASZCZYK. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1998.
- MORAŃSKA D., MUSIOŁ M.: *Implikacje dydaktyczne i wychowawcze stosowania filtrów internetowych w szkole*. W: *Media w edukacji — szanse i zagrożenia*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008.
- MORBITZER J.: *Edukacja wspierana komputerowo a humanistyczne wartości pedagogiki*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2007.
- MORBITZER J.: *Świat wartości w Internecie*. W: *Techniki komputerowe w przekazie edukacyjnym*. Red. J. MORBITZER. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2000.
- MUSIOŁ M.: *Filmy realizowane przez dzieci za pomocą telefonów komórkowych*. W: *Rzeczywistość, perswazyjność, falsyfikacja w optyce wychowania i edukacji*. Red. M. KISIEL, T. HUK. Katowice: Oficyna Wydawnicza Waław Walasek, 2009.
- MUSIOŁ M.: *Kompetencje rodziców w procesach wychowania i edukacji dzieci w aspekcie przygotowywania ich do życia w społeczeństwie informacyjnym*. W: *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*. Red. S. JUSZCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002.

- MUSIOŁ M.: *Komunikacja interpersonalna pośrednia w układzie nauczyciel — rodzic — uczeń*. W: *Język — Komunikacja — Media — Edukacja*. Red. B. SIEMIENIECKI, T. LEWOWICKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010.
- MUSIOŁ M.: *Media w procesie wychowania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007.
- MUSIOŁ M.: *Motywacja determinantem zachowań uczniów w pracowni komputerowej*. W: *Pedagogicko-didaktické požiadavky motivácie žiakov do učebnej činnosti*. Red. E. PETLAK a kol. Nitra: VEGA 1/3676/06, 2008.
- MUSIOŁ M.: *Pedagogizacja medialna rodziny*. „Chowanna” 2007, T. 2 (29): *Edukacja w sytuacji zmiany społecznej (Jubileusz 30-lecia Wydziału Pedagogiki i Psychologii)*. (Red. S. JUSZCZYK).
- MUSIOŁ M.: *Priprava buducich učiteľov predškolskej edukácie v oblasti medialnej výchovy*. W: *Implementácia medialnej výchovy do edukácie v primárnom vzdelávaní*. A. KOSTELANSKY a kol. Ružomberok: „Verbum”, 2011.
- MUSIOŁ M.: *Wspieranie procesów dydaktycznego, wychowawczego i opiekuńczego w pracy z dzieckiem w wieku wczesnoszkolnym*. W: *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej, kulturowej i oświatowej, studia — rozprawy — praktyka*. Red. S. JUSZCZYK, M. KISIEL, A. BUDNIAK. Katowice: Katedra Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Pedagogiki Mediów, Instytut Pedagogiki, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Śląski, 2011.
- MUSIOŁ M.: *Zróżnicowanie poziomu kompetencji informatycznych uczniów klas początkowych*. „Chowanna” 2012, T. 2 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. JUSZCZYK).
- NĘCKA E., ORZECZOWSKI J., SZYMURA B.: *Psychologia poznawcza*. Warszawa: PWN, 2006.
- NIEMIERKO B.: *Co wiemy z testowania o teście*. W: *ABC testów osiągnięć szkolnych*. Red. B. NIEMIERKO. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1975.
- NIEMIERKO B.: *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczna S.A., 2001.
- NOWAK W.P.: *Media planning*. Kraków: Marketingowy Dom Wydawniczy, 2001.
- OKOŃ W.: *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2007.
- OKOŃ W.: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003.
- OSIŃSKI Z.: *Technologia informacyjna w edukacji humanistycznej*. Toruń: Wydawnictwo „Mado”, 2005.
- OSMAŃSKA-FURMANEK W., JĘDRYCKOWSKI J.: *Technologie informacyjno-komunikacyjne w budowaniu przestrzeni edukacyjnej*. „Chowanna” 2012, T. 2 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. JUSZCZYK).
- PAWLICA B., WIDAWSKA E.: *Socjalizujące funkcje reality show*. W: *U progu wielkiej zmiany. Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005.
- PIAGET J.: *Studia z psychologii dziecka*. Przeł. T. KOŁAKOWSKA. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.
- PILCH T., BAUMAN T.: *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2001.
- PISAREK W.: *Wstęp do nauki o komunikowaniu*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008.

- PODIVINSKÁ M.: *Čítanie umeleckej literatúry ako prostriedok estetického a mravného utvárania osobnosti dospievajúceho človeka*. V: *Výchova v pedagogickom výskume a praxi*. Trnava: Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave a Slovenská pedagogická spoločnosť pri SAV, 2008.
- PRZECŁAWSKA A.: *Przestrzeń życia człowieka — między perspektywą mikro a makro*. W: *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek. Pamięci Profesora Ryszarda Wroczyńskiego* Red. A. PRZECŁAWSKA, W. THEISS. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999.
- PRZETACZNIK-GIEROWSKA M.: *Psychologia wychowania*. W: *Psychologia wychowawcza*. Cz. 2. Red. M. PRZETACZNIK-GIEROWSKA, Z. WŁODARSKI. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- PUTKIEWICZ Z.: *Pamięć*. W: *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Red. J. STRELAU. Warszawa: PWN, 1977.
- PRZECHRZTA M.: *Cyberbazar — ciemna strona aukcji internetowych*. W: *Edukacja informacyjna. Neomedia w dydaktyce i działaniach wychowawczo — opiekuńczych*. Red. K. WENTA, E. PERZYCKA. Szczecin: „Zapól”, 2007.
- RADZIEWICZ-WINNICKI A.: *Pedagogika społeczna*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008.
- REBER A.S.: *Słownik psychologii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar” Sp. z o.o., 2002.
- RYMAR D.: *Muzyka jako dialog ducha ze zmysłowością*. W: *Wartości w muzyce*. T. 3: *Zarys współczesnych kierunków badań nad wartościami w muzyce*. Red. J. UCHYŁA-ZROSKI. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010.
- SADOWSKI B.: *Biologiczne mechanizmy zachowania się ludzi i zwierząt*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012.
- ŠATÁNEK J.: *Edukácia rodičov v kontexte sociálnej andragogiky*. V: *Strategický význam inovácií v edukačnej teórii a praxi*. Red. V. KURINCOVÁ, P. SEIDLER, J. KOMORA. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2011.
- SAWICKA A.: *Współdziałanie przedszkola z rodzicami*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1974.
- SIEMIENIECKA D.: *Internet jako narzędzie psychomanipulacji sekt*. W: *Media w edukacji — szanse i zagrożenia*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008.
- SIEMIENIECKA D.: *Internet w edukacji*. W: *Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki*. T. 1 i 2. Red. B. SIEMIENIECKI. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- SIEMIENIECKI B.: *Komputerofobia — negatywna reakcja na technologię komputerową*. W: *Komputer w rewalidacji*. Red. B. SIEMIENIECKI, J. BUCZYŃSKA. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2001.
- SIEMIENIECKI B.: *Komputer w edukacji. Podstawowe problemy technologii informacyjnej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 1998.
- SIEMIENIECKI B.: *Manipulacja informacją w mediach a edukacja*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006.
- SIEMIENIECKI B.: *Przedmiot i zadania mediów w komunikacji*. W: *Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki*. T. 1. Red. B. SIEMIENIECKI. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.

- SIEMIENIECKI B.: *Technologia informacyjna w polskiej szkole. Stan i zadania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002.
- SIEMIENIECKI B.: *Wstęp do pedagogiki kognitywistycznej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010.
- SIMON L.: *Social Media Dangers. Get Informed — Protect Your Child*. Ebook, 2011, <http://books.google.pl/books?id=YCQLbVfj3uUC&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false>
- SKRZYDLEWSKI W.: *Technologia kształcenia — przetwarzanie informacji — komunikowanie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1990.
- SPOCK B., ROTHENBERG M.B.: *Dziecko — pielęgnowanie i wychowanie*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1990.
- STRYKOWSKI W.: *Audiowizualne materiały dydaktyczne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984.
- STRYKOWSKI W.: *Pedagogika i edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*. W: *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*. Red. S. JUSZCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002.
- SUSKA D.: *Logosfera w sieci — pragmatyka, aksjologia, stylistyka (przyczynek do opisu języka nowych mediów)*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. SOKOŁOWSKI. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, 2005.
- SZEWCZYK L.: *Pedagogizacja rodziców — potrzeba czy konieczność?* „Wychowawca” 2003, nr 11.
- SZTOMPKA P.: *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2002.
- ŚLIWERSKI B.: *Myśleć jak pedagog*. Sopot: Gdańskie Towarzystwo Psychologiczne, 2010.
- ŚLIWERSKI B.: *Pedagogika dziecka. Studium pąjdocentryzmu*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007.
- ŚLIWERSKI B.: *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2012.
- ŚLIWERSKI B.: *Wychowanie, pojęcie — znaczenia — dylematy*. W: *Wychowanie. Pojęcia. Procesy. Konteksty*. T. 1. Red. M. DUDZIKOWA, M. CZEREPANIAK-WALCZAK. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, 2007.
- TANAŚ M.: *Cywilizacja globalna, społeczeństwo informacyjne a kształcenie*. „Kultura i Edukacja” 1999, nr 1.
- TANAŚ M.: *Edukacyjne zastosowania komputerów*. Warszawa: Wydawnictwo „Żak”, 1997.
- TANAŚ M.: *O potrzebie pedagogicznej refleksji nad kulturą i językiem mediów*. W: *Kultura i język mediów*. Red. M. TANAŚ. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2007.
- TOKARSKA U.: *Kultura pedagogiczna rodziców*. „Wychowawca” 2003, nr 11.
- TROLLEY B.C., HANEL C.: *Cyber Kids, Cyber Bullying, Cyber Balance*. Thousand Oaks, California: Corwin Press A SAGE Company, 2010.
- WALIGÓRA-HUK A.: *Diagnosis of Aggressive Behaviours among Students as a Sign of Pathology in the Rural Environment with Recommendations for Preventive Measures*. „The New Educational Review” 2012, Vol. 29, No. 3.
- WALLACE P.: *Psychologia Internetu*. Poznań: Dom Wydawniczy „Rebis”, 2001.
- WATOŁA A.: *Komputerowe wspomaganie umiejętności czytania i pisania dzieci w wieku przedszkolnym*. W: *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*. Red. S. JUSZCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002.

- WAWER R.: *Animacja komputerowa w procesie kształcenia*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008.
- WAWRZAK-CHODACZEK M.: *Kształcenie kultury audiowizualnej młodzieży*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000.
- WAWRZAK-CHODACZEK W.: *Rola gier komputerowych w czasie wolnym młodzieży w wieku adolescencji*. „Chowanna” 2012, T. 2 (39): *Problemy edukacji w społeczeństwie wiedzy*. (Red. S. JUSZCZYK).
- WENTA K.: *Dobro i zło w elektronicznych mediach*. W: *Media w edukacji — szanse i zagrożenia*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008.
- WENTA K.: *Edukacja na rzecz bezpieczeństwa w sieci informacyjnej*. W: *Edukacja medialna w świecie ponowoczesnym*. Red. B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012.
- WENTA K.: *Teletubisie w oddziaływaniach na zachowania małego dziecka*. W: *Dziecka w świecie wiedzy, informacji i komunikacji*. Red. S. JUSZCZYK, I. POLEWCZYK. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005.
- WIECZORKOWSKI K.: *Biblioteki cyfrowe*. W: *Edukacja czytelnicza i medialna*. Red. W. KWIATKOWSKA. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2008.
- WIECZORKOWSKI K.: *Technologie audiowizualne w kulturze popularnej*. W: *Wybrane aspekty technologii informacyjnej w edukacji*. Red. D. SIEMIENIECKA, A. SIEMIŃSKA-ŁOSKO. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007.
- WIIG E.H., WIIG K.M.: *The Dangers of media Violence*, Knowledge Research Institute, Inc. 1997 — http://www.krii.com/downloads/media_violence.pdf
- WNUK-LIPIŃSKI E.: *Oblicza globalizacji. Konceptualizacja pojęcia*. W: *Globalizacja i co dalej?* Red. S. AMSTERDAMSKI. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN, 2004.
- WOŹNIAK P.: *Wykorzystanie technik multimedialnych w podnoszeniu efektywności nauczania matematyki*. W: *Projektowanie w komputerowym wspomaganiu procesu dydaktycznego*. Red. E. BARON-POLAŃCZYK. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2011.
- ZAKRZEWSKI A.: *Elektroniczne obrazy w katechecie, czyli e-ikony*. W: *Rola i miejsce technologii informacyjnej w okresie reform edukacyjnych w Polsce*. Red. T. LEWOWICKI, B. SIEMIENIECKI. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2003.
- ŻARKIEWICZ-PACAK A.: *Wpływ reklamy telewizyjnej na dzieci w wieku szkolnym*. „Edukacja Medialna” 2002, nr 1.

Inne materiały źródłowe

- DAMASCHK A.: *Komputer i przedszkolak. Innowacja pedagogiczna. Program dla dzieci w wieku od 3 do 6 lat*. Tychy, Przedszkole nr 25.
- Materiały opracowane przez Centrum Pomocy Osobom Uzależnionym od Alkoholu i Ich Rodzinom w Bytomiu oraz Stowarzyszenie Bezpieczne Miasto Bytom na spotkania z rodzicami w bytomskich szkołach.
- Załączniki do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. (Dziennik Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17) Załącznik nr 1. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych

w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego (www.men.gov.pl).

Netografia

<http://info.wyborcza.pl/temat/wyborcza/pier%C5%9B+jackson>
<http://klub.chip.pl/lipka/praktyczne/zdrowie.htm>
<http://www.poradnia.pl/hikikomori-syndrom-wycofania-spoiecznegp.html>
<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19940240083>
<http://tvp.info/informacje/polska/doda-skazana-za-obraze-uczuc-religijnych/7750662>
http://www.dyzurnet.pl/o_nas/o_nas.html
http://www.dyzurnet.pl/images/stories/PDF/dyzurnet_2011.pdf
<http://www.sieciaki.pl/sieciomisja/zasady-bezpieczenstwa/netykieta>
<http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/Netykieta/email.html>
<http://www.tp.webserwer.pl/kbi/netykieta.html>
<http://forum.gazeta.pl/forum/1904849,62605,1617503.html>
<http://faq.enter.net.pl/faq.php>
<http://rownetraktowanie.gov.pl/kampanie/graj-bezpiecznie-z-peg>
<http://www.peg.info/pl/index/id/364/>
<http://www.adgraf.net/netykieta.php>
http://www.net-kom.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=61&Itemid=57
<http://www.heuristic.pl/blog/internet/116.html>
kodeks-karny.org

Indeks nazwisk

Adams Ernest 231
Amsterdamski Stefan 72

Baron-Polańczyk Eunika 81
Bauman Sheri 136
Bauman Teresa 28
Bauman Zygmunt 70, 71
Bednarek Józef 17, 71, 197
Bereźnicki Franciszek 80
Boellstorff Tom 270
Brągiel Józefa 42
Brosch Anna 140
Bucholc Marta 17
Buczyńska Joanna 188
Budniak Alina 85
Butkiewicz Maria 92

Carey James W. 138
Cher 145
Coles Robert 77
Czajkowska Marta 81
Czerepaniak-Walczak Maria 49
Czerwiński Kazimierz 138, 139

Damaschk Anna 57
Darski Adam 146
Dąbrowska Aleksandra 138, 139
Denek Kazimierz 83
Drożdż Michał 130
Dudzikowa Maria 49
Dusza Bożena 54, 251
Dymara Bronisława 152
Dzieńdziura Krzysztof 67
Dzierzgowska Irena 59
Dzikomska-Kucharz Anna 44, 47, 51

Ejsmont Marek 87

Ferguson George A. 29
Fiut Ignacy S. 131
Furmanek Marek 17, 84

Gajda Janusz 17, 55, 92
Gaul Dorota 77
Giddens Anthony 72
Goban-Klas Tomasz 17, 18, 19, 71
Gogołek Włodzimierz 17, 334
Grabianowska Katarzyna 73, 111
Graszewicz Marek 83
Gruszczyk-Kolczyńska Edyta 70
Guilford Joy P. 32

Hallada Marek 117
Hanel Constance 135
Hanka Andrzej 298
Harwas-Napierała Barbara 91
Hinduja Sameer 136, 331
Hoffmann Beata 153
Hornowski Tomasz 140
Huk Tomasz 28, 69, 77, 257, 278, 288

Izdebska Jadwiga 19, 51, 73, 97, 157, 241
Izdebski Zbigniew 213, 241

Jackson Janet 145
Jackson Michael 145
Jakubowicz Karol 64
Janczyk Janusz 81, 193
Janke Andrzej W. 42
Jankowska Dorota 117
Jankowska Hanna 277
Janusz Jacek 231
Jastrzębski Jerzy 83
Jędrzykowski Jacek. 238
Jędrzejewski Marek 73, 153

- Jończyk Izabela 327
Jundziłł Irena 45, 46
Jurkowski Andrzej 80, 81
Juszczak Stanisław 14, 17, 29, 49, 50, 53, 54, 55, 60, 69, 70, 79, 80, 81, 84, 85, 92, 97, 138, 140, 164, 193, 197, 203, 212, 238, 251, 302, 311
- Kawula Stanisław 42, 44, 45, 46, 48
Kelm Albin 42
Kikulska Mirosława 199
Kisiel Mirosław 69, 90, 288
Kojas Wojciech 70
Kończak Marcin 80
Kończakowska Tamara 78
Komora Juraj 311
Kopek Renata 59
Kornaś-Biele Dorota 91
Korzekwa Lucyna 113
Kossowski Paweł 97
Kostelansky Alojz 302, 364
Kostrzewski Janusz 118
Krawczak Dorota 67
Kruszewski Krzysztof 110
Kukulska M. 199
Kumik Ewa 92
Kunowski Stefan 82
Kupisiewicz Czesław 19, 63, 80
Kurincová Viera 311
Kwiatkowska Wioletta 110
- Lasswell Harold 17, 18
Lepa Adam 130, 152, 157
Leszczuk Anna 97
Levinson Paul 277
Lewiński Dominik 83
Lewowicki Tadeusz 41, 54, 73, 80, 81, 83, 84, 129, 140, 212, 244, 251, 257, 330
- Łaszczyk Jan 106
Łobocki Mieczysław 19, 44, 57, 58, 67, 77, 117, 125, 130
- Machowski Michał 77
Madonna 146
Maliszewski Wojciech J. 138, 139
Mandal Agnieszka 153
Mazepa-Domagala Beata 84
McLuchan Marshall 17, 64, 156
- McQuail Denis 17, 19
Melezinek Adolf 351
Meller Ryszard 24
Melosik Zbyszko 49, 72
Mendalka Lucyna 208
Michałowski Lesław 153
Mielniczek Marcin 327
Mitas Andrzej W. 91
Modzelewski Mirosław 106
Morańska Danuta 81, 193, 330
Morbiter Janusz 17, 50, 67, 78, 202
Musioł Marcin 41, 49, 53, 55, 56, 60, 62, 73, 81, 112, 113, 157, 193, 230, 241, 251, 278, 288, 330, 364, 365, 369, 382
- Nęcka Edward 82
Niemierko Bolesław 19, 28, 62
Nowak Wojciech P. 97
- Okoń Wincenty 19, 42, 44, 62, 63
Orzechowski Jarosław 82
Osiński Zbigniew 111
Osmańska-Furmanek Wielisława 17, 84, 238
- Papierniok Henryk 351
Patchin Justin W. 136, 331
Pawlica Beata 185
Pączek Katarzyna 327
Perzycka Elżbieta 17, 67, 252
Petlak Erich 112
Piaget Jean 78
Pietkiewicz Maria 92
Pilch Piotr 231
Pilch Tadeusz 28
Pisarek Walery 18
Podgórecki Józef 138, 139
Podivinská Mária 86
Polewczyk Irena 70, 79
Pomirska Zofia 90
Pomykało Wojciech 44
Przechrta Maciej 252
Przeclawska Anna 72, 73
Przetacznik-Gierowska Maria 42, 67
Putin Władimir W. 302
Putkiewicz Zygmunt 82
- Rabczewska Dorota 146
Radziejewicz-Winnicki Andrzej 311
Reber Arthur S. 188

- Rocławski Bronisław 91
Rothenberg Michael B. 130, 243
Różycka Martyna 327
Rymar Dariusz 91
- Sadowski Bogdan 82
Sadza Agata 270
Šatánek Juraj 311
Sawicka Antonina 57
Schiller Herbert 68
Seidler Peter 311
Siemieniecka Dorota 71, 73, 229, 244
Siemieniecki Bronisław 17, 41, 54, 55, 68, 73, 80, 81, 83, 84, 92, 111, 117, 129, 130, 140, 188, 212, 229, 244, 251, 257, 305, 321, 323, 330
Siemińska-Łosko Agnieszka 71, 73
Simon Lee 51
Skibińska Małgorzata 28
Skrzydlewski Wojciech 50
Sokołowski Marek 87, 131, 185, 208, 241, 245
Spielberg Steven 102
Spock Benjamin 130, 243
Strelau Jan 80, 81, 82
Strykowski Wacław 53, 54, 80
Suska Dorota 245
Szczucka Natalia 17
Szewczyk Lidia 49
Sztompka Piotr 67, 76
Szulżycka Alina 17, 72
Szymura Błażej 82
- Śliwerski Bogusław 11, 44, 49, 129, 208
- Tadeusiewicz Ryszard 68
Takane Yoshio 29
Tanaś Maciej 17, 71, 83, 110, 295, 298
Theiss Wiesław 73
Timberlake Justin 145
Tokarska Urszula 45
Trempała Janusz 91
Trolley Barbara C. 135
- Uchyla-Zroski Jadwiga 91, 152
- Waligóra-Huk Anna 137
Wallace Patricia 140
Watoła Anna 80
Wawer Rafał 69
Wawrzak-Chodaczek Mirosława 157, 203
Wenta Kazimierz 17, 55, 67, 79, 92, 129, 252, 321
Widawska Edyta 185
Wieczorkowski Kazimierz 71, 110
Wieloch Mateusz 231
Wiig Elisabeth H. 156
Wiig Karl M. 156
Wiśniewski Michał 185
Włodarski Ziemowit 42, 67
Wnuk-Lipiński Edmund 72
Wojtyniak Józef 32
Woźniak Paulina 81
- Zaczyński Władysław 17,
Zakrzewski Andrzej 81
- Żarkiewicz-Pacak Aleksandra 97

Marcin Musioł

Media pedagogization of a family Scope — conditions — dilemmas

Summary

The first chapters of the book analyze the possibilities and needs of taking actions medially pedagogizing a family in the following three areas.

- education and teaching through the media — it covers the possibilities of using the media to facilitate the process of shaping different developmental spheres of a child or a teenager, as well as shaping his/her axio-normative system.
- education to the media — it consists of shaping parents' and carers' competences of taking multi-dimensional actions aiming at providing a child or a teenager with maximum safety, making use of the media, above all through his/her education, and, further on, equipment and programme protection, as well as controlling his/her media actions.
- media education of parents and carers — it contains shaping their competences in order to make use of the information-communication technology tools.

The third chapter concentrates on the issue of pedagogization concerning the possibilities of using the media when facilitating the process of child or teenager development. This part of pedagogization should be treated in a similar way to a child or a teenager preparation for a safe and rational usage of the media described in the next chapter.

The next chapter includes a characteristic of the media education for parents or carers, aiming at broadening their media competences, allowing them to support their foster children or teenagers in the process of their learning, using the information-communication technology tools and doing homework in computer science or information technology classes.

The last chapter involves methodological tips of how to conduct meetings medially pedagogizing a family.

The book closes with a summary where the verification of hypotheses, as well as answers to research problems and postulates are provided.

Pieces of information on the media presented in particular chapters were not to describe it holistically, but were selected taking into account their usefulness for parents or carers of children or teenagers, and possibilities of discussing them within the scope of the media pedagogization of a family.

Marcin Musioł

Mediale Pädagogisierung der Familie Bereich — Bedingungen — Dilemmata

Zusammenfassung

In den ersten Kapiteln der vorliegenden Monografie werden die Möglichkeiten und die Notwendigkeit der Maßnahmen zur medialen Pädagogisierung der Familie besprochen. Diese Maßnahmen betreffen drei folgende Bereiche:

- Erziehung und Ausbildung mittels der Massenmedien — die Gelegenheit, Massenmedien bei Unterstützung verschiedener Entwicklungsstufen des Kindes oder des Teenagers anzuwenden und deren axionormativen System zu bilden,
- Erziehung zur Benutzung der Massenmedien — die Entwicklung bei Eltern und Betreuern von den Fähigkeiten, die ihnen ermöglichen, dem die Massenmedien benutzenden Kind/Teenager die Sicherheit zu gewährleisten: durch den Gebrauchs- und Programmschutz und durch die Aufsicht über die mediale Aktivität des Kindes/Teenagers;
- mediale Ausbildung der Eltern und Kuratoren — die Entwicklung von deren Fähigkeit, bestimmte informations-kommunikative Technologie anzuwenden.

Das dritte Kapitel konzentriert sich auf die Pädagogisierung mittels Massenmedien, die die Entwicklung des Kindes/Teenagers unterstützen sollte. Diese Form der Pädagogisierung soll das Kind/den Teenager auf sichere und vernünftige Benutzung der Massenmedien vorbereiten.

Das nächste Kapitel beinhaltet die Charakteristik der medialen Ausbildung der Eltern oder Betreuer, die als Ziel hat, mediale Kompetenzen der Eltern zu erweitern, damit sie ihrem Kind die informationskommunikative Technologien beibringen und bei der Hausarbeit in Informatik helfen können.

In dem letzten Kapitel findet man methodologische Hinweise über mediale Pädagogisierung der Familie.

Am Ende der Monografie gibt es ein Resümee, in dem verschiedene Hypothesen, Forschungsprobleme und -postulate verifiziert wurden.

Die in den einzelnen Kapiteln enthaltenen Informationen über Massenmedien sollten nicht holistisch dargestellt werden, sondern bezweckten, den Eltern/Betreuern bei medialer Pädagogisierung der Familie behilflich zu sein.

Redakcja
Barbara Konopka

Projekt okładki i stron działowych
Edward Wilk

Redakcja techniczna
Małgorzata Pleśniar

Korekta
Lidia Szumigala
Mirosława Żłobińska

Łamanie
Alicja Załęcka

Copyright © 2013 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2199-8

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 25,5. Ark. wyd. 34,0. Papier offset.
kl. III, 90 g. Cena 52 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Cena 52 zł (+ VAT)

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2199-8